

Mikko Mäntysaari & Sirpa Kannasoja & Matti Kärkkäinen

HYVINVOINTIVALTION KOULUTTAMAT

**Yhteiskunnallinen tutkinto ja
muut vaihtoehtoiset reitit
akateemisiin ammatteihin**

HUOLTAJA-SÄÄTIÖ SR

HYVINVOINTIVALTION KOULUTTAMAT

**Yhteiskunnallinen tutkinto ja
muut vaihtoehtoiset reitit
akateemisiin ammatteihin**

Mikko Mäntysaari & Sirpa Kannasoja & Matti Kärkkäinen

HYVINVOINTIVALTION KOULUTTAMAT

**Yhteiskunnallinen tutkinto ja
muut vaihtoehtoiset reitit
akateemisiin ammatteihin**

HUOLTAJA-SÄÄTIÖ SR

Huoltaja-säätiön julkaisuja

© Kirjoittajat ja Huoltaja-säätiö

ISBN 978-952-65468-0-3 (nid.)

ISBN 978-952-65468-1-0 (PDF)

ISBN 978-952-65468-2-7 (EPUB)

Julkaisija: Huoltaja-säätiö sr, Helsinki, 2024

Kannen kuva: Mikko Mäntysaari

Taitto: Taina Leino, Vitale Ay

Painopaikka: Waasa Graphics Oy, Vaasa

www.huoltaja-saatio.fi

SISÄLLYS

Esipuhe.....	7
---------------------	----------

Mikko Mäntysaari & Sirpa Kannasoja & Matti Kärkkäinen

Johdanto	10
-----------------------	-----------

Mikko Mäntysaari

I ILMAN LUKIOTA KORKEAKOULUUN

Yhteiskunnallinen tutkinto opintoväylänä	18
---	-----------

Mikko Mäntysaari

Ei-ylioppilaiden mahdollisuudet korkeakoulutukseen	35
---	-----------

Annikka Jauhiainen & Nina Haltia & Ulpukka Isopahkala-Bouret

Muistelukirjoitukset ja muut aineistot	48
---	-----------

Mikko Mäntysaari

II MUISTELUITA YHTEISKUNNALLISESTA TUTKINNOSTA

Elämäntyönä päihdehuollon kehittäminen	54
---	-----------

Aarno Huhtala

Yhteiskunnallisesta tutkinnosta kansainvälisiin tehtäviin.....	63
---	-----------

Timo A. Tanninen

Hämärästä vapauteen	80
----------------------------------	-----------

Seppo Kovero

Rakennemuutoksen mukana	117
--------------------------------------	------------

Kalevi Lipponen

Eräs ajatus ja sen seuraamukset.....	121
---	------------

Kalevi Salminen

Sosiaalisen siemenen kylväjäksi	129
--	------------

Arja Honkakoski

Yhdyskuntatyön opit käytännön työvälineiksi.....	148
---	------------

Tuija Nummela

Toimistoapulaisesta lastensuojelujärjestöä johtamaan	162
Eija Pieviläinen	
Teinipoliitikosta sosiaalipoliitikoksi	165
Mikko Mäntysaari	
Tartuin oljenkorteen ja se kannatti	174
Unto Hämäläinen	
Renkipojan tie yhteiskunnalliseen tutkintoon	178
Jukka Vinnurva	

III ILMAN LUKIOTA YLIOPISTOON 2000-LUVULLA

Maaseudulta tohtoriksi.....	202
Johanna Hietämäki	
Kouluttamattomuuden pelko	214
Sirpa Kannasoja	

IV MUISTELUAINEISTOJEN YHTEENVETOA

Lahjakkuusreservistä opiskelemaan	224
Mikko Mäntysaari & Sirpa Kannasoja	
Loppusanat: Yhteiskunnallinen tutkinto onnistui tehtävässään	239
Mikko Mäntysaari & Sirpa Kannasoja & Matti Kärkkäinen	

Lähteet	245
Henkilöhakemisto	256

Liite 1. Kirjoituskutsu	259
Kirjoittajat	261

KUVAT

Kuva 1. Vanha Domus 1970-luvulla	103
Kuva 2. Tarkastuslausunto Seppo Koveron tutkielmasta	112
Kuva 3. Mielenosoitus Tampereen yliopiston Päätalon aulassa vuonna 1976	167
Kuva: Ari Johansson	
Kuva 4. Unto Hämäläinen ja Jarmo-poika kesällä 1978	176
Kuva: Liisa Hämäläinen	
Kuva 5. Jukka Vinnurva opiskelee	180
Kuva 6. Tasy'n seminaari Aitoniemen Virkkulassa maaliskuussa 1974	182

Esipuhe

Tampereen naapurikunnassa Lempäälässä oli kesällä 1980 yhteensä viisi sosiaalityöstä vastuussa ollutta työntekijää. Heistä kolme oli suorittanut yhteiskunnallisen tutkinnon sosiaalipolitiikka pääaineenaan. He olivat osastosihteeri Airi Leppänen sekä sosiaalitarkkaajat Matti Kärkäinen ja Mikko Mäntysaari. Sosiaalijohtaja Raimo Nieminen oli yhteiskuntatieteiden maisteri pääaineenaan sosiaalipsykologia. Kolmas sosiaalitarkkaaja Anneli Kanto oli yhteiskuntatieteiden maisteri pääaineenaan sosiaalipolitiikka sosiaalihuollon linjalla, ja hän oli siten meistä viidestä ainoa sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen saanut työntekijä. Työyhteisömme ei ollut poikkeus, sillä samankaltaisia koulutukseltaan vaihtelevia sosiaali-toimistoja oli Suomessa kaikkialla. Olimme myös kaikki valittu virkoihimme silloisen lainsäädännön mukaan kelpoisina, sillä vuodesta 1950 voimassa ollut laki sosiaalihuollon hallinnosta (34/1950) ja sitä täsmentävä asetus (144/1950) määritteli sosiaalityöntekijän kelpoisuudeksi sosiaalihuoltajatutkinnon tai muun soveltuvan korkeakoulututkinnon.

Yhteiskunnallisen tutkinnon samoin kuin sosiaalihuoltajatutkinnon ja nuorisotyön tutkinnon suorittaneet saivat lunastaa sosionomin arvonimen. Vastaavasti ylempien yliopistollisten tutkintojen, kuten yhteiskuntatieteiden, hallintotieteiden tai taloustieteiden kandidaatin tutkinnon suorittaneiden arvonimenä oli maisteri.

Nykyhetken näkökulmasta meidän pohjoishämäläisen kuntamme sosiaali-toimiston henkilökunnan koulutus vaikuttaa kovin vaatimattomalta. Sosiaalityön ja yleisemmin sosiaalialan koulutuksen kehitystä on usein tarkasteltu ikään kuin nykyhetkellä vallalla olevien koulutusratkaisujen historiana. Näin tehtäessä unohtuu, että sosiaalihuollon ammattilaiseksi tultiin aikaisemmin monella tavalla, ja edelleenkin sosiaalihuoltoon tullaan röihin monia koulutuspolkuja pitkin. Aiemmin sosiaalihuollon ammattilaisten taustat ovat olleet hyvin monenlaisia. Sosiaalihuollon ammattilaiseksi saatettiin tulla ammatissa oppimisen kautta, kokonaan ilman ammatillista tai akateemista koulutusta. Pohjakoulutuksena saattoi olla ylempi tai alempi korkeakoulu-

tutkinto yhteiskuntatieteissä, vaikkapa sosiologiassa, valtio-opissa tai sosiaalipolitiikassa.

Helsingissä vuonna 1925 perustettu Kansalaiskorkeakoulu muutti nimensä Yhteiskunnalliseksi Korkeakouluksi vuonna 1930. Vuonna 1960 Yhteiskunnallinen Korkeakoulu siirtyi Tampereelle, jossa siitä tuli vuonna 1965 Tampereen yliopisto. Yksi Yhteiskunnallisen Korkeakoulun ja sen seuraajan, Tampereen yliopiston vanhimmista tutkinnoista oli vuonna 1933 käynnistynyt yhteiskunnallinen tutkinto, joka tarjosi opiskeluväylän ei-ylioppilaille.

Tämän teoksen tarkoituksena on tallentaa ja dokumentoida yhteiskunnallista tutkintoa opiskelleiden kokemuksia ja muistoja nyt jo historiaan jääneestä tutkinnosta omine suomalaisessa korkeakoulukentässä erikoisine piirteineen. Lisäksi haluamme katsoa, millaisia koulutusväyliä ei-ylioppilaillla on nykyään ja miten ne toimivat. Miten 1970-luvun ja 2000-luvun lukiota käymättömien opiskelijoiden kokemukset muistuttavat toisiaan ja miten ne eroavat toisistaan?

Yhteiskunnallinen tutkinto pyrki tarjoamaan sosiaalisesta taustasta ja aiemasta koulutuksesta riippumatta mahdollisuuden korkeakouluopintoihin. Alempaan korkeakoulututkintoon rinnastuvassa tutkinnossa yhdistyi kiinnostavalla tavalla yleissivistävyys ja rajoitetusti myös ammatillisuus. Yhteiskunnallisen tutkinnon aineyhdistelmän saattoi valita melko vapaasti, joten tutkinnon suorittaneet päätyivät töihin liike-elämään, tiedotusvälineisiin, järjestöihin ja monenlaisiin hallintotehtäviin. Monet opiskelivat sosiaalipolitiikkaa ja päätyivät valmistuttuaan työskentelemään sosiaalialalle.

Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijat tulivat usein pientiloilta tai työläisperheistä. Siksi heillä oli taustansa vuoksi usein kykyä asettua sosiaalihuollon asiakkaan asemaan.

Mielestämme Tampereen yliopiston yhteiskunnallisella tutkinnolla on ollut oma merkittävä roolinsa suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisessa. Yhteiskunnallisen tutkinnon avulla on pyritty turvaamaan korkeakoulutuksen demokratia eli vähävaraisten perheiden lasten opiskelumahdollisuudet.

Tämän teoksen syntymisen taustalla on kahden entisen työkaverin, Mikko Mäntysaaren ja Matti Kärkkäisen keväällä 2022 tekemä yhteinen havainto siitä, että meille molemmille tärkeästä yhteiskunnallisesta tutkinnosta ei ole juurikaan olemassa painettua tietoa. Päätimme ryhtyä kokoamaan teosta yhteiskunnallisesta tutkinnosta. Teimme internetiin vapaasti levitettävissä olleen, yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneille suunnatun kirjoituspyynnön. Lisäksi otimme yhteyttä entisiin opiskelutovereihimme.

Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaminen päättyi, kun Tampereen yliopiston opetusjaostot lakkautettiin 1980-luvulla. Vaihtoehtoiset väylät korkea-

kouluopintoihin eivät kuitenkaan loppuneet. Tarkastelemme myös ei-ylioppilaiden asemaa nykyisessä korkeakoulujärjestelmässä. Syksyllä 2022 teoksen toimitajakuntaan tuli mukaan YTT Sirpa Kannasoja. Hänellä on kokemusta siitä, millaista on opiskella tohtoriksi ilman ylioppilastutkintoa nykymuotoisessa koulutusjärjestelmässä.

Sitä oppilaitosta, jossa yhteiskunnallinen tutkinto kehittyi, ei ole enää olemassa. Vuonna 2019 Tampereen yliopisto, Tampereen tekninen yliopisto ja Tampereen ammattikorkeakoulu fuusioituivat uudenmuotoiseksi korkeakoulu yhteiseksi. Syntynyt säätiöperustainen yliopisto on hyvin erilainen kuin se 1960- ja 1970-luvuilla toiminut yliopisto, josta tämä teos kertoo. Yhteiskuntatieteellisellä koulutuksella on silti uudessakin yliopistossa merkittävä asema. Koska yhteiskunnallista tutkintoa ei enää ole eikä edes vanhaa Tampereen yliopistoa, voisi ajatella, että tällä kirjalla on merkitystä vain rajatusti, menneen maailman kuvauksena. Sitä sillä varmasti on, mutta kirjamme muistuttaa lukijaansa myös siitä, että edelleenkin korkeakoulutukseen voidaan tulla monia eri väyliä. Ja että niin sanottua lahjakkuusreserviä voi syntyä nykyäänkin.

Kiitämme muistelijoina, haastateltavia sekä Tampereen yliopiston asiakirjahallinnon tukea. Kiitämme Huoltaja-säätiötä siitä, että se on ottanut teoksen julkaisusarjaansa.

Jyväskylässä ja Rovaniemellä 1. toukokuuta 2024

Mikko Mäntysaari

Sirpa Kannasoja

Matti Kärkkäinen

Mikko Mäntysaari

Johdanto

Suomi oli 1940-luvulla kovin erilainen kuin Suomi 80 vuotta myöhemmin. Jatkosodassa itsenäisyytensä säilyttänyt, mutta armottomasti köyhtynyt ja maa-alueitaan menettänyt yhteiskunta selviytyi, mutta ponnistus oli kova. Neuvostoliiton määräämät sotakorvaukset rasittivat, mutta pakottivat panostamaan raskaaseen teollisuuteen. Vuonna 1948 solmittu YYA-sopimus Neuvostoliiton kanssa määritteli ulkopolitiikalle rajat, joita presidentit Juho Paasikivi ja Urho Kekkonen pyrkivät noudattamaan. Sosiaalipolitiikka oli oppina olemassa, mutta käytäntöinä vielä aika lapsen kengissään. Sosiaalihuolto toimi lähinnä vapaaehtoisvoimin, ainakin suurten kaupunkien ulkopuolella. Vanhustenhuolto nojautui kunnalliskoteihin.

Sotakorvaukset saatiin maksetuiksi 1950-luvulla ja elintaso kohosi. Pekka Kuusen suuri ohjelmatyö *1960-luvun sosiaalipolitiikka* kirjasi 1950-luvun näkökulmasta, millaisen hyvinvointivaltion edistykselliset piirit haluaisivat: kansaneläke, yleinen sairausvakuutus ja työttömyysturva. 1960-luvulle tultaessa Suomi oli edelleen hyvin maatalousvaltainen maa. 1960-luvulla käynnistynyt maatalouden rakennemuutos johti monien nuorten maalta- ja maastamuuttoon. Maaseutu tyhjeni nuorista, kaupungit kasvoivat nopeasti.

Kulttuurisesti Suomi oli 1960-luvulla uudistumassa samalla tavalla kuin monet muutkin eurooppalaiset yhteiskunnat. Yhtenäiskulttuuri rakoili, vaikka ulkomaalaistaustaisen, muualla syntyneen väestön määrä oli todella vähäinen. Poliittinen maanjärjestys koettiin vuoden 1966 eduskuntavaaleissa, kun vasemmistopuolueet (SDP, SKDL ja TPSL) saivat eduskuntaan 103 kansanedustajaa. Yhdessä keskustapuolueen kanssa muodostettu punamultahallitus tosin hävisi seuraavat vaalit, mutta konservatiivinen hegemonia ehti 1960-luvun lopulla ainakin rakoilla, ellei murtua. Nuorison mielialoihin vaikuttivat kehitysmaiden itsenäistymiskamppailut, Biafran kriisi ja Vietnamin sota. Aika oli täynnä muutostoiveita.

1970-luvulla Suomi haki yhteyttä länteen. Vuonna 1974 solmittu vapaa-kauppasopimus EEC:n kanssa avasi markkinoita. Neuvostoliitto oli vahvimillaan ja pyrki vaikuttamaan suomalaiseen politiikkaan. Vuoden 1973 öljy-

kriisi ennusti tulevaa: talouksien kasvulle saattaa olla olemassa luonnonvarojen riittävyyden asettamat rajat.

Sodasta selvinnyt, teollistuva, modernisoituva, tasa-arvoistuva ja kansainvälistyvä Suomi tarvitsi koulutettua väestöä. Tämä teos kertoo hyvinvointivaltion kasvuun liittyneestä koulutusjärjestelmän innovaatiosta. Suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksen alkuvaiheissa koulutuksellisessa tasa-arvossa oli vakavia ongelmia. Itsenäisyyden alkuvuosista 1970-luvulle Suomen koulujärjestelmä oli eriarvoisuutta tuottava: Vuonna 1921 hyväksytty oppivelvollisuuslaki takasi kyllä kaikille lapsille vähintään kuusivuotisen koulutuksen. Kaikki lapset kävivät ensin yhdessä neljä luokkaa kansakoulua. Tämän jälkeen tapahtui jako, joka noudatteli ainakin jossakin määrin kotien varallisuuseroja. Neljännen luokan keväällä koulussa hyvin pärjänneet hakivat viisivuotiseen keskikouluun. Keskikoulun suorittamisen jälkeen oli mahdollista hakea kolmivuotiseen lukioon. Keskikoulun ja lukion tarjoavaa koulua kutsuttiin oppikouluksi.

Oppikouluun pyrkiminen oli mahdollista vain niille lapsille, joiden vanhemmilla oli mahdollisuus rahoittaa monivuotista opiskelua. Mikäli kotipaikkakunnalla ei ollut oppikoulua, piti lapsen asua koulupaikkakunnallaan. Varsinkin yksityisten oppikoulujen lukukausimaksut saattoivat olla korkeita ja monilapsisille perheille merkittävä taloudellinen panostus.¹ Mikäli oppikouluun ei ollut mahdollisuutta tai halua, lapsi jatkoi kansakoulun viidennen ja kuudennen luokan. Sen jälkeen oli mahdollisuus kansalaiskouluun, jonka pituudeksi vakiintui 1960-luvulla kaksi vuotta. Monen lahjakkaan koululaisen tie vei kodin vähävaraisuuden takia kansakoulun jälkeen kansalaiskoulun ja mahdollisen ammatillisen koulutuksen jälkeen työhönlämään.

Ilman ylioppilastutkintoa jääneille vähävaraisille opiskelunhaluisille käytännössä ainoa mahdollisuus edetä opinnoissa oli hakea vuonna 1925 perustettuun Kansalaiskorkeakouluun (vuodesta 1930 Yhteiskunnallinen Korkeakoulu). Yhteiskunnallinen Korkeakoulu oli aikanaan poikkeuksellinen oppilaitos. Viljo Rasilan (1926–2023) mukaan ”se oli nykymuotoisen yliopiston ja ammattikorkeakoulun yhdistelmä, jolle olisi käyttöä nytkin, jos vain ennakkoasenteet ja byrokratia sen sallisivat” (Rasila 2010, 7).

Sosiaalityöntekijöiden koulutus ennen ja nyt

Vaikka yhteiskunnallinen tutkinto oli yleissivistävä tutkinto, monet tutkinossa sosiaalipolitiikkaa opiskelleet joko siirtyivät valmistuttuaan suoraan sosiaalihuollon tehtäviin tai jatkoivat yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa sosiaalipolitiikan opintoja ja valmistuttuaan työllistyivät erilaisiin sosiaali-

politiikan mutta myös sosiaalihuollon tehtäviin. Näin siitä huolimatta, että yhteiskunnallisen tutkinnon yhtenä pääaineena toiminut sosiaalipolitiikka sisälsi vain vähän suoraan sosiaalihuoltoon liittyviä kursseja.

Lyhyt katsaus sosiaalityön ammatillisen koulutuksen kehitykseen lienee paikallaan. Perusteellisempaa tutustumista varten tarjolla on esimerkiksi sosiaalityön koulutuksen kehitystä eri yliopistoissa tarkasteleva tuore julkaisu *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (Satka ym. 2023).

Suomalaisen sosiaalityön historianankirjoituksessa Yhteiskunnallinen Korkeakoulu muistetaan usein mainita oppilaitoksena, jossa vuodesta 1942 toteutettu sosiaalihuoltajatutkinto oli ensimmäinen sosiaalityön ammatillinen koulutus (esimerkiksi Sipilä ym. 2023). Yhteiskunnallisen Korkeakoulun merkitys sosiaalihuollon ja sosiaalityön tieteellistymisessä ei kuitenkaan rajoittunut vain sosiaalihuoltajatutkintoon. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun opetus- ja tarjontaan sisältynyt yhteiskunnallinen tutkinto toimi 1940-luvun lopulta 1970-luvun lopulle yhtenä keskeisenä väylänä sosiaalityön ja sosiaalihuollon ammatteihin. Tämän mahdollisti laki sosiaalihuollon hallinnosta (34/1950), jonka 15. pykälän mukaan sosiaalihuollon moniin tehtäviin vaalikelpoinen oli, ”milloin kelpoisuusvaatimuksia ei ole laissa, asetuksessa tai sosiaaliohjesäännössä tarkemmin määritelty, henkilö, jolla on katsottava olevan riittävästi koulutusta tai kokemusta virkatehtäviensä hoitamiseen”. Asetus sosiaalihuollon hallinnosta (144/1950) täsmensi 14. pykälässään, että riittäväksi koulutukseksi sosiaalijohtajan, sosiaalisihteerin ja sosiaalitarkkailijan samoin kuin kunnallisen huoltolaitoksen johtajan ja apulaisjohtajan virkaan on suoritettu sosiaalihuoltajan tutkinto tai virkaan soveltuva korkeakoulutai muu tutkinto. Vaikka yhteiskunnallinen tutkinto ei ollut sosiaalityöntekijöiden ammatillista koulutusta, saattoivat Yhteiskunnallisen Korkeakoulun ja Tampereen yliopiston sosionomit olla sosiaalitoimistojen koulutetuimpia työntekijöitä.

Usein yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet olivat myös poliittisesti aktiivisia tavalla, jota myöhemmät sosiaalityön ammattilaissukupolvet saattavat ihmetellä. Monella ei-ylioppilaalla oli ennen yhteiskunnallisen tutkinnon opintoja taustalla kansanopisto tai kansankorkeakoulu, esimerkiksi Sirola-opisto, Ammattiyhdistysopisto, Pohjolan opisto, Työväen Akatemia, Voionmaan opisto tai Alkio-opisto. Monipolvinen opiskelureitti korkeakouluun ja myöhemmin yliopistoon todisti sitkeydestä ja tiedonhalusta. Ei siis ihme, että monet yhteiskunnallisen tutkinnon tehneistä ovat vaikuttaneet paljon suomalaisen sosiaalihuollon kehitykseen.

Suoranaisesti sosiaalihuollon tehtäviin tähtäävää koulutusta annettiin aluksi lähinnä Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa, jossa vuonna 1942 käynnistynyt sosiaalihuoltajakoulutus oli pitkään tärkein sosiaalihuollon ammat-

tilaisten koulutusväylä. Vuonna 1966 Yhteiskunnallisesta Korkeakoulusta tuli Tampereen yliopisto. Sosiaalihuoltajatutkinto oli yhteiskunnallisen tutkinnon tapaan alempaan korkeakoulututkintoon rinnastuva opetusjaostotutkinto.

Sosiaalihuoltajatutkinto oli sosiaalihuollon kentällä hyvin arvostettu ammattitutkinto, mutta vähitellen sen asema muuttui osana Tampereen yliopiston koulutustarjontaa. Vuonna 1970 Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa oli alkanut ylemmän korkeakoulututkinnon tasoinen sosiaalihuollon koulutus, joka johti sosiaalityön ja sosiaalihuollon moninaisiin tehtäviin (Sipilä ym. 2023). Muiden opetusjaostotutkintojen tavoin sosiaalihuoltajatutkinnon sisäänotto lopetettiin vuonna 1985 ja sosiaalityön koulutus siirtyi Tampereen yliopistossa yksinomaan ylemmän korkeakoulututkinnon tasolle.

Sosiaalityön koulutus laajeni 1970-luvulta lähtien vähitellen kuuteen muuhun yliopistoon ja korkeakouluun eli Helsingin, Turun, Jyväskylän sekä Kuopion ja Joensuun yliopistoihin (nykyisin Itä-Suomen yliopisto) ja lisäksi Lapin korkeakouluun (nykyisin Lapin yliopisto). Ensimmäinen ylempi korkeakoulututkinto, jonka nimessä mainittiin sosiaalityö, oli Jyväskylän yliopistossa tutkinnonuudistuksen myötä vuonna 1975 käynnistynyt sosiaalisen ympäristön ja sosiaalityön suunnittelun koulutusohjelma (Satka ym. 2023, 148, 160). Suomalaisen sosiaalityön koulutuksen erikoisuus oli, että koulutusta toteutettiin sosiaalipolitiikkaoppiaineen yhteydessä. Sosiaalityö itse näistyi emotieteestä sosiaalipolitiikasta vaihteittain. Oman pääainestatuksen sosiaalityö sai Lapin, Kuopion ja Tampereen yliopistoissa vuonna 1994, Helsingin, Turun ja Jyväskylän yliopistoissa vuosituhaten vaihteessa. (Pohjola 2023, 323.)

Nykyään sosiaalityöntekijänä työskenteleminen edellyttää Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) myöntämää ammatinharjoittamisoikeutta. Oikeudesta harjoittaa sosiaalityöntekijän ammattia säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa (817/2015, 7 §), joka tuli voimaan 1.3.2016. Lain mukaan sosiaalityöntekijän ammattia laillistettuna ammatihenkilönä saa harjoittaa henkilö, joka on suorittanut Suomessa ylemmän korkeakoulututkinnon, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Maisteritasoisen sosiaalityön tutkinnon lisäksi opinhaluisella sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus hankkia jatkokoulutusta esimerkiksi käymällä erikoissosiaalityöntekijän koulutus neljällä erikoisalalla (70 op) tai suorittamalla lisensiaatin tai tohtorin tutkinto.

Yliopistollisen sosiaalityön koulutuksen laajentumisen rinnalla on tapahtunut toinen tärkeä muutos. Sosiaalialan korkeakoulutetuista ammattilaisista

valtaosa on tehnyt tutkintonsa ammattikorkeakouluissa. Yleisin sosiaalialan korkeakoulututkinto on ammattikorkeakoulussa suoritettu sosionomi (AMK) -tutkinto. Vuonna 2022 sosiaalialan sosionomin (AMK) -tutkinnon suoritti 2 295 opiskelijaa ja ylemmän sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon 420 opiskelijaa. Samana vuonna yliopistolliset sosiaalityön opinnot aloitti kandidaattivaiheessa 406 opiskelijaa ja maisterivaiheessa 178 opiskelijaa. Yhteensä sosiaalityön yliopistolliset opinnot aloitti 584 opiskelijaa. (SOTEKO 2023, 30, 34–35, 62.) Sosiaalialan ammattilaisten ammattijärjestö Talentian noin 26 000 jäsenestä noin 17 prosenttia on sosiaalityön maisteritutkinnon suorittaneita (Talentia 2023).

On mahdollista, että sosiaalialan korkeakoulutasoisissa opinnoissa tehdään rakenteellisia muutoksia. Varsin monet yliopistossa sosiaalityön opinnot aloittavista ovat suorittaneet sosionomi (AMK) -tutkinnon. Tämän on nähty aiheuttavan opintojen päällekkäisyyttä ja pitkiä koulutuspolkuja. Opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteinen sosiaali- ja terveydenhuollon SOTEKO-hanketyöryhmä esitti kesällä 2023 luovuttamassaan loppuraportissa, että jatkossa yliopistot valitsisivat soveltuvan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet suoraan maisteritutkintoon ja että näin tehtäisiin myös sosiaalityön koulutuksessa. SOTEKO-loppuraportin mukaan 52 prosentilla yliopistojen sosiaalityön ensimmäisen tai toisen syklin tutkintoon paikan vastaanottaneista oli aiemmin suoritettu korkeakoulututkinto. Sosiaalityössä päällekkäistä koulutusta on näin ollen todettu olevan huomattavasti enemmän kuin muilla aloilla keskimäärin². (Soteko 2023, 62, 68.)

Lukion suorittamattomien nykyiset opintoväylät korkeakouluihin

Yhteiskunnallisen Korkeakoulun ja Tampereen yliopiston opetusjaostotutkinnot antoivat aikanaan ainoan mahdollisuuden opiskella korkeakoulututkintoa ilman lukion suorittamista³. Myös nykyään korkeakouluihin tullaan monia eri väyliä. Siitä huolimatta, että nykyään yli puolet jokaisesta ikäluokasta suorittaa ylioppilastutkinnon, on korkeakouluissa silti edelleen opiskelijoita, joilla ei ole ylioppilastutkintoa. Kasvatustieteilijät Nina Haltia, Annukka Jauhiainen ja Ulpukka Isopahkala-Bouret tarkastelivat lukiota suorittamattomien opiskelijoiden tilannetta korkeakouluissa Eurostudent VI -aineistoon perustuvassa opetusministeriön raportissa. Laajassa kyselytutkimuksessa oli mukana 7 318 korkeakouluopiskelijaa, joista tarkempaan analyysiin otettiin 5 433 vastaajaa. Näistä lähes puolet opiskeli yliopistoissa (n=2707; 49,8 %) ja noin puolet ammattikorkeakouluissa (n=2726; 50,2 %). Vastanneet jaettiin viiteen ryhmään. Ylioppilastaustaisia olivat ne, joilla oli

taustallaan pelkästään ylioppilastutkinto (n=2247) sekä ylioppilaisiin ne, joilla oli ylioppilastutkinnon lisäksi jotakin korkeakouluttautumista (n=1489). Ei-ylioppilaita olivat pelkän ammatillisen tutkinnon suorittaneet (n=874) ja jonkin ammatillisen tutkinnon lisäksi korkeakouluttautuneet (n=204). Lisäksi tutkijat erottivat ryhmän, jota he kutsuivat kahden maailman välissä oleviksi (n=620). Heillä on sekä ylioppilastutkinto että toisen asteen ammatillinen tutkinto. (Haltia, Jauhiainen & Isopahkala-Bouret 2017, 19–20.)

Tarkempaan analyysiin otetuista (n=5433) ei-ylioppilaiden prosenttiosuus oli yhteensä 19,8 prosenttia, kun ryhmä ”kahden maailman välissä olevat” lasketaan ylioppilaisiin. Ammattikorkeakouluissa opiskelleista ei-ylioppilaita oli 32,9 prosenttia, mutta yliopistoissa vain vajaa 6,7 prosenttia. (Ks. Haltia ym. 2017, 23.)

Suomessa eräistä muista länsimaista poiketen ei ole tarjolla erityisiä korkeakouluopintoihin valmistavia ohjelmia, kohdennettuja hakuohjelmia tai erityistä tukea ja ohjausta ei-akateemisista taustoista tuleville opiskelijoille (Haltia ym. 2018, 224). Ammattikorkeakouluissa ei-ylioppilaita on enemmän kuin yliopistoissa ja Eurostudent-aineistoon perustuvan kyselytutkimuksen mukaan he myös viihtyvät opinnoissaan paremmin kuin yliopistossa opiskelevat ei-ylioppilaat. Tutkijat tiivistävät: ”Yliopistossa ei-ylioppilastaustaiset ovat suhteellisen pieni, marginaalinen ryhmä, ja erityisesti tietyillä aloilla ei-ylioppilastaustaisten mahdollisuudet sisäänpääsyyn ovat hyvin rajalliset.” (Haltia ym. 2017, 33.)

Tämän teoksen rakenne on seuraava. Ensin taustoitamme yhteiskunnallisen tutkinnon syntyä, kehitystä ja päättymistä. Lukion suorittamattomien opintie ei kuitenkaan päättynyt opetusjaostotutkintojen lopettamiseen, vaan koulutuspolitiikassa huomioidaan nykyäänkin ei-ylioppilaiden mahdollisuudet korkeakoulutukseen. Lukion käymättömien korkeakouluopiskelijoiden asemassa tapahtuneista muutoksista kertovat Annukka Jauhiainen, Nina Haltia ja Ulpukka Isopahkala-Bouret.

Teoksen pääosan muodostavat kolmetoista muistelukirjoitusta. Yksitoista niistä on yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden muistelmia. Ne esitetään yhteiskunnallisen tutkinnon suorittamisvuoden mukaisessa järjestyksessä.

Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden muistelukirjoitusten tekijöistä seitsemän on työskennellyt sosiaalihuollossa. Yhteiskunnallinen tutkinto mahdollisti monenlaiset aineyhdistelmät, ja osa valmistuneista päätyi tekemään elämäntyönsä muualla kuin sosiaalihuollossa. Tästä ovat esimerkiksi neljän kirjoittajan – Timo Tannisen, Kalevi Salmisen, Kalevi Lipposen ja Unto Hämäläisen – muistelutekstit. Siitä, millaista on päätyä ilman lukio-koulutusta yliopisto-opintoihin 2000-luvulla, kertovat tutkijanuralle

jatkaneet Johanna Hietämäki ja Sirpa Kannasoja. Muistelukirjoitusten jälkeen tarkastelemme muistelukirjoitusten satoa laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Teoksen päättää yhteenveto ja pohdinta.

Tämä teos on syntynyt yhteistyön tuloksena. Olennaisen panoksen ovat antaneet henkilökohtaista elämäänsä avoimesti kuvanneet muistelukirjoittajat – sekä ne, joiden tekstit julkaistaan itsenäisinä lukuina, että ne muisteelijat, joiden tekstit ovat toimineet tutkimuksen aineistoina. Muistelukirjoitukset ovat luonteeltaan keskenään jossain määrin erilaisia. Olemme tekstejä kommentoimissamme halunneet säilyttää kunkin kirjoittajan oman äänen autenttisena. Muistamme menneyttä eri tavoin ja esitämme muistoistamme syntyvän kertomuksen myös kukin omalla tavallamme. Siksi muistelutekstejä ei toimittajien mahtikäskyillä ole koetettu pakottaa asiatyylin konventioihin.

LOPPUVIITTEET

- 1 <https://fi.wikipedia.org/wiki/Oppikoulu>
- 2 Kaikilla koulutusaloilla vuonna 2021 ensimmäisen syklin paikan vastaanottaneista 12 prosentilla oli aiempi korkeakoulututkinto (Soteko 2023).
- 3 Korkeakouluopintoja saattoi kuitenkin tehdä esimerkiksi kesäyliopistoissa ja Kasvatusopillisessa Korkeakoulussa.

I

**Ilman lukiota
korkeakouluun**

Mikko Mäntysaari

Yhteiskunnallinen tutkinto opintoväylänä

Kansalaiskorkeakoulu 1925–1930

Ensimmäinen maailmansota ja siihen liittyvät yhteiskunnalliset levottomuudet synnyttivät eri puolilla Eurooppaa ajatuksen, että ajantasaista valtiotieteellistä tietoa olisi voitava levittää kaikkiin kansankerroksiin, myös vähävaraisten, mutta opinhaluisten kansalaisten pariin. Suomessa tätä korkeakoulutuksen demokratisointia edistävää ajatusta toi esille filosofian tohtori Leo Harmaja, joka esitti kesäkuussa 1917, että suomalaista yhteiskuntaa ja parlamentaarista demokratiaa voitaisiin lujittaa lisäämällä yhteiskuntatieteellistä opetusta. Harmajan mukaan poliittiset puolueet tosin valistivat kansaa omista näkökulmistaan, mutta sen valitustyön lisäksi tarvittaisiin tutkimukseen ja tieteelliseen puolueettomuuteen nojaavaa yhteiskunnallisten kysymysten opetusta. Siksi tuli perustaa korkeakoulu, jossa voitaisiin antaa tällaista opetusta. Harmajalla oli kaksi uudenlaista ideaa: opetuksen pitäisi keskittyä valtio- ja yhteiskuntatieteisiin ja opiskelijaksi voisi päästä ilman ylioppilastutkintoa. (Rasila 1973, 13.)

Kansalaiskorkeakoulun perustamisesta päätettiin 1925. Taustalla vaikuttivat vuoden 1918 kansalaissodan kokemukset. Kaikille väestöryhmille avattavien opintojen ajateltiin lieventävän yhteiskunnallisia ristiriitoja ja ehkä ehkäisevän vastaavan kaltaisten levottomuuksien syntymistä. (Rasila 1973, 20–22.) Kansalaiskorkeakoulun kansainvälisinä esikuvina olivat vuonna 1920 Berliiniin perustettu *Deutsche Hochschule für Politik* sekä vuonna 1921 Tukholmaan perustettu *Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning*. Helsinkiin 29.4.1925 perustettavaksi päätetyn Kansalaiskorkeakoulun ensimmäinen lukukausi alkoi 1.10.1925 (Rasila 1973, 38–39).

Kansalaiskorkeakoulun ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoiden perusopinnot olivat hyvin vaihtelevia ja keskeyttämiset yleisiä. Syksyllä 1925 opintonsa aloitti 72 opiskelijaa. Joulun jälkeen opiskelijoita oli jäljellä enää 54.

Aikaisemmalta koulutukseltaan kolme oli ylioppilaita, mutta kaksi kansakoulunkin käymättömiä. Keskikoulua vähemmän perusopintoja oli 31 opiskelijalla. (Rasila 1973, 52–54.)

Yhteiskunnallinen Korkeakoulu 1930–1966

Kansalaiskorkeakoulu oli perustettu antamaan ”kansalaistietoja” eli yleisivistystä yhteiskunnallisista kysymyksistä, yhtenä tausta-ajatuksena sosialististen ajatusten leviämisen estäminen. 1920-luvun kuluessa ammatillisesti suuntautuneiden opintojen merkitys korkeakoulun opetustarjonnassa lisääntyi niin, että 1930-luvulle tultaessa korkeakoulussa opiskeltiin lähinnä neljää ammatillisesti suuntautunutta tutkintoa. Ammatillisten tutkintojen painoarvon kasvaessa korkeakoulun nimenmuutos tuli tarpeelliseksi, ja siksi lukuvuonna 1930 oppilaitoksen nimeksi vaihdettiin Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Vähitellen koulun nimen lyhenteeksi vakiintui YKK¹. Se sai myös uudet tilat, kun korkeakoulun oma rakennus valmistui Kallion kaupunginosaan Franzeninkadulle. (Rasila 1973, 69–70.) Myös korkeakoulun hallintoa piti järjestää uudelleen. YKK:n opettajakunta jaettiin vuonna 1933 kahdeksi hallinnolliseksi kokonaisuudeksi, joista ryhdyttiin käyttämään opetusjaostojen nimeä (Rasila 1973, 60; Rasila 1987, 7). Nämä yliopistojen tiedekuntia vastaavat elimet olivat taloudellis-hallinnollinen ja hallinnollis-lainopillinen opetusjaosto. Taloudellis-hallinnollinen (myöhemmin yhteiskunnallinen opetusjaosto) perustettiin yhteiskuntatieteellistä yleisivistystä turvaamaan. Vuonna 1949 opetusjaostojen rinnalle perustettiin myös tiedekunta, jossa voitiin opiskella yhteiskuntatieteiden kandidaatiksi, 1950-luvun kuluessa myös lisensiaatiksi ja tohtoriksi.

Koska lukion suorittaminen oli mahdollista vain harvoille, tultiin Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun usein kansanopiston kautta. Kansanopistot ja kansankorkeakoulut olivat tärkeä vapaiden opintojen väylä peruskoulutuksen täydentämiseen. Kansanopistot olivat sisäoppilaitoksia ja opinnot kestivät yleensä vuoden. Suomen ensimmäinen kansanopiston kaltainen oppilaitos oli vuonna 1889 Kangasalle perustettu tyttöjen käsityökoulu. Kansanopiston jälkeen oli mahdollista suorittaa kansankorkeakoulussa yksi- tai kaksivuotinen vuosikurssi. Rasilan mukaan vuosina 1925–1930 noin 40 prosenttia Kansalaiskorkeakoulun opiskelijoista oli pohjakoulutukseltaan kansankorkeakoulun käyneitä (Rasila 1973, 88). Vuonna 1961 Suomessa oli 83 kansanopistoa ja 20 kansankorkeakoulua². Paria vuosikymmentä myöhemmin vuonna 1983 Suomessa oli 89 kansanopistoa ja 12 kansankorkeakoulua. Lisäksi oli 27 opistoa, joissa oli sekä kansanopisto että kansankorkeakoulu³. Kansankorkeakouluista erityisesti Alkio-opisto (perustettu v. 1947 Korpi-

lahdelle), Ammattiyhdistysopisto (v. 1950, Nurmijärvi), Sirola-opisto (v. 1947, Hämeenlinna) ja Työväen Akatemia (v. 1924, Kauniainen) olivat tärkeitä reittejä korkeakouluopintoihin haluaville. Vuosina 1935–1939 kansankorkeakouluista Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun tulijoiden osuus oli vähentynyt vajaan puolesta noin viidennekseen, mutta edelleen Yhteiskunnallinen Korkeakoulu tarjosi hyvät jatko-opintomahdollisuudet nimenomaan työväenliikkeen piiristä lähteneille. (Rasila 1973, 88.)

Vielä 1940-luvulla mahdollisuus oppikouluopintoihin oli hyvin rajatulla osalla ikäluokasta. Viljo Rasilan (2010, 8) mukaan hänen ikäluokastaan, vuonna 1926 syntyneistä ylioppilastutkinnon suoritti 4,2 prosenttia eli yksi 23:sta. Ylioppilastutkinnon suorittaminen oli ollut vuodesta 1852 Helsingin Aleksanterin yliopistoon pääsyn edellytyksenä (Vuorio-Lahti 2006, 96). YKK:n opiskelijoilta ei edellytetty ylioppilastutkintoa. Pitkään YKK säilyikin nimenomaan ei-ylioppilaiden korkeakouluna. YKK:n alkuvuosina alle 10 prosenttia ja vielä sotavuosina 1939–1945 alle neljäsosa sen kaikista opiskelijoista oli ylioppilaita. Sodan jälkeen ylioppilaiden osuus alkoi kasvaa ja yhä useampi opiskeli tiedekunnan puolella. (Rasila 1987, 10.) 1960-luvun alussa opiskelijat jakautuivat tasan opetusjaostojen ja tiedekunnan välillä. 1960-luvun loppupuolella enää neljännes opiskelijoista oli kirjoilla opetusjaostoissa. Samanaikaisesti ei-ylioppilaiden osuus laski kaikista opetusjaostojen opiskelijoista alle 60 prosenttiin, eräillä opintolinjoilla jopa 1–20 prosenttiin. (Kaarninen ym. 2000, 177.)

Åbo Akademi oli perustanut valtiotieteiden tiedekunnan ensimmäisenä pohjoismaissa jo vuonna 1927, mutta 1930-luvulla yhteiskuntatieteitä opetettiin suomen kielellä lähinnä vain YKK:ssa Helsingissä. Vähitellen YKK sai kilpailijoita yhteiskuntatieteiden kouluttajana. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta perustettiin vuonna 1944. (Jalava 2013, 55.) 1950-luvun kuluessa oli tullut selväksi, että YKK ei tulisi Helsingissä saamaan yliopiston asemaa, muun muassa koska Helsingin yliopiston valtiotieteelliselle tiedekunnalle ei haluttu yliopistotasoista kilpailijaa. Siksi Yhteiskunnallisen Korkeakoulun johdon oli ryhdyttävä miettimään muuttoa muualle. Uudeksi YKK:n sijoituspaikaksi harkittiin aluksi joko Turku tai Tampere. Koska Turussa jo oli valtiotieteiden opetusta, kasvoivat Tampereen mahdollisuudet YKK:n uutena sijoituskaupunkina. Matti Parjasen mukaan asiaan vaikutti sekin, että Turkuun muuttaminen olisi lopettanut opetusjaostot, joilla tuohon aikaan oli suuri merkitys YKK:ssa. Sekin puolsi Tampereä. (Parjanen 2018, 120.) Tamperelaiset poliitikot toimivat aktiivisesti kaupungin puolesta ja niin YKK päätettiin siirtää Helsingistä Tampereelle. Tammi-kuussa 1956 eduskunta myönsi 5 miljoonan markan määrärahan Tampereelle siirtämisen kustannuksiin ja sopimus Yhteiskunnallisen Korkeakoulun

ja Tampereen kaupungin välillä allekirjoitettiin 1.10.1956. (Martikainen 2010, 59.) Muutto toteutui vuonna 1960 (Jalava 2013, 59).

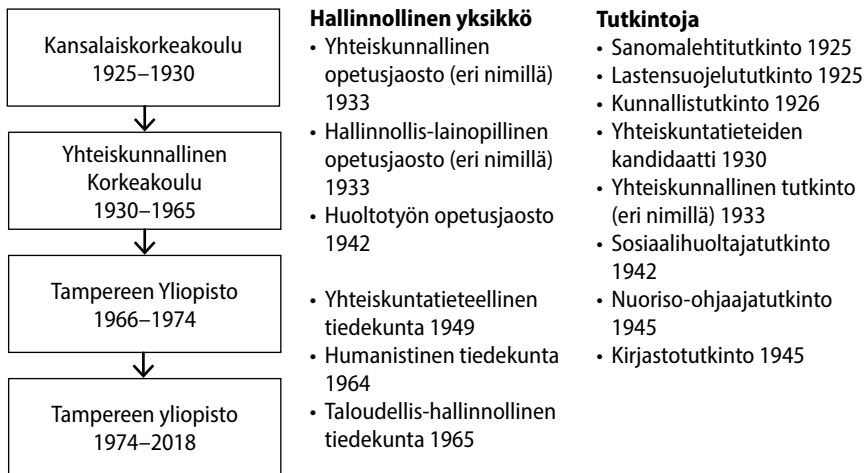
Tampereelle muuton myötä opiskelijoiden lukumäärä lähti kasvuun. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun muuttuessa Tampereen yliopistoksi 1.4.1966 opiskelijoita oli yhteensä 4 185. Heistä tiedekunnissa opiskeli 3 203, yhteiskunnallisessa opetusjaostossa 511, kunnallishallinnon opetusjaostossa 272 ja sosiaalihuollon opetusjaostossa 199 opiskelijaa. (Rasila 1973, 263, 267.) Vielä 1970-luvulla opetusjaosto-opinnot aloittivat vuosittain 430–500 uutta opiskelijaa. Pyrkijöitä oli 1970-luvun alkuvuosina noin 4 000–6 500 vuodessa eli moninkertainen määrä sisään otettuihin verrattuna. (Kaarninen ym. 2000, 192.) Vaikka Tampereen yliopisto ei enää leimallisesti ollut ei-ylioppilaiden yliopisto, vielä vuonna 1980 ei-ylioppilaiden osuus Tampereen yliopiston opiskelijoista oli 14 ja opetusjaostoissa 37 prosenttia (Rasila 1987, 10).

Yhteiskunnallinen tutkinto 1933–1979

YKK:ssa oli 1940-luvun lopulta vuonna 1960 tapahtuneeseen Tampereelle siirtymiseen saakka mahdollista suorittaa sanomalehti- ja kunnallistutkinto, yhteiskunnallinen tutkinto, sosiaalihuoltajatutkinto, nuoriso-ohjaajatutkinto ja kirjastotutkinto. Näiden lisäksi oli mahdollista suorittaa yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinto, joka oli ainoa ylempi korkeakoulututkinto. (Rasila 1973, 86, 107, 127.) Jotta ei-ylioppilaat saattoivat jatkaa opintojaan korkeimpiin tutkintoihin, ensin oli suoritettava joku opetusjaostotutkinto. (Rasila 1987, 11.)

Yhteiskunnallinen tutkinto (hiukan eri nimillä 1933–1979) pyrki tarjoamaan lukiota käymättömille vähävaraisille opiskelijoille mahdollisuuden korkeakouluopintoihin. Vuoden 1939 opetusohjelmassa yhteiskunnallinen tutkinto oli jaettu kolmeen linjaan: osuustoimintaoppiin, yleissivistävään historiallis-yhteiskunnalliseen linjaan sekä kolmanteen linjaan, jonka pääaineeksi määriteltiin sosiaalihistoria. Kolmannen linjan tarkoituksena oli valmistaa työntekijöitä sosiaalihuollon toimintaa varten, mutta kun sosiaalihuoltajatutkinto käynnistyi vuonna 1942, se tuli tarpeettomaksi. (Rasila 1973, 107.) Hallinnollisesti yhteiskunnallinen tutkinto sijoittui yhteiskunnalliseen opetusjaostoon yhdessä sanomalehti- ja nuorisotyön tutkintojen kanssa.

Yhteiskunnallinen tutkinto perustettiin vuonna 1933 nimellä historiallis-yhteiskunnallinen tutkinto (1933–1939). Rasilan mukaan tutkinnon tavoitteena oli yleisen kansalaistiedon lisäämisen ohella varmistaa koulutettujen historian opettajien saaminen oppikouluihin. YKK:n taloudellisten vaikeuksien ja opettajien rekrytointiongelmien vuoksi historiallis-yhteiskunnallinen tutkinto ei oikein päässyt vauhtiin. Tilannetta koetettiin korjata muuttamalla

Taulukko 1. YKK:n hallinnolliset yksiköt ja tutkinnot 1925–1966⁴

tutkinnon nimeä, ensin yhteiskunnalliseksi tutkinnoksi (1939–44), sosionomian tutkinnoksi (1944–47) ja sitten uudelleen yhteiskunnalliseksi tutkinnoksi (1947–79). Ennen viimeistä nimenmuutosta kukaan ei edelleenkään suorittanut tätä tutkintoa. Käytännössä yhteiskunnallisen tutkinnon suorittamisen voi sanoa alkaneen vasta vuonna 1947, kun tutkinnon aineyhdistelmä vapautettiin ja tutkinnosta tuli aiempaa selkeämmin yleissivistävää. (Rasila 1973, 82–83.)

Rasilan mukaan yhteiskunnallinen tutkinto oli YKK:n perustamisen taustalla olleiden ideoiden puhtain ilmentymä. Se ei tähdännyt suoraan mihinkään ammattiin, vaan oli luonteeltaan yleinen kansalaistutkinto ja vapaa akateeminen tutkinto, jonka aineyhdistelmä oli vapaasti valittavissa. Siksi yhteiskunnallinen tutkinto oli Kansalaiskorkeakoulun ja myös YKK:n ”mission” mukainen ydin (Rasila 1987). Rasila pitää yhteiskunnallista tutkintoa kaikista YKK:n tutkinnoista mielenkiintoisimpana. Se on ollut erikoislaatuinen kaikki muutkin korkeakoulut huomioiden, sillä se ei erinäisistä yrityksistä huolimatta taipunut ammattitutkinnoksi, vaan pysyi kaikki vuodet ainakin puolittain akateemisena vapaana tutkintona. ”Sitä voisi omana ammatillisesta valmentautumista korostavana aikanamme pitää jopa viimeisenä jäänteinä vanhoista vapaista yliopistoista, ellei se samalla olisi muodostunut pääväyläksi ei-ylioppilaille tiedekuntaan.” (Rasila 1973, 236; Rasila 1987, 11.)

Yhteiskunnallinen tutkinto sai lähes lopullisen muotonsa 1940-luvun jälkipuoliskolla. Tutkinnon aineyhdistelmä oli aluksi suhteellisen sidottu, mutta vuoden 1947 opetussuunnitelmassa aineyhdistelmä tehtiin vapaaksi. Yhteis-

kunnalliseen tutkintoon kuului yksi ylin kurssi tutkielmiseen, yksi keskikurssi ja kaksi alinta kurssia.

Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijamäärä nousi lukuvuonna 1947–48 toiselle sadalle. Siitä tuli yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon jälkeen opiskelijamäärältään suurin tutkinto Tampereella aina vuonna 1964 tapahuneeseen tiedekuntajakoon saakka. (Rasila 1973, 128–129, 208–210.) Lukuvoudesta 1946–1947 lähtien yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijamäärä vaihteli vuosittain noin 80–124 välillä. 1960-luvulla opiskelijamäärä kohoisi 280 opiskelijaan. Vuosina 1946–1966 yhteiskunnallisen tutkinnon suoritti yhteensä 243 opiskelijaa. Valmistuneiden määrä suhteessa opiskelijoihin jäi siten melko alhaiseksi. (Rasila 1973, 264.)

Viljo Rasila kuvaa muistelmateoksessaan (2020) yhteiskunnallisen tutkinnon alkuvaiheita siten kuin hän itse ne koki. Rasila tuli kansakoulupohjalta yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijaksi syksyllä 1948 ja suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon vuonna 1951 ja sen jälkeen yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon jo seuraavana vuonna. Tästä voisi tehdä sen johtopäätöksen, että opiskelu YKK:ssa olisi ollut helppoa. Niin ei suinkaan ollut, sillä Rasilan kanssa aloittaneesta 24 hengen yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijaryhmästä Rasila oli ainoa valmistunut. Suurin osa keskeytti opintonsa ensimmäisen syksyn jälkeen. Rasilan arvion mukaan monilla syynä olivat taloudelliset vaikeudet ja muun muassa asuntopula Helsingissä, mutta myös se, että opinnot olivat liian vaativia. (Rasila 2020, 168.)

Viljo Rasila toteaa muistelmissaan, että hänen on oikeastaan aika vaikea kertoa opiskeluajastaan muuta kuin että se oli jatkuvaa lukemista. Pääasias-
sa aika kului tiiviiden opintojen parissa. Hän tentti ahkerasti ja opiskeli täyspäiväisesti toisin kuin moni palkkatyössä ollut opiskelijatoverinsa. Suuri merkitys oli sillä, että hän saattoi asua aivan korkeakoulun vieressä Franzeninkadulla, jolloin matkoihin ei kulunut aikaa eikä rahaa. Tuleva Suomen historian professori reputti ensimmäisen historian tenttinsä, mutta muuten opinnot sujuivat aika hyvin. Tosin kielten kanssa oli hankaluuksia. Rasila oli kansakoulun jälkeen koettanut opiskella kirjekurssin avulla omatoimisesti englantia ja saksaa, mutta varsinkin englannin ääntämystä oli kirjekurssin avulla ja ilman ohjausta vaikea oppia. Hyvin vähävaraisena hän ei voinut osallistua mihinkään sellaisiin opiskelijaelämään kuuluviin rientoihin, joista olisi tullut kuluja. Hän käveli kaupungilla paljon, kävi seuraamassa eduskunnan istuntoja, hiihteli, mutta kävi myös kerran oopperassa. (Rasila 2020, 170–173.)

Vähitellen yhteiskunnallinen tutkinto alkoi kiinnostaa myös ylioppilaita. Ylioppilaiden osuus kasvoi vähitellen 1940-luvulta lähtien ja oli 1970-luvulla jo huomattava (Rasila 1987; Kaarninen ym. 2000, 192).

Vaikka yhteiskunnallisen tutkinnon tavoitteena oli antaa ”yleistä kansalais-sivistystä”, alkoivat monet opiskelijat ennen valmistumistaan pohtia sijoitumistaan työelämään. Siksi vuonna 1953 tutkintoon otettiin linjakako, jonka avulla opiskelija saattoi erikoistua vakuutustoimintaan tai työnvälitysalalle. (Rasila 1973, 130.)

1970-luvulla oppiaineita sai valita yhteiskuntatieteellisestä, taloudellishallinnollisesta, humanistisesta tai kasvatustieteellisestä tiedekunnasta. Pääaineen saattoi valita 13 aineen joukosta ja sivuaineiden valinnanmahdollisuuksia oli yli 20. (Eronen 1975.) Monet yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijat valitsivat pääaineekseen sosiaalipolitiikan. Yhteiskunnallisen tutkinnon sosiaalipolitiikka pääaineenaan suorittaneista merkittävä osa sijoittui kunnallisen sosiaalihuollon eri tehtäviin, vaikka sosiaalipolitiikan opetus olikin yleistä eikä tähdännyt mihinkään yhteen sosiaalipolitiikan alan ammattiin.

Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijat

Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden kotitauat olivat muiden opiskelijoiden tauatoja vaatimattomampia. Yhteiskunnallista tutkintoa suorittamaan vuonna 1973 valittuja opiskelijoita koskeneessa tutkielmassa Ulla Salomaa jakoi opiskelijat Urho Rauhalan (1966) ammattien arvostusryhmituksen mukaisesti kolmeen sosiaaliryhmään isän ammatiaseman mukaan. Opiskelijoiden sosiaalista taustaa kuvaavassa aineistossa ensimmäiseen (ylimpään) sosiaaliryhmään kuului 5,7 prosenttia isistä, toiseen 57,5 ja kolmanteen 36,8 prosenttia isistä. (Salomaa 1975, 21.) Vertailtaessa yliopiston kaikkien opiskelijoiden isien ammatteihin oli yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden vanhemmissa jonkin verran enemmän kolmanteen sosiaaliryhmään kuuluvia. Sen sijaan isien koulutustaustassa oli selvempi ero. Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden isistä 67 prosentilla oli koulutuksenaan vain kansakoulu, kun kaikkien opiskelijoiden isistä vain kansakoulunkäynejä oli 51 prosentilla. Yhteiskunnallisen tutkinnon vanhempien koulutustausta olikin selvästi alhaisempi kuin kaikkien opiskelijoiden vanhemmilla. (Salomaa 1975, 25.)

Yhteiskunnallisen tutkinnon opettajat

Yhteiskunnallisen Korkeakoulun siirtyessä Tampereelle vuonna 1960, YKK:ssa oli alle tuhat opiskelijaa, 10 professoria ja 13 vakinaisen opettajan virkaa (Rasila 2010, 7). Vähitellen opettajien määrä lisääntyi, ja tästä kasvusta sai osansa myös yhteiskunnallinen opetusjaosto.

YKK:ssa sosiaalipolitiikan opettajina toimivat suomalaisen sosiaalipolitiikan tutkimuksen keskeiset vaikuttajat. Ensimmäinen sosiaalipolitiikan vakinaisen opettaja oli Eino Kuusi (vuoteen 1905 Granfelt, s. 1880 – k.1936).

Eino Kuusen kuoleman jälkeen sosiaalipolitiikan opettajaksi tuli Heikki Waris (vuoteen 1924 Warén, s. 1901 – k. 1989) (Rasila 1973, 114). Wariksen jälkeen sosiaalipolitiikan opettajaksi ja professoriksi tuli Armas Nieminen (s. 1913 – k.1995). Eino Kuusi, Heikki Waris ja Armas Nieminen loivat suomalaisen sosiaalipolitiikan modernin tradition.

Yhteiskunnallisen opetusjaoston opettajien virkoja perustettiin vähitellen 1950-luvulta lähtien. Psykologian lehtorin virka perustettiin 1.10.1955 ja muutettiin 1.1.1972 yliopettajan viraksi. Viranhaltijoina olivat Lauri Rauhala (1.7.1958–31.12.1960) ja Jaakko G. Borg (1.6.1963 lähtien). Työvoimapolitiikan lehtorin virka perustettiin 1.1.1966 ja muutettiin 1.1.1972 yliopettajan viraksi. Viranhaltijana oli Matti Kaasinen ja hänen jälkeensä Pekka Risananen (1.9.1982–31.7.1987). Yhteiskuntaopin, erityisesti historian lehtorin virka perustettiin 1.9.1968 yhteiskuntaopin lehtorin virkana ja muutettiin 1.9.1971 yhteiskuntaopin, erityisesti historian lehtorin viraksi. Viranhaltijana oli 1.8.1971 lähtien Raimo Ranta. Yhteiskuntaopin, erityisesti valtio-opin lehtorin virka perustettiin 1.9.1969 yhteiskuntaopin lehtorin virkana ja muutettiin 1.9.1971 yhteiskuntaopin, erityisesti valtio-opin lehtorin viraksi. Viranhaltijana oli 1973 lähtien Vilho Harle. Sosiaalipolitiikan lehtorin virka perustettiin 1.9.1971. Viranhaltijoina olivat Simo Koskinen (1972–1979), Kyösti Urponen (1980–1981) ja Urpo Kuotola (1982 lähtien). Ryhmätöiden lehtorin virka perustettiin 1.9.1973 ja sen haltijana oli Pehr Charpentier. Järjestöopin lehtorin virka perustettiin 1.9.1973. Viranhaltijana oli Veikko O. Veilahti. Yhteiskuntafilosofian lehtorin virka perustettiin 1.8.1974. Viranhaltijana oli 1975–1982 Lauri Mehtonen. Kansantaloustieteen lehtorin virka perustettiin 1.9.1973 ja siitä lähtien viranhaltijana oli Kullervo Marja-aho. Yhteiskunnallisessa opetusjaostossa perustetut virat siirrettiin 1.1.1984 eri tiedekuntiin, lähinnä yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan. (Hosiaisuus & Laurila 1987, 111–113.)

Lisäksi yhteiskunnallisessa opetusjaostossa oli suomen, ruotsin, englannin ja saksan kielten lehtorien virkoja, jotka siirrettiin 1.3.1977 kielikeskukseen. Suomen kielen lehtorina 1.6.1972 aloittanut Liisa Manninen oli monille yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoille tärkeä opettaja.

Monille yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoille keskeisiä opettajia olivat Simo Koskinen ja Matti Kaasinen. Sosiaalipolitiikan lehtori Simo Koskinen siirtyi 1970-luvun lopulla toisiin tehtäviin. Kansleri Armas Nieminen vaikutti sosiaalipolitiikan opetukseen myös välillisesti. Hän oli Kyösti Urposen väitöskirjan ohjaaja ja tarkastaja. Matkoillaan Tampereelle Kyösti Urponen oli tutustunut Briitta Koskiahoon, ja kun sosiaalipolitiikan lehtoraatti tuli 1970-luvun lopulla avoimeksi, Koskiahoo antoi Urposelle vinkin hakea virkaa. Näin Kyösti Urposesta tuli yhteiskunnallisen tutkinnon opettaja pariksi vuodeksi.

Korkeakoululaitos muuttuu

Suomi oli ollut agraarinen yhteiskunta 1950-luvulle saakka. Sotakorvaukset pakottivat maan teollistumaan. Myös väestönkasvu kiihtyi toisen maailmansodan päättymisestä seuranneen syntyvyyden lisääntymisen vuoksi. 1950-luvun lopulta suurten ikäluokkien kouluttamisen pelättiin romahduttavan koko koulujärjestelmän. Julkisuudessa alettiin puhua ylioppilastulvasta. Sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat pääsivät ylioppilaiksi 1960-luvun puolenvälin maissa. (Jalava 2013, 44–45.) Huoli yliopistojen ylikuormittumisesta oli realistinen, sillä maassa oli vain Helsingin ja Turun yliopistot sekä näiden lisäksi Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun ja Helsingissä sijainneen Yhteiskunnallisen Korkeakoulun kaltaisia pienempiä korkeakouluja. Jotakin piti tehdä.

Ilmiö oli kansainvälinen. 1960-luvun lopulla monissa länsimaissa jouduttiin huomaamaan, että korkeakoululaitosta oli uudistettava. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat tulivat opiskelemaan eivätkä tyytyneet vanhaan. Perinteisiä yliopistotutkintoja arvosteltiin USA:ssa, Britanniassa, Ranskassa ja Saksassa. Opiskelijat vaativat monissa maissa uusien, radikaalisti erilaisten korkeakoulujen perustamista. (Lampinen 2003, 32–33.)

Suomessakin muutoksia oli tulossa⁵.

Pitkään korkeakoulutuksen keskeiseksi ongelmaksi oli koettu ”ylioppilastulva” eli lukion suorittaneiden liian korkeaksi koettu osuus ikäluokasta. Vuonna 1960 ylioppilaiksi valmistui 7 666 lukiolaista (Vuorio-Lehti 1997, 105). Eräänlainen rajapyykki saavutettiin, kun vuonna 1963 uusien ylioppilaiden määrä ylitti ensimmäisen kerran kymmenen tuhannen. Yliopistot ja korkeakoulut olivat jo aiemmin aivan liian pieniä ja ahtaita ja opetusresurssit riittämättömiä.

Jo pitkään on ymmärretty, että korkeakoulutuksen määrällä on vaikutusta taloudelliseen kasvuun. Inhimillinen pääoma on tärkeä osa kansakunnan voiman kasvua – tämän havainnon oli tehnyt Englannissa Sir William Petty jo vuonna 1691. Kysymys ei todellakaan ollut pelkästä kustannuserästä. (Jalava 2013, 46.)

Akateemisen lahjakkuusreservin käsitteen suomalaisen 1960-luvun koulutuskeskusteluun tuoneiden Olavi E. Niitamon ja Kaarlo Multimäen mukaan ”lahjakkuusreservillä tarkoitetaan sitä väestön (perusjoukon) osaa, jolla olisi lahjakkuuden puolesta edellytyksiä tiettyyn oppivelvollisuuden ylittävään jatkokoulutukseen, tavallisimmin oppikoulun käymiseen, mutta joka eri syistä ei kysymyksessä olevana koulutukseen osallistu”. Lahjakkuusreservin käsitteellä arvioitiin sen ihmisjoukon suuruutta, joka suoriutuisi hyvin myös korkeakouluopinnoista, mutta jolla ei ollut opintoihin käytännön mahdollisuuksia.

Usein ajateltiin, että lahjakkuusreserviä on ennen muuta alemmissa yhteiskuntaluokissa, ylemmissä yhteiskuntaluokissa vähemmän. (Niitamo & Multimäki 1964.) Niitamon ja Multimäen artikkelin taustalla on ajatus koulutuksen merkityksestä tasa-arvoisemman yhteiskunnan luomisessa. Koulutuksellinen tasa-arvo rinnastui sosiaaliturvan uudistuksiin: lapsilisään, kansaneläkkeeseen, sairausvakuutukseen ja työttömyysturvaan hyvinvointivaltion rakentamisen välineenä. Siksi lahjakkuusreservin suuruudella oli vaikutusta myös hyvinvointivaltion rakentamisen edellytyksiin. (Jalava 2013, 50.)

Tärkeä muutos koulutuksen demokratisoimiseksi oli laki koulujärjestelmän perusteista (nk. peruskoululaki) vuodelta 1968. Samaan aikaan tehtiin päätökset myös korkeakouluverkoston laajentamisesta. Opetusministeriön johdolla siirryttiin suunnitelmalliseen korkeakoulupolitiikkaan. (Jalava 2013, 61.) Korkeakoulutuksen uudistamisesta tuli olennainen osa pohjoismaisen hyvinvointivaltion luomisen projektia (Jalava 2012, 11).

Opiskelijaliike

Korkeakoulujen demokratisoituminen ei tapahtunut kivuttomasti. Olennainen merkitys yliopistojen muuttumiselle oli opiskelijoiden aktiivisella vaikuttamistyöllä.

Tampereen yliopistossa 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun vuodet olivat opiskelijapolitiikan vahvaa aikaa. Länsieurooppalaisissa yliopistoissa levinneet opiskelijalevottomuudet näkyivät Suomessa ensimmäisenä juuri Tampereen yliopistossa, jossa järjestettiin lukukausimaksulakko syksyllä 1968. Opiskelijat kieltäytyivät maksamasta lukukausimaksuja ja vaativat yksityisen Tampereen yliopiston valtiollistamista. (Martikainen 2010, 158). Vasta tämän tapahtuman jälkeen Helsingissä vallattiin Vanha ylioppilastalo 25.11.1968 (Juva 1993).

Opiskelijaliike haki 1960-luvun lopulla suuntaansa. Vasemmistolaisten opiskelijoiden määrä kasvoi, mutta samalla liike hajautui. Vuoden 1971 paikkeilla radikaalein vasemmisto löysi poliittisen kotinsa taistolaisuudesta, ei niinkään sosiaalidemokraateista tai SKDL:n enemmistöstä, joiden molempien poliittinen linja oli lähempänä 1960-luvun aatemaailmaa (Rentola 2003).

Tampereen yliopistosta tuli yliopistoradikalismin symboli, punainen yliopisto, jonka tapahtumia media seurasi tiiviisti (Sipilä 2010, 23). Tampereen yliopiston historiassa (Kaarninen ym. 2000) tätä yliopiston vasemmistolaisista mainetta suhteellistetaan. Esimerkiksi ylioppilaskunnan vaaleissa porvarillisten opiskelijoiden Toonin⁶ ehdokkaat menestyivät taistolaisten Tymriä⁷ paremmin. Silti vasemmistopuolueita lähellä olleiden opiskelijajärjestöjen Tasyn, TOS:n⁸ ja Tymrin yhteenlaskettu kannatus vuosina 1972–1976 ylitti

joka vuosi porvarillisten opiskelijajärjestöjen Toonin, keskustanuorten TOK:n sekä liberaalien ja kristillisten kannatuksen. (Kaarninen ym. 2000, 199–200.)

Vasemmiston kannattajia oli paljon myös yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoissa. Tähän vaikutti varmaan myös se, että yhteiskunnallista tutkintoa opiskelevissa oli runsaasti vasemmalle kallellaan olevista kansankorkeakouluista valmistuneita.

Yliopistojen hallinnonuudistuskamppailu

Monissa maissa 1960-luvun kuohunta johti yliopistojen valtauksiin, mella-kointiin poliisin kanssa ja perinteisten yliopistojen rinnalle perustettaviin uusiin korkeakouluihin. Suomessa opiskelijaliikehdintä kohdistui erityisesti korkeakoulujen hallinnonuudistukseen. (FYTT 1972, 71–72).

Yliopistojen hallintoa vaadittiin demokraattisemmaksi. Opiskelijaliike vauhditti vaatimuksiaan lakoilla, joihin Helsingin Sanomien mukaan marraskuussa 1972 osallistui jopa 10 000 opiskelijaa. Mies ja ääni -periaate torjui ajatuksen opettajien, opiskelijoiden ja hallintoehkäilykunnan kiintiöihin perustuvasta päätöksentekorakenteesta. Jokaisella yliopistoyhteisön jäsenellä olisi ollut äänioikeus ja näin valittavat hallintoelimet olisivat edustaneet opettajia, opiskelijoita ja muita yliopistoyhteisön jäseniä demokraattisesti. Uudistuksen vastustajat puolestaan korostivat sitä, että silloin ensimmäisen vuoden opiskelijalla olisi sama äänivalta kuin opetuksen tasosta vastaavalla professorilla. (Rasila 2020, 236.)

Vaikka suurin osa opiskelijoista 1960-luvulta 1970-luvun lopulle oli edelleen poliittisilta mielipiteiltään porvarillista, muodosti vasemmisto kasvavan ja äänekkään vähemmistön. Yliopistojen hallintomalli oli varsin hierarkkinen ja omassa oppiaineessaan professorilla oli käytännössä yksinvalta. Useimmat suomenkieliset professorit kannattivat kokoomusta, joten yliopistojen keskusteluilmapiiri kärjisty nopeasti (Jalava 2013, 80.)

Julkisuudessa 1960-luvun jälkipuoliskolla oltiin huolestuneita vasemmiston vaikutusvallan kasvusta yliopistoissa. Tässä moraalista paniikkia muistuttavassa keskustelussa unohtui, että Suomessa professorikunta oli aina osallistunut aktiivisesti politiikkaan. 1950-luvulle saakka oli aivan tavallista, että sekä kansanedustajissa että valtioneuvoston ministereissä oli professoreita. Marja Jalavan mukaan tämän aktiivisen politikoinnin juuret ulottuvat aina Turun Akatemiaan saakka. Myös autonomian aikana professorikunta osallistui aktiivisesti kansakunnan rakentamiseen (Jalava 2012, 21). Kun aiemmin professorikunta oli ollut oikeistolaista, muuttui tilanne ainakin osittain niin, että osa nimekkäistä professoreista oli joko sitoutuneita tai sitoutumattomia vasemmistolaisia, erityisesti yhteiskuntatieteissä. 1970-luvulla

Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteissä oli valtakunnallisesti tunnettuja vasemmistolaisia opettajia. Heitä olivat esimerkiksi professorit Antero Jyränki (s. 1933 – k. 2020), Antti Eskola (s. 1934 – k. 2018) ja Kaarle Nordenstreng (s. 1941–), Pertti Hemanus (s. 1934 – k. 2012) sekä sosiologian assistentti, myöhemmin kansanedustaja YTT Seppo Toiviainen (s. 1944 – k. 2005).

Kaikki opettajat eivät suinkaan kannattaneet uusvasemmistoa. Suomen historian apulaisprofessoriksi vuonna 1966 valittu Viljo Rasila päätyi 1970-luvun alkuvuosina hoitamaan viransijaisena professorin tehtäviä ja siihen liittyen erilaisia hallinnollisia toimia, esimerkiksi humanistisen tiedekunnan dekaanin tehtävää. Hänen kokemuksensa yliopiston hallinnonuudistuksesta ja tutkinnonuudistuksesta olivat raskaita ja leimasivat henkilösuhteitakin pitkäksi ajaksi. Rasilan mukaan tutkinnonuudistusta ajaneet vähemmistökommunistit halusivat Suomeen itäsaksalaisen suunnittelumallin, jossa tutkintojen tuli suunnata määrättyyn ammattiin ja opiskelijoita koulutettaisiin vain suunniteltua tarvetta vastaava määrä. Rasilan mukaan mies ja ääni -periaate olisi toteutuessaan johtanut siihen, että todellinen valta yliopistojen asioista päätettäessä olisi siirtynyt puoluetoimistoille. Rasila kertoo muistelmissaan saaneensa yöllisiä puhelinsoittoja, jopa tappouhkauksia. Tilanteen rauhoituttua 1970-luvun jälkipuoliskolla lopputuloksena oli kuitenkin pieniä muutoksia: yliopistojen hallintoa ja tutkintojärjestelmää uudistettiin, mutta monet uudistukset jäivät kuolleiksi kirjaimiksi ja opetuksen osalta palattiin vähitellen entisiin muotoihin. (Rasila 2020, 236–238.)

Yhteiskunnallisen tutkinnon lopettaminen

Opetusjaostojen asema muuttui vähitellen epävarmemmaksi. Kyse oli ennen muuta suurista muutoksista suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa. Muutoksen symboliksi tuli vuonna 1969 asetettu filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen uudistamista pohtiva työryhmä (FYTT-työryhmä). Sen tehtäväksi asetettiin humanististen, luonnontieteellisten ja yhteiskuntatieteellisen alan perustutkintojen uudistaminen. Tällä oli merkitystä myös Tampereen yliopiston opetusjaostojen ja niissä suoritettujen tutkintojen kohtalolle.

FYTT-työryhmällä haluttiin vastata 1960-luvun lopun opiskelijaliikkeiden kritiikkiin, joka eri maissa suuntautui humanistis-yhteiskuntatieteellisen koulutusalan tavoitteita tai oikeastaan tavoitteettomuutta kohtaan. ”Ammatillisia tavoitteita on oikeastaan vain opettajakoulutuksessa”, totesi FYTT-työryhmä ja pyrki laajentamaan ammattiorientoituneisuuden kaikkiin tutkintoihin. (FYTT 1972, 73.) Korkeakoulutuksen yhteiskuntapoliittiseksi päämääräksi asetettiin tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet ja demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen.

FYTT vaati yliopisto-opinnoille selkeämpää ammatillista sisältöä. Työryhmä omaksui DDR:stä polyteknisen koulutusmallin, jossa tieteellisteoreettiseen yleiskoulutukseen yhdistetään ammatillisen soveltamisen, yhteiskunnallisen kriittisyyden ja monitieteisen ongelmanratkaisun lähtökohdat. 1970-luvulla käynnistynyt tutkinnonuudistus johtikin tutkintojen antamien työelämävalmiuksien merkityksen korostumiseen. Vähitellen tämä korjausliike synnytti myös vastarintaa. Erityisesti Jyväskylän yliopiston humanististen ja yhteiskuntatieteiden opettajien ja opiskelijoiden keskuudessa syntynyt, sivistysyliopistojen ideaalia vaalinut liike levisi myös toisiin yliopistoihin. Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden keskuudessa ammatillisuudesta ei käyty kriittistä keskustelua. Sen sijaan yhteiskunnallista tutkintoa opiskelevien taistolaisten lehdessä päivittäin vaadittiin työelämävalmiuksien lisäämistä tutkintoon (Eronen 1974).

FYTT-työryhmä pyrki koulutuksen demokratisoimiseen, millä tarkoitettiin koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoistamista eri yhteiskuntaluokkien ja väestöryhmien kesken. Edelleen tahdottiin edistää kaikille korkeakoulu-yhteisön toimintaan osallistuville mahdollisuutta vaikuttaa koulutuksen tavoitteisiin ja suunnitteluun korkeakoulujärjestelmän sisällä (FYTT 1972, 26). FYTT asetti yhdeksi tavoitteekseen avoimen yliopiston luomisen. Avoimella yliopistolla pyrittiin demokratisoimaan korkeakouluopetukseen pääsemisen mahdollisuuksia. Korkeakouluopetukseen pääsyn tulisi olla yhtä mahdollista eri sosiaaliryhmissä. Tätä jatkuvan koulutuksen periaatetta FYTT pyrki toteuttamaan aktiivisesti. Työryhmän raportissa viitattiin siihen, että eduskunnassa Jyväskylän yliopistosta annettua lakia⁹ käsiteltäessä korostettiin ei-ylioppilaiden sisäänoton merkitystä. Tätä periaatetta ei korkeakouluissa yleensä aiemmin noudatettu. Ainoastaan Jyväskylän yliopistoa koskevassa asetuksessa oli mahdollistettu minkä tahansa toisen asteen koulutuksen suorittaneelle pääsy Jyväskylän yliopiston opintoihin.

Tampereen yliopiston opetusjaostojen asemaan FYTT ei ottanut suoraa kantaa, eikä muutenkaan keskustellut opetusjaostotutkintojen tulevasta asemasta. Opetusjaostot tosin mainitaan ei-ylioppilaiden asemaa pohdittaessa: ”Tampereen yliopiston opetusjaostot ja muutamia muitakin melko merkityksettä poikkeusväyliä on tosin ei-ylioppilailla ollut aikaisemminkin” (FYTT 1972, 175). Se, että opetusjaostoihin ei kiinnitetty enempää huomiota, on nykynäkökulmasta outoa, sillä useimpien opetusjaostotutkintojen ammatillisuuden ja tieteellisyuden yhdistelmän olisi voinut nähdä sopivan hyvin FYTT-työryhmän lähtökohtiin.

FYTT-työryhmän ehdotuksista käytiin aikanaan värikästä keskustelua. 2020-luvulla monet työryhmän esittämistä uudistuksista vaikuttavat toteu-

tuneen. Kaikissa yliopistoissa toimii avoin yliopisto. Yliopistotutkinnot perustuvat enemmän tai vähemmän selvästi koulutusohjelman ideaan, jolla FYTT halusi korvata silloisen eri arvosanojen keräilyyn perustuvan systeemin. Vanhan arvosanaperusteisen järjestelmän sijaan on otettu käyttöön opintopistejärjestelmä¹⁰. Myös FYTT-työryhmän ehdotus tutkintojen rakenteesta on toteutunut: FYTT esitti perustutkinnon koostuvan yleisopinnoista, aineopinnoista ja syventävistä opinnoista. (FYTT 1972, 31).

Korkeakoulujen suunnasta käyty yhteiskuntapoliittinen kamppailu koki Tampereen yliopiston opetusjaostotutkintojen kohtaloksi. Viljo Rasilan mukaan opetusjaostojen tulevaisuuden pohtiminen käynnistyi heti YKK:n yliopistoksi muuttumisen aikoihin, 1960-luvun jälkipuoliskolla. Alemmat ammatilliset tutkinnot eivät sopineet tiedekuntia perustavan yliopiston akateemiseen imagoon (Rasila 2010, 9). 1960-luvulta lähtien sekä opetusministeriö että yliopisto asettivat useita komiteoita pohtimaan opetusjaostojen kehittämistä. Vuonna 1966 säädetyssä korkeakoulujen kehittämislaissa Tampereen yliopiston opetusjaostot jätettiin lain ulkopuolelle. Opetusjaostojen asema osana korkeakoululaitosta kyseenalaistui, vaikka 1970-luvulla välillä katsottiinkin, että kehittämislaki koski myös opetusjaostoja (Kaarninen ym. 2000, 178). Perustutkintojen mitaksi kaavailtiin FYTT-työryhmän esitysten mukaisesti 160 opintoviikkoa. Se oli selvästi enemmän kuin mihin opetusjaostotutkinnot oli mitoitettu. Yliopistolla jouduttiin pohtimaan, tulisiko opetusjaostotutkintojen laajuutta lisätä 160 opintoviikkoon vai tulisiko opetusjaostot muuttaa selvästi opistotason tutkinnoiksi. (Rasila 1987, 9.)

Yksi FYTT-työryhmän ehdotuksista koski silloisten välitutkintojen (esimerkiksi HuK ja LuK) asemaa. FYTT esitti niiden lakkauttamista ja korvaamista nelivuotisella perustutkinnolla. Valtioneuvosto tekikin vuonna 1974 periaatepäätöksen, jonka mukaan välitutkinnoista tuli luopua. Opetusministeriö asetti vuonna 1975 työryhmän miettimään alempien korkeakoulututkintojen asemaa, ja erityisesti Tampereen yliopiston opetusjaostoissa annettavan opetuksen asemaa uudessa, kolmiportaisessa tutkintorakenteessa. ”Eräiden alempien korkeakoulututkintojen työryhmä” esitti vuonna 1976 opetusjaostotutkintojen lakkauttamista. (Louhelainen 1997.) Yhteiskunnallisen tutkinnon lakkauttamisen jälkeen Tampereen yliopiston tuli luoda ei-ylioppilaille mahdollisuus opiskella tiedekunnissa. (OPM 1976:40, Hosiaisuus & Laurila 1987, 60–61.)

Lokakuussa 1977 opetusministeriö velvoitti Tampereen yliopistoa laatimaan suunnitelmat yhteiskunnallisen tutkinnon ja sosiaalihuoltajatutkinnon lopettamisesta (Kaarninen ym. 2000). Yliopiston hallitus asetti sosiaaliturvan opetusjaoston dekaanin Reijo Runsaan johtaman työryhmän pohtimaan opetus-

jaostojen kehittämistä. Työryhmä esitti väliraportissaan toukokuussa 1978 yhteiskunnallisen tutkinnon sisäänoton lopettamista vuodesta 1980 alkaen. Muistakin muutoksista oli esityksiä, mutta tässä vaiheessa yksimielisyys saavutettiin vain yhteiskunnallisen tutkinnon lopettamisesta. (Kaarninen ym. 2000, 228–231.)

Tutkintorakenteen yksinkertaistamiseen tähdännyt karsinta koski ensimmäisenä yhteiskunnallista tutkintoa, koska se ei ollut suoraan ammatillinen tutkinto (Hosiaislouma & Laurila 1987). Viljo Rasila (1987, 11) kertoo yhteiskunnallisen tutkinnon lopusta näin:

Koska tutkinto ei valmistanut ammattiin, mutta antoi mahdollisuuden jatkaa tiedekunnassa, suuri osa tutkinnon suorittaneista käytti hyväkseen tätä mahdollisuutta. Kun ylioppilaiden suhteellinen osuus kustakin ikäluokasta kasvoi 1970-luvun aikana alle 20 %:sta 35 %:iin ja kun samaan aikaan tiedekuntiin voitiin ns. erikoistapauksina hyväksyä ei-ylioppilaita muiden opinto- ja työsuoritusten perusteella, yhteiskunnallisen tutkinnon tarve väheni ja se lakkautettiin. Voidaan siis sanoa, että Tampereen yliopiston yhteiskunnallinen opetusjaosto supisti ei-ylioppilaiden opinkäyntimahdollisuuksia samaan aikaan kuin niitä muualla laajennettiin. Kysymys oli kuitenkin realismista. Tie oli avattu silloin, kun se oli tarpeen eivätkä muut sitä tehneet, mutta se suljettiin, kun sen tarve poistui.

Yhteiskunnallisen tutkinnon viimeinen sisäänotto tehtiin vuonna 1979 (Hosiaislouma & Laurila 1987). Tutkinnon suorittaminen oli kuitenkin mahdollista vuoteen 1984 saakka. Sosiaalihuoltajatutkinnon, kirjastotutkinnon, kunnallistutkinnon ja toimittajatutkinnon kaltaisten ammatillisten opetusjaostotutkintojen osalta sulauttaminen tiedekuntaopintoihin tapahtui 1980-luvun puoleenväliin mennessä. Vuonna 1985 kaikki Tampereen yliopistossa toimineet opetusjaostot lopetettiin, ja samalla lakkautettiin myös yhteiskunnallinen opetusjaosto. (Hosiaislouma & Laurila 1987.)

Samaan aikaan kun Tampereen yliopistossa lakkautettiin opetusjaostot, valtionhallinto käänsi kantaansa ja tunnusti opetusjaostotutkintojen merkityksen. Opetusjaostotutkinnot saivat virallisen aseman, kun vuonna 1982 annetussa korkeakoulututkintoja koskevassa asetuksessa (200/1982) kaikki opetusjaostotutkinnot määriteltiin alemmiksi korkeakoulututkinnoiksi. Näin yhteiskunnallinenkin tutkinto sai alemman korkeakoulututkinnon statuksen, vaikka tutkinnon sisäänotto oli jo päättynyt. Vuonna 1987 opetusjaostot sisällytettiin toisten tutkintojen tavoin tasavertaisina korkeakoulujen kehittämislain piiriin (Kaarninen ym. 2000, 231).

Mihin yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet työllistyivät

Kattavaa selvitystä siitä, mihin eri tehtäviin yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet opintojensa jälkeen sijoittuivat, on jälkikäteen vaikea, ellei mahdoton tehdä. Monet sijoittuivat sosiaalihuoltoon ja työvoimapalveluihin. Myös kuntien erilaisiin hallintotehtäviin sijoituttiin. Osa työvoimaoppia opiskelusta sijoittui yrityksiin henkilöstöhallinnon tehtäviin. Monet toimivat järjestöissä.

Kattavaa kuvausta yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden työurasta ei voida tehdä. Seuraavassa esitämme joitakin poimintoja julkisuudessa esillä olleiden yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden sijoittumisesta.

Sosiaalityön ja sosiaalihuollon kehittäjistä tulee mainita tässä teoksessa kirjoittaneiden Aarno Huhtalan ja Jukka Vinnurvan ohella Sosiaalityöntekijöiden Liiton ja Talentian pitkäaikainen vaikuttaja Mervi Tolonen, joka opiskeli yhteiskunnallisen tutkinnon jälkeen yhteiskuntatieteiden kandidaatiksi Tampereen yliopistossa.

Jotkut yhteiskunnallisen tutkinnon tehneistä päätyivät akateemiselle uralle. Professoreiksi nimitettyjä ovat ainakin historian professori Viljo Rasila (s. 1926 – k. 2023), valtio-opin professorit Vilho Harle (s. 1947–) ja Jukka Paastela (s. 1946 – k. 2022), sosiaalipolitiikan professori Heikki Lehtonen sekä sosiaalityön professorit Petri Kinnunen, Jari Heinonen ja Mikko Mäntysaari. Äskettäin kuollut järjestötutkimuksen professori Jukka Paastela tuli Työväen Akatemiasta opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa ilman ylioppilastutkintoa. Myös Viljo Rasila ja Vilho Harle olivat ei-ylioppilaita. Heikki Lehtonen oli päätenyt työelämään kansalaiskoulun jälkeen, mutta kiinnostui sitten opiskelemaan Tampereen työväenopistossa. Työväenopiston opettajat innostivat häntä hakemaan yhteiskunnalliseen tutkintoon. Tultuaan valituksi Lehtonen suoritti nopeasti yhteiskunnallisen tutkinnon sosiaalipolitiikka pääaineenaan.

Sekä Simo Koskinen että Kyösti Urponen olivat 1980-luvun puolessa välissä käynnistämässä sosiaalityön opetusta Lapin korkeakoulussa. Sittemmin Lapin yliopiston sosiaalityöoppiaineessa oli kolme professoria, joita yhteiskunnallinen tutkinto yhdisti: Simo Koskinen ja Kyösti Urponen olivat olleet yhteiskunnallisen tutkinnon opettajina, ja Petri Kinnunen oli opiskellut yhteiskunnallisessa tutkinnossa sosiaalipolitiikkaa. Jyväskylän yliopiston sosiaalityön oppiaineessa professorit Mikko Mäntysaari ja Jari Heinonen saattoivat muistella yhteisiä yhteiskunnallisen tutkinnon opintojaan. Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittanut YTT Seppo Kovero opetti ensin sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalityötä Kuopion ja Joensuun yliopistoissa, mutta kun sosiaalityön opetus lakkautettiin Joensuun yliopistossa vuonna 1999 (Niemelä &

Hämäläinen 2023, 206), hän siirtyi yhteiskuntatieteiden opettajaksi. Komean virkamiesuran tehnyt dosentti, VTT Reijo Väärälä aloitti yliopisto-opintonsa yhteiskunnallisella tutkinnolla. Hän toimi uransa varrella monissa tehtävissä, mm. Lapin yliopistossa apulaisprofessorina ja sosiaali- ja terveysministeriössä apulaisosastopäällikkönä.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneita ovat ainakin Jorma Niemelä (s. 1952 – k. 2022), Tuija Nummela ja Arja Honkakoski. Jyväskylän yliopiston sosiaalityön dosentti, YTT Jorma Niemelä toimi Diakonia-ammattikorkeakoulun rehtorina 2004–2016. YTT Tuija Nummela työskenteli yliopettajana Saimaan ammattikorkeakoulussa. YTT Arja Honkakoski toimi Kemin sosiaalialan oppilaitoksen rehtorina ja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun koulutuspäällikkönä.

1970-luku oli poliittisesti aktiivista aikaa. Ei siten ihme, että jotkut yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet ryhtyivät aktiivipoliitikoiksi. Kansanedustajista ainakin Esko-Juhani Tennilä ja Jukka Gustafsson olivat suorittaneet yhteiskunnallisen tutkinnon. SDP:n pitkäaikainen kansanedustaja Jukka Gustafsson suoritti myös maisterin tutkinnon. Demokraatti-lehden haastattelussa 22.12.2022 Gustafsson kertoo olleensa keskikoulun jälkeen konepuuseppänä Turun laivateollisuuden telakalla 1964–1970. Samaan aikaan hän opiskeli työväenopistossa sosiaalipolitiikan kursseja. Armeijan jälkeen hän hakeutui SAK:n ammattiyhdistysopistoon Kiljavalle ja sieltä Tampereen yliopistoon opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa vuonna 1970. Gustafsson piti opiskelemaan lähtemistä elämänsä tärkeimpänä päätöksenä. (Blomberg 2022, 37–40.)

LOPPUVIITTEET

- 1 Lyhenteenä oli Tampereelle muuttoon saakka YK. Tässä teoksessa käytetään Tampereen kaudella vakiintunutta pidempää nimekettä YKK.
- 2 Otavan iso tietosanakirja (1963). Neljäs osa. Hakusana Kansankorkeakoulu, s. 376. Hakusana Kansanopisto, s. 384–385.
- 3 Facta 2001 (1983). Osa 7. Hakusana Kansanopistot ja kansankorkeakoulut. s. 643–644.
- 4 Vuonna 1974 tapahtuneen valtiollistamisen myötä Tampereen Yliopiston nimi muuttui Tampereen yliopistoksi (yliopisto pienellä alkukirjaimella). Tässä teoksessa Tampereen yliopisto kirjoitetaan kuitenkin systemaattisesti pienellä alkukirjaimella.
- 5 1960-luvulla tapahtuneista korkeakoulujen muutoksista tarkemmin Annukka Jauhiaisen, Nina Haltian ja Ulpu Kallan Isopahkala-Bouretin kirjoituksessa Ei-ylioppilaiden mahdollisuudet korkeakoulutukseen tässä teoksessa (s. 35–47).
- 6 Kokoomuksen tamperelainen opiskelijajärjestö Toon eli Tampereen Opiskelevat Oikeistonuoret.
- 7 SKP:n vähemmistön opiskelijajärjestö SOL:n jäsenjärjestö Tymr eli Tampereen yliopiston marxilaiset ryhmät.
- 8 Kansandemokraattisen opiskelijajärjestö KOJ:n jäsenjärjestö TOS eli Tampereen opiskelevat sosialistit.
- 9 Laki Kasvatussuopillisen korkeakoulun nimen muuttamisesta Jyväskylän yliopistoksi (359/1966).
- 10 FYTT esitti, että tutkintojen mitoitus tehtäisiin ottamalla opintoviikot ja opintovuodet resurssinkäytön mitaksi.

Ei-ylioppilaiden mahdollisuudet korkeakoulutukseen

Tampereen yliopiston edeltäjän, Helsingistä Tampereelle siirtyneen Yhteiskunnallisen Korkeakoulun historia liittyy mielenkiintoisella tavalla ei-ylioppilastaustaisten opiskelijoiden koulutusmahdollisuuksiin. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu edusti 1960-luvun alun Suomessa perinteisestä akateemistraditionaalisesta yliopistoajattelusta poikkeavaa – ja varsin harvinaista – korkeakoulutuksen muotoa, jossa opiskeluun ei vaadittu ylioppilastutkinnon suorittamista. Sampsu Kaatajan mukaan kansan korkeakouluksi nimetty oppilaitos oli alun perin suunnattu työläis- ja maalaisnuorille, jotka eivät olleet suorittaneet ylioppilastutkintoa, ja oppilaitoksen haluttiin palvelevan ennen kaikkea alueellisia koulutustarpeita. (Kaataja 2019.)

Ei-ylioppilastaustaiset opiskelijat ovat muodostaneet ja muodostavat yhä selkeän vähemmistön kaikista korkeakouluopiskelijoista. Edelleen on varsin tavallista törmätä käsitykseen, että kaikki uudet yliopiston opiskelijat ovat ylioppilaita eli lukion ja ylioppilastutkinnon suorittaneita. Erityisesti *yliopistokoulutuksen* kytkeytymisellä *ylioppilastutkintoon* on vahva historiallinen perinne, jota tasa-arvoajattelun nimissä lähdettiin purkamaan 1960-luvulta lähtien avaamalla myös ei-ylioppilaille mahdollisuus yliopistotutkintokoulutukseen. Ammattikorkeakoulujen perustaminen 1990-luvulla toi ammatillista väylää kulkeneille lisämahdollisuuksia korkeakoulutasoihin opintoihin.

Yliopistojen opiskelijavalintaa säädellään lainsäädännön ja valtakunnallisten tavoitteiden kautta, mutta viime kädessä yliopistot päättävät itse opiskelijaksi ottamisesta. Yliopistoihin ei-ylioppilastaustaiset opiskelijat ovat tulleet usein pidemmän ja monessa tapauksessa ammatillisen koulutuspolun kautta, jolloin he ovat voineet hyödyntää erilaisia erillisvalintoja (Haltia, Jauhiainen & Isopahkala-Bouret 2017; Haltia, Jauhiainen & Isopahkala-Bouret 2018). Taustaltaan ei-ylioppilastaustaiset korkeakouluopiskelijat eroavat

valtavirrasta siten, että he ovat yleensä opiskelijoiden pääjoukkoa vanhempia ja tulevat jonkin verran matalammasta sosioekonomisesta perhetaustasta (Haltia ym. 2018). Ei-ylioppilaiden ja ammatillista reittiä korkeakouluihin tulevien opiskelijoiden opintomahdollisuudet voidaan nähdä pitkällä aikavälillä osana korkeakouluideologian muutosta, jossa korkeakoulutus on muotoutunut harvalukuisen eliitin yksinoikeudesta suurten massojen perusoikeudeksi (Nori & Mäkinen-Streng 2017, 319).

Tarkastelemme tässä kirjoituksessa, miten koulutuspolitiikassa on huomioitu ei-ylioppilaiden mahdollisuudet korkeakoulutukseen ja millaisia linjauksia heitä koskien on tehty. Olemme käyneet läpi korkeakoulutusta koskevia koulutuksen kehittämissuunnitelmia (KESU), työryhmäraportteja, muita korkeakoulutusta koskevia koulutuspoliittisia asiakirjoja sekä Tilastokeskuksen raportteja. Lisäksi hyödynnämme aikaisempaa tutkimusta. Lukemamme dokumenttiaineisto on julkaistu vuosina 1981–2017, mutta vuoden 1981 KESUssa viitataan 1970-lukuun, joten tarkastelu ulottuu sitä kautta 1970-luvulle.

Tarkastelemme aluksi suomalaisen korkeakoululaitoksen laajenemista määrällisesti ja alueellisesti yhteiskunnalliset tarpeet huomioivan tiedepoliitiikan seurauksena. Seuraavaksi esittelemme, miten ei-ylioppilaiden mahdollisuuksia korkeakoulutukseen on linjattu opetusministeriön (myöhemmin opetus- ja kulttuuriministeriön) julkaisemissa kehittämissuunnitelmissa, jotka ulottuvat 1970-luvulta 2010-luvulle. Kytämme tämän tarkastelun korkeakoulujärjestelmässä tapahtuneisiin muutoksiin, joista viimeisin on opiskelijavalintojen uudistaminen. Lopuksi pohdimme ei-ylioppilaiden korkeakoulutusmahdollisuuksia koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta.

Korkeakoululaitoksen laajeneminen Suomessa

Korkeakoulujärjestelmän muotoutuessa Suomessa 1900-luvun ensivuosi-kymmeninä yliopiston sisäänpääsykuulusteluna toimi ylioppilastutkinto, jonka suorittanut sai opiskeluoikeuden yliopistossa. Aluksi ylioppilaskokeet järjestettiin Helsingin yliopistossa, josta ne siirtyivät vuonna 1921 ylioppilastutkintoasetuksen myötä oppikouluihin yleiseksi oppikoulun päättötutkinoksi. (Kosunen, Haltia & Jokila 2015, 336; Vuorio-Lehti 2006, 54–57.) Opiskelijaksi pääsyn rajoittaminen – niin sanottu *numerus clausus* -järjestelmä – otettiin käyttöön Helsingin yliopistossa vuonna 1933. Opiskelijavalinta perustui tavallisesti ylioppilastutkintotodistuksen arvosanoihin ja joillakin aloilla myös valintakokeeseen (KM 1986, 5–6). Tie yliopistojen tutkintokoulutukseen kulki oppikoulujen ja niiden lukioasteen kautta.

Vielä 1950-luvun alussa korkean asteen koulutusta tarjottiin Suomessa vain kolmessa kaupungissa: Helsingissä, Turussa ja Jyväskylässä. Uusien yli-

oppilaiden määrä oli vuosittain pieni ja kolmen korkeakoulukaupungin katsottiin pystyvän tyydyttämään korkeakoulutuksen tarpeen. Keskeinen korkeakoulupoliittisen vallan käyttäjä oli Helsingin yliopisto, varsinaista valtiollista ohjausta nykymuodossaan ei ollut. Ajatus korkeakoululaitoksen laajentamisesta alueellisesti ja määrällisesti nousi esille vuosina 1952–1956 istuneessa niin sanotussa Myrbergin korkeakoulukomiteassa, joka oli asetettu suunnittelemaan korkeakoulujen kehittämistä kokonaisuutena. (Kettunen, Jalava, Simola & Varjo 2012, 34.) Tämän komitean uudistusehdotukset olivat kuitenkin hyvin varovaisia ja korkeakoululaitoksen laajentumiseen suhtauduttiin varauksellisesti. Aivan viime metreillä komitea päättyi suosittelemaan jo vireillä olleen Oulun yliopiston perustamista palvelemaan pohjoisen Suomen korkeakoulutuksen tarvetta. (Lampinen 2003, 26.)

Paineet lisätä korkeakoulupaikkoja kasvoivat, kun sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat alkoivat hakeutua oppikoulujen lukioluokille päämääränään ylioppilastutkinnon suorittaminen. Yhteiskunnallisen eliitin piirissä käytiin 1950-luvulla keskustelua siitä, oliko ylioppilastutkinnon vaatimustaso riittävän korkea takaamaan hyvätasoisen oppilasaineksen yliopistoihin. (Vuorio-Lehti 2006, 111–113.) Myös Myrbergin komiteassa keskusteltiin ylioppilastutkinnon merkityksestä korkeakouluopintoihin pyrittäessä. Korkeakouluilla ei katsottu olevan resursseja järjestää perinpohjaisia pääsykuulusteluja, joten ylioppilastutkintoa oli pakko pitää takeena riittävän tasoisesta yleissivistävästä pohjakoulutuksesta korkeakouluopetukselle. Komiteassa esiintyi kuitenkin myös näkökulmia, joiden mukaan oppikoulujen opiskelijamäärät olivat paisuneet jo liikaa – ammatillisen koulutuksen kustannuksella – ja ylioppilastutkinto oli osa ongelmaa. Professorit Sven Lindman ja Pentti Kaitera edustivat näkemystä, jonka mukaan ammattikoulutusta tuli kehittää, jotta korkeakouluopintoihin olisi mahdollista edetä myös ammatillista väylää pitkin. (Vuorio-Lehti 2006, 95–97.)

Seuraavalla vuosikymmenellä presidentti Urho Kekkonen halusi saada vauhtia korkeakoulutuksen laajenemiseen ja nimitti työryhmän tätä linjaamaan. Työryhmän lausunto *Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa* valmistui vuonna 1965. Se sisälsi konkreettisen suunnitelman korkeakoululaitoksen määrällisestä laajentamisesta ja tehostamisesta vuosina 1966–1981. Työryhmän lausunnon pohjalta säädettiin ensimmäinen korkeakoululaitoksen kehittämislaki, joka loi edellytykset uusien korkeakoulujen perustamiselle (Kettunen ym. 2012, 36–37), ja Suomeen syntyikin 1960-luvun puolivälin aikoihin viisi uutta korkeakoulua (Nevala 2016, 409). Osmo Lampisen arvion mukaan työryhmän linjausten ja kehittämislain myötä korkeakoulupoliittikka sidottiin yleisempään yhteiskuntapolitiikkaan ja akateemiselitistinen yliopistokäsitys alkoi tehdä tilaa yhteiskuntaa palvelevalle tiede-

politiikalle (Lampinen 2003, 26–27). Tämän myötä mahdollisuudet korkea-koulutukseen kasvoivat: vielä 1950-luvun alussa opinnot aloitti vuosittain noin 3 000 opiskelijaa, mutta parissa vuosikymmenessä määrä kolminkertaistui (Nevala 2016, 408–409).

Koulutuspolitiikan ja korkeakoulupolitiikan muutokset 1960-luvulla tulivat näkyviin myös ylioppilastutkinnosta käydyissä keskusteluissa. Minna Vuorio-Lehti on ylioppilastutkinnon historiaa käsittelevässä tutkimuksessaan nimittänyt tuota vuosikymmentä koulutussuunnittelun ja koulutusvisioiden esittämisen kultaiseksi vuosikymmeneksi. Ylioppilastutkinnon uudistamista pohdittiin peräti neljässä komiteassa. Asiaan käytetyn ajan huomioiden varsinaiset muutokset jäivät kuitenkin varsin maltillisiksi. Ylioppilastutkinnon todettiin kyllä menettäneen koulutusvalikointiin liittyvää merkitystään lukion käynnin lisääntyessä, mutta se säilytti edelleen jonkinlaisen puskuriasemansa suhteessa korkeakouluihin. (Vuorio-Lehti 2006, 166–169.)

Ei-ylioppilaiden korkeakoulumahdollisuudet 1970- ja 1980-luvuilla

Vuonna 1981 julkaistussa korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelmassa nostettiin esiin ei-ylioppilaiden korkeakoulumahdollisuudet osana keskiasteen koulutuksen uudistamissuunnitelmia (OPM 1981, 40–41). Tämä tavoite oli esitetty selkeästi muun muassa keskiasteen koulutuksen kehittämisestä annetussa laissa (474/1978), jossa edellytettiin, että korkeakoulujen aloituspaikoista varattaisiin asetuksella säädettävät osuudet sellaisille opistotutkinnon suorittaneille, joilla ei ole ylioppilastutkintoa. Ammatillisista opinnoista haluttiin siis luoda joustavia koulutusväyliä, joita pitkin oli mahdollista edetä myös korkeakouluasteelle. (OPM 1981, 41.)

Keskiasteen uudistus oli käynnistetty keväällä 1974 hallituksen periaatepäätöksellä, jonka mukaan ammatillisesta koulutuksesta tuli kehittää lukion kanssa kilpailukykyinen väylä korkeakouluopintoihin. Kirsi Klemelän (1999) mukaan keskiasteen uudistuksessa keskeisin tavoite oli lisätä ammatillisen koulutuksen houkuttelevuutta. Yksi ammatillisen koulutuksen ongelmista oli ollut riittävien jatko-opintomahdollisuuksien puuttuminen, mikä oli johtanut koulutuksellisiin umpiperiin. Keskiasteen uudistuksessa tavoiteltiin myös ammatillisen koulutuksen tarjoamista koko ikäluokalle. (Klemelä 1999, 345.) Ylioppilaiden määrä oli lähtenyt 1950-luvun jälkeen nopeaan kasvuun, minkä seurauksena kaikille ylioppilastutkinnon suorittaneille ei riittänyt jatko-opintopaikkaa korkea-asteen opinnoissa. Ylioppilaat alkoivat vallata ammatillisten opistojen ja kouluasteen parhaita paikkoja. Vuonna 1950 lukiossa aloitti opintonsa noin yhdeksän prosenttia, vuonna 1960 noin 20 prosenttia

ja vuonna 1970 noin 36 prosenttia ikäluokasta. (Klemelä & Vanttaja 2012.) Kyse oli 1980-luvulla ylioppilassumaksi nimetystä ilmiöstä, jonka purkamiseksi haluttiin nostaa ammatillisen koulutuksen statusta: yhtäältä ohjata oppilasvirtoja entistä enemmän ammatilliseen koulutukseen ja toisaalta mahdollistaa korkeakouluopinnot myös ammatillisen koulutuksen suorittaneille.

Jo 1970-luvulla korkeakouluja oli pyritty ohjaamaan opiskelijavalinnoissa siihen, että ei-ylioppilaille varattaisiin erillisiä aloituspaikkakiintiöitä. Opetusministeriö antoi vuodesta 1975 lähtien yliopistoille opiskelijavalintaohjeiden yhteydessä suosituksen aloituspaikkojen varaamisesta ylioppilastutkintoa suorittamattomille opiskelijoille. Nämä osuudet vaihtelivat eri yliopistoilla 5–15 prosentin välillä, koulutusalojen erityistarpeet vaikuttivat myös kiintiöihin. Vuosina 1975–1978 korkeakouluopintoihin hyväksytyjen ei-ylioppilaiden määrä vaihteli 630–770 välillä. (OPM 1981, 43.)

Keväällä 1979 opetusministeriö oli laatinut suunnitelman aloituspaikkojen varaamisesta opistotutkinnon suorittaneille ei-ylioppilaille. Tämä suunnitelma esiteltiin myös vuoden 1981 kehittämissuunnitelmassa. Sen mukaan koulutusaloja, joita erityisesti kaavailtiin ylioppilastutkintoa suorittamattomien koulutusväyläksi, olivat kauppatieteellinen, maatalous- ja metsätieteellinen sekä teknistieteellinen koulutusala. Noilla aloilla ei-ylioppilaille esitettiin varattavan aluksi 10–15 prosenttia ja pidemmällä aikavälillä jopa 25 prosenttia aloituspaikoista. Pienimmilläänkin ei-ylioppilaiden osuudeksi kaavailtiin 10 prosenttia uusista opiskelijoista ja näitä aloja olivat teologinen, humanistinen, kasvatustieteellinen ja luonnontieteellinen ala. Ammatillista reittiä korkeakouluopintoihin suuntaavien pohjatutkinnolla tarkoitettiin uusimuotoista opistotutkintoa, jonka suorittaneiden hakeutuminen korkeakouluopintoihin oli tulossa ajankohtaiseksi vasta 1990-luvun puolella. (OPM 1981, 42.)

Tavoitteista ja suosituksista huolimatta ylioppilastutkintoa suorittamattomien määrien todettiin laskeneen vuoden 1981 kehittämissuunnitelmassa. Vuosina 1979 ja 1980 korkeakouluopintoihin hyväksytyissä oli ainoastaan 300–400 ylioppilastutkintoa suorittamatonta. Johtopäätöksenä kehittämissuunnitelmassa esitettiin, että nyt oli syytä odottaa keskiasteen uudistuksen vaikutusta. Ei-ylioppilaiden kiintiöihin ei esitetty korotuksia. (OPM 1981, 43.)

Korkeakoululaitoksen opiskelijamääriin ei kokonaisuudessaan kaavailtu muutoksia vuoden 1981 kehittämissuunnitelmassa. Vaikka suunnitelmassa todettiin aloituspaikkojen lisäämispaineet ylioppilastutkinnon suorittaneiden määrien kasvaessa, työmarkkinoiden ei nähty tarvitsevan enempää korkeakoulutettua väkeä muutamia erityisaloja lukuun ottamatta. Sopivana määränä pidettiin tutkintoon tähtäävien korkeakouluopintojen tarjoamista noin 20 prosentille ikäluokasta. Korkeakoulupaikat haluttiin suunnata

”mahdollisimman hyvin yhteiskunnan tarpeita vastaavasti” eri koulutusaloille ja eri alueille. (OPM 1981, 1.)

Vielä 1980-luvun puolivälissä korkeakoulujen opiskelijavalintoja pohtineessa komiteassa uskottiin opistoasteen kautta kulkevasta ammatillisesta reitistä tulevan 1990-luvulla merkittävä väylä korkeakoulutukseen lukioväylän rinnalle (KM 1986). Ammatillisen reitin kautta tulevien opiskelijoiden määrä jäi kuitenkin 1980-luvulla hyvin pieneksi, kuten vuonna 1987 julkaistussa korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelmassa todettiin. Ammatillista reittiä korkeakoulutukseen tulevien määrät pysyivät 350–450 opiskelijassa eikä kehittämissuunnitelmassa pohdittu keinoja tämän osuuden kasvattamiseen. Vuoden 1987 suunnitelmaan sisältyi tosin maininta, että tavoitteeksi asetettu 2 000 ei-ylioppilaan määrä vuoteen 1995 mennessä oli edelleen voimassa. (OPM 1987).

Tilastokeskuksen julkaiseman *Uusien korkeakouluopiskelijoiden pohjakoulutus* selvityksen mukaan vuoden 1988 uusista korkeakouluopiskelijoista (joita oli noin 15 000) vain vajaalla 3 prosentilla ei ollut ylioppilastutkintoa vaan ammatillinen tutkinto pohjakoulutuksena. Ylioppilastutkinto oli pohjakoulutuksena 74,4 prosentilla ja sekä ylioppilastutkinto että ammatillinen tutkinto 18,5 prosentilla. Lisäksi vajaalla 2 prosentilla uusista opiskelijoista oli ylioppilastutkinto, ammatillinen tutkinto sekä aiempi korkeakoulututkintokin. Selvityksessä oli mukana tiedot uusien korkeakoulutettujen pohjakoulutuksesta vuodesta 1978 lähtien, ja selvityksen mukaan ammatillisen tutkinnon pohjakoulutuksena suorittaneiden osuus oli laskenut. Vuonna 1978 uusista korkeakouluopiskelijoista 4,5 prosentilla oli pohjakoulutuksena ammatillinen tutkinto. (Tilastokeskus 1990, 2.)

Korkeakouluväylä 1990-luvulla

Toisen asteen koulutukseen kaavailtiin 1980- ja 1990-lukujen taitteessa muutosta, joka olisi toteutuessaan vaikuttanut myös korkeakouluvalintoihin. Toiselle asteelle ideoitii yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen yhdistävää nuorisokoulu-uudistusta, joka olisi vienyt peruskoulun myötä tapahtuneen rinnakkaiskoulujärjestelmän hävittämisen johdonmukaiseen lopputulokseen myös toisella asteella eheyttämällä keskiasteen koulutusta ja poistamalla lukion ja ammattikoulun dualismin. (Jauhiainen 2002, 278–279.) Uudistusta valmisteltiin useissa työryhmissä ja sitä puitiin muun muassa myrskyisässä Finlandia-talon koulutuspoliittisessa seminaarissa helmikuussa 1989. Poliittisen vasemmiston suunnitelmat purkaa koulutusjärjestelmän toisella asteella vallitseva kahtiajako kaatuivat kuitenkin keskusta-oikeiston vastustukseen. Kompromissina päädyttiin lukioden ja ammatillisten oppilaitosten yhteis-

työlle rakentuviin kokeiluihin ja korostamaan oppilaiden henkilökohtaisia yleissivistäviä ja ammatillisia opintoja sisältäviä yhdistelmäutkintoja. (Meriläinen & Varjo 2008, 15–20.) Nuorisoasteen koulutuksen uudistus ajoitui samoihin aikoihin ammattikorkeakoulureformin kanssa (Stenström & Virolainen 2016), ja näistä jälkimmäisestä muodostui lopulta merkittävämpi.

Vuonna 1991 hyväksytty toinen korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelma ei sisältänyt uusia avauksia ja sitä tarkistettiin jo vuonna 1993, koska Suomea olivat koetelleet ja koettelemassa lamavuodet. Toinen syy nopealle muutokselle oli ammattikorkeakoulujen perustaminen. Heikentyneessä taloudellisessa tilanteessa vaihtoehtoiset reitit yliopistokoulutukseen eivät olleet koulutuspoliittisen prioriteettilistan kärjessä. Lisäksi ammattikorkeakoulun perustaminen oli tuonut ammatillisen koulutuksen suorittaneille uuden väylän korkeakoulutukseen. Opistoasteen ja ammatillisen korkeasteen tutkinnon suorittaneille haluttiin luoda joustavia koulutusjärjestelyjä, joiden avulla he saattoivat täydentää tutkintoaan ammattikorkeakoulututkinnoiksi. (OPM 1993, 9.)

Seuraava kehittämissuunnitelma vuosille 1995–2000 julkaistiin vuonna 1996. Siinä linjattiin yleisesti koulutusjärjestelmän avoimuudesta: ”Koulutusjärjestelmän avoimuutta kehitetään siten, että opiskelijalla on aina mahdollisuus edetä joustavasti jatko-opintoihin. Ylioppilastutkintoa suorittamattomien eteneminen ammattikorkeakouluopintoihin ja yliopisto-opintoihin turvataan.” Konkreettisina lukuina esitettiin tavoitteeksi, että 10 prosenttia ammattikorkeakoulujen sekä yliopistojen ja korkeakoulujen aloituspaikoista varattaisiin toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta peräkkäiskoulutuksena eteneville. Lisäksi suunnitelmassa linjattiin, että avointa yliopisto-opetusta haluttiin kehittää väylänä tutkinto-opiskeluun yhteistyössä yliopistojen kanssa. (OPM 1996, 10).

Tilastokeskuksen julkaisemien tietojen mukaan ei-ylioppilaiden osuus korkeakoulutukseen hyväksytyistä liikkui 1990-luvulla 2–3 prosentin tuntumassa. Tämän lisäksi hyväksytyissä oli lähes saman verran niitä, joilta ei löytynyt tietoa aikaisemmasta koulutuksesta. (Tilastokeskus 1995, 16–17.)

Korkeakoulutuksen ammatillinen reitti 2000-luvulla

Seuraava kehittämissuunnitelma *Koulutus ja tutkimus vuosina 1999–2004* oli kaiken kaikkiaan laaja-alaisempi ja yksityiskohtaisempi kuin edeltäjänsä. Korkeakoulujärjestelmän joustavuus sekä vaihtoehtoiset väylät korkeakoulutukseen mainittiin useassa yhteydessä tärkeinä koulutuspoliittisina tavoitteina. (OPM 2000.)

Ei-ylioppilaiden reitti korkeakoulutukseen liittyi tässä suunnitelmassa ennen kaikkea ammattikorkeakouluihin ja tavoitteeksi asetettiin, että noin kolmannes ammattikorkeakoulun uusista opiskelijoista olisi toisen asteen ammatillisen koulutuksen suorittaneita. Toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta siis haluttiin kehittää aikaisempaa vahvempi vaihtoehto korkeakouluopintoihin etenemisen väylänä. Osana tätä tavoitetta suunnitelmassa linjattiin, että ammatillisen koulutuksen tutkintojen uudistusta tuli seurata ja arvioida erityisesti, miten työelämään sijoittumisen, ammatillisen osaamisen ja ammatillisen liikkuvuuden tavoitteet sekä opiskelijoiden jatko-opintoväylät toteutuivat. (OPM 2000.)

Vuoden 2000 suunnitelmassa viitattiin siihen, että myös lainsäädännön kautta oli pyritty lisäämään ammatillisen koulutuksen arvostusta ja vetovoimaa laajentamalla ammatillisten tutkintojen tuottamaa jatko-opintokelpoisuutta (OPM 2000). Viittauksella tarkoitettiin koulutuslainsäädännön kokonaisuudistusta vuodelta 1998, joka oli sisältänyt myös ammatillista koulutusta koskevan muutospaketin. Ammatilliset perustutkinnot pidentyivät kolmivuotisiksi ja tutkinnon suorittaneet saivat yleisen jatko-opintokelpoisuuden sekä ammattikorkeakouluun että yliopistoon. Kelpoisuuksista säädettiin tarkemmin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen säädöksissä. (Rasku 2015.)

Ammatillisten tutkintojen antamia valmiuksia jatko-opintoihin haluttiin vahvistaa myös tukemalla ammatillisen koulutuksen ja lukiodien yhteistyötä. Lukio-opintojen suorittamisen haluttiin olevan ammatillisen koulutuksen opiskelijalle aikaisempaa joustavampaa ja saavutettavampaa. Suunnitelmassa esitettiin seurantatutkimusta ammatillista tietä etenevien opiskelijoiden opintoväyliä toimivuudesta ja korkeakoulutukseen pääsystä. (OPM 2000.)

Opintoväylän toimivuutta haluttiin suunnitelmassa edistää myös kannustamalla korkeakouluja aiempien opintojen hyväksilukemiseen siirryttäessä korkeakoululaitoksessa sektorilta toiselle. Suunnitelmassa todettiin, että hyväksilukeminen oli korkeakoulujen vastuulla, mutta niitä haluttiin ohjata suuntaan, jossa korkeakoulusektorilta toiselle siirryttäessä samalla alalla suoritusta korkeakoulututkinnosta luettaisiin hyväksi noin puolet suoritettujen tutkinnon laajuudesta. (OPM 2000.)

Tässä suunnitelmassa nostettiin esiin myös aikuiskoulutus ja mahdollisuudet suorittaa korkeakoulututkinto aikuisiässä. Korkeakoulututkinnon haluttiin muodostavan myös alhaisemman pohjakoulutuksen tai sosioekonomisen taustan omaavalle mahdollisuuden sivistys- ja osaamistasonsa nostamiseen. Konkreettisena keinona ehdotettiin aikuisopiskelijoiden muuntokoulutusta, jonka avulla aiemmin kesken jääneet opinnot voisi suorittaa loppuun ns. maisterihautomoissa. (OPM 2000.)

Seuraava, vuosiksi 2003–2008 laadittu KESU, erottuu aiemmista suunnitelmista tavoitteenasettelultaan yleisempänä ja käsitemaailmaltaan abstraktimpana. Yleisenä koulutuspoliittisena tavoitteena mainittiin tasavertaiset oikeudet saada edellytystensä mukaista koulutusta elinikäisen oppimisen periaatteen mukaan. Koulutusjärjestelmän tasolla haluttiin kehittää eri sektoreiden ja koulumuotojen yhteistoimintaa joustavuuden, tuloksellisuuden ja tehokkuuden parantamiseksi. (OPM 2004, 15.)

Ammatillisesti eriytyvä koulutus haluttiin mitoittaa ennakoidun työvoimatarpeen mukaisesti tavoitteena yhtäältä ammatillisesti eriytyvän koulutuksen tarjoaminen koko nuorisoikäluokalle ja toisaalta aikuisten osaamistason nostaminen ja ajan tasalla pitäminen. Ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden väylä korkeakouluihin haluttiin edelleen turvata, mutta painopiste oli siirtynyt entistä selvemmin ammattikorkeakouluihin jatko-opintoväylänä. Tavoitteeksi linjattiin, että vuoteen 2008 mennessä 25 prosenttia ammattikorkeakoulujen ja 2–3 prosenttia yliopistojen uusista opiskelijoista olisi toisen asteen ammatillisen koulutuksen peruskoulupohjalta suorittaneita. (OPM 2004, 20.) Tilastokeskuksen tietojen mukaan nämä linjaukset ammattikorkeakoulun osalta myös pitkälti toteutuivat, sillä vuoden 2007 uusista ammattikorkeakoulun opiskelijoista 21 prosenttia oli jonkin ammatillisen koulutuksen suorittaneita ja 27 prosenttia heistä oli ei-ylioppilaita (Tilastokeskus 2009, 66).

Aikuiskoulutuksen merkitystä korostettiin tässäkin suunnitelmassa. Tavoitteeksi asetettiin, että aikuiskoulutuksena järjestettävän perustutkintoon johtavan koulutuksen tarjonta mitoitettaisiin ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa siten, että se olisi noin viidennes aloittajien kokonaismäärästä. Yliopistoissa aikuisopiskelijoiden ennakoitiin jakautuvan erillisiin maisteriohjelmiin, avoimen yliopiston väylää tutkintotavoitteiseen koulutukseen tuleviin sekä muuntokoulutukseen tulijoihin. (OPM 2004, 24.)

Neljä vuotta myöhemmin vuonna 2008 julkaistussa KESUssa vuosille 2007–2012 suomalaisten koulutustason nostaminen nousi voimallisesti esiin. Koulutustason katsottiin kytkeytyvän kansainväliseen kilpailukykyyn ja suomalaisten koulutustason haluttiin olevan yksi maailman korkeimmista sekä perusasteen jälkeisen tutkinnon että korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osalta. Tämä edellytti sekä nuorten koulutustason nostamista että eri-ikäisen aikuisväestön koulutustason kohottamista. Osana koulutustason kohottamispyrkimyksiä tavoitteeksi asetettiin, että aiempaa suurempi osa ammatillisen tutkinnon suorittaneista etenisi korkea-asteelle, erityisesti ammattikorkeakouluihin. (OPM 2008, 22–24.)

Vuoden 2008 suunnitelmassa nostettiin esiin tavoite yleisen jatko-opintokelpoisuuden laajentamisesta myös ammatti- ja erikoisammattitutkinnon

suorittaneisiin. Näiden ryhmien nähtiin jääneen huonompaan asemaan jatko-opintomahdollisuuksien suhteen, sillä yleinen jatko-opintokelpoisuus oli lais-
sa määritelty nimenomaan ammatillisen perustutkinnon suorittaneille. Ky-
se oli avoimien ja joustavien koulutusväylien näkökulmasta ”ainakin osit-
taisesta umpiperästä”. (OPM 2008, 52.)

Vuoden 2008 KESUssa nousi esille ylioppilastodistuksen arvosanojen te-
hokkaampi hyödyntäminen yliopistojen opiskelijavalinnoissa. Yliopistojen
opiskelijavalinnoissa ehdotettiin siirtymistä asteittain yhteishakujärjestel-
mään siten, että sähköisen haun sisältävä ensimmäinen vaihe olisi käytössä
lukuvuoden 2008–2009 valinnoista alkaen ja koko yhteishakujärjestelmä
lukuvuoden 2010–2011 valinnoista alkaen. Lukion tehtävää yleissivistävä-
nä ja jatko-opintoihin valmistavana väylänä haluttiin näin vahvistaa. (OPM
2008, 60.) Nämä ehdotukset konkretisoituivat seuraavalla vuosikymmenel-
lä opiskelijavalintauudistuksen myötä.

Uudet opiskelijavalintalinjaukset 2010-luvulla

Lähtölaukauksena korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistukselle voi-
daan pitää koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen
työryhmän muistiota *Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep!* Jo työryhmän teh-
tävänannossa määriteltiin, että työryhmän tuli etsiä keinoja nopeuttaa korkea-
kouluopintojen aloittamista toisen asteen jälkeen ja aikaistaa työelämään
siirtymistä. Työryhmä ehdotti korkeakoulujen opiskelijavalintojen perusteel-
lista uudistamista ja ensimmäistä opiskelupaikkaa hakevien aseman merkit-
tävää parantamista. Opiskelijavalinnan ehdotettiin tapahtuvan ylioppilas-
tai ammattitutkinnon arvosanojen perusteella ilman erillisiä valintakokeita.
(OPM 2010:11.)

Viimeiseksi jäänyt KESU laadittiin vuosille 2011–2016, ja siinä jatkui jo
aiemmissa kehittämissuunnitelmissa näkynyt suunnitelmatekstin muuttumi-
nen yhä yleisluontoisemmaksi. Vaihtoehtoisista väylistä korkeakouluihin pu-
huttiin tässä suunnitelmassa hyvin vähän, mutta välillisesti väyläajattelu oli
läsnä joustavuuteen liittyvissä, jo aiemmista suunnitelmista tutuissa teemois-
sa. Elinikäisen oppimisen politiikka nostettiin esille keskeisenä suomalaista
koulutuspolitiikkaa ohjaavana periaatteena, jonka haluttiin konkretisoitu-
van koulutusjärjestelmän tasolla joustavina siirtyminä koulutusasteelta toi-
selle ja koulutuksesta työelämään. Pyrkimys tehostaa ja nopeuttaa koulutus-
ta näkyi siinä, että kaikessa koulutuksessa haluttiin korostaa opitun tunnis-
tamista ja tunnustamista siten, että aikaisemmassa koulutuksessa ja muual-
la opittu voitaisiin mahdollisimman täysimääräisesti hyväksyä osaksi opin-
toja. (OKM 2012, 7.)

Sakari Ahola on tarkastellut vuoden 2012 kehittämissuunnitelmaa tasa-arvopolitiikan näkökulmasta. Hänen mukaansa koulutuksen tasa-arvo määrittyi siinä tavoitteiksi kaventaa eroja korkea-asteen koulutukseen osallistumisessa. Näitä tavoitteita oli tarkoitus konkretisoida vuonna 2012 julkaisulla erityisellä tasa-arvon toimenpideohjelmalla, jonka konkreettinen anti jäi kuitenkin vähäiseksi. (Ahola 2015, 33–34.)

Opiskelijavalintoja koskien vuoden 2012 kehittämissuunnitelmassa tunnistettiin hakijoiden taustojen ja intressien moninaisuus, mutta suunnitelmasta välittyi näkemys, jonka mukaan eri taustoista tuleville tulisi löytää ”oikeat kanavat hakeutua koulutukseen ja suorittaa opintoja”. Yliopistokoulutuksessa ensikertalaisten aseman parantaminen oli ensisijaista ja esimerkiksi aikuisten perustutkinto-opiskelijoiden nähtiin vievän paikkoja nuoremilta. Aikuisten koulutuskysyntää haluttiin vuoden 2012 kehittämissuunnitelmassa ohjata korkeakoulujen täydennyskoulutukseen. (Haltia, Isopahkala-Bouret & Jauhiainen 2019; OKM 2012, 21.)

Kehittämissuunnitelman sijaan hallitusohjelmaa alettiin vuodesta 2015 eteenpäin linjata ns. kärkihankkeilla. Toimintasuunnitelmaan kirjattiin, että opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistävät yhdessä korkeakoulujen kanssa valintamenettelyuudistuksen (Isopahkala-Bouret, Haltia & Peura 2021; Valtioneuvosto 2016:2, 38) ja toimeenpanoa pohtinut työryhmä linjasi, että korkeakoulujen tulisi jatkossa valita pääosa uusista opiskelijoista pelkän ylioppilastutkintotodistuksen perusteella. Ylioppilastutkintoa yhdenmukaisine arvostelujärjestelmineen pidettiin tasa-arvon ja korkeakoulutuksen saavutettavuuden näkökulmasta parhaana lähtökohtana opiskelijavalinnoille (Haltia, Isopahkala-Bouret & Peura 2022; OKM 2016:37.)

Ammatillisten tutkintojen hyödyntämisestä valinnoissa käynnistettiin jatkotyö, ja tätä varten asetettiin oma työryhmänsä. Tämän työryhmän keskeisiä ehdotuksia olivat muun muassa, että todistusvalintaa ammatilliselta toiselta asteelta tulisi kehittää erityisesti soveltuvan alan korkeakoulutukseen ja että todistusvalinnan lisäksi hakijoille tulisi olla väylä, jossa on mahdollista näyttää osaamistaan ja kyvykkyytään ja tulla siten valituksi korkeakouluun. Jälkimmäisellä, hiukan epämääräisellä ehdotuksella, tarkoitettiin käytännössä yleisiä opiskeluvalmiuksia mittaavia pääsykokeita. (OKM 2017:25, 98).

Ammattikorkeakoulujärjestelmä oli avannut ammatillisen perustutkinnon suorittaneille jatkokoulutusväylän. Ammattikorkeakoulujen myötä opiskelupaikkojen määrä suomalaisessa korkeakoulutuksessa lähes kaksinkertaistui (Nevala & Rinne 2012). Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämis-työryhmän muistiossa vuodelta 2013 viitattiin tilastoihin, joiden mukaan syksyllä 2011 alkaneessa koulutuksessa ammatillisella tutkinnolla hakeneita,

hyväksyttyjä ja paikan vastaanottaneita oli huomattavasti enemmän ammattikorkeakouluissa kuin yliopistoissa. Kevään 2011 yhteishaussa ammattikorkeakoulujen nuorten koulutukseen hyväksytyistä 25 prosentilla oli ammatillinen perustutkinto. (OPM 2013, 22.)

Pohdinta

Mahdollisuus hakeutua myös korkeampiin opintoihin koulutuspoljasta riippumatta voidaan nähdä tasa-arvokysymyksenä, johon on tarjottu erilaisia ratkaisuja suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa. 1970- ja 1980-luvuilla korkeakouluopintoihin ilman ylioppilastutkintoa hakeutuville ehdotettiin erillisiä kiintiöitä. Yleinen korkeakoulukelpoisuus on 1990-luvun lopulta lähtien määritelty laajasti siten, että kaikki toisen asteen tutkinnon suorittaneet ovat muodollisesti kelpoisia korkeakoulutukseen. Korkeakoulutus koulutuksen ylimpänä asteena on periaatteessa avoin kaikille ja maksuttoman tutkintokoulutuksen on ajateltu tasaavan taustan mukaisia eroja ja mahdollistavan opiskelun mahdollisimman monille.

Avoimuus erilaisille opiskelijoille on ollut suomalaisessa korkeakoulujärjestelmässä universaali, järjestelmään liittyvä piirre. Toisin kuin monissa muissa maissa, Suomessa ei ole ollut tarjolla erityisiä korkeakouluopintoihin valmistavia ohjelmia, kohdennettuja hakuohjelmia tai erityistä tukea ja ohjausta ei-akateemisista tai ammatillisesta taustasta tuleville opiskelijoille (Orr & Hovdhaugen 2014; Osborne 2003).

Ammatillisen koulutuksen kautta kulkeva väylä on vahvistunut ennen kaikkea ammatillisen korkea-asteen koulutuksen myötä. Yliopistojen rinnalle perustettiin 1990-luvulta lähtien ammattikorkeakoululaitos, joka tarjosi jatko-opintoväylän ammatillisen perusasteen suorittaneille (Rasku 2015). Lukemissamme koulutuspoliittisissa suunnitteluteksteissä pyrkimys luoda ”oma” ammatillinen korkeakoulutusväylä toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta ammattikorkeakouluihin näkyi selvästi.

Myös 1970-luvun alussa toimintansa aloittanut avoin yliopisto on ollut avartamassa mahdollisuuksia korkeampiin opintoihin. Avoimen yliopiston alkuperäinen tavoite oli nimenomaan tarjota mahdollisuus yliopistotasoiseen koulutukseen kenelle tahansa ilman vaatimuksia aiemmasta koulutuksesta tai kokemuksesta. Avoimen yliopiston voidaan nähdä toteuttaneen ideaa aidosti universaalista korkeakoulutuksesta, jossa yliopistollinen koulutus on alueellisesti kattavan järjestelmän kautta arkipäiväistynyt ja levitänyt koskemaan koko kansaa, ei vain etuoikeutetuissa asemassa olevia. (Haltia 2016.) Avoimen yliopiston kautta kulkeva väylä yliopiston tutkinto-opintoihin on kuitenkin pysynyt melko kapeana (Haltia 2015).

Aiemmassa, rekisteriaineiston analyysiin perustuvassa tutkimuksessamme vuodelta 2018 havaitsimme, että vain kolme prosenttia yliopistoon hyväksytyksi tulleista oli ei-ylioppilaita. Ilman ylioppilastutkintoa yliopistoon tulevat muodostavat mielenkiintoisen poikkeuksellisen ryhmän, jonka opiskelukokemuksia ei ole juurikaan tutkittu. Ryhmään kuuluvat ovat pystyneet hyödyntämään suomalaisen korkeakoulujärjestelmän umpiperiä välttävää tasa-arvoajattelua, jossa keskeisenä periaatteena on, että jokin polku seuraavalle koulutusaskelmalle tai toiselle alalle on aina olemassa (Haltia ym. 2018).

Viimeisen vuosikymmenen ajan korkeakoulujen opiskelijavalinnat ovat olleet laajempien uudistusten kohteena. Valintamenettelyn muutosten myötä opiskelijavalinnoissa on tukeuduttu aiempaa enemmän ylioppilastutkintoon ja vähennetty erilaisten valintakokeiden merkitystä. Tämä voidaan nähdä ei-ylioppilaiden näkökulmasta heidän opiskelumahdollisuuksiaan kaventavana toimintapolitiikkana.

LOPPUVIIITEET

- 1 Korkeakoulutuksen ja yliopistojen käsitteet erosivat Arto Nevalan ja Risto Rinteen mukaan vasta 1990-luvulta lähtien. Korkeakoulutuksen käsite vakiintui tuolloin tarkoittamaan toisen asteen jälkeistä ns. kolmannen asteen koulutusta, joka sisälsi sekä ammattikorkeakoulut että yliopistot. Ennen 1990-lukua käsitteitä yliopisto ja korkeakoulu siis käytettiin pitkälti synonyymeinä. (Nevala & Rinne 1012, 203.)
- 2 Valtioneuvoston hyväksymissä koulutuksen kehittämissuunnitelmissa hallitusohjelmien linjauksia oli konkretisoitu eräänlaisiksi toimenpideohjelmiksi. Strategisten hallitusohjelmien myötä siirryttiin uuteen käytäntöön asioiden valmistelussa ja KESUista luovuttiin.

Mikko Mäntysaari

Muistelukirjoitukset ja muut aineistot

Päädyimme keräämään yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden muisteluita. Muisteluaineistoihin liittyy yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta vahvuuksia ja haasteita. Muisteluaineiston etuna on omakohtaisuus ja tietty ainutkertaisuus, jota esimerkiksi virallisten asiakirja-aineistojen avulla on vaikea tavoittaa. Haasteitakin riittää: ihmisten muisti on tunnetusti valikoiva eikä ole aina muutenkaan luotettava. Moneen kertaan kerrotut tarinat voivat muuttua matkan varrella. Samoin muistettuun voi vaikuttaa nykyään hyväksyttynä pidetyt ideologiat ja ajattelutottumukset. Muistitieto ei välttämättä kerro tarkasti siitä, mitä on tapahtunut, vaan pikemminkin siitä, mitä ihmiset muistavat tapahtuneeksi. Omakohtainen, koettu muistaminen on sinällään tärkeä näkökulma tutkimukselle, vaikka ei ehkä sinällään riitä kuvaamaan mennyttä. (Tähtinen-Vitie 2015.)

Muistitiedon merkitys on viime vuosikymmeninä kasvanut. Kyse on osin siitä, että suullisen historian (*oral history*) tulkitaan nykyään sisältävän, paitsi elämäkertahaastatteluin kerättyä aineistoa, myös muuta muistelutarkoituksessa kerättyä aineistoa. Lähdeaineisto on luonteeltaan muistitietoon perustuvaa, ja aineiston keräämisen menetelmät eivät ole olennaisinta. (Tähtinen-Vitie 2015, 17.)

Taistolaisten naisten muistoja tutkinut Liisa Lalu (2016) täsmentää hyvin muistelutiedon merkityksen: Muistitieto itsessään kertoo enemmän nimenomaan muistelijan muodostamista merkityksistä ja sisällöistä kuin välttämättä itse historiallisista tapahtumista. Muisteliija on aina subjektiivinen ja kertoo muistoissaan omasta suhteestaan historiaan. Muistitietohaastattelussa ja -historiassa on keskeistä tehdä kuulluksi aikaisemmin ohitettu menneisyys. Myös ihmisten omia kokemuksia, tunteita ja tulkintoja sekä heidän kertomistapansa ymmärtämistä pidetään olennaisina ja vakavasti otettavina.

Keräämämme muisteluaineisto ei tietenkään ole tilastollisesti edustava otos kaikista yhteiskunnallista tutkintoa opiskelleista. Sellainen olisi mahdotonta

jo senkin vuoksi, että hyvin suuri osa kaikista ehkä noin 1 600 tutkintoa opiskelleista lienee jo siirtynyt ajasta ikuisuuteen. Tässä kirjassa mukana olleet ovat suorittaneet tutkintonsa pääasiassa 1960- ja 1970-luvuilla. Kirjoittajista vanhin, Aarno Huhtala, aloitti opintonsa Helsingissä Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa vuonna 1959 eli noin kymmenen vuotta yhteiskunnallisen tutkinnon tosiasiallisen käynnistymisen jälkeen ja aivan YKK:n Tampereelle muuton kynnyksellä. Muutama muisteluaineiston kirjoittaja valmistui 1980-luvun puolella, kun yhteiskunnallisen tutkinnon sisäännotot olivat jo päättyneet.

Keväällä 2022 teimme kirjoituspyynnön, jota jaoimme sosiaalisessa mediassa sekä myös suoraan tuntemillemme yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneille. Aineistoa kerättiin lumipallomenetelmällä lähinnä jakamalla kirjoituspyyntöä eteenpäin. Kirjoitusten saaminen osoittautui jokseenkin hankalaksi. Monet entisistä opiskelijatovereistamme tukivat aineistonkeruuta, mutta kaikilla ei ollut aikaa eikä muita mahdollisuuksia osallistua kirjoittamiseen. Saimme marraskuun alkuun 2023 mennessä 24 yhteiskunnallisen tutkinnon suorittamista muistelevaa kirjoitusta. Kirjoittajien kanssa sovimme, että 11 näistä julkaistaisiin itsenäisinä kirjoituksina kirjoittajan nimellä. Muita yhteiskunnallista tutkintoa koskevia muisteluaineistoja käytettiin toimitettujen lukujen tausta-aineistona ja erityisesti pääluvussa IV (Muisteluaineistojen yhteenvetoa). Osa kirjoittajista halusi kirjoittaa tausta-aineistoa ja esiintyä nimettöminä.

Kaksi kirjoittajaa muisteli edesmenneen puolisonsa opiskeluaikoja ja yhteiskunnallisen tutkinnon jälkeistä uraa. Myös nämä kirjoitukset liitettiin aineistoon mukaan.

Taulukko 2.

Yhteiskunnallisesta tutkinnosta muisteluaineistoa tuottaneiden syntymävuosi ja sukupuoli

Syntymävuosi	Miehiä	Naisia	yhteensä
1930–1939	4		4
1940–1950	10	6	16
1951–1960	2	2	4
	16	8	24

Useimmat kirjoittajista ovat syntyneet 1940-luvulla. Vanhin kirjoittajista on 92-vuotias.

Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden sosiaalisesta taustasta opin-
näytteen tehneen Ulla Salomaan mukaan vuonna 1973 runsas kaksikolmas-
osaa yhteiskunnalliseen tutkintoon valituista oli miehiä (67 % miehiä ja 33 %
naisia, N= 104). Yhteiskunnallinen tutkinto olikin opiskelijoiden sukupuoli-

jakaumaltaan varsin miesvaltainen tutkinto. (Salomaa 1975, 19.) Samaa jakaumaa noudattaa myös tämän teoksen muisteluaineisto.

Yhteiskunnallista tutkintoa koskeneiden muisteluiden lisäksi kirjoituspyyntö ulotettiin kahdelle 2000-luvulla sosiaalityön maisteri- ja tohtoritutkinnon suorittaneelle. Näin tehtiin, koska halusimme selvittää, millaisia kokemuksia 2000-luvulla lukiota suorittamattomilla opiskelijoilla on ollut. Onko opiskelun kulussa ollut samankaltaisuutta?

Haastattelut ja muu täydentävä aineisto

Muisteluaineiston tueksi teimme eräitä yhteiskunnallisen tutkinnon opettajien haastatteluja. Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittanut sosiaalipolitiikan professori emeritus Heikki Lehtonen haastateltiin 13.6.2022. Yhteiskunnallisen tutkinnon sosiaalipolitiikan lehtori, myöhemmin sosiaaligerontologian professori emeritus Simo Koskinen haastateltiin 8.7.2022. Yhteiskunnallisen tutkinnon sosiaalipolitiikan lehtori, myöhemmin sosiaalityön professori emeritus Kyösti Urponen haastateltiin 23.8.2022 ja yhteiskunnallisen opetusjaoston yhteiskuntafilosofian lehtori Lauri Mehtonen 28.9.2022. Työvoimaopin yliopettajana Matti Kaasisen jälkeen toiminut YTM Pekka Rissanen kirjoitti 3.–4.5.2022 sähköpostiviesteinä muisteluitaan yhteiskunnallisesta tutkinnosta.

Haastatteluja sekä muistelukirjoituksia on analysoitu niin, että dokumenteista laadittiin tietokanta, jota analysoitiin Atlas.ti-ohjelmalla (versio 23). Muisteluaineistojen yhteenvedo -pääluvussa julkaisemattomiin muisteluaineistoihin ei viitata kirjoittajan nimellä vaan Atlas.ti-ohjelman dokumentin ja sitaatin numerolla (esimerkiksi 22:2).

Aiempaa kirjallisuutta

Yhteiskunnallista tutkinnosta on kirjoitettu varsin vähän. Esimerkiksi Tampereen yliopiston opetusjaostoja käsittelevässä kirjassa ei laajemmin pohdittu yhteiskunnallista tutkintoa (Hosiaislouma & Laurila 1987). Internetkään ei ole suureksi avuksi: sosionomi-hakusana Wikipediassa käsittelee (7.2.2023) pääasiassa ammattikorkeakoulujen sosiaalialan tutkintoja. Hakusanassa mainitaan kyllä Tampereen yliopiston muut opetusjaostotutkinnot, mutta ei yhteiskunnallista tutkintoa. (<https://fi.wikipedia.org/wiki/Sosionomi>).

Professori Viljo Rasilan (1973; 1987) tutkimukset Tampereen yliopiston ja sen edeltäjien historiasta ovat tärkeitä. Professori Rasila oli itsekin suorittanut yhteiskunnallisen tutkinnon ja käsittelee opiskeluaikojaan elävästi muistelmateoksessaan (Rasila 2020). Tampereen yliopiston historia käsittelee

opetusjaostojen asemaa, mutta yhteiskunnalliseen tutkintoon ei teoksessa paneuduta kovinkaan laajasti (Kaarninen ym. 2000).

Vähäiseen tutkimukseen saattaa vaikuttaa, että yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet eivät aina itsekkään ole pitäneet esillä tutkintoaan ja sosionomin arvoaan. Tässä suhteessa on selvä ero ammatillisiin opetusjaostotutkintoihin ja vaikkapa sosiaalihuoltajatutkintoon, josta on kirjoitettu runsaasti (esim. Saarenmaa 1997).

Sosionomi oli todellakin arvonimi, eikä tutkintonimike, kuten nykyään ammattikorkeakouluissa. Yliopistossa suoritetun opetusjaostotutkinnon jälkeen oli mahdollista lunastaa sosionomin arvonimi. Sosiaalihuoltajatutkinnon, nuorisotyön tutkinnon ja yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden arvonimenä oli sosionomi, ylempien yliopistollisten tutkintojen, kuten yhteiskuntatieteiden, hallintotieteiden tai taloustieteiden kandidaatin tutkinnon suorittaneiden arvonimenä oli maisteri.

Yhteiskunnallisen tutkinnon opinnäytteeksi laadittu Ulla Salomaan (1975) tutkielma antaa kiinnostavia tietoja yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden sosiaalisesta taustasta. Jukka Vinnurva toimi 1970-luvun lopulla yhteiskunnallisen tutkinnon uudistamista valmistelleessa työryhmässä sihteerinä. Hän myös laati tutkielmansa opetusjaostotutkintojen kehittymisestä (Vinnurva 1980b). Vinnurva on ystävällisesti antanut käyttöömmme tekstejään tuolta ajalta (Vinnurva 1975; 1978; 1980a; 1980b).

Arja Jämsén ja Tuija Nummela ovat koonneet Tampereen yliopistossa 1970-luvulla sosiaalipolitiikkaa opiskelleiden muisteluja mainioksi kirjaksi (Jämsén ja Nummela 2014). Mukana kirjassa on myös useita yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneita kirjoittajia: Petri Kinnunen, Seppo Kovero, Meri Tolonen ja Reijo Väärälä. Professori Simo Koskinen (2014) kertoo ajastaan yhteiskunnallisen tutkinnon opettajana.

Seuraavassa jaksossa yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet kertovat muistojaan. Kirjoitukset ovat tutkinnon suorittamisvuoden mukaisessa järjestyksessä. Muistelukirjoitukset ovat syntyneet runsaan vuoden kuluessa kesästä 2022 lokakuuhun 2023. Kirjoitukset ovat eri tyyliä ja eri mittaisia. Ne ovat syntyneet vastauksena kirjoituspyyntöömme (liite 1), jossa luettelitiin esimerkinomaisesti asioita, joista muistelijat voisivat kirjoittaa. Tämän vuoksi kirjoituksissa on muisteltu jonkin verran samankaltaisia aihepiirejä ja teemoja.

LOPPUVIITTEET

- 1 Simo Koskisen summittainen arvio.
- 2 Valtaosa muistelukirjoituksista on laadittu vuonna 2022. Timo Tannisen kirjoitus on syntynyt syksyllä 2023.
- 3 Asetus Tampereen yliopistosta (860/1988) 83 §

II

Muisteluita yhteiskunnallisesta tutkinnosta

Aarno Huhtala

Elämäntyönä päihdehuollon kehittäminen

Lapsuus ja nuoruus

Synnyin vuonna 1930 silloisen laman ja kieltolain aikaan. Elämäni lähti käyntiin vaikeuksien kautta. Olin sairastunut mahaportin kouristukseen enkä pystynyt kahden viikon ikäisenä nauttimaan äidinmaitoa. Lastenlinnassa tohtori Arvo Ylppö määräsi minulle alkoholia lääkkeeksi, muttei ottanut huomioon, että vain lääkärit saivat ostaa pirtua apteekista. Avuksi saatiin tuberkuloosia sairastanut setäni. Niinpä tarvittavat ruokalusikalliset saatiin perhepiiristä. Vanhan, hyvän ajan raittiusliike tiedotti Suomen lasten saavan viinaa jo äidinmaidossa.

Viinapelin jatkuvuuteen myös me lapset tutustuimme varhain. Niinpä sisarellani ja minulla on kokemusperäistä tietoa ja taitoa hallita alkoholin aiheuttamat rajut tilanteet kotona. Niillä lienee ollut vaikutusta hakeutumisessa päihdehuollon ja sosiaalihuollon työtehtäviin. Toinen ehkä yhtä traumatisoiva kokemus on ollut sota-aika kaikkine puutteineen ja vaikeuksineen. Pommituksen jälkeisenä päivänäkin koulua käytiin tai oltiin välttämättömissä työtehtävissä. Kun sota oli loppu, niin meidät silloinen nuoriso leimattiin sodan turmelemaksi. Kuitenkin kaikkia, etenkin poikia ja nuoria miehiä tarvittiin jälleenrakennustyössä. Osa miehistä oli kuollut tai haavoittunut osatyökykyisiksi. Naiset taas ryhtyivät äideiksi ja loivat suuret ikäluokat. Työelämä saneli sota-ajan ja sen jälkeisen ajanjakson niin, ettei lapsuudelle eikä murrosiälle jäänyt tilaa eikä aikaa. Oma kohokohtani kohti miehistymistä oli, kun voitin painijana tunnetun isäni 50 metrin uintikilpailussa vuonna 1943.

Oppivelvollisuuskoulun jälkeen seurasivat niin kutsut hanttityöt; rakenuksilla, tietöissä ja satamassa. Seurasii ammatinvalinnan ohjaus työelämään. Valintakokeesta saamani noin 100 pistettä riittivät posteljooniksi ja varasto-apulaiseksi. Vaatetusliike Verhassa innostuin vaatetusalasta ja hakeuduin vastoin testituloksia ammattikouluun vuonna 1948. Vuonna 1951 vein loppu-

työni talousneuvos Eroselle (Kekkonen hoviräättäli) arvioitavaksi ja hyväksyttäväksi.

Työväen Akatemia

Vaatetustehtaassa työnteko onnistui kivasti, mutta palkka oli juuri perheen perustaneelle riittämätön. Siirryin kemiallisten pesuloiden palvelukseen. Palkka oli urakkatyön ja kausityön ansiosta hyvä. Pesulassa heräsi halu opiskeluun työn yhteydessä. Varsinaisesta motivaatiosta ei ollut kyse. Herätteen opiskeluun sain vuonna 1957 kesäkurssilla Työväen Akatemiassa. Kesällä vuonna 1958 pyrin Työväen Akatemiaan, suosittajanani oli urheiluseuran koripallovalmentaja. Edessä oli seitsemän kuukautta opiskelua ja tarjolla 700 tuntia luentoja sisäoppilaitoksessa Kauniaisissa.

Opiskelu kansankorkeakoulussa alkoi syksyllä 1958 perunannostolla ja omenoiden poiminnalla. Opisto oli tältä osin omavarainen. Itse opiskeluun kuuluivat ainevalinnat. Valitsin suomen kielen ja kirjallisuuden, kansantalouden sekä poliittisen historian. Lisäksi suoritin matematiikan keskikoulun kurssin arvosanalla yhdeksän. Vaikeuksia tuotti suullisen ilmaisen opiskelu. Ensimmäisen harjoitustunnin aikana puheeni katkesi 20. sekunnilla. Opiskelutoverit tuntuivat olevan valmiit pitämään vappupuheita opintojen jälkeen. Hallitsin täydellisesti arkikielessä sörkan slangia, jolle tässä miljöössä ei ollut sijaa. Kollektiivinen asumis- ja opiskelumuoto Suomen armeijan käyneelle tuotti vain hyviä kokemuksia. Opiston laaja, monipuolinen kirjasto tuli tutuksi myös myöhempää opiskelua varten. Luentojen ja oppituntien seuraamista tarkastettiin tenteillä. Opintokuukausien edetessä olin aloittanut tutkielman teon, joka paisui 110 sivuiseksi opinnäytteeksi. Olin muita opiskelijoita hieman vanhempi ja tottunut puurtamaan urakalla kaiken tekemisen. Vaikeutenani oli konekirjoittaminen ”Erikalla”. Tutkielman avainsanat kuten perustuslaki, valtiomuoto tai valtiopäiväjärjestys omaksuin itse tekstissä. Pystyin helposti erottelemaan vallankumouksen kapinasta.

Pelasin opiston joukkueessa lentopalloa, mutta en ollut erityisen seurallinen. Epävirallisesti opiston rehtori kertoi, että vuoden aikana sadan oppilaan joukosta löytyi kahdeksan opinnoissa hyvin menestynyttä kihlaparia.

Kurssin päättyessä pohdin hakeutumista jatko-opintoihin oman työn ohessa. Päättäjäistilaisuudessa apulaisrehtori ei suositellut minulle YKK:hon hakemista, koska piti minua ulkomuistin varassa opiskelevana. YKK:n sijaan hän suosittelee minua Työväen Akatemian toiselle vuosikurssille. Muutamat oppilaitoksen opiskelijat olivat varmoja hakeutumisestaan opetusjaostoon ja antoivat pontta omalle päätökselleni hakea YKK:hon.

Yhteiskunnallinen Korkeakoulu

Aloitin yhteiskunnallisen tutkinnon suorittamisen vuonna 1959 minulle tutussa ympäristössä Torkkelinmäellä, jossa olin asunut koko ikäni ja jossa työpaikkani sijaitsi 300 metrin päässä. Korkeakoulu oli tullut tutuksi sotiemme aikaan, kun Helsingin puolustuksen toiminnot olivat ajoittain sijoitettu korkeakouluun. Sisareni oli opiskellut YKK:ssa yhteiskuntatieteiden maisteriksi muutama vuosi aikaisemmin.

Pääsin varsin ripeästi opintojen alkuun perehdyttyäni opetusohjelmaan ja erityiseen ilmoitustaulukäytäntöön. Ennakkoon olin valinnut aikuiskasvatuksen, historian, sosiologian ja valtio-opin sekä ruotsin kielen lukiokurssin ja englannin ja saksan kurssit, jotta voisin hyvissä ajoin siirtyä lukemaan kandidaattitutkintoa. Ensimmäiseen tenttiin ilmoittauduin lokakuussa, sillä olin lukenut ennakkoon kurssivaatimuksista yhden osa-alueen.

Tärkeimmäksi aineeksi kohosi suomen kielen lukion kurssia vastaava tutkinto. Piti kirjoittaa kahdeksan ylioppilastutkinnon ainekirjoitusta, joista vähintään neljän piti olla arvosanaltaan vähintään cum laude -tasoisia. Muutaman opiskelijatoverin tie nousi pystyyn juuri ainekirjoitustestien vuoksi. Valmiutta tähän oli saatavilla nk. oikeakielisyysskurssilta. Silloinen opettajamme Jorma Vuoriniemen (s. 1924 – k. 1998) tavoitteena oli parantaa oppilaan kykyä tuottaa tieteellistä tekstiä. Ainekirjoitusten lisäksi oli luettava jokin suomalainen klassikko. Valitsin Volter Kilven *Alastalon salissa*, jossa on nietzscheläisen ajattelun aineksia ja joka on ehkä vaikealukuinen.

Opintosuunnitelmani oli lukea historiaa jopa tiedekuntaa varten. Syksyllä 1959 suunnitelmaan täytyi tehdä muutos. Olin muiden mukana professori Aulis J. Alasen seminaarissa sekä tenttasin osaa tutkinnosta. Tentin palautteena sain tietää valinneeni sivumäärältään liian suuren osan vaatimuksista. Toiseksi olin erehtynyt yhdessä vuosiluvussa. Saksan sosiaaliturvalaki tuli voimaan vuonna 1889 eikä kuten olin kirjoittanut vuonna 1890. Kysymys oli vuoden vaihteesta. Kun vielä tutkielmani pääteemaksi suositeltiin ”Tervakaupan merkityksestä Pohjois-Karjalalle”, aloin miettiä pääaineen vaihtoa. Sörkan kundille aihe oli tuolloin etäinen. Valitsin historian sijaan valtio-opin opiskeluni varsinaiseksi kiinnostekohdaksi. Tämän vaihtoehdon avulla toivoin saavuttavani toivomani tieteellisen työn tekemisen tason. Lisäksi olin ryhtynyt opiskelemaan ruotsin lukiokurssia. Oppituntien lisäksi kokeeseen valmistautumiseksi oli luettava kymmeniä hyväksytyjä ylioppilasaineita ja yksi ruotsinkielinen teos, joksi valitsin Vilhelm Mobergin sarjasta *Utvandrarna* eepoksen I osan. Läpäisin ylioppilaskokeen ensimmäisellä yrittämällä, mistä tulisi olemaan hyötyä valtio-opillisten tenttikirjojen lukemisessa alkukielellä. Samaan päämäärään pyrin osallistumalla saksan ja englannin opetukseen.

Opetusjaoston opiskelijana oli tilaisuus myös tavata tiedekunnassa opiskelevia sosiologian ja sosiaalipolitiikan luennoilla ja tenteissä. Työväen Akatemiasta tuntemani Hannu Vilpponen ja Arvo Ahlroos olivat jo opintojeni alkuvaiheessa valmiit vaativiin TV2:n ja kirjeenvaihtajien tehtäviin.

1960-luvun taitteessa ilmestyi opintoja tukevia yhteiskuntatieteellisiä tutkimuksia. Näitä olivat Allardtin, Jartin, Jyrkilän ja Littusen tutkimus *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne* (1958) sekä Allardtin ja Littusen *Sosiologia* (1961). Seurasin Erik Allardtin luentoja ”Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine”. Harjoitettu suomalainen sosiaalipolitiikka sai huutia. Kohdalleni sattuiivat Tuttu Tarkiaisen *Demokratia* (1959), oppikirja *Kreikan poliittisen historian kuvausta* sekä Jaakko Nousiaisen *Suomalainen poliittinen järjestelmä* (1959). YKK:n rehtorin Armas Niemisen teos *Mitä on sosiaalipolitiikka* oli kurssivaatimuksena myös sosiaalihuollon opiskelijoilla. Näissä tilaisuuksissa oli mahdollisuus tutustua ylioppilastutkinnon suorittaneisiin kandidaatiksi valmistuviin. Sosiaalityötä opiskelevat jäivät minulle etäiksi heidän opiskelunsa erikoisluonteen vuoksi. He opiskelivat kahdessa ryhmässä. Veikko Piirainen johti avohoidon linjaa ja Irma Kastari laitoshoidon työhön valmentautuvia tulevia sosiaalityöntekijöitä. Vasta myöhemmin työelämässä sain tutustua näihin ammattilaisiin. Aikuiskasvatuksen luennoilla ei ollut sosiaalihuollon opiskelijoita. Monitoiminen luennoitsija Kerttu Varjo (1910–2006) toi tuulahduksen nuorisotyön työmenetelmistä.

Franzeniassa seurasin luentoja ja osallistuin niiden kuulusteluihin. Keväällä 1960 sain korvata kaksi luentoa kirjallisesti tenttimällä. Sain näin ymmärrystä osakseni perheellisenä ja arkityötä tekevänä. Vuosien 1959–1960 aikana pääsin alkuun luentojen seuraamisessa ja sosionomitutkinnon tenteissä, vaikka olin jokapäiväisessä työssä ja taloudellisesti valmistautumassa Tampereella tapahtuvaan opiskeluun. Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa opetus oli opiskelijalle kyllä ilmaista, mutta mitään apurahaa ei ollut eikä lainaan ollut mahdollisuutta.

Opettajakunta valmistautui vuonna 1960 Tampereelle tapahtuvaan muuttoon. Sain osallistua opetusjaoston valtuuskunnan työhön Tampereelle mentäessä, mutta samanaikainen päivätyö rajoitti osallistumistani ja kavensi jo osaltaan opiskelun hyötyä.

YKK:n vuonna 1957 alkaneen siirtymisen merkitystä arvioitiin vuoden 1960 jälkeen. Erityisesti mainittiin runoilija, professori Unto Kupiaisen (1909–1961) käynti eduskunnassa puhumassa opintojen siirrosta Tampereelle. Niinpä 933 opiskelijaa ja 24 opettajaa olivat valmiina siirtoon. Tampere oli voitannut kilpailussa Turun. Opiskelijat olivat varovasti valmiit uuteen myllerrykseen. Unto Kupiaisen tuon ajan runoudesta kokoelmasta *Peeveli ja peipponen* (1958) valikoitui runo *Oppineen herran hautajaiset*.

*Totuuskin on matkustavainen
levoton sielu ja sen lajin nainen,
jolla on monta ylkää.
Eikä se ketään hylkää.
Lihoo vain tahi laihtuu,
aina kun sulhanen vaihtuu.*

Kupiainen ehti olla Tampereella vararehtorina pari vuotta ennen kuolemaansa. Kanssani Työväen Akatemiasta korkeakouluun päässeet toverini ihastuivat Kupiaisen ”klaanin” runojen poluista osana opintietä. En yltänyt tuolle kirjallisuuden tasolle. Keskityin lähinnä kurssien tarjontaan. Oppilaskunnan toiminta ei myöskään innostanut johtuen ammattikuntatoiminnassa mukana olleena hankitusta kokemuksesta.

Siirtyminen Tampereen opinahjoon oli selvä. Vuoden 1960 lokakuusta opiskelu tapahtui myös Helsingin kodissa sekä eduskunnan että yliopiston kirjastoissa. Junamatka Helsingistä opiskelupaikkakunnalle oli tiivistä kouluttautumista. Tutustuin tamperelaisien perheiden arkeen ja juhlaan. Opin pelaamaan canastaa eli rentoutumaan opiskelusta.

Kohtasin perhepiirissä kirjailija Reino Mantereen (1909–1983), joka johdatti minut pirkkalaiskirjailijoitten kokouksiin. Elettiin vuosia 1960–1963, jolloin Tampereen kirjastonjohtaja Mikko Mäkelä johti toimintaa ja sihteerinä Harri Kaasalainen huolehti tapahtumien kulusta. Muistan tilaisuuden, jossa Tuomas Anhava esitelmöi kollegoilleen runoudesta. Tuolloin sain kohdata elävänä Lauri Viidan, Jaakko Syrjän, Alex Mattsonin ja Eeva-Liisa Mannerin. Olin iloinen, vaikka tiesin, ettei korkeakoulun runon ja kirjallisuuden ystäville ollut luotu samanlaista tilaisuutta kohdata näitä luovia sanankäyttäjiä, pirkkalaiskirjailijoita.

Tutkinnon loppuvaiheessa saatoin kohdata tulevia päätoimittajia, pääministereitä ja muita tulevia julkisuuden henkilöitä. Oli myös mahdollisuus osallistua korkeakoulun (yliopiston) kesäyliopiston toimintaan ja opiskeluun.

Muutto Tampereelle merkitsi edistysaskelia opiskelijan elämään. Muiden muassa opiskelijain terveystarkastuksista huolehdittiin. Kurssitoveriani sairaanhoitaja oli varoittamassa liiallisesta opiskeluvauhdista. Opiskeluun suositeltiin syventymistä myös aikasuhteissa. Mutta olihan meillä Franzenista tuttu rouva Aino Linkovaara kansliassa.

Näin 60 vuotta opintojen alkamisesta sosionomivaiheesta jäi kivoja muistikuvia, joskin ne ovat ehtineet jo hämärtyä. YKK ja Tampereen yliopisto mahdollistivat myös varttuneemman työläisen hakeutua opiskelemaan ilman ylioppilastutkintoa yhteiskunnallisia aineita. Tämä edellytti sen seikan oival-

tamista, että on olemassa kykyjä ottaa vastaan oman kulttuurin lähtökohdistamasta akateemisen maailman ajattelua ja sitkeyttä opintielle.

PAV-työhön

Näillä avuilla hakeuduin kotikulmieni sosiaaliviraston PAV-toimistoon sosiaalityöntekijäksi. Esimieheni olivat pitkän linjan sosionomeja, kun taas kavereinani olivat tuleva Tampereen yliopiston valtio-opin professori Sankiaho ja erään puolueen julkaisun tuleva päätoimittaja. Toiminta kohdistui pääasiassa asunnottomiin alkoholisteihin. Oli tullut uusi sairausvakuutuslaki myös sosiaalitoimen avuksi. Joku sosiaalialan työntekijä oli kirjoittanut Kelan tulkinnoissa ilmenneistä epäkohdista Helsingin Sanomien yleisönosastossa. Kelan juristi oli kääremeissään moisesta yhteistoiminnasta ja puhelimet lauloivat. Sosiaaliviraston ylempi virkamiehistö nimesi tämän tarinan kirjoittajan syylliseksi. Jouduin puhutteluun, jossa kielsin täysin osallistuneeni kirjoituksen laadintaan. Esimieheni ilmoittivat vain minun pystyvän kirjoittamaan julkaisukelpoista tekstiä. Kansaneläkelaitoksen juristi soitti välittömästi ja pyysi anteeksi laitoksensa reaktiota. Sosiaalivirasto sen sijaan ei millään tavoin pahoitellut ylireagointiaan. Erosin välittömästi sosiaalityöntekijän toimesta.

Tämän puolen vuoden (1963–1964) sossun työn jälkeen sain tarjouksen tulla tulkiksi Flender Werftin telakalla laivan kannen maalaustyötä tekeväle työryhmälle. Saksalaisella telakalla näin sellaisia työelämän pulmia, joitten tiedostaminen ei olisi ollut muualla mahdollista. Muun muassa telakan toisen maailmansodan aikaisten pommisuojiin Hitlerin kauden julmat maalaukset ja piirroukset kertoivat jälkipolville hädän hetkellä syntyneistä ”taide-teoksista”.

PAVin sotaveteraanien kohtalot saivat täydennystä ihmisten auttamistyön motivaatioon. Syksyllä vuonna 1964 hakeuduin A-klinikkasäätiön sosiaalityöntekijäin seitsemän kuukauden mittaiseen koulutukseen asemapaikkana Kotkan kaupunki. A-klinikka toimi yhteistyössä kasvatusneuvolan kanssa. Kotkalaisen päihdehuollon erikoispiirre oli asiakastoiminta kohteena muun muassa Lehtoniemen kesävirikistysalue. Sosiaalityöntekijät olivat läheisessä kanssakäymisessä asiakkaiden ja heidän perheittensä kanssa. Kohdalleni sattui asiakasyhdistyksen puheenjohtajan hautajaiset, joissa yhdistyksen varapuheenjohtajan oli määrä pitää vainajalle puhe. Hän ei kuitenkaan oikein kyennyt tuomaan esiin saattoväen tunnelmaa. Niinpä mukana olleena pidin puheen lähtien armon käsitteestä.

Kurssikavereistani tuli uusien A-klinikoiden johtajia ja sosiaaliterapeuteja. Minulle tarjottiin selvitystyötä asiakkaiden hoidon kannattavuudesta

kohderyhmänä 503 asiakasta. Tilastollisesti todettiin, että on vaikea osoittaa hoitoa taloudellisesti kannattavaksi. Tutkimus ei herättänyt laajempaa keskustelua, vaikka tuolloisessa katkaisuhoidotoiminnan arvioinnissa sitä käytettiin.

Siirryin Helsingin A-klinikan sosiaalityöntekijäksi. Erikoisinta lienee ollut vuonna 1966 perustamani lasten ryhmät asiakkaiden lapsille. Kehitin omaa terapeutista osaamistani niin yksilö- kuin ryhmähoidoissa. Parhaimpina taidon mittareina pidin asiakkaiden puheitten vivahteiden ja viitteiden merkityksen arviointia. Olin myös A-klinikan työntekijäyhdistyksen sihteeri. Yhdessä yhdistyksen puheenjohtajan kanssa tiedustelimme säätiön keskus-toimistolta työntekijöiden mahdollisista eläketuloista. Vastauksena saimme kuulla meidän irtisanoutuneen määräaikaista toimistamme. Tiesimme, ettei silloisella toimitusjohtajallakaan ollut eläkettä tiedossaan. Niinpä me saimme Ioistavin työtodistuksin potkut.

Helsingin lastensuojelussa

Molemmat ”irtisanotut” maisterit hakeutuivat vuonna 1968 Helsingin kaupungin lastensuojeluviraston työtehtäviin. Sosiaaliterapeuteiksi palkattiin tilallemme entisiä asiakkaita. Keväällä 1968 alkoi yli kymmenen vuotta kestänyt Helsingin lastensuojeluviraston suojelukasvatustoimiston vastaanotoryhmän vetäminen. Työtoverit olivat sosionomeja tai osittain vastaavan pätevyyden omaavia. Lastensuojeluviraston laitoksia johtivat kansakoulunopettajat, kun taas avohuollon kuraattorit olivat päteväytyneet jopa maisteritutkintoon saakka nimenomaan sosiaalihuollon linjalla niin Helsingissä kuin Tampereella. Kansakoulunopettajien koulutuksen ydin löytyi Jyväskylältä.

Vuonna 1976 olin virkavapaalla lastensuojelusta, koska olin Ebeneserkoulun lastentarhanopettajien sosiaalipolitiikan opettajana. Tavoitin parhaiten lastenhoitajien ryhmän, kun sen jäsenet kilvoittelivat vuoden mittaisella lisäkoulutuksella lastentarhanopettajiksi. Sen sijaan kohdatessani nuoria ylioppilaita valmistumassa lastentarhanopettajiksi syntyi erikoisia asetelmia. Tullessani opetustilaan oppilaat suorastaan lojuivat pulpeteissaan ja useimilla oli menossa virkkaus- ja neuletyöt. Mielestäni he tulisivat tulevassa tehtävässään kohtaamaan vaikeuksia lasten viestittäminä. Tuodaanko lapsi ”Ebikseen” tai kuka hakee toukan hoidosta jne. Mennessäni toisen kerran tämän ryhmän luokkaan ryhdyin neulomaan miesten liiviä käsityönä ja luennoin Auvisen sosiaalipolitiikka-kirjan (1971) oivalluksia. Oppilaat valittivat rehtorille opettajan käyttäytymisestä. Opettajanhuone otti viestin ilolla vastaan. Käsityönopettajalle kerrottiin hänen aineensa kiinnostavuudesta.

Maisteriksi

Samana vuonna 1976 olin ilmoittautunut Helsingin yliopiston valtiotieteelliseen tiedekuntaan suorittaakseni sosiaalipolitiikan laudaturtutkinnon. Maisteritutkinto koostui valtio-opin laudaturtyöstä ja etenkin tilastotieteestä ja sosiaalipolitiikan cum laudesta.

Pääosa opiskelusta tapahtui minulle tutussa Franzeniassa, joskin erityisessä ilmapiirissä. Luennot avasi usein opiskelija esittämällä muutosehdotuksen yliopiston hallintoon. Opiskelijoiden tulisi olla mukana päättämässä koko yliopistoa koskevista asioista. Kerran jouduin kuuntelemaan alustusta DDR:n koulutusjärjestelmästä, ennen kuin varsinainen sosiaalihistorian luento sai alkaa. Vuonna 1976 kirjoitin toisen graduni *Sosiaalilyöntekijän rooli* Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Graduni sai hienan kielteistä kritiikkiä osakseen sosiaalihuollon lehtorilta. Hän oli puolueensa edustaja kaupungin hallinnossa ja vaikutti myös eduskunnassa terveydenhuollon ja sosiaalitoimen asiantuntijana. Olin ollut korkeiden sisäasiainministeriön virkamiesten kanssa kirjoittamassa demareiden puolueohjelman asuntopoliittista julkilausumaa pari vuotta aikaisemmin.

Helsingin selviämisasema

Vuonna 1979 Helsingin kaupunki ja Alko ryhtyivät perustamaan alkoholisteille tarkoitettua selviämisasemaa sosiaaliviraston johtajan Pekka Rantalaisen johdolla. Tulin valituksi ensin suunnittelijaksi ja vuonna 1980 perustetun yksikön johtajaksi. Yksikkö oli ensimmäinen kunnallinen A-klinikka ja viiden vuoden Alkon rahoituksella toimiva kokonaisuus, jonka toimintaa Alkon palkkaamat tutkijat seurasivat ja raportoivat. Erikoisinta selviämisasematoiminnassa oli se, että poliisin kanssa yhteistoiminnasta vastasi sosiaaliviraston A-klinikan johtaja. Kokeiluajan jälkeen A-klinikka jatkoi toimintaansa, kun taas selviämisaseman työ siirtyi poliisin ja terveysviraston yhteistyöksi.

Varsinaisten virkatehtävien ohessa osallistuin aktiivisesti vuodesta 1979 vanhusväkivallan vastustamistyöhön. Kirjoitimme vuonna 1988 Seija Sistosen kanssa raportin *Vanhusten kaltoinkohtelu – äidit ja aikamiespojat*. Johanna Huhtala kirjoitti vuotta myöhemmin perheväkivallan haltuunotosta Helsingissä (*Kehittyvä turvakoti*). Aira Heinäsen lukuisat artikkelit vanhusväkivallasta johtivat siihen, että olin vuonna 1990 mukana perustamassa ”Suvanto – Turvallisen vanhuuden puolesta” -yhdistystä kansanedustaja, professori Kai Kaliman johdolla. Vähitellen Suvannon vetovastuu siirtyi minulle kymmeneksi vuodeksi. Käytännön asiakastyöstä vastasivat lasten-

suojelussa kunnostautuneet eläkeläissosionomit. Yhdistyksen johtokunnan jäsenet julkaisivat vuonna 1997 sosiaalialan opiskelijoita varten opaskirjan *Kadotin lämpimät kädet* taidemaalari Huittisen piirroksin höystettynä. Oli kysymys pienimuotoisesta vapaaehtoistyöstä.

Eläkevuodet

Eläkkeelle siirtyessäni 1994 suurehkon A-klinikan johtajaksi valittiin sosionomi, jolla oli nimenomaan päihdehuollon vankka kokemus.

Ensimmäiset eläkevuodet jakaantuivat toiminnallisesti kahteen aikaisemmin koettuun elämysmaailmaan. Ensimmäiseksi sain tehdä oikeita räätälintöitä Roihuvuoren ammattikoulun vaatturiosaston vaatturimestari Paul Nyströmin suojeluksessa. Kertasin ja opin uutta neulomisesta. Sain läheltä seurata nuorten räätäleiden opinpolkua ja valmistautumista ammattiin. Laadimme yliopettajan kanssa oppilaille prässäämisestä ohjekirjasen. Kerran opettajan lomaillessa olin opettajana, vaikka edellisestä ammattityön rupeamasta oli kulunut tuolloin 40 vuotta. Siirsin luokassa sosiaaliterapeutin työssä käyttämiäni tietojani luokkamme oppilaille. Palkinnoksi esityksistäni sain aplodeja, vaikka odotin murskalauseita vaatekappaleiden valmistumisen jarruttamisesta. Asiakkaiden kohtaaminen, vaikka uuden kapin värin valinta tai hameen pituuden määrittäminen edellyttää annoksen ihmistuntemusta.

Lopuksi

Kaikista sosionomikoulutuksen lähtökohdista olen kiitollinen. Työelämäni on ollut monialaista, mutta myös kriittistä. Koulutuksen avulla olen tavoitellut ammatillista empatiatasoa. Lähipiirissäni olen tuntenut myönteisyyttä etenkin nyt, kun hiljattain täytin 92 vuotta. Käyn sisäistä keskustelua hyvästä muistista. Onko hyvä muisti lyhyt vai pitkä tai kenties valikoiva ja niin edelleen.

Timo A. Tanninen

Yhteiskunnallisesta tutkinnosta kansainvälisiin tehtäviin

Alkuhapuilun jälkeen pohdintani siitä, mitä yhteiskunnallinen tutkimus ja jatko-opinnot sekä lyhyt työura Tampereen yliopistossa ovat merkinneet ammattiuralleni, sai käyntiin mielenkiintoisen reflektointiprosessin. Alitajuntani työsti autofiktiivisesti analyysiä, ja kiinnostus dokumentointiin heräsi. Kirjoitukseni fokus on erityisesti tärkeimmissä kokemuksissani eri organisaatioista sekä niissä asunto- ja sosiaalipoliittisissa kansainvälisissä tutkimushankkeissa, joissa olen ollut mukana.

Pohjanpoika ”kymmenen virran maasta”

Synnyinkotini sijaitsee vuolaana virtaavan Siuruanjoen rannalla Kalevan kosken partaalla Yli-Iin Tannilan kylässä. Kotikyläni on tyypillinen pohjois-suomalainen maalaiskylä, jossa elanto hankittiin maa- ja metsätaloudesta ja niihin liittyvistä palvelutoiminnoista. Olihan esimerkiksi isäni nuoruudessa hankitun sepän ammatin ohella niin pienviljelijä kuin maatalouskoneyrittäjäkin. Useimmille talouksille oli tyypillistä, että oman tilan mahdollistaman luontais- ja karjatalouden lisäksi tuloja hankittiin ajoittain eri tahoilta niin metsä-, rakennus- ja tietöistä kuin huonompina aikoina vielä valtion hätäaputoista. Kotini oli aika keskivertotalous elintapojen ja toimeentulon suhteen, eikä lapsuudessa tai edes varhaisnuoruudessa mahdollisiin, eri perheiden välisiin varallisuuseroihin osannut kiinnittää huomiota. Toki yleisesti tiedettiin muutamat vähävaraiset, usein monilapsiset perheet, jotka joutuivat hakemaan sosiaaliapua kunnalta.

Tannila oli vielä 1960-luvun alussa vilkas ja elinvoimainen kylä, väkimäärältään suurin noin 4 000 asukkaan kunnassa. Suureen maailmaan yhdistivät päivittäiset linja-autoreitit niin etelään Ouluun kuin pohjoiseen Kemiin ja itään Pudasjärvelle. Kylässä oli tuolloin neljä kauppaa: SOK:n porvarillinen

ja ns. edistysmielinen OTK:lainen osuusliike (muun muassa Elanto pääkaupunkiseudulla) sekä K-ryhmän ja TUKOn yksityiskaupat. Yksityiset lopettivat toimintansa jo 1960-luvulla, ja osuusliikkeistä viimeisenä myymälänsä sulki SOK:lainen vuoden 2002 syyskuussa. Oma postitoimisto oli kylän ainoa julkinen palvelu, joka lakkautettiin postin ensimmäisen rationalisointiaallon aikana jo 1990-luvun alkupuolella. Paikallisille suuri tapaus oli talvikautena 1957–1958 se, kun Siuruanjoen yli rakennettiin betonisilta parisataa metriä kotitalostani joen yläjuoksulle päin ja joen ylittänyt lossiliikenne jäi historiaan. Siinä minulla 6-vuotiaana pojanvekarana oli mielenkiintoista seurattavaa viimeisenä oppivelvollisuudesta vapaana talvena.

Kun syksyllä 1958 aloitin kansakoulun ensimmäisen luokan, sai kotiani vastapäätä sijaitseva Kalevan mahtitalon pohjalainen suurpirtti palvella luokkahuoneena. Joen yläjuoksulla sijainnut vanha kolmiopettajainen koulu oli tullut liian ahtaaksi. Siirtyessäni toiselle luokalle syksyllä 1959 oli uusi 120-paikkainen koulurakennus valmiina läheisellä Matkavaaralla. Koulussa oli pienen tulokkaan silmin mahtavan suuri yhdistetty voimistelu- ja käsityösali. Talvisin koulun pihalta saattoi lasketella Vaaranrinnettä alas ja hetkessä oli jo kotipihassa. 1960-luvulla kunnassa oli kymmenkunta kyläkoulua.

Pohjois-Suomen jokia valjastettiin ripeästi sähköntuotannon tarpeisiin, kun 1960-luvun teollistuva Suomi tarvitsi energiaa. Pohjolan Voima oli kiinnostunut rakentamaan voimalaitoksia Iijokeen myös kotikuntani alueelle. Tähän 1960-luvun alkuun sijoittuu oman elämänpolkuni kannalta merkittävä kunnan päätös: keskikoulun käynnistäminen Yli-Iissä. En ole varma, oliko kyseessä kuntapäätäjien viisas tulevaisuusnäkymä vai enemmänkin Pohjolan Voiman vaatimus, joka helpotti yhtiötä värväämään paikkakunnalle teknisesti osaavaa ja työnohjohtotehtäviin tarvittavia ammattilaisia muualta Suomesta, kun jälkikasvulle olisi tarjolla opintopolulle valmistava koulu. Iijoen voimalaitostyömaat (Pahkakoski, Haapakoski, Maalismaa ja Raasakka kuntarajan toisella puolen Iissä) toivat uneliaaseen maalaiskuntaan virkeää toimeliaisuutta, verotuloja, lisää asukkaita ja vaurautta. Kunnantaloa peruskorjattiin ja laajennettiin, kunnanlääkäri sai uuden tiilitalon vastaanottotiloineen, jotka 1970-luvulla laajennettiin terveyskeskukseksi. Toimienhaltijoita ja palvelujakin lisättiin. Mutta toisaalta menetettiin aiemmin vapaana yläjuoksulle vaeltanut arvokala lohi, joka oli tuonut vuosisatoja jokivarren asukkaille lisäsräivistä (Koskela & Körkkö 2022).

Kunnallinen keskikoulu aloitti toimintansa syksyllä 1964 kirkonkylän vanhalla Ahvenniemen koululla, ja jo edellisenä vuonna oli aloitettu uuden keskuskoulun rakentaminen kansa-, kansalais- ja keskikoulujen yhteiskäyttöön. Keväällä olin päättämässä kansakoulun kuudetta luokkaa. Kyläkoulun johtaja-opettajan patisteluista huolimatta en itse ollut silloin vielä innokas opintielle

lähtemään, koska parhaat kaverit valitsivat kansalaiskoulun. Siskoni minua seitsemän vuotta vanhempana ymmärsi, kuinka suuresta asiasta tulevaisuuteni kannalta oli kysymys. Häneltä isäni oli aiemmin evännyt oppikouluun pääsyn: ”Tulee kalliiksi, kun kirjat, asuminen ja eläminen vieraissa nurkissa mak-saa paljon.” Silloin oppikoulu sijaitsi 43 kilometrin päässä Iin keskustassa, jonne koulumatkat eivät linja-autolla päivamatkoina olleet mahdollisia. Tsaarinvallan aikana 1909 syntynyt isäni oli asenteiltaan vanhakantainen, eikä halunnut ainoaa tytärtään opintielle kustantaa. Kunnallinen keskikoulu oli ilmainen ja Maija-sisko oli kyllin rohkea, kun hän vei minut väkipakolla kädestä kiinni pitäen viimeisenä mahdollisena iltana johtajaopettajan kotiin ja ovel-la sanoi: ”Kyllä tämä meidän Timo-poika pitää sinne keskikouluun ilmoit-taa.” Tästä teosta olen hänelle ollut myöhemmin kovin kiitollinen.

Keskikouluun oli ilmoittautunut yli 100 lasta. Kun kesäkuun alussa jär-jestettyjen pääsykokeiden tulokset julkaistiin, olin 40 valitun joukossa. Syys-kuun alussa 1964 koulu alkoi ja se sujui osaltani mukavasti, kun lukeminen maittoi eikä matematiikassakaan ollut ongelmia ja fysiikka sekä kemiakin kiinnostivat. Olin pojista lähes ainoita, joka muutaman kiltin tyttölapsen ta-voin sai keväisin pienoisia stipendejä. Kuten tapana oli, myös kouluumme perustettiin teinikuntaosasto, jossa minäkin pääsin harjoittelemaan järjestö-toiminnan alkeita.

Kun nyt muistelee mennyttä, niin yhteiskunta on muuttunut rajusti siitä, kun kotiseudultani lähdin: Kunta lakkautti kyläkouluni vuonna 2011 ja sii-tä lähtien kaikki oppilaat on kuljetettu pitäjän keskuskoululle. Yli-Ii liittyi oma-aloitteisesti muutaman muun lähikunnan kanssa Oulun kaupunkiin vuonna 2013. Kotikylästäni on kuntakeskus Ouluun matkaa 65 kilometriä ja viimeiset linja-autoreitit lakkautettiin parikymmentä vuotta sitten. Lähin kauppa on 15 kilometrin päässä Yli-Iin kirkolla, jossa on kyllä entistä ko-meampi ja laajennettu koulukeskus ja joitakin lähipalveluja, kuten kirjasto, päiväkotia ja lasten neuvola. Lähin terveysasema sijaitsee 45 kilometrin pääs-sä Kiimingin keskustassa. Nykyisin vitsailenkin, että kesämökkini sijaitsee Suur-Oulun ”pohjoisimmassa lähiössä”, jossa voi nauttia joki- ja erämaa-luonnon kauneudesta ja ainoasta julkisesta palvelusta: valaistusta purura-dasta Matkavaaran rinteillä entisen kouluni ympäristössä.

Keskikoulusta mopedilla Ruotsiin kesätöihin

Ns. suuri muuttoaalto vei Ruotsiin muutamassa vuodessa yli 100 000 ihmis-tä 1960-luvun keskivaiheilla. Valtaosa muuttaneista oli Pohjois- ja Itä-Suomen sodan jälkeisten suurten ikäluokkien aikuistumisiässä olevia nuorukaisia. Tätä, myös ”ylijäämäväestöksi” kutsuttua, työvoimareserviä Suomi ei pystynyt

työllistämään (Korkiasaari & Tarkiainen 2000, 155–161). Muuttovirran mukana myös vanhin veljeni ja siskoni perheineen matkasivat työn perässä Etelä-Ruotsiin. Itse en keväällä 1969 malttanut odottaa edes keskikoulun päätsojuhlaa, vaan jo edellisenä viikonloppuna asetuin Solifer-moponi selkään ja ajoin Kalajoelle, jossa yövyin leirialueella. Sieltä matka jatkui Naantaliin, josta punavalkoinen Viking-Line vei seuraavana iltana Ruotsin puolelle Kapellskäriin, jossa lankomieheni odotti. Mopo nostettiin auton katolle ja matka suuntasi Tukholmasta etelään kohti 300 kilometrin päässä sijaitsevaa Tranåsın kaupunkia Smålandissa.

Siskoni ja hänen miehensä työskentelivät Overman Ab:n huonekalutehtaassa, josta olivat kysyneet minulle valmiiksi työpaikan. Tehdas oli aivan uusi ja siellä tehtiin huonekaluja muovista. Pääsin harjoittelijaksi malliverstaalle, jossa kehitettiin ja testattiin uusia tuotteita. Sain opetella muovihuonekalujen hiomisen, paklaamisen ja pohjamaalauksen perustaitoja. Myöhemmin etenin jopa valimoon, jossa työskenneltiin urakkapalkalla. Siellä ”paistettiin” korkeapainehöyryllä juoksevasta raumuovimassasta huonekaluja metallimuoteissa. Tarkoitukseni ei ollut jäädä tehdastöihin pitemmäksi aikaa, vaikka palkka oli hyvä, vaan mielessä oli opintoihin hakeutuminen. Tehdas etsi jatkuvasti uusia työntekijöitä ja meitä suomalaisia arvostettiin ahkerina ihmisinä. Niinpä minulla oli suullinen lupaus työnjohdolta, että jos opiskelemaan lähden niin voin lomillakin palata töihin. Kesän aikana sainkin opiskelupaikan *Nordiska Folkhögskolanista* (Kungälvessä Norjan rajan lähellä sijaitseva pohjoismainen oppilaitos). Tarkoitukseni oli aloittaa opinnot siellä syyskuun alussa 1969.

Kotikuntani Kakon mahtisuvun nuorukainen oli muutama vuosi aiemmin suorittanut kunnallistutkinnon ja tullut valituksi Yli-Iin kunnanjohtajaksi. Siitä kai olin saanut tiedon, että Tampereella oli opetusjaostoja, joihin myös ei-ylioppilaat voivat hakea. En enää muista tarkkaan, kuinka onnistuin Ruotsista käsin ilmoittautumaan pääsykokeisiin. Jotenkin sain hankittua yhteiskunnallisen opetusjaoston pääsykoekirjat, joita kiinnostuneena luin (muun muassa Heikki Wariksen *Muuttuva suomalainen yhteiskunta*). Selkein muistoni pääsykokeista on se, kun Kaasisen Matti luennoi työvoimapolitiikasta alakäytävän X-luentosalin täpötäydelle pyrkijäjoukolle. Heti perään jaettiin muutama kysymys, joihin piti kirjoittaa esseevastaukset. Myös muu pääsykoekirjallisuus tentittiin kirjallisesti. Vaikka olin mielestäni selviytynyt tentti-tehtävistä ongelmitta, olin epävarma, saisinko opiskelupaikan, kun pyrkijöitä oli valtavasti. Olinkin ikionnellinen, kun valintailmoitus opiskelupaikasta hyvin pistemäärin aikanaan saapui. Aloitin opiskeluni opetusjaostossa 17-vuotiaana syksyllä 1969, jolloin olin ilmeisesti yliopiston nuorin opiskelija, kun täytin vaadittavan 18 vuoden iän vasta joulukuussa.

Nuorukaisen valtava tiedonjano ja intensiivinen yliopisto-opiskelu

Olin ollut pienestä pitäen varsinainen ”lukutoukka” eli vanhempieni sanoin ”aina nenä kirjassa kiinni” ja kyläkoulun pienen kirjaston vanhan kirjastotädin suosikki, kun kävin viikoittain vaihtamassa maksimimäärän kirjoja: alakoululaiset saivat lainata kerralla vain 3–5 kirjaa. Lukijana olin lähes kaikkiruokainen aina Villin lännen inkkarikirjoista muinaisen Kreikan mytologiaan, mitä kirjastotätikin ihmetteli. Jo varhaisnuoruudessa kiinnostus heräsi yhteiskunnallisten asioiden seuraamiseen. Merkittävää oli tv-lähetysten näkyvyyden laajeneminen Pohjois-Suomeen 1960-luvun alkupuolella. Kiinnityksen linkkimasto toi tv-lähetykset kyläämme. Kiinnostuin jo varhain TV:n asia- ja ajankohtaisohjelmista, mikä kasvatti yhteiskunnallista tietoisuuttani. Niukoista pohjoissuomalaisista oloista tarkasteltuna oli selvää, että yhteiskunnan koki eriarvoisena ja epäoikeudenmukaisena, kun näki ympärillään, kuinka kovasti ihmisten piti raataa niukan elantonsa hankkimiseksi ja kun tätä saattoi verrata siihen, miten muualla elettiin. Niinpä motiivini ja missioni yliopisto-opintoihin oli tutkitun tiedon ja akateemisen tutkinnon hankkiminen ja sitä kautta päästä vaikuttamaan yhteiskunnan muuttamiseksi tasa-arvoisemmaksi ja paremmaksi vähäosaisille.

Yhteiskunnallisen tutkinnon aloituspaikka oli minulle itsestään selvä valinta ennen Pohjoismaisen kansankorkeakoulun opintoja. Minua kiehtoivat ja motivoivat pääsy valitsemaan sellaisia oppiaineita, joista olin itse kiinnostunut. Mutta ensin opiskelun pääpaino oli lukuisten lukiokurssien suorittamisessa (muun muassa filosofia, historia, matematiikka, psykologia ja kielet: äidinkieli, ruotsi ja englanti). Ne olivat ns. valmistavia aineita, joiden suorittaminen oli edellytys myös tiedekuntaopinnoille. Ylimääräisenä suoritin saksan lyhyen lukiokurssin opetusjaoston viimeisenä opiskeluvuoteni. Työnantajalani Overman AB:llä oli myös Etelä-Saksassa sisäryhtiö ja tehdas, jonne pääsin töihin kesällä 1971. Tämä ensivierailu Saksaan antoi minulle virikkeen kielen opiskeluun, kun ensimmäisenä aamuna sanottiin *guten Morgen*, jonka tunnistin vastaavan ruotsin kielen hyvän huomenen toivotusta *god morgon*. Tämä oivallus ruotsin ja saksan kielten sanaston yhtäläisyydestä ja havaintoni näiden germaanisten kielten grammaattisesta sukulaisuudesta herättivät uteliaisuuteni. Kuuntelemalla ja arkikielen sanontoja tapaillen opin vähitellen jonkin verran puhumaan kieltä, kun tukeuduin vielä turistikaksan opaskirjaan. Tämä innovatiivinen oppiminen muodostui inspiraatioksi uuden kielen systemaattisempiin opintoihin lukiokurssin muodossa. Tämä lienee avannut minulle myöhemmin väylää kansainväliseen tutkimustyöhön.

Valmistavat aineet suoritin tehokkaasti puurtaen, kun muistin keskikoulukavereideni aloittaneen samaan aikaan lukujärjestys- ja luokkamuotoisen

lukion kuka Kiimingissä, kuka Iissä tai Oulussa. Minä koin jo keskikoulun viimeisellä luokalla kasvaneeni ulos pulpettiopiskelusta. Niinpä minua viehätti suuresti yliopiston opiskeluvapaus ja mahdollisuus itse valita aineyhdistelmänsä ja siihen kuuluva opiskelu- ja tenttirytmyitys.

Aineyhdistelmävalinta oli minulle yhteiskunnallisen näkemykseni mukaan itsestään selvä: pääaineeksi sosiaalipolitiikka. Tuolloin itseymmärrykseni oli oppiaineesta, että se oli yhteiskunnan rakenteita tieteellisen tiedon avulla radikaalisesti muuttamaan kykenevä soveltava yhteiskuntatiede. Toin tämän julki jossain yleisessä seminaaritilaisuudessa vuosia myöhemmin, kun olin siirtynyt jo pohjoismaisiin jatko-opintoihin. Jorma Sipilä totesi hieman kuivan sarkastisesti: ”Mahdatkohan löytää empiiristä näyttöä tuolle väitteellesi.” Vuodet osoittivat, että professori oli kyllä kommentissaan oikeassa: kovin naiivi käsitys nuorella tutkijalla oli yhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän toiminnasta ja sosiaalipolitiikan muutospotentialista. Pääainettani täydentämään valitsin yhteiskunta-analyttiset valtio-opin ja sosiologian sekä talousosaamista ja -analyysia syventävät kansantalous- ja tilastotieteen. Ihmisiäkin halusin oppia ymmärtämään paremmin ja niinpä opetusjaoston aineyhdistelmäni kuului myös psykologia. Muutama opettajanimi nousee mieleeni: ensimmäisenä elävä ja mielenkiintoinen luennoitsija, sosiaalipolitiikan lehtori Simo Koskinen. Valtio-opissa opetusjaostolehtorina toimi Vilho Harle ja kirjallisuuden, äidinkielen ja kirjallisen esityksen saloihin meitä perehdytti Liisa Manninen.

Opiskelijapolitiikan koin 1970-luvun vaihteessa erittäin kärjistetyn repiväksi ja eri tavalla ajattelevien karsinoimiseksi ahtaisiin pilttuihin. Olin lähinnä ”yleisdemokraatti”, joka etsi vielä aatteellista orientaatiota ja minulle oli tärkeää ajatuksen vapaus. Niinpä en kokenut motivoivaksi sitoutua johonkin ryhmään ja mennä mukaan aktiivisesti opiskelijapolitiikkaan. Yliopistolaitoksen hallintouudistus oli valmistelussa ja opiskelijajärjestöt organisoivat syksyllä 1969 kaksiviikkoisen tukilakon, jossa vaadittiin laitosneuvostojen ja koko yliopistolaitoksen hallinnon demokratisointia. Näissä mielenosoituksissa olin mukana muiden yt-tutkintolaisten tapaan ja osallistuin esimerkiksi luentolakkoon. Kävin myös vaihtelevasti joissakin opiskelijaliikkeen yhteistilaisuuksissa ja pistäydyin joskus Ylioppilastalon diskobileihin. Muiden harrastusten vuoksi pyrin kuitenkin olemaan näissä riennoissa ”kohetuuden ystävä” ja välttämään ikävän päänsäryn hankkimista ohrajuomista – ainakin sellaisina iltoina, kun seuraavana aamuna aikaisin oli luentoja tiedossa. Ensimmäisenä syksynä en oppinut tuntemaan suuresta opiskelijajoukosta muita pohjoissuomalaisia. Yllätys olikin melkoinen, kun eräänä ilta-päivänä serkkupoika Pauli – Maija-siskoni luokkakaveri – käveli vastaan alakuppilan käytävällä. Hämmästys oli molemminpuolinen, kun emme olleet toisiamme vuosikausiin tavanneet. Hän oli kauppakoulun ja -opiston

jälkeen päässyt opiskelemaan verovirkamiestutkintoa ja jatkoi siitä taloudellis-hallinnolliseen tiedekuntaan ekonomin tutkintoa suorittamaan.

Opintoni sujuivat nopeasti periaatteella ”kerta yrittämällä tentistä läpi hyvin arvosanoin”. Olen kai oppijana ns. visuaalis-kinesteettinen tyyppi ja kehitin nopeasti itselleni sopivan yksinkertaisen oleellisten asioiden muistiinpano- ja kertaustekniikan, joka tuotti tulosta. Tämän persoonallisen ominaisuuden vuoksi olen aina ollut liikunnallinen ja Tampereelle muutettuani kaupungin monipuoliset liikuntapaikat tarjosivat mahdollisuuksia fyysiseen harjoitteluun ja omasta ”pääomasta” eli terveydestä huolehtimiseen. Lähes päivittäinen liikunta tarjosi väylän intensiivisestä opiskelusta irtaantumiseen, rentoutumiseen ja virkistymiseen raittiissa ulkoilmassa. Harrastin yleisurheilua ja niinpä vuosien varrella Ratinan stadionin kenttä ja kuntosali sisätiloihin tarjosivat oivalliset mahdollisuuden korkeushyppyharrastukselleni. Myöhemmin yliopiston henkilökuntaan kuuluvana meillä oli varattu viikko-vuoro lentopalloa varten. Näihin peleihin ilmaantui silloin tällöin myös opiskelijajärjestöjen liikunnallisia kavereita.

Asuntopolitiikasta kiinnostuin, kun tein loppututkielmanani kunnallisen asuntotuotanto-ohjelman kotikuntaani (hankkeelle oli asiantuntijatukiryhmä ja esitykseni vietiin valtuustokäsittelyyn). Valmistuin kolmessa vuodessa sosionomiksi keväällä 1972, vaikka olin pidennettyjen jouluihin ja pääsiäislomienkin aikana töissä Ruotsissa. Kolmannen opiskeluvuoden aikana olin myös osa-aikainen iltaohjaaja Tampereen kaupungin Nekalan ammattiopikodissa (nuorisokoti). Siellä tapasin myös tiedekunnan sosiaalityön harjoittelua tekevän nätin ruskeasilmäisen neitokaisen, josta tuli parin vuoden päästä Tuula-vaimoni. Valmistumisen jälkeen sain kesälomittajan paikan Yli-Iin kunnan-toimistosta, jossa pääsin jopa sijaistamaan kunnanjohtajaa valtuuston kokouksihteerinä ja toimin kuukauden ajan sosiaalsihteerin lomasijaisena.

Tiedekuntaopintojeni aloitusvuoden olin kokopäiväopiskelija suorittaen pakolliset luentosarjat. Pidin pääaineena sosiaalipolitiikan yleisen linjan ja kiinnostus kansainvälisiin asioihin ohjasi valitsemaan tärkeimmäksi sivuaineeksi kansainvälisen politiikan (opettajina muun muassa professori Osmo Apunen ja apulaisprofessori Raimo Väyrynen). Korotin opetusjaostojen tilastotieteen ja sosiologian opintoja approbaturiksi (opettajana muun muassa professori Seppo Randell). Hain vuoden 1973 keväällä nuorisosihteeriksi Viialan kuntaan ja sain viran, jossa aloitin elokuun alussa. Sen jälkeen olin lähinnä ilta-, kesä- ja viikonloppuopiskelija tiedekunnassa.

Pääaineopettajani oli professori Armas Nieminen, sosiaalipolitiikan *Grand Old Man*, jota kovasti arvostin. Syksyllä 1975 Pääkaupunkiseudun Yhteistyövaltuuskunta haki ilmoituksella tekijää laitosasukkaiden elinoluttutkimukseen. Aiheesta keskustellessani Nieminen ehdotti, että pyytäisin apulais-

professori Briitta Koskiahon työni ohjaajaksi, koska hän itse oli siirtymässä eläkkeelle. Koskiahon väitöskirjatyössään soveltanut tarveteeoreettista elintasokäsitettä ja tutkinut kansainvälisen aineiston avulla elintason perusolotuvuuksia ja niiden keskinäistä kasautumista. Hän tarjosikin asiantuntevan ja kannustavan ohjaussuhteen gradututkimukseeni. Tutkimuksessa vertasin kuuden erityyppisen laitoksen olosuhteita ja asukkaiden kokemaa elämää sekä tyytyväisyyttä. Kun pro-graduni valmistui, halusi toimeksiantaja julkaista siitä tiivistelmäraportin (Tanninen 1976). Kaikki muutkin vaaditut opintosuoritukset sain valmiiksi kevään 1976 kuluessa ja vastaanotin yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkintotodistuksen kesäkuun alussa.

Lisensiaattiopintojani täydensin vielä julkisoikeuden approbaturilla. Sen kirjatenttipaketit olivat kattavia ja vaativat suurta paneutumista. Mainiona mutta vaativana opettajana toimi professori Esko Rieppola, joka oli myös lähtöisin Yli-Iistä. Hän oli sittemmin aktiivisesti mukana Lapin yliopiston perustamishankkeessa ja työskenteli sen ensimmäisenä pitkäaikaisena rehtorina. Näistä vaativista julkisoikeuden opinnoista osoittautui olevan myöhemmin suuri hyöty hallintotehtävissä ja erityisesti ministeriöissä työskennellessäni. Lisensiaatintutkintoni sivulaudaturtutkielma käsitteli YK:n piirissä ja kehitysmaakeskusteluissa ajankohtaista *Uutta kansainvälistä taloudellista järjestystä*. Ulkopoliittikka-lehti julkaisi siitä tiivistelmäartikkelin (Tanninen 1981a).

Assistenttina mukaan Suomen ja Itä-Saksan väliseen asuntopoliittiseen hankkeeseen

Kandidaatiksi valmistumisen jälkeen pääsin työskentelemään assistenttina sosiaalipoliittikan laitokselle syksystä 1977 alkaen. Tuolloin jo professuuria hoitanut Briitta Koskiahon oli aktiivinen tutkija myös perinteisen sosiaalipoliittikan ulkopuolella, esimerkiksi akateemisen ympäristöpolitiikan alueella. Näihin laajempiin tutkimusintresseihin liittyen hän oli myös selvittänyt Itä-Saksan (DDR) suunnittelujärjestelmää. Hän oli tehnyt muutamia aineistonkeruuja tutkimusmatkoja maahan ja verkostoitunut saksalaisten yhteiskuntatieteilijöiden kanssa. 1970-luvun puolivälissä Suomi ja DDR olivat solmineet tieteilis-teknisen yhteistyösopimuksen ja Tampereen yliopisto oli ollut aktiivinen päästen mukaan korkeakouluyhteistyöhön, johon osallistui myös yhdyskuntasuunnittelun professori Jere Maula Tampereen teknillisestä korkeakoulusta. Näillä korkeakouluilla oli jopa formaalinen yhteistyöasiakirja Weimarin *Hochschule für Architektur und Bauwesenin* (HAB) kanssa.

Nuoremman polven lukija voi kummeksua tätä yhteistyökuviota entisen Itä-Saksan eli Saksan demokraattisen tasavallan kanssa. Euroopassa elettiin

kylmän sodan jälkeistä liennytyksen aikaa. Se tarjosi Suomelle Neuvostoliiton naapurina uutta geopolittista liikkumatilaa (ks. esim. Hentilä 2003; 2004 ja Höyer 2023). Suomalaisella arkkitehtuurilla, muotoilulla ja asuin- aluesuunnittelulla oli 1970-luvulla hyvä kansainvälinen maine. Ilmeisesti Itä-Saksan yksi yhteistyömotiivi oli pyrkimys kehittää asuntorakentamisen ja laajemminkin asumisen laatua suomalaisen *know-how*n avulla. Osana valtioiden välistä yhteistyötä järjestettiin syksyllä 1979 korkean profiilin asuin- ympäristösymposium historiallisessa Weimarin kaupungissa teemalla Asuminen tänään ja huomenna – asumisen laadun kehittäminen teollisen rakentamisen menetelmin. Tähän kontekstiin liittyi HAB:n sosiologian professorin Fred Staufenbielin ja Briitta Koskiahon mittava antologiaprojekti (Koskiahon ym. 1979). Suomeksi kääntämäni teosta käytettiin myös korkeakoulujen kurssivaatimuksissa (Tanninen & Staufenbiel 1981).

Pohjoismainen poikkitieteellinen tutkijakoulutus ja Nordplanin ”sosiaaliprojekti”

Nordiska Institutet för samhällsplanering (Nordplan) ilmoitti keväällä 1979 käynnistävänsä hankkeen sosiaalisektorin tuottaman tiedon hyödyntämisestä yhteiskuntasuunnittelussa. Tavoitteena oli kartoittaa ja kehittää sosiaalitiedon systemaattista integrointia yhdyskuntasuunnittelun tietoperustaan. Hain ja pääsin täydennyskoulutukseen, jonka kurssidiplomin sain marraskuussa 1980. Kolmikuukautisen koulutuksen keskimäinen osa suoritettiin ns. kenttäjaksona kesällä jossakin Pohjoismaassa. Kurssini kenttäjako toteutettiin Pohjois-Karjalassa Joensuun yliopiston avustamana. Kerätty aineisto ja kenttätöskentelyn tutkimusideat johtivat jatkoanalyysiin ja julkaisuun *Rakennemuutoksen ja kasvuhakuisen yhteiskuntapolitiikan seuraukset – Esi-merkkinä Itä-Suomen maaseutuväestö* (Tanninen 1981b).

Loppusyksystä 1980 laitos haki täydennyskoulutuskurssin tieteellistä assistenttia. Päätin jättää hakemukseni, koska koin aikuisopiskelijoiden moniammatillisen täydennyskoulutuksen ohjelmasuunnittelun paremmaksi tehtäväksi kuin akateemisen perustutkinnon assistenttuurin Tampereella, kun siellä olisi mahdollisesti ollut tarjolla vain pätkäisijaisuuksia. Nordplanissa oli myös oma kolmivuotinen yhteispohjoismainen tieteidenvälinen yhteiskuntasuunnittelun tutkijakoulutus- ja tohtoriohjelma (noin 20 viikon mittaisia seminaarijaksoja kiertävästi eri Pohjoismaiden yliopistoissa). Meidän assistenttien työnkuvaan kuului osallistua aktiivisesti tutkijakoulutukseen.

Vuodesta 1983 lähtien toimin sosiaaliprojektin assistenttina. Oheistyönä tein syventävän analyysiharjoituksen, jossa hyödynsin kolmen kaupungin vanhimpien lähiöiden saneeraushankkeita. Tein arviointitutkimuksen alue-

saneerausten sosiaalisista seurauksista. Lopputulema oli lähes katastrofaalinen alkuperäistavoitteisiin verrattuna: Kaupunkien tavoite oli ollut taata alkuperäisten asukkaiden paluumahdollisuus kunnostettuihin asuntoihin, mutta segregaatio lisääntyi vuokratason noustua 2–3-kertaiseksi. Vähävaraisimmat asukkaat eivät pystyneet palaamaan, koska asumistuki ei tukenut heitä riittävästi (Tanninen 1983b).

Tutkijakoulutuksen yhteydessä tein vertailevan tutkimuksen vuoden 1985 asuntomessujen toteutuksesta ja alueiden suunnittelusta ja rakentamisesta Ruotsin Upplands Väsbyssä ja Jyväskylän Kuokkalassa. Sovelsin monitieteistä vertailunäkökulmaa (Tanninen 1988). Pelkästään asuntopoliittisesti arvioiden Ruotsissa käsitettiin asuminen ensisijaisesti sosiaalisena perusoikeutena. Suomessa keskiössä oli tavaratuotannon logiikka, jossa pääoman ja tuottavuuden intressit olivat keskeisiä. Lisäksi tuolloin politiikkamme vahvasti systemaattisesti varallisuuseroja, kun suurin osa valtion tuesta valui verovähennysten kautta suuri- ja keskituloisten talouksien omistusasumisrakentamiseen. Meillä panostettiin Ruotsia vähemmän asumiskulutukseen eli vuokra-asumisen kustannusten alentamiseen asumistuen avulla (Tanninen 1985).

Kokeellista kehittämistä kansainvälisen yhteistyön kautta Saksassa

Saksaan siirtymistäni edelsi runsaan vuoden työjakso Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen (YTK) tutkimusjohtajana vuoden 1990 alusta alkaen. YTK oli Nordplanin sisarlaitos, jossa myös järjestettiin vuosittain yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutusta Helsingin teknillisellä korkeakoululla Otaniemessä. Työni keskeytyi, kun minulle tarjoutui tilaisuus siirtyä *Bauhaus Dessau*n palvelukseen. Berliinin muuri oli murtunut syksyllä 1989 ja DDR:n hallinto romahtanut. Dessaussa sijaitseva, 1923 Walter Gropiuksen perustama arkkitehtuuri- ja muotoilukorkeakoulu *Bauhaus* (ks. esim. Droste 1991) oli siirtymässä liittovaltion, Sachsen-Anhaltin osavaltion ja Dessau'n kaupungin perustaman *Bauhaus-Stiftelsin* hallinnoimaksi. Laitoksen johtajaksi oli valittu dosentti Rolf Kuhn Weimarin teknisestä korkeakoulusta (HAB).

Laitokselle tarvittiin uusi hallinto- ja toimintamalli. Uusiin funktionaaliin osastoihin haettiin kolmea kansainvälistä, kolmivuotista vierailevaa professoria: museaalis-taiteellisen *Samlung*-osaston johtoon etsittiin henkilöä Keski-Euroopan saksankielisistä asiantuntijapiireistä. Käytännölliseen *Werkstatt*-suunnitteluosastoon pyrittiin saamaan johtaja Yhdysvalloista. Uuteen *Interdisziplinäre Akademie* -osaston johtoon etsittiin edustajaa Skandinaviasta. Näin kiinnostus osui kohdalleni ja pääsin aloittamaan työni helmikuussa 1991.

Ohjelmassaan laitos julisti yhdistävänsä 1930-luvun bauhauslaisten radikaalin perinnön (ks. esim. Neuman ym. 1985) kokeelliseen tutkimus- ja kehittämistoimintaan, tiedonvälitykseen ja opetukseen. Se ilmoitti pyrkivänsä toimimaan tulevaisuuden ajatuspajana niin asuinalue- ja teollisuus- kuin luonnonympäristön tilan parantamiseksi kestävältä ekologiselta pohjalta ympäröivässä Dessau-Bitterfeld-Wittenbergin seutukunnassa (Kuhn ym. 1992).

Kansainvälinen mielenkiinto uudelleen toimintansa aloittanutta Bauhaus Dessautä kohtaan oli suuri. Ekskursio- ja seminaariryhmiä, yksittäisiä vierailijoita ja pitempi- tai lyhyempiaikaisia harjoittelijoita tuli erityisesti saksankielisistä teknillisistä korkeakouluista liittotasavallan länsiosan lisäksi myös Sveitsistä ja Itävallasta. Yksittäisiä opiskelijaryhmiä ja yhteistyökumppaneita ilmaantui myös Alankomaista, Ranskasta ja jopa Yhdysvalloista ja Tanskasta. Tehtäväni oli toimia kontakti- ja neuvottelukumppanina, kun kanssamme haluttiin järjestää seminaareja tai opiskelijoiden harjoitusjaksoja Bauhausin tiloissa (laitoksen toiminta, ks. www.bauhaus-dessau.de).

Sosiaalipolitiikan opetus- ja tutkimustyötä Helsingissä, Göteborgissa ja Baltiassa

Aloitin *Social- och kommunalhögskolanin* apulaisprofessorin hoidon syksyllä 1986. Ns. sosiaalinen linja (S-linja) oli oppilasmäärältään suurin koulun opetusohjelmassa (lisäksi oli kunnallis- ja toimittajalinjat). Sen profiilissa korostui sosiaalityön metodiopetus, koska sosionomin loppututkinto tuotti sosiaalityöntekijän ammattipätevyyden. 1980-luvun puolivälissä koulu oli integroitunut osaksi Helsingin yliopistoa (toki koululla oli oma itsenäinen hallinto, osin kai kielipoliittisista syistä), ja näin se tuotti yliopiston sosiaalityöntekijöiden koulutuksen ruotsinkielisen perustutkinnon. Nämä seikat asettivat vaatimuksia ja tuottivat paineita, miten toteuttaa se yleisen sosiaalipolitiikan opetus, joka oli vastuullani. Tiedekunnan ruotsinkielisenä sosiaalityön professorina toimi Georg Walls.

Itse olin Tampereella kokenut, miten sosionomiopinnot (paljolti käytännönläheinen pragmaattisuus höyrytettyinä teoria- ja metodiopinnoilla) erosi selvästi tiedekuntaopintojen vaativammasta sisällöstä. Niinpä pyrin sisällyttämään luentosarjoihin myös teoreettista sisältöä ja tutustuttamaan opiskelijoita metodis-metodologisiin asioihin, jotta heidän valmiutensa jatko-opintoihin kohentuisivat. Toinen haaste oli se, että niin sanottujen N-kurssilaisien määrä (olivat jo suorittaneet kaikki pakolliset kurssit) oli suuri. Kaksikielisten sosiaalityöntekijöiden työllistyminen oli helppoa, koska koululla oli hyvä maine työnantajien keskuudessa niiden arvostaessa oppilaita osaavina sosiaalityöntekijöinä. Niinpä vanhimmat opiskelijat saivat nopeasti töitä

ilman tutkintotodistustakin. Priorisoin opetusvelvollisuudestani ylimääräisen iltaseminaariryhmän näitä jo työelämässä olevia varten. He hyödynsivät aktiivisesti mahdollisuutta saada kollektiivista tutkielmanohjausta omassa ryhmässään.

Vuonna 1986 sosiaalihallitusten pohjoismainen yhteistyöryhmä oli esittänyt, että toimeentulotukea oli syytä selvittää yhteisesti, koska sekä asiakasmäärät että kustannukset olivat kasvaneet nopeasti kaikissa maissa. Kun Suomi oli seuraavana vuonna Pohjoismaisen ministerineuvoston (PMN) puheenjohtaja, sain sosiaalihallitukselta tiedustelun, olisinko valmis vetämään esiselvitystä. PMN:n sosiaalipoliittinen komitea oli halukas rahoittamaan esitutkimuksen. Otin haasteen vastaan, kun *Social- och kommunalghöskolanin* hallinto hyväksyi, että saatoinkin tehdä hankkeesta S-linjalle teoreettis-metodisen opetusprojektin. Sain opiskelijat innolla mukaan hankkeeseen, ja he tekivät jopa pieniä osatehtäviä esiselvitykseen sekä muutamia tutkielmia toimeentulotuesta. Tutkimusapulaiseksi kiinnitin vastavalmistuneen sosionomin Ilse Julkusen, joka oli kiinnostunut jatko-opinnoista tiedekunnassa.

Opetusvirka *Soc&komissa* oli mielenkiintoinen, mutta vaati erittäin intensiivistä paneutumista suuren opiskelijamäärän vuoksi, koska olin käytännössä ainoa tutkielmien ohjaaja ja tarkastaja (toki S-linjan henkilöstö oli avustavissa tehtävissä omilla spesifeillä kompetenssialueillaan). PMN oli viestittänyt, että esitutkimukseen perustuen suunniteltiin varsinaisen, useampi-vuotisen komparatiivisen asiakasryhmäotoksille perustuvan seurantatutkimuksen käynnistämistä Pohjoismaissa. Tähän viestiin luottaen päätin vetäytyä opetusvirasta.

Tutkimusvapaa tarjosi myös tilaisuuden viimeistellä lisensiaatintutkimukseni Tampereelle. Nordplanissa olin kerännyt aineiston pohjoismaisista elintaso- ja elinolohdetutkimuksista. Kehitin tutkijakoulutuksen aikana tieteen-teoreettisen viitekehyksen, joka soveltui tutkimushankkeiden analyysiin ja vertailuun. Tarkastelin hankkeiden käynnistämiseen johtaneita yhteiskunnallisia tekijöitä, tutkimusten yhtäläisyyksiä ja eroja (eli tradition kehitystä) sekä pyrin selvittämään, miten niiden tuloksia on mahdollisesti hyödynnetty (Tanninen 1990). Yllättävää oli, että löytyi vain vähän näyttöä tutkimus-tulosten suorasta hyödyntämisestä hallinnossa tai poliittisesti. Ruotsin vuoden 1968 laajan elintasotutkimuksen tekijä Sten Johansson (sitten muun muassa Ruotsin tilastokeskuksen pääjohtaja) on todennut eräässä haastattelussa, että hänen johtamansa elintasotutkimus saattoi vaikuttaa myöhemmin hieman hammashuollon korvauslainsäädännön uudistukseen.

Pohjoismainen komparatiivisen toimeentulotutkimuksen asiakastutkimus käynnistyi vuonna 1989. Tutkimuksen fokuksena oli, mitä sosiaalihuolto ja toimeentulotuki merkitsevät asiakkaille: pystyykö se ja miten yhdessä sosiaali-

työn kanssa auttamaan asiakkaiden tilannetta. Suomen kannalta hätkähdyttävien tulosten oli se, että pitkäaikaisasiakkaiden kuolleisuus oli Helsingissä selvästi suurempi kuin muissa Pohjoismaissa. Osasyynä tähän eroon muihin maihin oli se, että Helsingin toimeentulotuen asiakkaista oli ikääntyneitä miehiä enemmän kuin muualla. Osa heistä oli asunnottomia, alkoholisoituneita ja monien terveys oli heikko. Kööpenhaminan ja erityisesti Oslon pitkäaikaisissa asiakkaissa oli enemmän nuorempia miehiä, joilla oli kyllä ongelmia päihitteiden sekakäytön kanssa, mutta ikärakenteen takia kuolleisuus oli vähäistä seurantajakson aikana (Tanninen & Julkunen 1993; Fridberg ym. 1993).

Sosiaalipoliittinen urani jatkui 1990-alkuvuosien *Bauhaus*-jakson ja YTK:ssa työskentelyni jälkeen vuonna 1997 Nopuksessa Göteborgissa. *Nordiska Utbildningsprogrammet för Utveckling av Social Service* oli vuonna 1992 perustettu laitos PMN:n alaisuudessa ja sen rahoittama. Laitoksen tehtävänä oli kehittää sosiaalialan henkilöstön osaamista erilaisista kurssi-moduuleista koostuvan jatko- ja täydennyskoulutuksen avulla (40 ov diploma). Sinne rehtoriksi siirtyessäni oli vielä menossa toimintojen täsmentämisvaihe ja kolmivuotisen kaudenani onnistuin käynnistämään myös tutkimustoimintaa. Merkittävin hanke oli nk. *Quality*-projekti (projektijohtajina tanskalainen Bernard Jensen ja islantilainen Grëtar Eythörsson), jolla pyrittiin kehittämään sosiaalialan asiakastyön laatua asiakasosallistumisen ja vastavuoroisen dialogin eli BIKVA-metodin avulla (Ahlström 1999). Kun *Nordens välfärdscenter* (NVC) käynnisti toimintansa vuoden 2009 alussa Tukholmassa, 1990-luvulla toimineet neljä pientä sosiaalialan pohjoismaista laitosta saatiin yhdistettyä, Nopus yhtenä näistä. (<https://nordicwelfare.org>).

Nopuksella oli 1990-luvun jälkipuoliskolla Baltiassa sosiaalityöntekijöiden täydennyskoulutushanke ja sen yhteydessä tutustuin professori Taimi Tulvaan, joka oli väitellyt Viron sosiaalityöstä Lapin yliopistossa. Baltian yliopistoissa oltiin kiinnostuneita yhteistyöstä ja PMN:n kansainvälinen yhteistyöohjelma tarjosi sopivan rahoitusinstrumentin. Sain Pohjoismaisen tutkijakoulutusakatemian NorFa:n (nykyisin NordForsk) kolmivuotisen apurahan osa-aikaista tointa varten: *Visiting Professor for Research Studies in Social Policy and Social Work*. Viron sosiaalityöntekijäkoulutusyksikön (Tallinnan pedagoginen yliopisto) lisäksi yhteistyössä olivat mukana Riian ja Vilnan yliopistot. Minun toivottiin luennoivan EU:n sosiaalipolitiikasta, yhdyskuntatyöstä, laadullisista tutkimusmenetelmistä ja järjestävän pitemmälle ehtineille opiskelijoille ja väitöskirjaprojekteja käynnistävälle tutkimusseminaareja sekä opinnäytetöiden ohjausta. Näin yt-opintojeni Koskisen Simon yhdyskuntatyön luentorunko muistiinpanoineen sai uusiokäyttöä, kun täydensin niitä ajankohtaisen kansainvälisen kirjallisuuden pohjalta balttiopiskelijoille soveltuvaksi.

Kansainvälisestä asumistutkijoiden verkostosta ideoita asumistuen leikkausten arviointiin

Bauhaus-periodini jälkeen melko pian YTK/HTKK etsi jälleen tutkimusjohtajan sijaista. Olin *Bauhaus*sa verkostoitunut kansainväliseen asumistutkijoiden ryhmään (*CIB-W69 Housing Sociology, International Council for Research and Innovation in Building and Construction*, Tanninen ym. 1994). Verkoston kautta pääsin perehtymään asumistuen kansainväliseen tutkimukseen. Suomessa hallitukset olivat 1990-luvun syvän laman aikana leikanneet tuntuvasti asumistukea vuosina 1993 ja 1995. Asiantuntijapiireissä oltiin huolestuneita leikkausten sosiaalisista seurauksista ja tulonjakovaikutuksista. Vuoden 1995 Sosiaalipolitiikan päivien työryhmässä esittelin tutkimusideapaperin, josta kiinnostuneena ympäristöministeriö tilasi varsinaisen hankesuunnitelman. Aloitin YTK:ssa vuoden 1996 alussa ja sain ympäristö- ja sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaan hankkeeseen tutkijakumppaniksi Jukka Hirvosen.

Mielenkiintoinen ajallinen vertailuasetelma 1990-luvun hankkeemme tuloksiin saadaan, kun Orpo-Purran hallituksen 1.4.2024 voimaantulleiden asumistuen leikkausten seuraukset alkavat ilmetä. Helsingissä, jossa meillä oli mahdollista seurata henkilötunnuksen kautta rekisteritiedoista yhteisasiakkaiden tilannetta, havaittiin, että vuoden 1995 asumistuen leikkaus selitti noin 30 prosenttia toimeentulotukimenojen kasvusta. Korkean inflaation vuoksi vuokrataso kallistui niin paljon, että se lisäsi toimeentulomenoja vielä hieman enemmän (Tanninen & Hirvonen 1997). Yleistulos koko maassa oli, että vähävaraisten toimeentulo kiristyi ja tuen tarve lisääntyi tasaaisesti. Vastaavasti ahtaasti asuminen paheni, kun pakkomuutot käyttövarojen vähenemisen vuoksi veivät hiljalleen halvempiin ja pienempiin asuntoihin. Asuntoa vaihtaneista – sekä asumistuen piirissä olevista että siitä poistuneista – kymmenesosa ilmoitti, että muuton pääasiallinen syy oli asumisen kalleus. Leikkausten epäsuotuisat taloudelliset ja sosiaaliset seuraukset kohdentuivat selvimmin yksinasuville ja yksinhuoltajille (myös muita tukia leikattiin samaan aikaan, Tanninen & Hirvonen 1998).

Virkamiesuralle ministeriöihin

Sosiaali- ja terveysministeriö etsi keväällä 2000 projektipäällikköä korkean tason johtamiskurssin sisällön ja toteutuksen suunnitteluun. Korkean tason johtamiskoulutus oli alun perin kansliapäällikkö Markku Lehdon idea. Hanketta oli eduskunnassakin vauhditettu ”sosiaalipoliittisen johtamiskurssin tarpeellisuutta” koskeneella kansanedustajan kysymyksellä. Tavoitteena oli sosiaali- ja terveyspolitiikan toimintaympäristön muutoksen analysointi ja

potentiaalien tulevaisuuden kehityspolkujen hahmottaminen. Kehitettyä ohjelmakonseptia kokeiltiin Vaikuttajafoorumi-nimisellä testijaksolla vuonna 2002, jonka jälkeen tämä strateginen hyvinvointipolitiikan johtamiskurssi vakinaistettiin HyväSuomi 2020 -ohjelmanä. Osallistujiksi ministeri kutsui kerralla 30 yhteiskunnan avainsektoreiden edustajaa: pää- ja toimitusjohtajia, kansliapäälliköitä, kansanedustajia, järjestöjen avainhenkilöitä, keskus- sekä alue- ja kunnallishallinnon edustajia sekä muutamia kulttuurivaikuttajia (Larjoma 2004).

Työsuhteeni vakinaistettiin finanssisihteeriksi ja HyväSuomi 2020 -ohjelman vuosittaisen järjestämisen ja siihen liittyneen ohjelmapäivityksen lisäksi sain tehtäväksi osallistua merkittävien tutkimus- ja kehittämishankkeiden valmisteluun, kilpailutukseen ja arviointiin. Vuonna 2006 siirryin hoitamaan STM:n tutkimusjohtajan tehtävää. Siitä vapauduttuani siirryin ulkoministeriön palvelukseen sosiaalineuvokseksi Suomen Tukholman suurlähetystöön syksyllä 2007. Siellä tehtäväni oli avustaa ruotsinsuomalaisia viranomaisasioiden hoitamisessa sekä seurata, analysoida ja raportoida Ruotsin sosiaali- ja terveystalitiikan uudistuksista.

Palasin STM:ään vuoden 2012 syksyllä ja toimenkuvaani sisällytettiin strategisia tutkimushankkeita (ns. VNK:n tutkimusrahoitusinstrumentin kautta rahoitetut kilpailutetut hankkeet valtioneuvostolle tarpeellisen tietotuotannon varmistamiseksi). Pääsin valmistelevaan muun muassa mielenkiintoista perustulokokeilua, jonka toteuttamisvaiheen johtoryhmän sain vetovastuulleni. Ulkoministeriökauteeni kokemuksia hyödynnettiin nimeämällä minut Suomen delegaatiksi OECD:n sosiaali-, työllisyys- ja työvoimapolitiikan komiteaan. OECD:n tutkimussihteeristö on tehnyt kansainvälisellä vertailuaineistolla mielenkiintoiset vertailututkimukset ja arvioinnit niin Suomen kotihoidon tuesta kuin nuorisotakuusta (ks. www.oecd.org)

Seniorivirkamiehenä minut osallistutettiin myös pohjoismaisen yhteistyön tehtäviin: Toimin pitkään PMN:n sosiaalikomitean jäsenenä ja sain vuodesta 2012 lähtien johtaakseni Suomen delegaation sosiaalitylastokomiteassa (NoSosko) ja terveystilastokomiteassa (NoMesko), joissa jäsenenä ovat eri tilastoviranomaisten asiantuntijat. Komiteatyöskentelyn ohessa pääsin edustamaan maata useisiin hankeryhmiin, joista mielenkiintoisin oli NOVI – *Nordic Welfare Indicators* (www.nowbase.org). NoSoskon täyttäässä 70 vuotta vuonna 2016 käynnistimme juhlaulkaisuhankkeen: *Att jämföra för kunskap och välfärd* -antologiaan kokosimme parhaiden hankkeiden tuloksia, visio- papereita ja linjauksia siitä, miten pohjoismaista tilastoyhteistyötä tulee uudistaa vastaamaan paremmin tulevaisuuden haasteita (Tanninen ym. 2019).

Jos tutkijana pitäisi nostaa esiin jokin keskeinen kokemus ministeriötyöskentelystä, niin se liittyy asiaan, jonka Osmo Soininvaarakin on todennut

eräässä haastattelussa: Toimiessaan parin vuoden ajan peruspalveluministerinä 2000-luvun alussa hän kertoi ihmetelleensä sitä, kuinka vähän hallinto ja ministeriöt hyödyntävät tutkimustietoa. Yhteiskuntatieteellisen tiedon soveltaminen ei näytä käytännössä olevan suoraviivaista eikä tutkimustuloksia kyetä välittömästi hyödyntämään päätöksenteossa. Tutkimustieto siirtyy ensisijaisesti välillisesti yleisen valistusfunktion kautta ja vaikuttaa siten yhteiskunnan kehitykseen, josta se kiinnittyy hiljalleen politiikanteon osatekijäksi. Demokratiatutkijat ovat jo pitkään osoittaneet (esim. Blume 1981, Lampinen 1985), että useimmiten poliittisessa päätöksenteossa ei voida rationaalisesti paras vaihtoehto, vaan laajimman suostumuksen saava vaihtoehto (siis poliittinen kompromissi). Tutkimustiedolla ei ole poliittisessa prosessissa kiistatonta autoritaarista statusta ilman, että joku vahva tai jotkut vahvat intressipiirit toteavat tiedon hyödylliseksi ja käyttävät tutkimustuloksia esityksensä perusteluina.

Tästä – tutkimustiedon monimutkaisesta ja hitaasta suodatusprosessista – huolimatta pidän huolestuttavana Orpo-Purran hallituksen päätöstä lakkauttaa valtioneuvoston tutkimusrahoitusinstrumentti (kulut hieman yli 10 miljoonaa euroa/vuosi) ja lopettaa avoimeen kilpailutukseen perustuva tiedonhankinta valmistelukoneistolle (yliopistot, korkeakoulut ja tutkimuslaitokset ovat voineet laatia tutkimushanke-esityksiään). Lieneekö tässä kysymys ideologisesta valinnasta ja oikeistohallituksen pyrkimyksestä ”trumpilaiseen tiedon jälkeiseen aikaan”, jossa tieteen ja tutkimustiedon luotettavuus kiistetään täysin ja kaikkea tietoa käsitellään – mieluummin sosiaalisessa mediassa – äärilaitojen feikkiuutistaistelujen kenttänä.

Summa summarum

Tätä biografista esseetä laatiessani vakuutuin, että se ajattelun vapaus ja radikaalin uudistusmielinen ilmapiiri, joka vallitsi 1970-luvun taitteen opinahjossani Tampereella, on ratkaisevasti rohkaissut minua ottaman vastaan ennakkoluulottomasti uusia tehtäviä oudoissakin ympäristöissä. Näen myös, että hyvät ja innostavat opettajat – joita vain muutamia kykenin tekstissäni nimeämään – vaikuttivat minuun kannustavasti. Opintojen jälkeen työelämässä kohtaamiini tehtäviin tartuin rohkeasti ja uudet haasteet veivät esihenkilöittäni myötävaikutuksella ja oman uteliaisuuteni ansiosta minua kansainvälisiin tehtäviin. Kun yhdestä ovesta rohkeni astua sisään ja teki parhaansa, niin tovin kuluttua huomasi portin aukenevan haastavampiin tehtäviin, joista sain vihiä tai kutsuttiin taikka joihin osasi itse hakeutua.

Mahdollisuus päästä opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa ja siihen liittynyt oikeus valita aineyhdistelmä osoittautui minulle soveltuvaksi opinto-

poluksi. Opetusjaoston sosionomin tutkinto muodosti sen aineyhdistelmäperustan, jolle rakensin myöhemmät jatko-opintoni Tampereen yliopistossa. Yt-tutkinnon loppututkielman aihevalinta (kunnallinen asuntotuotantohjelma) sai minut kiinnostumaan asuntopolitiikasta. Ehkä sattuma ja uteliaisuus houkuttelivat minua vapaaehtoiseen saksan kielen opiskeluun. Tämä kaksi asiaa lienee vienyt minua assistenttina Tampereen yliopiston ja *Hochschule für Architektur und Bauwesenin* asuntopoliittisen yhteistyöprojektin avustaviin tehtäviin.

Uteliaisuuteni Nordplanin ns. sosiaaliprojektia kohtaan tarjosi poikkitieteellisen pohjoismaisen tutkijakoulutuksen ja mahdollisuuden tehdä muutamia monitieteisiä analyysiharjoituksia ja tutkimushankkeita, jotka saattoivat meritoida minut Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen ja *Bauhaus Dessau*n tutkimustoiminnan johtotehtäviin. Ohessa saatoin ylläpitää myös kiinnostusta sosiaalipoliittisiin asioihin ja harjoittaa alan tutkimustoimintaa.

Lisäksi erittäin hyödyllisiksi opinnoiksi ammattiurani kannalta ovat osoittautuneet lisensiaatintutkintooni kuuluneet kansainvälisen politiikan laudatur- ja julkisoikeuden opinnot. Kansainvälisen politiikan opinnot eivät niinkään johtaneet akateemiseen tutkimustoimintaan vaan käytännöllisempään työskentelyyn diplomatian parissa (suurlähetystökokemus) ja asiantuntijaedustajana niin OECD:n komiteoissa kuin Pohjoismaiden ministerineuvoston eri elimissä. Lopulta virkamiesurasta sosiaali- ja terveysministeriössä muodostui pisin yhtäjaksoinen työrupeamani. Minua lienee motivoinut erään esimieheni kokemushavainto, kun hän virkamiesurani alussa perusteli, miksi kannattaa työskennellä ministeriössä pitempään: Kun on mahdollisuus toimia tiiviisti ministeriön korkeimman johdon avustajana, niin siinä saa sisäpiiritietoa ja samalla avautuu näköalapaikka siihen, miten poliittinen järjestelmä toimii ja mikä vaikuttaa yhteiskunnan kehityslogiikkaan. Tosin en ole kovin vakuuttunut, että se nuoren yt-opiskelijan intomielinen käsitys yliopisto-opiskelun missiosta olisi kohdallani kovin hyvin toteutunut: Kun hankkii tutkittua tietoa ja pätevyä akateemisen tutkinnon avulla, niin pääsee vaikuttamaan yhteiskunnan muuttumiseen paremmaksi.

LOPPUVIITEET

- 1 Ruotsin vuoden 1968 elintasotutkimus, Allardtin pohjoismainen hyvinvointivertailu 1972, Norjan elinolosuhdetutkimus 1974, Tanskan elinolosuhdetutkimus 1976 ja Suomen elinolosuhdetiedustelu 1978.
- 2 Nämä aiemmat laitokset olivat NAD – Pohjoismainen päihdetutkimuslautakunta Helsingissä, Vammaisinstituutti Ruotsissa ja Kuurosokeiden instituutti Tanskassa sekä Napus, joka siirrettiin 2000-luvun alussa Malmöhön.

Seppo Kovero

Hämärästä vapauteen

Lapsena piirsin valkoiselle puotipaperille ensin auringon, jotta näkisin, mitä olin paperille piirtämässä. Vähitellen paperi peittyi synkkenevään harmaaseen usvaan moneksi vuodeksi. Sitten äkkiä syntyi valo ja vapaus. Pystyin taas piirtämään...

Varhaiset vuodet

Lapsuudenkotini ei ollut varakas, pikemminkin päinvastoin. Kotitilani oli sodan jälkeen perustettu muutaman peltotehtaan, pienen metsäpalstan ja 3–4 lehmän pikkutila. Isäni oli käynyt vain neljä luokkaa kansakoulua, äitini sen kokonaisuudessaan. Lisäansioita oli etsittävä tilan ulkopuolelta, useimmiten metsätöistä.

Kouluni aloitin vuonna 1953. Kylän kouluun oli matkaa kaksi ja puoli kilometriä. Sen pääsi kulkemaan jalkaisin maantietä pitkin. Koulussa oli kaksi luokkahuonetta ja kaksi opettajaa, joista toinen opetti kolmea alinta luokkaa ja toinen muita luokkia. Muistoni ensimmäisiltä kouluvuosilta ovat melko valoisat. Pidin koulusta ja opettajasta. Olin myös luokkani nopein lukija. Pienenä, hintelänä ja varhaislapsuudessani polion sairastaneena en kuitenkaan menestynyt liikunnallisissa koitoksissa, eikä minua erityisemmin haluttu mukaan välituntileikkeihin. Vahvimpia muistoja tuosta ajasta ovat muutammat koulumatkat yli 40 asteen pakkasessa. Vaikka vanhemmat yrittivät pukea matkalaiset mahdollisimman hyvin ja koulusta lähtiessä opettaja pyrki varmistamaan, että vaatteet oli puettu kunnolla, syntyi matkalla paleltumisvammoja. Pakkasen viiltävä kirkkaus poltti poskipääni. Sään takia koulusta poisjäämisestä ei ollut puhuttakaan.

Toiseen luokkahuoneeseen siirryttäessä sinne oli tullut uusi opettaja, jolla ei varmaankaan ollut minkäänlaista opettajan pätevyyttä, mies oli korkeintaan ylioppilas. Hänen opetuksessaan ei ollut mitään järjestelmällisyyttä, vaan opetustuntien sisällöt olivat usein mitä sattui hänen päähänsä pälkähtämään. Usein hän määräsi ”hiljaista lukemista”, mikä tarkoitti sitä, että kukin sai yksin pulpetissaan lukea mitä tahansa kirjaa, joka luokkahuoneesta

löytyi. Itse hän silloin nuokkui ja kiikkui nukuksissa tuolissaan opettajan-pöydän takana. Kerran kävikin niin, että tuoli rysähti säpäleiksi. Mieleeni on jäänyt myös rotuopin opetus. Hän komensi luokan eteen erilaisia oppilaita, joita hän esitteli milloin skandinaavisena tyyppinä, milloin itäbalttilaisena tyyppinä. Se, mitä voi sanoa hänen opettaneen, oli uskonto, maantieto ja liikunta. Muu opetus, esimerkiksi matematiikka ja äidinkieli, jäi hyvin heikoksi. Uskonnon opetuskin oli paljolti virsien ulkoa opettelua. Kotiläksyksi saatettiin antaa hyvin monisäkeistöisiä virsiä, jotka olisi pitänyt opetella ulkoa kotona yhden illan aikana. Koin sen vastenmielisenä, enkä oppinut niitä annetussa ajassa. Ei niitä oppineet tietenkään muutkaan. Mutta he eivät siitä välittäneet. Minä taas aloin kapinoida ja pinnata koulusta. Olin lähtevinäni kouluun, mutta meninkin metsään piiloon. Siellä vietin aikaa kuusten, sammalten, jänisten ja muurahaisten seurassa. Ilta ja nälkä toivat kuitenkin porsaan kotiin. Kun vanhemmilleni selvisi, ettei porsas ollut käynyt-kään koulussa, sain armotta selkääni. Tämä toistui useammankin kerran. Joskus sain selkääni jo kouluun lähtiessä, kun en ollut tekemässä lähtöä olenkaan. Koulussa minulle rähjättiin ja seisotettiin luokan edessä. Jotkut tytötkin ilkkuivat minulle koulussa ja koulumatkalla. Vihasin ja pelkäsin opettajaa ja niin tekivät jotkut muutkin. Opettaja koettiin mielivaltaiseksi. Eräs-kinkin kookas ja minua vanhempi poika oli suoranaudessa nyrkkitappelussa opettajan kanssa. Erästä toista poikaa opettaja mukiloi koulun eteisessä niin, että pojan nenästä valui verta luokkaan tullessa. Myös erästä tyttöä hän piti silmätikkunaan, koska tämä ei helposti oppinut tiettyä asiaa. Ei ollut puhettakaan, että joku olisi pyrkinyt oppikouluun. Tämän opettajan valtakausi kesti kaksi vuotta.

Aivan uusi aikakausi koitti, kun kouluun saatiin opettajiksi nuori paris-kunta. Nainen opetti niin sanottua alaluokkaa ja mies yläluokkaa, jossa olin. Molemmilla oli oikea opettajanpätevyys ja he olivat hyvin innokkaita ja pys-tyviä työssään. Virsien ulkoluvut loppuivat. Innostuin koulunkäynnistä uudestaan ja aloin oppia asioita nopeasti. Sen huomasi myös opettaja. Tuona vuonna opettaja opetti lukuvuoden aikana myös edellisten, huonosti ope-tettujen vuosien asiat. Opettajan toiminnassa oli kuitenkin yksi ongelma. Hän menetti malttinsa helposti ja äkillisesti. Yhtäkkiä saattoi kuulua valta-va karjaisu kuin pommi olisi pudotettu keskelle luokkaa. Sen paineaalto kul-ki äkisti läpi koko ruumiin ja mielen. Näkö hämärtyi ja koko ruumis vapi-si. Muutaman kerran luiskahti jotakin housuunkin. Onneksi karjaisu ei koh-distunut koskaan suoraan minuun, vaan johonkin toiseen tai oli tarkoitettu kaikille yhteisesti. Joitakin käsirysyjäkin tapahtui opettajan ja muutaman oppilaan välillä. Rauhallisuuteni ja oppivaisuuteni vuoksi olin jollain taval-la opettajan suosikki. Hänen mielestään minun piti pyrkiä oppikouluun.

Ikäni vuoksi se kevät oli viimeinen mahdollisuus se tehdä. Oppikouluun pyrkijöitä oli minun lisäksi monta muutakin. Uusi opettaja oli tehnyt oikeastaan ihmeitä.

Keskikoulun aika

Pyrin poikakouluun. Vanha koulurakennus tuntui kolkolta kivimuurilta kotikyläni kouluun verrattuna ja opettajat näyttivät tiukkailmeisiltä ja vaativilta. Jännitin pääsykokeissa paljon eikä kaikki mennytkään oikein hyvin. Muistan, miten ainekirjoituksen aikana huonolaatuisen kynäni lyijy katkeili ja irtosi vähän väliä. Kynää joutui vähän väliä teroittamaan. Siihen tuhlautui paljon aikaa ja kynä lyheni pelottavasti. Aloin olla kauhuissani. Aika loppui ja aine jäi hieman kesken. Tulin kuitenkin kouluun valituksi.

Me tuolloin valintakokeessa olleet kuuluimme sodanjälkeisiin niin sanottuihin suuriin ikäluokkiin. Tämän vuoksi kouluihin sisäänotettujen määrä oli aiempaa suurempi. Kävi kuitenkin niin, etteivät koulujen tilat riittäneet kaikkien sijoittamiseksi kaupungin kouluihin. Ratkaisuksi keksittiinkin perustaa uusi koulu, johon siirrettiin toisten koulujen kokeissa valittuja oppilaita. Jo aivan heti koulussa oli omien tilojen lisäksi oma rehtori ja omat opettajat, vaikka koulua ei heti virallisesti perustettukaan. Minutkin siirrettiin tuohon uuteen kouluun.

Koska kotini oli maalla ja koulu kaupungin keskustassa, tuli koulumatkasta ongelma, sillä aamuisin ei kulkenut mitään julkista kulkuneuvoa, jolla olisi ehtinyt ajoissa kouluun. Niinpä jouduttiin keksimään asunto, jossa mailla kouluviikolla. Perheemme varat olivat niukat, ja oli pakko löytää mahdollisimman halpa majoitusratkaisu. Menin alivuokralaiseksi erään eläkeläispariskunnan luo. Pariskunnan sukulaisia asui kotikylälläni. Pariskunta asui pienessä yksinkertaisessa hellahuoneessa vanhassa puutalokorttelissa, jota olisi voinut sanoa *Pikku-Pietarin Pihaksi* kaikkine pihan perillä olevine korkeine aitta- ja käymälärakennuksineen, kivenheiton päässä Kuopion torista. Ahtaudesta ja yksityisyyden puutteesta huolimatta asuminen vanhusten kanssa sujui melko leppoisasti. Tietynlaiseksi ongelmaksi tuli kuitenkin se, että pariskunta hankkiutui nukkumaan iltaseitsemään mennessä ja halusi sammuttaa myös valot. Läksyistä piti selviytyä siihen mennessä. Aamulla vanhuksset olivat jalkeilla hyvin varhain. Oli vielä toinenkin ongelma, joka usein ilmeni kutiavina punaisina läikkinä iholla aamuisin. Vierailulla olivat käyneet luteet, jotka sitkeästi oleilivat vanhoissa puutaloissa.

Koulu alkoi mukavasti ja ongelmitta. Suurin osa opettajista oli nuoria, useat alle keski-ään. Se teki koulun ilmapiiriin miellyttäväksi ja opettajat vähemmän pelottaviksi. Huomasin pian menestyväni hyvin opinnoissani ja

itseluottamukseni kasvoi sitä mukaa. Tulin myös hyvin toimeen luokkatoverieni kanssa. Kaikkein hankalimpana ja pelottavimpana pidin kuitenkin koulun rehtoria, joka oli synkkä sota-ajan armeijan kenttäpappi. Hänellä oli tapana karjahdella kovaa ja odottamatta tavalla, jota olin oppinut pelkäämään jo kansakoulussa. Uskontotunnilla hän ei koskaan kysynyt minulta mitään, mitä ihmettelin. Oppilaiden piti kuitenkin pitää tietynlaista uskontovihkoa, johon piti muun muassa piirtää. Kerran hän pyysi minun vihkonin nähtäväkseen ja sitä katseltuaan haukkui piirrokseni. En tiennyt, miksi. Uskonnon numero oli sitten todistukseni huonoin. Se oli kahdeksan. Kuvaamataidon opettaja oli kuitenkin lukuvuoden loppupuolella sitä mieltä, että minulle pitäisi antaa kuvaamataidosta yksitoista, kymmenen olisi liian vähän. Muutamia töitani otettiin myös koulun arkistoon. Tästä opettajasta, Juha Järveläisestä, tuli sittemmin tunnettu graafikko, joka suunnitteli muun muassa postimerkkejä. Olen jälkepäin joskus ajatellut tuota tiukkapipoinen mustatakin suhtautumista minuun. Mieleeni on tullut se, että kouluun sisäänkirjautuessa rehtori luki tahallaan ääneen isäni antaman ammattinimikkeen: ”pienviljelijä”. Internetin kautta olen saanut selville, että tämä herä kuului sodanaikaiseen äärioikeistoon ja joutui huonoon valoon sodan jälkeen. ”Pienviljelijät” ymmärrettiin sodan jälkeen vasemmistolaisina. Kotikylälläniikin oli pienviljelijäyhdistys, joka oli julkisesti vasemmistolainen. Koulumenestykseni oli kuitenkin hyvä: kevättodistukseni oli luokkani paras tai toiseksi paras. Sain myös Hymypoika-patsaan oppilaiden yksimielisellä päätöksellä.

Eräänä kesäpäivänä luokanvalvojani ilmestyi yllättäen kotiini maalle. Hän alkoi kysellä, halusinko vaihtaa koulua takaisin siihen kouluun, jossa olin ollut pääsykokeessa. Syyksi esitykselle hän sanoi, ettei meidän tarvitsisi maksaa kalliita lukukausimaksuja, jotka olivat tulossa seuraavalle lukuvuodelle uuteen kouluun. Hänen mukaansa voisin päästä myös vapaaoppilaaksi. Hänellä oli tiedossa perheemme vähävaraisuus. Niinpä rahatilanteen vuoksi päätettiin koulunvaihto, vaikka tuntui haikealta jättää tutut opettajat ja mukavat kaverit.

Syksyllä vaihtui koulun lisäksi myös asunto. Se oli edelleen vanhassa puutalomiljöössä, joten luteista en päässyt eroon. Erään oppitunnin aikana hihastani tipahti lude pulpetin kannelle. Säikähdin ja nolostuin ja liiskasin sitkeähenkisen otuksen mahdollisimman pian. Luteesta lähti kuitenkin sille tyyppillinen haju. En tiedä, huomasiko joku. Minua hävetti.

Uudessa ”lutikkalinnassani” oli tällä kertaa useita huoneita ja vuokraisäntänä oli kolmihenkinen perhe koirineen. Yhdessä huoneessa asui isäntäperheen sukulaisia ja yhdessä muussa pari teknillisen opiston poikaa. Aluksi asuin yksin huoneessani, mutta pian siihen ilmaantui toinenkin poika samasta

koulusta. Huoneisto oli melko levoton paikka. Kerrankin isäntä, tukeva ukonjärkele, sammui humalassa käytävään aivan huoneeni oven taakse niin, etten saanut ovea huoneestani auki, joten ruokatunnilta kouluun palaaminen ei onnistunutkaan. Emäntä oli melkoisen suulas pälpättäjä, joka työnsi nenänsä vähän joka asiaan. Onnistuin tuolloin ensimmäistä kertaa elämänsäni käymään oikeassa elokuvateatterissa. Filmi oli Marilyn Monroen viimeinen elokuva *Sopeutumattomat*. Kuultuaan käynnistäni emäntä alkoi huuata ja marmattaa suureen ääneen, että elokuvien katselu on syntiä. Kun edellisessä asunnossa vanhusten tekemästä ruuasta ei ollut valittamista, niin tässä asunnossa ruokailusta tuli pahimmillaan vastenmielistä. Täysin samat ruuat tahtoivat toistua päivästä toiseen ja viikosta viikkoon. Niinpä vitsailin tuolloin mielessäni, että ”päivällä oli ruokana maitoa ja kaurapuuroa ja illalla kaurapuuroa ja maitoa”. Kaiken lisäksi perheen vanha vatsavaivainen susikoira asusteli usein ruokailun aikana pöydän alla ja laskeskeli ”ilokaasuja” pöydässä istujien riemuksi. Koiraparkaa ja koko köyhää perhettä kävi kuitenkin sääliksi.

Uusi koulu alkoi tuntua jo aivan alussa pettymykseltä ja koulun vaihto kaduttaa. Sain pian huomata, että koulun ilmapiiiri oli jollain tavalla tunkkainen, sisäänpäin lämpiävä ja autoritäärinen. Jo aivan ensimmäisistä päivistä on jäänyt mieleeni rehtorin kovaäänisen räyhäämisen kaikuminen koulun käytävillä.

Luokanvalvojaksi tuli kookas ja ulkomuodoltaankin synkänoloinen mies. Synkkä oli myös hänen mielenmaisemansa. Hän opetti uskontoa ja suomen kieltä. Tai ei oikeastaan opettanut kunnolla kumpaakaan. Uskontoläksy piti osata käytännössä ulkoa. Hän pisti kunkin oppilaan satunnaisesti rallattamaan jonkin osan läksystä ja tulos merkittiin aina muistikirjaan, oliko osannut vai ei. Mitään muuta opetusta ei ollut. Suomen kielen tunnilla opeltiin jonkin verran lauseenjäsenystä, mutta siihen se opetus sitten jäikin. Olin oppinut lauseenjäsenystä paremmin jo kansakoulussa viimeistä vuotta siellä ollessani. Molempien aineiden oppituntien ajasta meni suuri osa pinnallisiin eettis-moralistisiin meuhkaamisiin. Hän kirjoitutti meillä näennäisyvällisiä lausahduksia tuosta aiheesta. Niitä piti oppia ulkoa. Satun muistamaan vielä yhden: *Oi aikoja, oi tapoja*. Tämä hokema ei sinällään sano oikeastaan mitään, mutta heijastaa muiden hokemien sisältöjä: Piti toimia säädyllysten normien mukaan. Piti elää siististi ja vaatimattomasti. Kaidalta tieltä ei saanut poiketa. Muussa tapauksessa ihminen oli hänen mukaansa ”alamittainen”. Näitä asioita hän jauhoi tunnista toiseen ilman selvyyttä siitä, mitä tuolla jauhamisella käytännössä ajettiin takaa. Olivatko kuulijat sillä hetkellä ”alamittaisia” vai vasta sellaisiksi jostain syystä tulossa. Valistaminen ulottui jopa vaatimuksiin tietynlaisesta vaatetuksesta: ”Herrasmiesten”

tuli käyttää vain harmaita vaatteita. Jos haluilleen ei mahtanut mitään, niin voi käyttää sinistä solmiota. Tällainen jatkuva ja jopa hieman aggressiivinen meuhkaaminen ihmetytti ja jopa pelotti. Joittenkin poikien mielestä hän purki tällä tavalla seksuaalisia ongelmiaan. Näin saattoi ollakin. Pojat antoivatkin hänen lempinimekseen Ona.

Jo lukuvuoden alkupuolella luokanvalvoja ilmoitti, ettei hän hyväksy minkäänlaisia rikkeitä. Jos joku erehtyi jotain sellaista tekemään, niin sai sen tuntea nahoissaan. Tätä hän perusteli sillä, että luokkamme oli ”heikompaa ainesta”. En tiedä, mistä hän sellaisen käsityksen oli ominut. Kaiketi olimme ”alamittaisia” jo syntyjään. Meni pitkälle kevätlukukaudelle ennen kuin pelätty rike pääsi tapahtumaan. Eräs poika joutui kiinni vähäisestä valkoisesta valheesta. Kun tämä tuli tietoon, luokanvalvoja hirmustui täysin, räjäsi pojalle ja vei tämän luokasta käytävään. Kun poika palasi luokkaan, hän itki ja hänen nenästään vuoti verta. Myöhemmin poika erosi koulusta. Opettajaa ei koulussa seuraavana vuonna näkynyt. Oma koulunkäyntini oli kuitenkin mennyt vielä hyvin. Kevättodistukseni oli luokan paras ja sain taas Hymypojan muiden oppilaiden ehdotuksesta.

Tämän luokanvalvojan touhut ja orientaatiot ovat jääneet synkästi ja syvästi mieleeni. Ne ovat värittäneet ja vallanneet koko tuon lukuvuoden koulumuistot. Tuolloin pelko oli ensisijainen, ja tietoinen kritiikki tapahtumia kohtaan syntyi vasta myöhemmin. Tällä pelollahan oli pohjaa jo entuudestaan. Alamittaisuusvalistus kävi yksin aiempien opetusten ja kokemusten kanssa ja vahvisti niitä. Täytyi pysyä kaidalla ja muiden määrittelemällä polulla ja jos kävi huonosti, niin kaikki johtui vain omasta heikkoudesta. Tuosta ajasta lähtien alkoi kehittyä jonkinlainen yleinen ja itsepintainen pelko koulua kohtaan. Tuosta luokanvalvojasta olen nähnyt vuosien varrella painajaisia useaan kertaan ja jopa ollut niissä aggressiivinen häntä kohtaan. Näin, vaikka en henkilökohtaisesti millään tavalla joutunut hänen silmätikukseen.

Huutaminen, räjäyttäminen, paiskominen ja paukuttelu kuuluivat koulun elämään muutenkin. Joillakin opettajilla saattoi olla tapana aloittaa räjäyttäminen jo luokan ovesta astuessaan. Paiskottiin kirjoja ja viskeltiin vihkoja ja koepapereita pitkin lattioita, jos kokeitten tulokset eivät miellyttäneet. Eräänä vuonna poikien käsityötunnilla tekemä hieno ja tukeva karttakeppi sai äkäisen lopun. Eräs opettaja pamautti sillä täysillä olan takaa pulpetin kanteen niin, että kepin kappaleet lentelivät ympäri luokkaa ja pulpetin kanteen tuli pitkä lommo. Opettajien huutamista ja kiukuttelua sai kuulla monesti jo, kun valmistauduttiin aamunavaukseen. Eräs opettaja oli tehnyt suutumisesta ikään kuin taideperformanssin: Se alkoi valtavalla karjaisulla. Totunut katselija saattoi havaita hetkeä ennen kasvojen punehtumista. Karjaisun

aikana hän kimposi seisomaan sillä vauhdilla, että opettajan tuoli rämähti seinään liitutaulun alle. Hetken aikaa vallitsi kammottava hiljaisuus, jonka aikana rystysiä hieroa nujutettiin opettajan pöydän kantta vasten poskien nykiessä ja silmien pyöriessä päässä hullun lailla. Sitten alkoi huutaminen ja oppilaiden haukkuminen, joka laimeni vähän kerrassaan. Tällaiseen menoon en tottunut koskaan.

Vähän väliä sai kuulla siitä, että koulu oli kunnianarvoisa, monen nimekkään entisen opettajan ja oppilaan koulu. Sen mainetta ei saanut pilata. On kuitenkin mainittava, että jotkut pojat itkettivät säälistä joitakin naisopettajia. En muista, että koulun johto olisi mitenkään puuttunut juuri tällaisiin tapauksiin. Ilmeisesti ajateltiin, että oli kunkin opettajan oma asia saada pidetyksi itse luokka järjestyksessä.

Kun koulussa ei tuntunut olevan tarpeeksi omia rähjäjiä, niin niitä kutsuttiin koulun ulkopuolelta. Eräänä lukion vuotena kouluun kutsuttiin, tai kutsui itsensä, äärimielipiteistään tunnettu maallikkosaarnaaja hovioikeudenneuvos Paavo Hiltunen. Hänen esiintymisensä tarkoituksena oli ilmeisesti antaa oikeita elämänarvoja sekä seksuaalivalistusta. Koulussa sukupuoli-asiat oli siihen mennessä ohitettu terveysopin tunnilla täysin. Koko koulun väki koottiin juhlasaliin kuuntelemaan. Mies aloitti monelle maallikkosaarnaajalle tyypillisellä, kiihkeällä, huutavalla ja syyttävällä äänellä: ”Kuinka monen teinitytön olettekaan pilanneet!” Sanoma sattui kuin tykinammus rintaan, vartalo nytkähteli, silmät sumenivat ja posket ryntäsivät kuumiksi. Ammuksia satoi yksi toisensa jälkeen. Pelkäsin pyörtyväni ja että ympärillä olevat huomaavat tilani. Heillä oli kuitenkin tekemistä omassa olemisessaan. Istunnon jälkeen olo oli kuin pieksetyllä. Jopa joidenkin opettajien kasvoista huomasi järkytystä. En ollut ”pilannut” yhtään teinityttöä. Ainoita seurustelukokemuksia olivat siihen mennessä kuljeskelu eräänä kesänä naapuriiin muuttaneen tytön kanssa ilman mitään pitemmälle menneitä tapahtumia sekä satunnainen ”pussailu” sukulaistytön tyttökaverin kanssa. Vasta jälkepäin olen ymmärtänyt tämän ”valistustilaisuuden” törkeänä henkisenä väkivaltana.

Vaihdoin taas asuntoa ja pääsin eroon luteista. Uusi asunto oli aivan keskellä kaupunkia suurehkossa kerrostalohuoneistossa, jossa asui vuokaramäntä kolmen eri-ikäisen lapsensa kanssa. Yhteen huoneista oli otettu kolme koulupoikaa alivuokralaisiksi. Olin yksi heistä. Huone oli pieni ja ahdas kolmelle. Lisäksi huoneen ja keittiön välinen seinä oli melkein kokonaan läpinäkyvää lasia. Mistään yksityisyydestä ei voinut puhua. Jos sellaista halusi, oli lähdettävä ulos. Läksyjen teossa syntyi ongelmia, koska pöytätilaa oli vähän. Lisäksi toinen pojista halusi kuunnella uutta hienoa radiotaan lähes jatkuvasti, mistä en oikein välittänyt läksyjenlukuajana.

Olin tähän vuoteen mennessä säästynyt koulukiusaamiselta, mutta nyt kävi toisin. Olin kaverustunut erään pojan kanssa, jonka tunsin jo edellisestä koulusta ja joka oli vaihtanut koulua samalla tavalla kuin minäkin. Kävin hänen kotonaan kaupungissa useita kertoja ja hän minun kodissani maalla. Viimeistä kertaa kesällä maalla ollessaan hän alkoi kiusata minua ja rikkoi tahallaan rakentamani liidokin, jonka siiven kärkiväli oli 1,2 metriä. Välimme heikkenivät ja hän alkoi kiusata minua näyttävästi myös koulussa ja sen ulkopuolellakin, jos satuimme jossain yksin. Kiusaaminen oli äänekkästä huutelua ja nimittelyä jopa kaupungilla yleisillä paikoilla. Kiusaamaan ryhtyi myös toinen poika, jonka äiti oli samassa koulussa opettajana. Luokan joulujuhlan yhteydessä rävytti vielä eräs muu poika kaikkien kuullen minusta nimityksen, joka ei pitänyt missään mielessä paikkaansa. Väite oli järkyttävä. Luokanvalvojana ollut naisopettaja suorastaan säikähti asiaa, ja alkoi puolustaa minua sanomalla, etten minä ollut sellainen. En tiedä, mitä kuulijat pitivät totena ja mitä eivät. Kaiken hyvän lisäksi vielä pulpetissa takanakin istuva otti asiakseen takoa minua nyrkillä selkään, kun opettajan silmä vältti. Kun sitä jatkui viikkoja ja selässäni oli kipuja, lähdin erään takomiskerran jälkeen kesken päivän kotiin maalle. Nyrkin heilutus loppui, kun isäni meni kertomaan asiasta opettajainhuoneeseen. Itse en uskaltanut sitä tehdä.

Aloin vieraantua oman luokkani pojista ja oikeastaan koko koulun poikalaumasta. Tyttöjähän koulussa ei ollut. Olin jonkin verran ystäväystynyt kuitenkin toisen samassa huoneessa asuvan kanssa, mutta kevätlukukauden aikana eräs opettaja ”savusti” hänet ulos koko koulusta. Oli tyypillistä, että jonkin pienen rikkeen vuoksi oppilas saattoi joutua opettajien silmätikuksi, mistä seurasi sitten tapahtumakierre, joka johti pojan erottamiseen tai eroamiseen. En muista, mikä pieni rike aiheutti asuinkaverini joutumisen tuollaiseen kierteseen. Kävi niin, että eräs pelottavaksi tunnettu opettaja tuli asunnollemme kyläilemään ja kyselemään, missä poika oli, kun ei ollut koulussa. Juuri minä satuin avaamaan hänelle oven. Säikähdin kauheasti. Poika ei ollut paikalla. On jäänyt hyvin mieleen pojan äidin masentunut ja lannistunut olemus, kun poika ja äiti läksivät viimeisen kerran asunnolta. Taas oli vat köyhän maalaisperheen pojan opinnot jääneet kesken.

Ainoiksi ystävyyskontakteiksi jäivät käynnit kahden veljekseni luona, jotka olivat kotoisin kotikylältäni ja joille oli vuokrattu huoneisto kaupungista koulunkäyntiä varten. Aloin käydä myös yksin elokuvissa, mihin kulutin vähäiset taskurahani. Istuminen pimeässä elokuvateatterissa toi kaivatun rauhan ja yksityisyyden tunteen ja elokuvat veivät toisiin maailmoihin, pois arjen harmaudesta ja ongelmista.

Jotain oli mennyt rikki. Kokeista saadut numerot alkoivat vaihdella jopa hyvin lyhyessä ajassa hyvästä huonoon ja päinvastoin. Muistan kerran, kun

olin saanut täyden kympin ruotsin kokeesta, mutta seuraavan ruotsin kokeen numero olikin kakkonen. Opettaja kutsui minut luokseen, näytti kakkosta ja kyseli, mikä minua vaivasi. Sanoin, etten tiennyt. Tilanne oli hämmentävä ja masentava. Tällaista koetulosten heittelyä tapahtui joissain muisakin aineissa. Olin osaavinani, mutta en ollut osannutkaan, kun asioita tarkastelin jälkeensä. Oli jonkinlaista sokeutta kokeita tehdessä. Jotkut epäonnistumiset eivät kuitenkaan erityisemmin vaikuttaneet kevättodistuksen numeroihin, vaan todistukseni kuului vielä kolmen parhaan joukkoon.

Vuokraemännän mies palasi kevätlukukauden loppupuolella vankilasta ja käyttäytyi hieman ongelmallisesti. Hän ei muun muassa oikein hyväksynyt vaimon pitämiä alivuokralaisia. Seuraavaksi vuodeksi oli taaskin etsittävä uusi asunto. Se ei ollut kovin helposti löydettävissä, jos ei halunnut maksaa kovin suurta summaa asumisesta ja parista aterista päivässä. Asunto löytyi suuren omakotitalon kolmihuoneisesta yläkerrasta, jota asutti nuorehko pariskunta, jolla oli pari alle kymmenvuotiasta lasta. Nukkumapaikkani oli pienessä keittiössä ja läksyt piti tehdä pariskunnan ja lasten yhteisessä makuuhuoneessa. Lapset tulivat nukkumaan kello seitsemään mennessä, johon mennessä jouduin viimeistään poistumaan huoneesta. Järjestelyssä tuntui hankalalta sinänsä jo se, että huone oli makuuhuone. Lisäksi kalvoi vähintäänkin alitajunnassa se, että piti antaa pian tilaa lapsille. Tämän vuoksi oli tunne, että läksyt täytyi tehdä nopeasti, vaikka huonomminkin. Lopun illan katselin pariskunnan kanssa televisiota tai lähdin kaupungille. Monesti ruokatunnilla yritin paikata edellisen illan tekemisiä.

Vähitellen tuntui kasvaneen jonkinlainen näkymätön muuri minun mieleni ja kouluun liittyvien asioiden välille. Mielen terävin osa tuntui minussa tylsyvän ja opiskelu muuttui ulkokohtaisiksi toimiksi, ulkoluvun tapaisiksi, jollaiseen aiemmin oli niin kovasti pakotettu. Uskallus, luovuus ja itsenäinen ajattelukyky hiipuivat jonnekin – jos ne nyt olivatkaan ehtineet kehittyä alkua pitemmälle. Usko omiin kykyihini alkoi hiipua ja itseluottamus kadota. Tilalle tuli yleistynyt sosiaalisten tilanteiden pelko ja pyrkimys olla koulussa tietyllä tavalla näkymätön. Koulusuoritukset heikkenivät entisestään. Muistan erään luokkakaverini kysyneen eräiden koetulosten jälkeen, miksi sait tuollaisia numeroita, kun aikaisemmin sait paljon parempia. Vastasin hämilläni, etten tiennyt. Kevättodistukseni ei ollut enää parhaiden joukossa, mutta ei aivan onnettoman huonokaan.

Seuraavaksi vuodeksi täytyi taas vaihtaa asuntoa. Uutta asuntoa oli vaikea löytää niillä voimavaroilla, joita vanhemmillani oli siihen tarjota. Suurimman osan syyslukukaudesta asuinkin vain erään perheen olohuoneessa. Nukuin sohvalla eikä kunnollista työpöytääkään ollut. Huoneisto oli puutalohuoneisto, jossa oli useita huoneita ja muut asukkaat pysyivät useimmiten

niissä, koska televisio ei ollut olohuoneessa, vaan jossain muussa huoneessa. Luteita ei myöskään näkynyt. Joskus marraskuussa muutin toiseen asuntoon. Se oli uudehkoissa kerrostalossa. Sitä asutti jo aika tavalla vanha pariskunta, joka oli hiljattain muuttanut maalta kaupunkiin. Vanhuksilla oli täysin oma huone. Minun huoneeni oli käytännössä samaa huonetta keittion kanssa. Vanhukset nousivat ylös jo kello kuudelta ja alkoivat paistaa pannulla siankylkeä. Herätessäni kuulin paistoksen sirinää ja tirinää paistuvan läskin hajun levitessä ja siniharmaan usvan kelluessa ympäri huonetta.

Siniharmaan läskinsavun kaltaiseksi oli mielenmaisemanikin muuttunut varsinkin kouluasioiden suhteen. Ilmeisesti krooniseksi muuttuneen masennuksen vuoksi muistiini painui verraten vähän yksittäisiä tapahtumia tältä kouluvuodelta kuten jo edelliseltäkin. Vuoden yleinen kulku on kuitenkin jäänyt hahmona mieleeni: Jännitin koulutunneilla yhä enemmän enkä halunnut, että minulta kysytään tunnilla mitään ja siksi viittasin vain harvoin. Pelkäsin, että minulta kysytään jotakin yhtäkkiä tai pannaan tekemään jotakin riveittäin oppilaasta toiseen edeten. Aloin punastelemaan milloin mistäkin syystä enkä osannut sanoa syytä siihen. Jännitys aiheutti ylimääräistä väsymistä koulupäivän aikana ja sen jälkeen. Mieleni kulki jonkinlaisessa rajoittuneessa putkessa, jonka ehtoja pitivät yllä ja varjelivat tietyt ulkoiset ehdot koulussa ja asumisessa ja mieleeni vuosien aikana ujutetut kankeat käsitykset.

Yksi asia tuolta vuodelta on jäänyt kuitenkin erityisesti mieleeni. Koska oli menossa keskikoulun viimeinen luokka, pidettiin joitakin tunteja ammatinvalinnan ohjausta. Ainakin osan tunteista piti rehtori. Hän kertoi mitä sattui mieleen juolahtamaan. Erään kerran hän intoutui kertomaan ja päivittelemään, että meistä oli tulossa mahdollisesti ”kaulusköyhälistöä”. Hänen esityksensä tuntui hyvin masentavalta ja loukkaavaltakin. Olin nähnyt kauluksettomia köyhiä kotikylässäni ja kaupungissakin. Tuollaiseen elämäänkö päättyisi, vaikka opiskelisi ylioppilaaksi ja vielä edemmäksikin? Ei kai! Jälkeenpäin huomasin, että jotkut koulussa eivät pitäneet siitä, että ylioppilaita oli näinä vuosina valmistumassa paljon enemmän kuin aiemmin. Keväällä todistukseni keskiarvo oli vain hieman parempi kuin luokan keskiarvo. Sillä pääsi kuitenkin lukioon, ja niinpä päätin sinne mennä. Ei oikein muistakaan mahdollisuuksista ollut kunnollista tietoa, ”ammatinvalinnan ohjauksesta” huolimatta.

Lukioaika

Lukion aloittaminen muutti aluksi asetelmia. Tuli uusia opettajia ja oppiaineita. Uusiksi kieliksi tulivat saksa ja ranska, joista sain kokeissa aluksi

kymppejä. Muut vanhat oppiaineet eivät luistaneet yhtä hyvin. Myös entinen ahdistuneisuus ja pelonaiheet olivat tallella. Koulupäivät tuntuivat ran-koilta ja väsyttäviltä. Olin kylläkin saanut oman huoneen erästä huoneis-tosta, jonka haltija oli kotoisin kotikylältäni ja perhetuttu naapurista. Hän oli myynyt kotitilansa ja hommannut useampia huoneistoja kaupungista. Hän ei asunut varsinaisesti samassa huoneistossa, jossa asuin. Mies otti kui-tenkin tavakseen tulla usein iltaisin omilla avaimillaan huoneistoon ikään kuin kyläilemään luonani. Hän häiritsi läksyjeni tekoa ja yritti usein käydä minuun käsiksi tietyllä tavalla, joka ällötti ja ahdisti minua. Joskus aiemmin kotona maalla ollessani mies oli jo käyttäytynyt samalla tavalla oudosti ja ahdistavasti. En kuitenkaan uskaltanut kertoa asiasta vanhemmilleni, koska mies oli niin tuttu ja jokapäiväinen vieras kotonani. Nytkään en uskaltanut puhua hänen käytöksestään vanhemmilleni, olihan mies ikään kuin hyvää hyvyttään ottanut minut asumaan halvalla tuohon huoneeseen. Ahdistuk-sen lisääntymisen lisäksi aloin tuntea jonkinlaista häpeää itsestäni ja myös perhetaustastani ja maalaisuudestani. Lopulta kävi niin, että menetin malt-tini, tartuin raivoissani ukkelia rinnuksista ja kopsuttelin hänen päätään sei-nään ja vannotutin: ”Tämä loppuu nyt tähän! Tämä loppuu nyt tähän!” Sii-hen se loppuikin.

Entiset ongelmat koulun suhteen lisääntyivät edelleen. Koulupelko ja ah-distuneisuus johtivat siihen, etten aina jaksanut lähteä kouluun, vaan jou-duin välillä lepäämään. Tämä taas johti siihen, että jäin opinnoissa jälkeen ja aloin tuntea poissaoloista lisääntyvää syyllisyyttä, mikä lisäsi edelleen pel-koa ja ahdistusta. Kävi niin, että menin koulussa aivan tukkoon, koetulok-sista tuli toivottoman huonoja enkä pystynyt enää esiintymään esimerkiksi luokan edessä. Saatoin itkeskellä luokassa. Asiat menivät niin mutkalle ja tukkoon, että aloin olla poissa useita päiviä peräkkäin. Kevätlukukauden alkupuolella tulin sitten sopineeksi vanhempieni kanssa, että eroan koulus-ta. Kirkkaana talvipäivänä menin rehtorin kansliaan ja sanoin eroavani kou-lusta.

Kotona en kuitenkaan jäänyt toivottomaksi opintojen suhteen. Aloin opis-kella oppikoulun kuudennen vuoden kursseja Kansanvalistusseuran Kirje-opiston kautta. Opiskelin kirjeitse matematiikkaa, ruotsia ja suomen kieltä. Nyt ei ollut ahdistavaa ympäristöä ja opiskelu sujui omaan tahtiin. Mate-matiikka oli algebraa. Sain ainakin sen kurssin valmiiksi kesän aikana ja arvosanaksi sain yhdeksän. Kesän aikana aloin nähdä sellaisia unia, jotka mielestäni kertoivat siitä, että minun pitäisi palata kuitenkin kouluun. Niin-pä elokuussa ennen lukukauden alkua menin rehtorin puheille kysymään, voisinko palata takaisin. ”No, kun sinut on kerran tänne otettu, niin pitää sinut ottaa”, oli rehtorin vastaus.

Näin siis aloitin kuudennen luokan koulussa uudestaan. Suuri muutos tapahtui kuitenkin asumisessa. Pystyin asumaan kotona. Uusi linja-auto oli alkanut kulkea aamuisin kaupunkiin ja sillä ehti täpärästi kouluun kello kahdeksaksi. Koulupäivästä tuli kuitenkin rankka. Aamulla täytyi nousta ylös joskus kuuden tienoilla ja hankkiutua maantien varteen seitsemäksi. Koskaan ei aivan varmaksi tiennyt, milloin auto tuli kohdalle. Koulun jälkeen saattoi sitten joutua odottelemaan autoa pitempäänkin ja istuskelemaan linja-autoasemalla. Kotiinpaluun jälkeen oli heti nukuttava tunti tai pari, koska olin jo kovin väsynyt. Läksyjen tekoa aloittaessa olin monesti vielä väsynyt ja läksyjen teko eteni tahkeasti pöydän ääressä istuessani ajatusten kierrellessä monesti muissa asioissa kuin läksyissä. Nukkumaan piti mennä kello kymmenen tienoilla, jotta jaksaisi nousta ajoissa ylös aamulla. Mitään pidempiä vapaa-aikoja ei ollut muita kuin lauantai-illat ja sunnuntaipäivä. Elämä tuntui toistuvalla eteenpäin kaatumiselta harmaa päivä kerrallaan. Silloin tällöin olin poissa koulusta päivän tai pari, koska tuntui siltä, etten yksinkertaisesti jaksanut lähteä.

Koulunkäynti ei ollut enää sellaista kaaosta kuin edellisenä vuonna, mutta ei myöskään mitään sellaista kuin keskikoulun alkuvuosina. Olin edelleen ahdistunut jännittäjä, joka ei halunnut herättää luokassa opettajien ja muidenkaan huomiota. Olin muuttunut jotenkin hitaaksi ja kömpelöksi. Kokeissa minulla oli vaikeuksia ehtiä tekemään annetut tehtävät. Kielten kokeissa saatoin käännettäessä jättää sanoja huomaamatta ja jopa unohtaa lauseen loppuosan kääntämisen. Kirjainten puuttuminen sanoista oli tavallista. En muistanut sanoja, jotka olin aikaisemmin hyvin osannut. Tämä kaikki ihmettytti minua, kun katselin tekemisiäni jälkeenpäin. Matematiikan kokeissa en ehtinyt edes yrittää kaikkia tehtäviä, jotka kokeeseen sisältyivät. Sen lisäksi matematiikan opettaja rankaisi antamalla tehtävästä nolla pistettä, jos tehtävän tulos ei ollut sataprosenttisesti oikea. Niinpä hädin tuskin selvisin läpi siitä algebran kurssista, josta kirjeopistossa suorittaessani sain yhdeksän. Jotakin oli totisesti pielessä! Selvisin muuten tuosta vuodesta kokonaisuutena kohtuullisesti, mutta sain yllättäen ehdot englannin kielestä. Se oli ollut minulle hyvä oppiaine keskikoulun aikana. Ehtojen suorittaminen onnistui kuitenkin hyvin.

Seuraava vuosi oli huonompi. Tuosta vuodesta ei tunnu muistuvan mieleeni paljon muuta kuin huonoja asioita. Ahdistus- ja jännitysoireeni jatkuivat ja muuttivat muotoaankin. En pystynyt kunnolla seuraamaan liitutaululla tapahtuvia asioita, mikä tietenkin haittasi sellaisten oppiaineiden seurantaa, joissa sitä käytettiin paljon. Lopetin viittaamisen lähes täysin ja jos minulta kysyttiin yllättäen jotakin, saatoin seisoskella vaikean oloisena pulpettini vieressä lamaantuneena ja kykenemättömänä sanomaan tai ajattelemaan yhtään

mitään. Kokeissa saatoin lamaantua pitkiksi ajoiksi, jopa vartaloltani jäykäksi, kykenemättä katselemaan muualle kuin pulpetin kanteen peläten jopa kaikenlaisia äkillisempiä ääniä.

Ongelmaksi muodostui ensinnäkin matematiikka. Matematiikan opettaja piti edelleen sitä linjaa, että jos tehtävä ei ole aivan täsmälleen oikein, esimerkiksi, jos numeerisessa vastauksessa oli yhdenkin yksikön virhe, niin vastauksen arvo oli täysi nolla. Koska olin muuttunut niin hitaaksi, että en annetussa ajassa ehtinyt yrittääkään kaikkia tehtäviä ja muihin ujuttautui usein jokin pieni lipsahdus, vaikka periaate oli aivan oikein, kokeista selviytyminen oli vaikeaa. Kerran kävi kuitenkin siten, että tehtävän vastaus oli oikein, mutta opettaja oli antanut siitä nollan. Ihmettelin asiaa, koska tiesin, että olin tehnyt tehtävän oikein ja menin pyytämään oikaisua. Opettaja alkoikin huutaa ”kurkku suorana” ja luokkahuone kaikuen, että olin tehnyt asian väärällä tavalla. Hän oli tulkinnut erään paperilla erikseen olleen numeron osoittavan, että olin ajatellut tehtävän väärällä tavalla. Tuo numero ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, mitä opettaja väitti. Tiesin itse, mitä se tarkoitti, mutta minua ei uskottu. Tehtävä oli kuitenkin aivan taatusti oikein. Minut kuitenkin ajettiin höyryjyrällä millin paksuiseksi matoksi luokkahuoneen lattialle. En ollut huijannut, mutta korjausyritys katsottiin huijausyritykseksi. Kirjailijana ja toimittajana tunnettu Lasse Lehtinen oli samassa koulussa samaan aikaan ja kertoo muistelmissaan, että kyseinen opettaja oli kehottanut Lassea eroamaan koulusta tai menemään hirteen, koska Lasse oli liittynyt demaripuolueeseen.

Toiseksi murheenkryyniksi muodostui sitten ruotsin kieli. Keskikoulussa olin ollut siinä aivan hyvä, mutta nyt asia oli toisin. Suorastaan kauhulla katselin kokeiden tuloksia. Näytti aivan siltä, etten osaisi ruotsia enää yhtään. Tekemäni virheet olivat sitä laatua. En tiedä, mistä kaikesta ongelma johtui, mutta ainakin osasyynä voi pitää sitä, millainen olin koetilanteissa.

Muistaakseni juuri tuona vuonna luokan seinällä olleiden, kuvaamataidon tunnilla tehtyjen maalausten joukossa oli myös omani. Kun eräs opettaja ihasteli työtäni, niin hänen mukanaan ollut kuvaamataidon opettaja sanoikin sen olevan aivan muun kuin minun. Se tapahtui eräällä välitunnilla, kun olin luokassa niin sanottuna järjestäjänä. Kun uskalsin sanoa, että teos on minun, minua katsottiin hölmönnäköisenä. Olisivat voineet katsoa nimikirjoitustani, jonka työhön olin laittanut. Tapaus tuntui pahalta. Olin jotenkin taantunut kuvaamataidossakin vuosien varrella, mutta joskus onnistuin vielä melko hyvin. Se oli pitänyt minun itsetuntoni rippeitä vielä jotenkin yllä, mutta tuo tapaus tuotti tunteen ikään kuin en olisi ollut muille olemassakaan.

Keväällä sain ehdot ruotsista ja matematiikasta. Niinpä jouduin miettimään mitä tehdä: erota koulusta, jättäytyä luokalle vai suorittaa ehdot. Tuntui,

että erota ei enää kannattanut, koska niin paljon oli jo kouluun uhrattu aikaa ja varoja. Jos sattuisi saamaan ehdot läpi, niin seuraavana vuonna saattaisi ylioppilaskirjoituksissa käydä huonosti. Niinpä päätettiin, että jättäydyn luokalleni, jotta mahdollisuudet ylioppilaskirjoituksissa paranisivat.

Seuraavana kesänä tapahtui kuitenkin sellaista, mikä alkoi vaikuttaa myönteisesti elämäni pitemmälläkin aikavälillä. Kylälle oli tullut kesäksi amerikkalaispoika. Hän oli saanut jonkin stipendin koulustaan tulla tutustumaan Suomeen. Tutustuin häneen yllättävän helposti ja yllätyin myös siitä, että osasinkin puhua englantia ja opin sitä myös helposti lisää. Tämä kohensi mielentilaani ja uskoa tulevaan myös koulussa. Syksyllä koulun alkaessa huomasin ilokseni, että sekä matematiikan että ruotsin opettaja olivat vaihtuneet. Ruotsin opettajaksi tuli keskikoulun vuosieni opettaja. Ruotsin koetulokset alkoivatkin kohentua. Uusi matematiikan opettajakaan ei enää lyttänyt tehtävää nollaksi jonkin pienen lipsahduksen vuoksi, vaan katsoi suoritusta kokonaisuutena. Kesällinen englannin harrastus alkoi myös näkyä koetuloksissa. Todistukset alkoivat näyttää hieman siedettävämiltä. En kuitenkaan ollut päässyt eroon peloista ja ahdistuksesta. Opin vain ehkä paremmin sietämään niitä. Elämä tuntui edelleen harmaalta, kaatumiselta eteenpäin päivä kerrallaan. Eräs toista koulua käynyt tyttö tuli kadulla vastaan mennessäni kouluun ja palatessani sieltä linja-autoasemalle. Harmaimpina hetkinä hänen näkemisensä muutaman minuutin verran tuntui suorastaan ainoalta syyltä käydä koulussa. Luokka vaihtui kuitenkin isommitta ongelmitta lukion viimeiseksi.

Syksyllä aloin kuitenkin sairastella fyysisesti. Myös mielentilani synkkeni ja muuttui niin vaikeaksi, että jouduin turvautumaan ulkopuoliseen apuun. Syyslukukauden loppuun mennessä olin ollut pois koulusta yli sata tuntia. Kevätpuolella eräs lääkäri määräsi niin sopimattomia lääkkeitä, että menetin niiden vuoksi tajuntani. Minua tutkittiin siitä syystä viikko keskussairaalassa. Onnistuin kuitenkin saamaan ylioppilaskirjoituksissa yleisarvosanaksi cum lauden. Kirjoitin myös ylimääräisenä aineena saksan kielen. Ylioppilastodistus oli selvästi parempi kuin varsinainen lukion päästötodistus. Eräessä tilaisuudessa rehtori oli todennut, että lukion päästötodistusten arvosanoja annettaessa arvioidaan kelvollisuus yliopisto-opiskeluun. Lieneekö tässä ollut todistusten eroavuuden syy? Lakkiaisjuhlassa rehtori esitti myös huolenaan, että vuosittain valmistuvien ylioppilaiden määrä alkoi olla liian suuri. Juhlan jälkeisenä kirkkaana aamuna olin jonon jatkona hakemassa rehtorin kansliasta ohjevihkosta yliopistoihin pyrkiville. Ensin rehtorin sihteeri ei ollut halukas antamaan haluamaani, mutta kun en ehtinyt hämmästykseltäni heti poistua, niin minulle tokaistiin: ”No, ota nyt sinäkin...”

Välivuosi ja yhteiskunnallisen tutkinnon pääsykokeet

Hain todistuksillani Jyväskylän yliopistoon kasvatustieteelliseen tiedekuntaan. Muualle en hakenut. En myöskään halunnut hakea minnekään pääsykokeiden kautta. Ne pelottivat, koska mieleeni tulivat koulussa koetut koetilanteet. En päässyt Jyväskylään ja sisu meni kaulaan pyrkiä enää ollenkaan yliopistoihin. Pyrin kauppaopiston yksivuotiselle ylioppilasluokalle ja pääsin sinne. Koulu osoittautui pian pettymykseksi. Oppiaineet eivät oikein kiinnostaneet ja koin koko koulun jotenkin alempiarvoiseksi kuin lukion. Minua ei oikein kiinnostanut tietää esimerkiksi, miten kauppa perustetaan, miten ”myydään markkinoivasti” tai miten kassakonetta käytetään. Osa opettajista ei mielestäni opettanut mitään kunnollisia asioita, vaan käytti oppitunnit jonkinlaiseen yleiseen höpinään. Koulun ilmapiiri oli jotenkin autoritääriinen. Jotkut opettajakin tuntuivat pelkäävän koulun rehtoria. Putosin taas harmaaseen masennusaukkoon. Kevään päästötodistukseni oli suorastaan huono. Koulussa mainostettiin, että yrityksillä oli tapana kysellä, millaisia oppilaita oli koulusta valmistumassa. En taatusti ollut suositeltavien joukossa.

Yritin kysellä joitakin työpaikkoja, mutta niissä ei tunnuttu minua tarvittavan. Onnistuin kuitenkin pääsemään kesäapulaiseksi sairausvakuutustointoon täyttämään asiakaskortteja. Samaa työtä oli tekemässä eräs koulusta entuudestaan tuttu, joka oli opiskelemassa yhteiskunnallista tutkintoa Tampereen yliopistossa. Hän kertoi opiskelustaan ja alkoi houkutellessa minuaakin pyrkimään samoihin opintoihin. Minusta löytyikin vielä sen verran ”multaa”, että tuo houkutuksen siemen alkoi itää ja kasvaa mielessäni. Aloin innostua asiasta, vaikka pääsykokeella pyrkiminen tuntui vaikealta ja pelottavaltakin. Niinpä päätin kokeilla onneani vielä kerran ja ilmoittauduin pääsykokeisiin.

Pääsykokeet olivat kaksipäiväiset. Saavuin Tampereelle koepäiviä edeltävänä päivänä ja majoituin Uudelle Domukselle. Sen kaikuvien käytävien kautta päädyin yksinäiseen huoneeseeni. Illan aikana sain pahan migreenikohtauksen. Aloin oksennella ja kieriskellä tuskissani WC:n lattialla, kunnes särky vähitellen lakkasi. Yön onnistuin nukkumaan rauhallisesti ja aamulla olo tuntui mukavalta ja valoisalta.

Ensivaikutelma yliopistorakennuksesta oli jonkinlainen ihastus. Talo tuntui uudelta, hienolta ja jotenkin ystävälliseltä verrattuna niihin koulurakennuksiin, joihin aiemmin olin joutunut tutustumaan. Kokeen ensimmäinen osa alkoi iltapäivällä ainekirjoituksella. Se tapahtui suuressa kaarevassa ja valoisassa luentosalissa, jonka vaaleanruskeat istuimet antoivat myös miellyttävän tunnelman. Jouduin salin keskivaiheille ja jollain tavalla koin sulautuvani huomaamattomasti joukkoon. Se antoi turvallisuuden tunnetta

ja vapautta olla oma itsensä ja mahdollisuuden keskittyä vain omaan tekemiseensä. Ainekirjoituksen aiheeksi valitsin Hiroshiman atomipommin pudotuksen. Sen vuosipäivä oli noihin aikoihin. Kirjoitukseeni olin aika tyytyväinen.

Seuraavana päivänä aamupäivällä oli koe, jossa kyseltiin asioita hyvin monilta yhteiskunnan aloilta. Mielestäni vastauksiini jäi toivomisen varaa. Iltapäivällä pidettiin puolen tunnin luento, jonka jälkeen piti kirjoittaa tunnissa siitä asiasta, jota luento koski. Tein luennon aikana kauhealla vauhdilla muistiinpanoja melkoisilla harakanvarpailla. Kun kirjoitin sitten vaaditun asian puhtaaksi, niin en osaa sanoa jälkepäin, kumpaa käytin enemmän, muistiani vai noita harakanvarpaita. Ehkäpä molempia tuli kuitenkin yhtä paljon käytetyksi.

Kotimatalla junassa oli muitakin samassa pääsykokeessa käyneitä. Heiltä kuulin, että opiskelijoiksi tutkintoon hyväksytään ylioppilaita korkeintaan 20 prosenttia. Olin varma, etten pääsisi.

Opiskelun aloittaminen

Eräänä aamuna posti toi kuitenkin ruskean kirjekuoren, jossa oli Tampereen yliopiston nimi. Sen sisällä oli tiedonanto: ”Sinut on hyväksytty opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa Tampereen yliopiston yhteiskunnallisessa opetusjaostossa.” Se avasi tunkkaisen mieleni ikkunan. Raitis ilma virtasi sisään ja näytti valoisan ja laajan maiseman.

Tampereella majailin pari ensimmäistä yötä Kytälässä rautatieaseman lähellä, vanhassa, synkässä puutalossa, joka oli jonkinlainen matkustajakoti. Luteita ei kuitenkaan näkynyt. Aloin etsiä varsinaista asuntoa ja niinpä päädyin erääseen yksityiseen asunnonvälitystoimistoon. Sain sieltä muutaman osoitteen ja maksoin niistä tietyn summan. Käväisy näissä osoitteissa näytti tuottavan vesiperän. Viimeisessä käydessäni sattui paikalle toinenkin poika, joka oli juuri tekemässä sopimusta isäntäväen kanssa. Huomattiin, että molemmille oli annettu sama osoite samasta paikasta. Tuli mieleeni, että kuinka monelle oli ollut tapana antaa sama osoite ja kumminkin jokaiselta heistä oli peritty maksu. Marssin takaisin toimistoon ja vaadin rahojani takaisin, koska en ollut saanut asuntoa. Nainen toimistossa hirmustui ja alkoi meuhkata ivallisella äänellä, ettei rahoja tipu ja että minun piti häipyä paikalta niin pian kuin olisin jo. On kuitenkin todettava, että tällaiseen käytökseen törmäsin Tampereella myöhemmin tosi harvoin.

Sain kuitenkin tietää, että ylioppilaskunnan toimistossa saattaisi olla tietoja avoimina olevista asunnoista. Sieltä koppasinkin yhden osoitteen mukaani ja suunnistin sen osoittamana Sukkavartaankadulle, lähelle Tampereen tuomiokirkkoa. Siellä huoneistoa asutti jo melko iäkäs mummeli.

Huoneita oli kaksi. Mummeli asusteli lähinnä vain toisessa huoneessa, joka oli keittiö. Toinen huone oli suurempi ja täysin kalustettu vanhoilla huonekaluilla. Huoneen ikkunat olivat Lapintien puolelle ja niistä näkyi hyvin Tampellan aluetta. Tätä isoa huonetta mummeli esitti minulle asuttavaksi. Koska mummo tuntui ihan mukavalta ja huone täysin asuttavalta, otin huoneen. Mummeli kävi vielä ajoittain töissä Suomalaisella Klubilla ja Ravintola Pirkanhovissa, joka oli viereisessä pihassa ja jota hän uudelle Tampereen tulokkaalle suositteli. Hän oleili paljon vain omassa huoneessaan, mutta keitteli minulle joskus teetä ja kertoili Tampereen vanhoista asioista. Asuin hänen hoivissaan ensimmäisen opiskeluvuoteni.

Yliopistorakennus miellytti minua jo pääsykokeen aikana ja nyt tuo ihasutus syveni entisestään. Laajat aulat, lasipinnat, valoisuuden ja varjoisuuden vaihtelu eri paikoissa ja koko rakennuksen sisätilojen monimuotoisuus ja persoonallisuus tekivät vaikutuksen. Sai liikkua vapaasti omien tavoitteiden ja tarpeidensa mukaan kenenkään jahtaamatta, komentelematta ja kiusaamatta. Ihmiset tuntuivat mukavilta ja ystävällisiltä olipa kysymyksessä sitten opiskelijat tai opettajat. Sulauduin yleiseen mukavaan menoon, vaikka toimin omien päätösteni mukaisesti. Oli vapaus, joka oli samalla turvallisuutta. Se oli suuri edistysaskel verrattuna aikaisempaan elämään. Sain hyvin selville kaikki opiskelun aloittamiseen tarvittavat asiat yliopiston henkilökunnalta sekä muilta aloittelevilta opiskelijoilta. Jokaisena aamuna heräsin toiveikkaana, mitä mielenkiintoista ja hauskaa päivä toisi tullessaan. Olin kuitenkin vielä vuosia kuolettavan ujo erilaisissa tilaisuuksissa, joissa jouduin esiintymään.

Valitsin pääaineekseni psykologian. Näihin vuosiin asti minulle oli kerrottu, että kaikki on kiinni ihmisen omasta tahdosta ja mielestä. Hyvyys ja pahuus saavat alkunsa sieltä ja jos asiat menevät huonosti, se on ihmisen oma vika. Hän on silloin ”alamittainen”. Psykologian opinnoilla halusin saada selville ”täydelliset ja varmat” syyt ihmisen käyttäytymiseen. En silloin vielä ymmärtänyt, miten rajallinen tiede psykologia kumminkin on. Sellainen asia kuin yhteiskunta ihmisten toiminnoissa näkyvänä ja vaikuttavana tekijänä oli minulle todellisuudessa hämärä, vaikka koulussa olin lukenut historiaa ja yhteiskuntaoppia. Olin kuitenkin tullut kouluajan lopulla kriittiseksi köyhien asemaa ja niitä muutoksia kohtaan, jotka näkyivät muun muassa kotikylälläni. Se loi pohjan mahdollisille käsitysten muutoksille.

Aloitin psykologian opintoni peruskurssin luennolla jo heti syksyllä. Sitä piti Jaakko G. Borgin ollessa virkavapaalla Pehr Charpentier, joka oli tuttu jo eräästä televisio-ohjelmasta. Yllätys ja riemastus oli suuri, kun sain peruskurssin tentistä EHT:n (erittäin hyvät tiedot). Se oli aivan ensimmäinen luentokurssista saatu tulos.

Sosiaalipolitiikan opinnot aloitin myös tuona syksynä. Opiskelijajärjestöillä oli tuolloin infotilaisuuksia, joissa kerrottiin eri oppiaineista. Muistan hyvin erään opiskelijan puheet sosiaalipolitiikasta. Hänen mukaansa sosiaalipolitiikka oli porvarien keksintö, joka vain hidasti vallankumouksen tuloa ja siirtymistä sosialismiin. Hänen mukaansa sosialismissa ei tarvittu sosiaalipolitiikkaa, koska Neuvostoliitossakaan sitä ei ollut. En kuitenkaan niellyt näitä ajatuksia. Tuntui omituiselta ajatus, ettei huono-osaisten asemaa kohennettaisi, jotta saataisiin syntymään vallankumous mahdollisimman pian ja siten sosiaalipolitiikatön onnena. Kesällä sairausvakuutustoimistossa sain huomata, että sosiaalipolitiikalla on merkitystä ihmisten elämässä selviämiseksi. Ajattelin tässä vaiheessa sosiaalipolitiikkaa psykologiaa tukevana aineena. Aloin opiskella myös sosiaalialkohologiaa, jonka katsoin sopivaksi aineeksi edellisten rinnalle.

Sosiaalipolitiikan peruskurssin piti Briitta Koskiaho. Jorma Sipilän *Sosiaalipolitiikka*-kirja oli juuri ilmestynyt ja muistan hänen ruutineen sitä luennossaan jonkin verran kriittisesti. Sosiaalialkohologian kurssia opetti Kerttu Varjo. Kohensin lukion historian arvosanaani suorittamalla Kirsti Arajärvelle kaksi kirjatenttiä. Heikoin tenttitulos tältä syksyltä oli HT+ (hyvät tiedot +). Kevään tenttitulokset olivat kaikki EHT. Aloin tuntea itseni jopa ihmiseksi. Tutkinnon myöhemmässä vaiheessa sosiaalipolitiikan opettajinani olivat Hanne Laitinen, joka piti kurssin tilastollisesta tutkimuksesta ja Simo Koskinen, joka otti kirjatentin vastaan.

Sosiaalialkohologian kirjallisuustentistä jäi parhaiten mieleen Sirkka-Liisa Meren väitöskirja *Alkoholipsykologia*. Peruskurssin yhteydessä tentittiin jo Heikki Wariksen *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka*. Muita kirjoja olivat kirjatentissä muistaakseni ainakin Wariksen *Muuttuva suomalainen yhteiskunta*, Eino Kuusen kirjajärkälä *Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike kautta aikojen* (tosin vain noin puolet siitä) ja Georg Borgströmin *Riittääkö maapallo*. Jälkeenpäin olen hieman ihmetellyt, miksi Armas Niemisen teos *Mitä on sosiaalipolitiikka* ei kuulunut tähän joukkoon, vaikka hän oli talossa sosiaalipolitiikan professorina.

Alkuajan ystävät ja tutustuminen kaupunkiin

Tampereelle oli edellisenä vuonna tullut opiskelemaan useita lukioluokkani oppilaita. Heitä oli myös pyrkimässä samaan aikaan ja samaan yhteiskunnalliseen tutkintoon, johon minäkin. En huomannut, että yksikään heistä olisi päässyt sisään. Suurin osa aiemmin tulleista meni menojaan enkä ollut heidän kanssaan kovinkaan paljon tekemisissä. Aloin kaveerata kuitenkin heistä kahden kanssa. Juuri heidän kanssaan tuli kaupunkiin tutustuminen ja

ravintoloissa käynnit useimmiten tehdyksi. Keväällä toinen heistä katosi miltään ilmoittamatta jonnekin, enkä ole häntä sen jälkeen tavannut. Käsittääkseni hän ei oikein saanut opintosuorituksia aikaiseksi. Hän oli kylläkin laudaturin ylioppilas.

Uusi tuttavuus oli kuitenkin kaveri, joka aivan ensimmäisellä psykologian luentokerralla sattui istumaan viereeni ja alkoi jutella kanssani. Juttelu hänen kanssaan tuntui luontevalta ja mukavalta. Hän oli kotoisin Harjavalasta. Jatkoimme keskustelua sitten myöhemminkin, kun satuimme yksiiin yliopistolla. Aloimme tapailla myös yliopiston ulkopuolella. Tutustuin myös joihinkin hänen kavereihinsa ja hänen tyttökaveriinsa, joka oli kotoisin Savosta, Enonkoskelta. Tämä ystävyys kesti sitten vuosikymmeniä ja päättyi vasta hänen kuolemaansa. Ensimmäisenä vuonna en kuitenkaan liittynyt mihinkään muuhun opiskelijajärjestykseen kuin ylioppilaskuntaan. Saatoin seurata ulkopuolisena joittenkin järjestöjen kokouksia, mutta siihen se jäi. Halusin pysyä ulkopuolisena tarkkailijana.

Maailmaani ei laajentanut yksinomaan yliopisto, myös kaupunki kaikkine ulottuvuuksineen ja virikkeineen tuotti samaa. Kaupunkiin tutustuminen tapahtui useimmiten kävellen yksin tai jonkun kaverin kanssa. Busseja tuli harvemmin käytetyksi. Tuohon aikaan Tampereella liikennöivät ”narutaksit”, sähköjohdinautot, jotka olivat uusi tuttavuus. Ne kulkivat ainakin reittiä Hämeenkatu–Itsenäisyydenkatu–Sammonkatu sekä Hatanpään valtatie. Tutkimusmatkat ylettyivät Pynikiltä, Pispalasta ja Särkänniemestä aina Kalevankankaalle ja Petsamoon saakka. Näillä reissuilla tuli katselluksi myös museoita ja muita merkittäviä paikkoja. Elokuville ja ravintoloissa käynnit alkoivat myös. Tärkeimmäksi ja eniten käydyksi ravintolaksi tuli Pirkanhovi, joka oli tanssiravintola. Tampereen keskustassa oli tuohon aikaan paljon pieniä baareja ja kuppiloita, joissa kävin usein syömässä, koska asunnossani ei ollut kunnollista ruokailumahdollisuutta. Asunnosta puuttuivat myös isomat peseytymismahdollisuudet, niinpä kävin aika ajoin uimahallilla saunassa. Elämäiseni rahoitin pääasiassa opintolainalla, joka oli ensimmäisenä vuonna 4 000 markkaa. Se riitti mainiosti ensimmäiseksi lukuvuodeksi. Kesäisin jatkoin kesäapulaisena tutussa sairausvakuutustoimistossa.

Junamatkat

...Mikä toivottomuus, näin soi Pieksämäen asemalla blues.

Juice Leskinen

Opiskeluajan alussa siteet kotiin ja kotiseutuun olivat kuitenkin vahvat. Kotiin piti päästä joka toiseksi viikonlopuksi, vaikka matkustaminen oli hankalaa.

Kotikaupungin ja Tampereen väliset matkat tapahtuivat junalla. Kuopiosta päin oli tarjolla kaksi vaihtoehtoa. Yleisimmin käytetyksi tuli aamujuna Pieksämäelle ja vaihdon jälkeen juna, joka tuli Joensuusta ja päättyi Turun satamaan. Toisena vaihtoehtona oli yöjuna, jossa junanvaihto tapahtui sekä Pieksämäellä että Haapamäellä ja joka oli perillä Tampereella aamuyöstä joskus kello 2–3 aikaan. Jämsän oikorata ei ollut vielä 1970-luvun alkuvuosina käytössä.

Aamujunan Kuopio–Pieksämäki osuus ajettiin aina ”lättähatulla”, sini-sellä kiskobussilla. Matka kesti pari tuntia, jos ei junien myöhästymisiä tai muuta hämminkiä tapahtunut. Mieleeni on jäänyt muistikuva, että ”lättähatussa” ilmeni aika usein vikoja, jotka hidastivat menoa. Asemilta lähtö saattoi olla kivuliasta. Kuului kaikenlaista juijutusta ja jurinaa, eikä juna tahtonut päästä liikkeelle. Kiihdytykset olivat hitaita ja pitkiä ja juijutukset ja jurinat saattoivat toistua sen aikana ja vauhtikin taas hidastua. Erikoisesti mieleeni on jäänyt kerta, jolloin juna pysähtyi kesken kaiken kokonaan. Konduktööri tuli vaunuun suuren rautakangen kanssa, avasi lattiassa olleen luukun ja alkoi takoa kangella luukusta jotakin metallista osaa. Tätä hienomekaanista toimintaa kesti jonkin aikaa. Sitten luukku paiskattiin kiinni ja pistettiin uudelleen menoksi.

Omat muistonsa sai aikaan yöjunan odottelu Pieksämäen asemalla. Jyväskylään päin menevää junaa joutui odottelemaan iltamyöhällä kaksi tuntia ja enemmänkin, jos junat olivat valtakunnassa myöhässä – niin kuin ne usein olivat. Odottelu tapahtui kylmässä, vetoisessa ja virikkeettömässä odotustilassa, mikä saattoi tuntua aika tuskastuttavalta. Juice Leskisellä oli kaikesta päätellen kokemuksia noista tilanteista. Juicen kuusitoista minuuttia kestävä ja melko monotonisesti laulettu kappale *Bluesia Pieksämäen asemalla* kuvaa mainiosti tuota tunnelmaa. Siinä hän kehittelee mielessään kokonaisen bluesia soittavan orkesterin viihdyttääkseen itseään. Varmaan moni muukin on samassa paikassa ja vastaavassa tilanteessa joutunut kuvittelemaan itselleen jonkin ”bluesin” torjuakseen ikävystyttävää olotilaa.

Tuohon aikaan ainakin Jyväskylän kautta kulkevan poikkiradan juna-vaunut olivat ulkopinnaltaan tummanruskeita vaunuvanhuksia. Sisällä penkit olivat vastakkain ja monesti täysin ilman pehmikkeitä. Jos vastapäätä istuva oli tuntematon eikä halunnut tuijotella häntä, oli yritettävä katsella muualle tai teeskennellä nukkuvaa. Junan veturina oli tavallisesti dieselveturi, mutta joskus saattoi jonkin pätkän vetovastuussa olla vielä vanhanajan höyryveturi.

Kaikki matkustajat eivät olleet kilttiä ja rauhallista porukkaa. Varsinkin yöjunissa, mutta monesti myös päiväjunissa, oli miesjengejä, jotka ryyppäsivät mukanaan tuomistaan pulloista kirkkaita viiunoja. Rähjättiin keskenään ja joskus myös sivullisten kanssa. Suututtiin äkkiä toistensa sanomisista,

kiisteltiin pullojen omistuksista ja ryntäiltiin ja tapeltiin sen vuoksi keskenään. Joskus viinat roiskuivat täysin sivullistenkin päälle. Muita matkustajia moinen meno pelotti.

Matkat kotiin harventuivat nopeasti alkuajan jälkeen, koska niihin meni paljon aikaa ja ne olivat monella tavalla hankalia. VR omalta osaltaan vaikuttikin sopeutumiseeni tamperelaiseen maailmaan.

Pirkanhovi

Kaikki ei mennyt ensimmäisenä vuonna kuitenkaan aivan toivotulla tavalla. Asia liittyi käynteihin Ravintola Pirkanhovissa, joka sijaitsi Sukkavartaan-kadulla asuntoni viereisessä talossa. Vuokranantajani kävi siellä ajoittain töissä ja mainosti paikkaa minullekin. Aloin käydä siellä kahden entisen koulukaverini kanssa ja yksinkin. Talo oli kaksikerroksinen. Sen alimmassa kerroksessa olivat naulakkotilat ja vahtimestari, joka katselutapansa perusteella arvioituna oli ilmeisesti puoliksi sokea ja joka otti vaatteet ja kolikot talteen. Varsinainen ravintolatila oli toisessa kerroksessa ja siinä oli varsinaisen salin lisäksi pari kapeampaa pohjukkaa. Ravintola oli tyypillinen tanssiravintola, jossa oli tavallisesti elävä orkesteri, mutta muistaakseni musiikkia soitettiin myös levyiltä. Asiakkaat olivat tyypillisesti nuoria tamperelaisia aikuisia, eivätkä yliopisto-opiskelijat olleet mitenkään erityisesti siellä edustettuina. Hieman yllättäen ravintolan olutvalikoimassa oli kuopiolaisen Gust. Raninin olutta. Ilmeisesti panimo oli jo silloin maitofirma Valion omistuksessa ja halusi levittää olutta laajemmallekin Suomeen.

Odotukset ravintolakäyntien suhteen olivat suuret, koska vihdoinkin, että saattaisi olla mahdollisuus saada mukava tyttökaveri. Aikaisemmat seurusteluyritykseni tyttöjen kanssa olivat olleet aika vaatimattomia ja pettymyksiä tuottaneita. Poikakoulu ja tietyt asumisolosuhteet olivat kaventaneet tutustumis- ja seurustelumahdollisuuteni melko vähiin. Seurauksena oli, että olin tyttöjen suhteen arka ja kömpelö. Olin kuitenkin oppinut tanssimaan.

Tanssimaan minut opetti eräs tuttu, minua yli kaksikymmentä vuotta vanhempi nainen. Hän kaappasi minut mukaansa, kun olin mennyt norkoilemaan eräänä kesänä lähimmälle tanssilavalle. Minäpä innostuin tanssimisesta niin, että otin useimmiten tavakseni ajella mopolla kaksikymmentä kilometriä punaiselle pyöreälle lavalle, tanssitella puoltakymmentä tyttöä illan aikana ja ajaa takaisin kotiin. Tytön tanssiin hakeminen oli kova ponnistus ja puhuminen hänen kanssaan ylivoimainen ponnistus. Tuskin uskalsi sanoa mitään muuta kuin kiittää tanssista. Vältin visusti koppaviksi katsoiani tyttöjä. Aina en siinä onnistunut ja yksi sellainen kerta on jäänyt oikein hyvin mieleeni. Kun kumarsin kiltisti pyytääkseni tyttöä tanssiin, hän

otti askeleen taaksepäin ja kääntyi sivuttain eikä ollut minua huomaavinaan-kaan. Häkellyin ja kumarsin uudelleen hieman muualle päin tajuamatta, oikein minne. Sieltä ilmestyikin kaunis hymy ja käsi, että mennään lattialle. Tytön hymy oli mielestäni kuin Francoise Hardyllä, ranskalaisella laulutähdellä, jonka olin nähnyt televisiossa ja joissakin lehdissä. Niin me sitten tanssimme ja tyttö hymyili ja säteili hauskasti ja minä hymyilin. Tanssikappaleiden välillä sain juuri ja juuri sanotuksi kiitokset, mutta muuten puhumisesta ei tullut mitään. Me vain hymyilimme puhumatta mitään. Hain tytön toisenkin kerran tanssiin samana iltana, mutta me vain hymyilimme puhumatta mitään. Tytön hymyssä oli kuitenkin hauskaa, lämmintä säteilyä. Tyttö löytyi vielä useammankin kerran tanssipaikalta tuona kesänä. Mutta me vain tanssimme puhumatta edelleenkään mitään. Tytön silmät hymyilivät hauskasti ja kauniisti, mutta minä en saanut vielääkään kiitos-sanaa enempää suustani. Aina tapaamisen jälkeen vannoin, että seuraavalla kerralla uskallan sanoa jotakin muutakin, mutta tosipaikan tullen minusta ei ollut minikään sanojaksi, koska mielestäni en keksinyt mitään hauskaa sanottavaa.

Meni talvi, tuli uusi kesä ja tanssilavakausi alkoi. Tyttökin ilmaantui taas lavalle. Sitä olin kovasti odottanutkin. Taas tanssimme, hymyilimme, mutta emme puhuneet mitään. Koska tyttö oli minulle tärkeä, pelkäsin kovin mu-naavani itseni ja tulevani siksi torjutuksi myöhemmin. En muista, montako kertaa tämä toistui tuona kesänä. Kun elokuisen illan hämärä alkoi hiipua maisemaan, oli tanssilavan parkkipaikalle ilmaantunut uutuuttaan kiiltävä, tumman sininen Ford Consul Cortina. Tyttö oli juuri noussut autosta ja tarttunut tummatukkaisen, varakkaan näköisen jäpikkään käsipuoleen. Tuo näkymä paloi lähtemättömästi tajuntaani ja mieleni valahti Edvard Munchin maalaukseksi. En olisi pärjännyt edes Skoda Octavialla! Tyhmä mopopoika, aja vain kotiin! Tuon jälkeen en enää tyttöä nähnyt...

Niinpä tuppisuinen tonttu yrittikin nyt löytää tyttökaverin Pirkanhovin tanssisalista. Tampereen tyttäret olivat kuitenkin slippattuja, itsetietoisia ja ravintoloihin rutinoituneita olioita, joita puhumattomat ja toopenoloiset poikaset eivät kovin kiinnostaneet. Asiaa ei auttanut savolainen olutkaan eikä toisaalta haitannutkaan. Joidenkin kanssa onnistuin joskus puhelemaan tanssikappaleiden välillä ja käymään lattialla toisenkin kerran, mutta siihen kaikki sitten jäi. Tuntui kuitenkin, että useimmille tanssimaan suostuneille olin uusi tapausmerkintä tansseissa tavattujen pölköjen listaan. Toiseen ryhmään kuuluivat sitten ne, jotka esittivät väsynyttä tai sairasta välttääkseen lähtemästä kanssani. Kerran sain myrkyllisen pahasanaiset pakit, siis rukka-set – oikein vanhanajan koirannahkarukkaset. Asia sattui minuun erikoisen pahasti, sillä tuo tyttö muistutti jossain määrin sitä tyttöä, jota olin tanssittellut aikoinaan punaisella pyöreällä tanssilavalla.

Kun valittelin asiaa mukana olleille entisille koulukavereilleni, niin neuvoksi sain, että hankkisin uusia vaatteita. Kieltämättä kuteeni olivat aika nukkavieruja ja tyyliltään pikemmin isoisän aikakautta kuin senhetkistä. Oli tietenkin tärkeä, millaisen ensivaikutelman antoi. Sen olin saanut karvaasti kokea jo vuosia aiemmin. Kerran joitakin vuosia ennen Tamperetta olin eräässä satunnaisessa paikassa, satunnaisena hetkenä törmännyt satunnaisesti ja hetkellisesti erääseen tyttöön, joka hetken minua katseltuaan laukaisi vienosti ja kainosti mielipiteensä: ”Jalakoterän asennostakkii näkköö, että oot mualta! On varmaa lehmänpaskooki varpaitte välissä!” Voiko asian sanoa enää tyylikkäämmin ja sivistyneemmin. Tyttö olikin kotoisin niin suuresta ja mahtavasta maailmanmetropolista kuin Varkaus.

Niinpä rynnistin Hämeenkadulla sijainneen marketin vaateosastolle, jossa myyjä minullekin kauppaopistosta tutulla ”myy markkinoivasti” tyyliillä esitteli viimeisen muodin mukaisia nuorisovaatteita. Sorruin niihin ja vaateitin itseni uusilla tamineilla aina kaulasta kantapäähän. Opintolainasta koostuneeseen budjettiini tuli melkoinen lovi, mutta nyt ei kukaan voinut enää ainakaan syyttää minua siitä, että kuljin vanhoissa ja nukkavieruissa kuteissa. Ostosten tehoa piti tietenkin mitata mahdollisimman pian, mutta jo asun ”koekäyttö” osoitti sen, ettei mitään suurempaa naisten ryntäystä kimppuuni tapahtunutkaan. Pikemminkin tunsin oloni noissa vaatteissa epämuksuiseksi, koska ne olivat mielestäni liian hienot ja erikoiset. Aloin olla vakuutunut siitä, ettei tyttökaveria Pirkanhovin tanssilattialta löytyisi eikä ehkä muualtakaan vastaavanlaisista paikoista. Pitempiaikaisia ja monipuolisempia naiskontakteja alkoi syntyä vasta sitten, kun muutin ”omieni” luo Domukselle ja aloin käydä ylioppilastalolla.

Vanha Domus, Myssy ja Vaatturi Jokela

Keväällä alkoi tulla mieleeni, että voisin anoa pääsyä asumaan Uudelle Domukselle, jossa olin asunut pääsykokeen aikana. Mummeli olisi halunnut pitää minut seuraavankin vuoden. Kuitenkin asunnon tietyt puutteet ja halu saada aivan oma asunto ja toisaalta toive päästä lähemmäksi muiden opiskelijoiden elämää ratkaisivat asian Domuksen eduksi. Pääsin kuitenkin vain Vanhalle Domukselle kahden soluhuoneen asuntoon, joka sijaitsi sen E-siiressä. Huoneeni koko oli suurin piirtein sänky kertaa puolitoista sänkyä. Se sijaitsi ensimmäisessä kerroksessa ja sen lattia oli Pellervonkadun tasoa alempana. Ihmiset kulkivat aivan ikkunan vieritse ja siksi sälekaihtimia piti pitää aina tietyssä asennossa. WC ja eteinen olivat yhteiset toisen soluhuoneen kanssa. Suihku oli käytävän puolella. Saunassa kävin Uuden Domuksen puolella ja innostuinpa jopa aamu-uinneille siellä olleeseen uima-altaaseen. Asuin

Kuva 1. Vanha Domus 1970-luvulla

Vanhan Domuksen solussa kaksi vuotta eli lopun yhteiskunnallisen tutkimuksen ajan.

E-siivessä oli suoranainen keskittymä opetusjaostotutkintoja suorittavia. Monet suorittivat juuri yhteiskunnallista tutkintoa. Solukaverikseni sattui kuitenkin eräästä Sodankylän kylästä tullut poika, joka suoritti hallintovirkamiestutkintoa. Hänen kauttaan aloin sitten tutustua muihin yhteiskunnallista tutkintoa suorittaviin pohjoisen poikiin. Moni heistä oli Lapin kansankorkeakoulun kasvatteja. Poikien kotipaikkoja olivat muun muassa Taivalkoski, Salla, Kemijärvi, Rovaniemi, Pello ja Sodankylä. Poikien yhteinen harrastus oli ”tupeksi” nimetty korttipeli. Juuri heidän pelaamistaan seuraamalla, joskus mukanaakin ollen, aloin tutustua heihin. Peliä pelattiin monesti aamuyöllä asti pienessä solukämpässä kauheassa tupakansavussa. Joskus pelissä oli panoksena pieniä kolikkosummia. Joskus pelaamaan saapui muitakin kuin E-siiven jengiä. Myös tyttöjä löytyi. Eräs oli kotoisin Sotkasta ja toinen Varpaisjärveltä. E-siivessä asui tietenkin muitakin kuin opetusjaostolaisia. Tuleva kansanedustaja Kari Rajamäkiikin oleili jonkin aikaa tuon siiven huoneessa.

Pohjoisesta ja Itä-Suomesta tulleet opiskelijat olivat useimmiten taantuvilta maaseutualueilta ja verraten köyhistä oloista. Heillä saattoi olla myös aika erikoinen kotitausta. Esimerkiksi eräs Sallasta kotoisin oleva oli syntynyt saksalaisessa kenttäsairaalassa sodan aikana. Perhe ja koti säilyivät

kuitenkin sodalta. Kansakoulun jälkeen hän kävi lyhyen metsäalan kurssin ja toimi sitten jonkinlaisena pikkupomona Sallan alueella. Homma ei kuitenkaan pitemmän päälle enää miellyttänyt. Päätös lähteä opiskelemaan syntyi sitten kylmänä ja sateisena päivänä paloaukealla, jolla liikkueensa hän oli nokeutunut yltympäriinsä. Toisessa tapauksessa poika oli taivalkoskelaisen perheen toiseksi vanhin poika. Perheessä oli kuusitoista lasta. Keski-koulun jälkeen hän meni töihin Helsinkiin satamanosturin käyttäjäksi. Sieltä hän siirtyi opiskelijaksi Tampereelle. Kun isä ja vanhin poika kuolivat kotiseudulla samassa auto-onnettomuudessa, hän joutui opastamaan jäljellä olevaa perhettä puhelimen avulla.

Vanhan Domuksen ravintola eli ”Vanha” oli hyvin monikäyttöinen paikka. Ruokailutilan lisäksi se toimi illanistujaispaikkana, kokoustenpitopaikkana ja joskus myös tanssipaiikkana. Se oli eräänlainen olohuone, jonne kokoonnuttiin tapaamaan muita, entisiä tuttuja ja hieromaan kontakteja uusien kanssa. Ravintola oli myös eräänlainen pakopaikka, kun oman kämpän pienuus alkoi ahdistaa tai ei halunnut olla häiritsemässä tenttiin valmistautuvaa naapuria. Siellä istuttiin olutlasi nenän alla ja tarinoitiin sekä opiskeluetä yhteiskunnallisista asioista. Jotkut kutsuivat näitä illanistujaisia ”iltakirkoksi”. Uusia tuttavuuksia ja ystävyksiä syntyi myös tätä kautta. Jotkut tuolloin Domuksella syntyneet ystävydet ovat kestäneet vuosikymmeniä aina tähän päivään saakka. Siellä myös tapasin tulevan vaimoni. Paikassa kävi istuskelemassa myös muita kulmakunnan ihmisiä, joskus jopa professori Antti Eskola.

Opiskelijoiden ja ravintolan henkilökunnan suhde oli ystävällinen ja mutkaton. Häiriöitä en muista syntyneen koskaan ainakaan minun nähden. Sattuini ihastumaan erääseen tarjoilijaan ja piirsin hänestä muotokuvan erään valokuvan ja muistini avulla. Näytin sitä eräälle kaverilleni, jonka mielestä se oli niin hyvä, että sen voisi viedä hänelle itselleen. Olin kumminkin niin ujo, etten itse tohtinut sitä tehdä, vaan kaverini otti ja vei sen hänelle. Sain tietää jälkepäin, että tämä Marjukka oli laittanut sen kehyksiin ja asettanut seinälleen.

Uuden Domuksen yhteydessä oli tanssiravintola nimeltä Myssy. Joskus ”iltakirkon” jälkeen, ja joskus muutenkin, oli tapana mennä vielä Myssyyn. Ravintola yritti alkuaikoina pitää kiinni niin sanotusta hyvästä asiakastasosta. Niinpä sinne vaadittiin vähintään pikkutakki. Lisäksi hovimestari ohjasi asiakkaat pöytiin. Hovimestari oli vanhanajan ukonkälpäkkö, joka ei tykännyt siitä, että opiskelijat joivat vain olutta. Hän osoitti tönkeydellä käytöksellään kyllä asenteensa. Minulla ei ollut kerran pikkutakkia yllä, kun pyrin kaverini kanssa sisälle. Emme tietenkään heti päässeet. Haimme ylleni kaverini kauhean likaisen, kuluneen ja repaleisen takin ja palasimme ovelle. Takki oli

sellainen, että variksenpelättimenäkin se olisi saanut varikset vain nauramaan. Ja niin nauroi myös ovella ollut vahtimestari ja laski meidät kuitenkin sisään lähes tyhjään ravintolaan.

Kaikille Domuksen asukkaille eivät Vanhan Domuksen ja Myssyn palvelut riittäneet, vaan apua haettiin muualtakin. Yksi tällainen paikka oli ”Vaatturi Jokela”. Silloin tällöin oli tapana kysyä kaverilta: ”Kävitkö Vaatturi Jokelalla?” Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut esimerkiksi kysymystä siitä, että oliko joku käynyt korjauttamassa takkiaa räätälistä, vaan käyntiä Teiskon tien Alkossa, joka sijaitsi lähellä Teiskon tien ja Kalevanpuistotien risteystä. Vaatturi Jokelan liike ja Alko sijaitsivat samassa rakennuksessa, mutta Jokelan nimikyltti oli paljon näkyvämpi kuin Alkon.

Kerran sattui niin, että eräs yhteiskunnallinen tutkintokaverini ja minä olimme saaneet yhtä aikaa pahan räkäflissan. Oli kerrottu, että kuumalla rommitotilla olisi mahdollista saada lima irtoamaan paremmin. Niinpä kävimme hakemassa Jokelalta suuren lääkepullon Bacardi-rommia ja ”Liukuletiltä” suuren pullon Coca Colaa. (Liukuletiksi nimitettiin Uuden Domuksen siipirakennuksessa olleen kaupan omistajaa, joka kampasi mustan tukkansa jonkin voiteen avulla taaksepäin pitkin päälakea.) Keittelimme vettä ja varustimme kulhollisen hienoa sokeria tehdäksemme toteista kaikkien sääntöjen mukaisia. Teimme hankituista tarpeista sekoituksen ja aloimme maistella toteja mukavista asioista jutustellen. Lääke tuntui vaikuttavan ja niin päätimme tehdä toisetkin totit, jotta tauti varmasti lähtisi. Kun parantuminen tuntui vain jatkuvan, tehtiin vielä seuraavatkin totit ja niin edelleen. Kävi kuitenkin niin, että toti totilta lääkkeen osuus totissa pääsi kasvamaan. Tauti tuntui katoavan kokonaan ja niin tulimme vähitellen *Sumujen sillalle* ja sieltä sitten *Sumujen saarille* ja sitä kautta *Höyhensaarille*. Aamulla silmiä raotellessa kuitenkin huomasi, että yhden taudin lisäksi oli nyt toinenkin tauti. Lääkereseptiä ei enää uusittu.

Kehitysaluepoliittinen rintama

Ihmisiä oli virrannut 1960-luvun aikana Itä- ja Pohjois-Suomen alueilta kaupunkeihin, Etelä-Suomeen ja Ruotsiin. Eräänä vuonna muutettiin Ruotsiin niin vilkkaasti, että Suomen väkiluku sen vuoksi väheni. Koska monet olivat kotoisin maan pohjois- ja itäosista ja melko vaatimattomista oloista, alueilta, jotka kärsivät rajusti muuttotappioista, alkoivat he huomata kokemustensa samankaltaisuutta. Yhteinen kokemus sai aikaan ryhmäytymistä ja yhteisiä kokoontumisia. Yhteinen huoli noiden alueiden kohtalosta ja tulevaisuudesta tuotti ajatuksia siitä, mitä voitaisiin tehdä niiden hyväksi. Mietittiin, voitaisiinko niiden ongelmia pitää yhteiskunnassa näkyvillä.

Ylioppilaiden osakuntajärjestelmä oli rapautumassa ja häviämässä. Tampereella viimeiseksi jäi Pohjalaiset. Siihen liittyivät mukaan loppujen rippeet, muun muassa Savolaiset. Pohjalaisten puitteissa järjestettiin illanviettoja, jotka kokosivat yhteen näitä kehitysalueilta tulleita nuoria, jotka olivat huolestuneita kotiseutujensa kehityksestä. Niihin otin osaa minäkin ja tutustuin taas uusiin ihmisiin. Näissä puitteissa syntyi ajatus perustaa yhdistys ”Haanpään Pentin” hengessä. Yhdistys syntyiikin ja sai nimekseen ”Tampereen kehitysaluepoliittinen rintama”. Sen toimintaan ei haluttu sotkea puoluepolitiikkaa, vaikka yliopisto- ja opiskelijaelämässä se tunki muuten joka paikkaan. ”Rintaman” johtoryhmän jäsenillä oli kylläkin omat poliittiset mielityksensä, mutta niitä ei yhteisellä hiljaisella sopimuksella tuotu toiminnassa esiin. Itse sain ”tutkimussihteerin” roolin. Järjestö toteutti kehitysalueiden ongelmia ruotivia iltamia ja seminaareja. Lisäksi sen puitteissa toimi myös niin sanottu ”ohjelmaryhmä”, joka taiteen keinoin, näytelmällä ja laulamalla pyrki tuomaan ongelmia näkyviksi myös suuremmalle yleisölle. Se sai valtakunnallistakin näkyvyyttä esimerkiksi television kautta.

Kehitysalueintamalla oli myös tapana järjestää ylioppilastalolla erilaisia illanviettotapahtumia eli iltamia. Ne olivat niin suosittuja, etteivät kaikki halukkaat aina mahtuneet sisälle. Illan ohjelmassa oli jokin teema, jolle ilta rakentui. Keskeisessä roolissa oli rintaman ohjelmaryhmä, joka esitti illan asioita sketsein ja lauluin. Mukana oli myös illan teemaan sopivia ulkopuolisia esiintyjiä. Elävimmin ja parhaiten mieleeni on iltamista jäänyt ”Saamelaisillamatat”. Se oli hyvin vilkas ja tiheätunnelmainen tapahtuma. Illan aikana pyrittiin tuomaan esille saamelaiden ja Lapin todellisia ongelmia ja välttämään turisteille tyypillisiä mielikuvia. Vierailevina saamelaisina tilaisuudessa esitelmöimässä ja keskustelua alustamassa olivat ensimmäisenä saamelaisena juristiksi opiskellut Oula Näkkäläjärvi ja eräs toinen mies Utsjoelta. Hänen nimeään en enää muista. Mukaan oli kutsuttu myös karismaattisista esityksistään tunnettu elokuvaohjaaja Mikko Niskanen, jonka hieno ja kallis turkislakki joutui sketsin olennaiseksi osaksi ilmeisesti vahingossa. Lakki pyöri lattialla näyttelijöiden jaloissa sketsin ajan. En tiedä, huomasiko Niskanen hattunsa kohtalon. Ei hän sitä kuitenkaan käynyt hakemassa pois. Niskasen hatun seikkailun lisäksi toiseksi erikoiseksi asiaksi on jäänyt mieleeni, että utsjokelainen omien saamelaisasioidensa kerronnan lomassa äkkiä alkoi kertoa muutaman vuoden takaisesta lento-onnettomuudesta Norjassa. Asia tuntui häntä vielä mietittyttävän ja surettavankin. Finnmarkin läänissä sijaitsevan Gamvikin kunnan kunnanisät läksivät pienkoneella Mehamnin lentokentältä tarkoituksena lentää Tromsaan. Kone katosi matkalla, eikä siitä löydetty enää jälkeäkään. Tämän asian esille ottaminen ilmeisesti kuvasti sitä,

miten asioita koetaan noilla pohjoisilla seuduilla yhteisesti valtakunnan rajoista välittämättä.

Ylioppilaspolitiikkaan

Ylioppilaspolitiikointia olin ensimmäisenä vuonna seurannut vain sivustakatsojana. Olin jo ensimmäisen vuoden kevätpuolella kuitenkin käväissyt katsomassa Ylioppilastalon illanviettoja. Toisena vuonna jotenkin vähitellen upposin politiikkatouhuun mukaan. Uppoamisen alkuna voisi pitää sitä, kun satuin menemään Ylioppilastalolle illalla melko varhaisessa vaiheessa eikä siellä ollut vielä kuin muutama ihminen. Kun istuuduin pöytään, huomasin, että viereisessä pöydässä istui yksin pitkä, punatukkainen tyttö, jonka pöydällä oli yksi tulipunainen ruusu. Pian tyttö kysäisikin, tulisinko istumaan hänen pöytänsä. Enpä tietenkään kieltäytynyt. Tyttö tuntui ystävälliseltä, asioista tietävältä ja fiksulta. Keskustelu sujui hänen kanssaan hyvin luontevasti. Kävi selville, että hän oli pohjoisesta kotoisin. Keskustelimme monenlaisista asioista. Yksi aiheista oli kirjallisuus. Muistan erityisesti sen, kun keskustelimme Timo K. Mukasta. Myös poliittisiksi ymmärrettyjä asioita käsiteltiin. Kävi selville, että hän oli vasemmistolaisesti ajatteleva, mutta ei mitenkään tyrkyttänyt käsityksiään. En muista varmaksi, että hän tuossa vaiheessa olisi sanonut tarkkaa poliittista ryhmäänsä. Saattoi olla, että se tuli ilmi pian jossain muussa tilaisuudessa. Istuskelin hänen kanssaan koko illan, joka tuntui menevän hauskaasti ja nopeasti. Olin tavannut Maija Aallon, jonka poliittinen ryhmä oli TOS (Tampereen Opiskelevat Sosialistit). Maija tuli toisinaan istuskelemaan ”Vanhalle” joidenkin tovereidensa kanssa, jolloin tutustuin häneen ja hänen kavereihinsa lisää. Myös muita ”tossilaisia” asui Domuksella ja heitä oli myös ”Kehitysaluerintamassa”. Vähitellen aloin ryhmäytyä heidän kanssaan ja pitkän harkinnan jälkeen liityin tähän järjestöön. Muistaakseni noihin aikoihin Maijasta tuli järjestön puheenjohtaja. Hän oli hyvin pidetty.

Kävin ehkä pari kertaa kuuntelemassa myös Tymrin (Tampereen Yliopiston Marxilaiset ryhmät) kokouksia. Kokousten jälkeen olo oli kuin puimakoneen läpi kulkeneella. Vaikka niissä oli asiaakin, muistuttivat ne hurmahenkisyydessään ja ehdottomuudessaan helluntaiherätyksen ja eräiden maalikkosaarnaajien paatoksellista menoa, jota olin joutunut kuuntelemaan jo lapsuudessa ja myöhemminkin. Vierastin sitä. Monesti tuohon ryhmittymään lukeutuvat katsoivat omistavansa ainoan oikean tiedon yhteiskunnallisista asioista ja ylenkatsoivat muita, joilla oli vähänkin eroavat käsitykset. Ihannevaltio heidän mielestään oli Neuvostoliitto, jonka teot ja maailmalle laitettu informaatio olivat heille kuin jumalan sana. Tällaiset asenteet tuntuivat

joskus jopa pelottavilta. Joillakin heistä jotkut asiat tahtoivat lipsahtaa tyyperyyden ja lapsellisuuden puolellekin. Minulle saatettiin sanoa oven avauksessa, että ”tiedostavat ensin, sitten vasta revarit”. Saatettiin julmistella: ”Tulisipa vallankumous, niin lähtisin kirveen kanssa kadulle.” Vielä nytkin minua huvittaa väite, että Disneyn Aku Ankan ja Lineksen housuttomuus oli merkki kapitalismin rappiosta. Tietenkin myös tähän ryhmään kuului ihan fiksujakin ihmisiä, joista muutama oli myös ystäväni. Ystävystyin myös joidenkin demareita ja keskustapuoluetta kannattaneiden kanssa. En pitänyt koskaan ystävystymisen ensimmäisenä kriteerinä puoluepoliittista näkemystä.

Filosofiaa, psykologiaa ja muutakin

Jo ensimmäisen vuoden kevätpuolella olin suorittanut Filosofian alkeet -kurssin. Innostuin filosofiasta ja päätin jatkaa sen opintoja seuraavana vuonna. Tämän kurssin piti Jaakko G. Borg ja siihen kuului luento ja kaksi kirjaa: Urpo Harvan *Suuria ajatteliijoita* ja Oiva Ketosen *Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus*. Luennon tapahtumista muistan elävästi, miten Borg ihmetteli filosofian professorina olleen Raili Kaupin ihastusta G. W. Leibnizin käsitykseen maailman rakentavista monadeista. Tähän teoriaan liittyi myös ajatus, että ”tämä maailma on paras mahdollinen maailma”. Borg esitteli Voltairen *Candide*-teoksen, joka näyttäytyi suorastaan ilkeänä kritiikkinä Leibnizin teoriaa kohtaan. Tuossa teoksessa Leibniz esiintyy kotiopettaja Panglossin hahmossa. Borg ei selvästikään ollut samaa mieltä Kaupin kanssa. Muistan hänen suositelleen pikemminkin Ludwig Wittgensteiniin tutustumista.

Toisena vuonna jatkoin sitten filosofian opintoja suorittamalla aika vaativan kirjatentin. Tentittävinä olivat: Bertrand Russellin *Filosofian ongelmat*, Immanuel Kantin *Puhtaan järjen kritiikki* (tosin vain osittain) sekä Gunnar Aspelinin *Ajatuksen tiet*, jossa oli noin 600 isokokoista sivua melko pienellä kirjasintyypillä painettuna. Se käsitti kokonaan eurooppalaisen filosofian historian ja vähän sen ulkopuolisiakin asioita. Junnasin lukea tuota kirjahirviötä ainakin viikon Vanhan Domuksen lukusalissa ja yritin painaa eri filosofien ajatusrakennelmia mieleeni. Välillä se tuntui hieman epätoivoiseltakin. Russellin kirja oli paljon pienempi, mutta täytyi lukea hitaasti ja ajatuksella, jotta ymmärtäisi, mitä sanotaan. Joitakin ystäviäni kiusoittelin lukemalla siitä yhteyksistään irrotettuja lauseita. Esimerkiksi:

Siitä huolimatta, että näin myönnämme kaiken tiedon syntyvän ja aiheutuvan kokemuksesta, katsomme kuitenkin, että osa tietoa on apriorista siinä mielessä, ettei kokemus, joka saa meidät ajattelemaan sitä, riitä

todistamaan sitä, vaan ainoastaan kohdistaa huomiomme siihen niin, että näemme sen totuuden tarvitsematta kokemukseen perustuvia todisteita. (Russell 1969, 89).

Tai:

Vaikka siis yleisestä väittämästämme seuraakin yksityisiä pareja koskevia väittämiä, niin pian kuin tiedämme, että on olemassa sellaisia yksityisiä pareja, se ei sinänsä väitä tai siitä seuraa, että on olemassa sellaisia yksityisiä pareja, ja siten se ei väitä mitään mistään todellisesta yksityisestä parista. Väite koskee yleiskäsitettä 'pari' eikä sitä tai tätä paria. (Russell 1969, 122.)

Sain kommentteja, että ”kaikkea se sinäkin opiskelet”.

Tentin otti vastaan Raili Kauppi. Sain siitä EHT:n. Kun kävin hakemassa Kaupilta suoritusmerkinnän, hän ihmetteli, että tentti oli mennyt noin hyvin kuuntelematta aiheeseen liittyneitä luentoja. On otettava kuitenkin huomioon, että pohjalla oli Borgin antama opetus. Kauppi ei sitä varmaankaan tiennyt.

Aloitin myös tilastotieteen ja sosiologian opinnot. Tilastotieteen opetus oli tarkoitettu kaikille yhteiskuntatieteitä opiskeleville. Sitä piti Pentti Manninen samassa suuressa luentosalissa, jossa olin ollut pääsykokeessakin. Sosiologia oli tuohon aikaan hyvin suosittu oppiaine. Sen peruskurssin luento pidettiin juhlasalissa, koska kaikki halukkaat opiskelijat eivät olisi mahtuneet suurimpaankaan luentosaliin. Luennon piti Raimo Blom ja kirjatentin otti vastaan Marja Jyrinki. Kirjoina olivat ainakin Erik Allardtin ja Yrjö Littusen *Sosiologia* ja puolalaisen sosiologin Jan Szczepanskin teos *Sosiologian peruskäsitteet*. Nämäkin opinnot sujuivat aivan hyvin.

Yhteiskunnallisen tutkinnon aikana jouduin eniten tekemisiin Jaakko G. Borgin kanssa. Hän oli rauhallinen ja ystävällinen mies, jonka puheessa pilkahteli välillä hillitty huumori. Koska pääaineenani oli psykologia, kuului siihen proseminaarin suorittaminen. Seminaariin kuului kunkin osallistujan sekä kirjallinen että suullinen esitys jostakin sovitusta aiheesta. Jokainen joutui myös toimimaan jonkun toisen opponenttina, eli arviomaan toisen suoritusta. Osallistumiskerroilla oli myös merkitystä seminaarin läpimenoon.

Seminaarin istuntokerroilta on jäänyt erityisesti mieleen pari tapausta: Seminaarin aloittaneiden joukossa oli eräs Late, jota muutaman istuntokerran jälkeen ei paikalla enää näkynyt. Kun hänen poissaolonsa jatkuivat, kysäisi Borg muilta: ”Onko tämä Late fyysinen vai juridinen henkilö?” Late pysyi juridisena henkilönä seminaarin loppuun saakka. Toinen tapaus koskee oppo-

nenttina toimimistani. Seminaariesitykset jaettiin paperimonisteina etukäteen ja varsinkin opponentin piti huolella arvioida vastapuolen aikaansaannosta. Opponoitavakseni sattui eräs tyttö. Kävin hänen esityksensä hyvin tarkasti ja ehkä liiankin tarkasti läpi jo ennen tilaisuutta ja tein sitten parhaani esittäessäni kritiikkiä hänen työstään. Tyttö masentui täysin ja purskahti itkuun. Borg hätäntyi hieman ja selitti työlle, että olin tehnyt vain sen, miten olin tehtäväksiannon käsittänyt ja ettei kritiikilläni ollut mitään henkilökohtaista tarkoitusta. Minulle itsellenikin tuli hyvin paha mieli. Tyttö oli ihan mukava ja fiksu. Tämä tapaus on jäänyt mieleeni vuosikymmeniksi ja nolottanut minua. Jälkeenpäin on tullut mieleeni, että kostinko hänelle tietämättäni kokemuksiani kouluajoilta. Asia nolottaa minua vieläkin.

Psykologian opintoihin kuului Borgin pitämä luento ilmaisujen psykologiasta. Minulle on jäänyt elävästi mieleeni, miten hän määritteli ilmaisun: ”Ilmaisu on jotain, joka lasketaan ulos ja jota ei saa enää sisälle takaisin.” Näin sanoessaan hänellä oli pieni virnistys silmäkulmassa. Hyvin on määritelmä jäänyt mieleeni! Psykologian kirjatentin kirjoista ovat erityisesti jääneet mieleen kaksi eri psykologista orientaatiota edustavaa kirjaa, Karl Menningerin *Rakkaus vai viha* ja Tapio Nummenmaan, Martti Takalan ja J. M. von Wrightin hieman kuivahko, lähes 500-sivuinen teos *Kokeellinen psykologia*.

Yhteiskunnallisen tutkinnon vaatimuksiin kuului lukion kurssien suorittaminen. Periaatteessa lukion käynyt sai ne siirtomerkinällä lukion päästötodistuksesta. Arvosanoja pystyi myös korottamaan tutkinnon aikana. Suoritin uudestaan historian lukion kurssit, mutta kun huomasin, että aloin saada oikein hyviä arvosanoja varsinaisista uusista oppiaineista, en jatkanut yrityksiäni korottaa lukion arvosanoja. Ajattelin, että hyvä menestys varsinaisissa yliopiston oppiaineissa takaisi suoran pääsyn tiedekunnan puolelle. Kun olin hakemassa siirtomerkinää englannin kielestä, minulla oli mukana sekä ylioppilastodistus että lukion päästötodistus, josta arvosana siirrettiin. Opettaja ihmetteli todistuksien eroja ja oli sitä mieltä, että ainakin englannista olisi kuulunut antaa parempi arvosana lukion päästötodistukseenikin. Tuli tuolloin mieleeni se, miten koulussa julkisesti kerrottiin jaosta vuohiin ja lampaisiin, ketkä katsottiin jo ennakoon yliopistokelpoisiksi, ketkä kelpottomiksi.

Yhteiskunnallisen tutkinnon tutkielma ja valmistuminen

Yhteiskunnallisen tutkinnon pääaineeseen kuului tutkielman laatiminen jostakin pääaineeseen liittyvästä aiheesta. Neuvottelin asiasta Borgin kanssa ja sanoin haluavani tehdä sen päihteiden käytöstä. Olinhan opiskellut myös sosiaali-alkohologiaa. Hän ehkä piti aihetta latteana muotiasiana, mutta antoi

kuitenkin aloitusluvan. Keräsin yliopiston kirjastosta kasan kirjoja, joiden arvelin liittyvän tavalla tai toisella aiheeseen ja ryhdyin hommiin. Kirjoja lueskellessa ja niistä löytyneitä asioita mietiskellessä kului melko paljon aikaa, mutta en halunnut tehdä tutkielmaa hutaisemalla. Lopputuloksena syntyi työ, jonka nimeksi annoin *Päihteet länsimaaisessa kulttuuripiirissä*. Lähdeviitteitä siinä on lähes kolmeltakymmeneltä kirjoittajalta. Kirjat olivat suomen-, ruotsin- ja englanninkielisiä. Käsittelin päihdeasiasa fysiologisella, yksilöpsykologisella, yhteiskunnallisella ja kulttuurisella tasolla sekä vertailin länsimaista päihteiden käyttöä muiden kulttuurien päihteiden käyttöön.

Jätin sitten työni tarkastettavaksi ja ilmoittauduin kypsyyskokeeseen. Koe-tilaisuuteen luentosalin ovella oli tenttikuria jakamassa Kerttu Varjo, joka kuorta ojentaessaan totesi, että olin tehnyt erittäin hyvän tutkielman. Huomasin, etten ollut muistanut kirjoittaa nimeäni kuoreen, mutta Jaakko Borg oli muistanut, kuka oli kypsyyskokeeseen tulossa ja kirjoittanut ystävällisesti nimeni siihen. Koin, että kypsyyskoe onnistui hyvin. Muistan, kun palasin Domukselle, melkein hypähtelin tyytyväisyydestä ja innostuksesta siitä, että tutkinto on nyt suoritettu. Lausunto tutkielmasta tuli sitten myöhemmin postissa ja oli miellyttävä yllätys. Lausunto loppuu seuraavasti: ”...esitän tutkielman ja siihen liittyvän kypsyyskokeen hyväksyttäväksi ja näistä arvele-matta arvosanaa: erittäin hyvä.”

Tutkielmani kuvastaa jo hyvin sitä, miten näkemykseni ja ajattelutapani oli muuttunut ja muuttumassa pois yksilökeskeisestä maailmankuvasta laajemmaksi yhteiskunnalliseksi näkemistavaksi. Ikään kuin ahtaan näyttämön kulissit olisivat haihtuneet ilmaan ja uudet, monenlaiset maisemat ja tapahtumat tulleet näkyviksi ja merkityksellisiksi ja monet vanhatkin asiat saaneet uusia tulkintoja. Kaikki, mikä tapahtui minulle, ei ollut aina oma vikani. Olin osa yhteiskuntaa, jolla oli oma kehittyvä historiansa, joka näyttäytyi minussa ja minua ympäröivissä asioissa ja joista en kovinkaan paljon voinut olla vastuussa. Uskonnollis-psykologistinen maailmakuva oli haihtunut harmaana usvana menneisyyteen.

Todistukset yhteiskunnallisen tutkinnon suorittamisesta ja sosionomin arvonsaamisesta tulivat sitten aikanaan. Varsinaisiksi oppiaineiksi todistukseen tulivat psykologia, sosiaalipolitiikka, filosofia, tilastotiede ja sosiaalialkoholologia. Ylimääräiseksi oppiaineeksi tuli sosiologia. Kaikissa näissä oli arvosana erittäin hyvä paitsi sosiologiassa hyvä. Tutkielman arvosanaksi tuli siis myös erittäin hyvä. Tutkintoon kuuluvista niin sanotuista valmistavista aineista olin suorittanut yliopistossa filosofian alkeet arvosanalla erittäin hyvä. Muiden aineiden arvosanat oli otettu suoraan lukion päästötodistuksesta ja arvioitu hyväksi tai tyydyttäväksi. Oli yllätys, että sain yliopistolta myös rahastipendin.

Lausunto tutkielmasta

Yhteiskunnallisen opetusjaoston opiskelija Seppo Kovero on laatinut tutkielman aiheesta: Päänteet länsimaissa kulttuuripiirissä.

Tutkielma on hyvin monipuolinen, käytetty lähdeaineisto on laaja, myös varsin uusia kirjoja sisältävä. Erikoisen mielenkiintoiseksi tutkielman tekee eri kulttuuripiirien vertailu päänteiden käytön suhteen. Samoin kerrotaan länsimaisten kulttuuripiirien osa-alueitten päänteiden (lähinnä alkoholin) käyttötavoista sekä suhtautumisesta päänteiden käyttöön. Myös ns alakulttuurien päänteiden käyttöä koetetaan itsenäisin ottein ja ansiokkaasti valottaa, samoin yksilöllisiä päänteiden käyttöön johtavia syitä.

Ote tutkielmassa on kauttaaltaan tasapuolista, objektivista harkintakykyä osoittavaa. Kielifasu on käyttäkseni miltei poikkeuksetta hyvää.

Kypsyyskoe on hyvä ja enjä kokonaisuus. Yllä olevaan nojautuen esitän tutkielman ja siihen liittyvän kypsyyskokeen hyväksyttäväksi ja näistä arvelematta arvosanaa: **e r i t t ä i n h y v ä .**

Tampereella 22. 5. - 73

Jaakko G. Borg

Toisen tarkastajan
mielipide:

Psykologian yliopettaja

Kuva 2. Tarkastuslausunto Seppo Koveron tutkielmasta

Luottavaisin mielin anoin oikeutta siirtyä kirjoille yhteiskunnallisen tiedekunnan puolelle. En voinut ajatellakaan, etten pääsisi sinne suoraan yhteiskunnallisen tutkinnon todistuksen perusteella. Jotkut opiskelukavereistani, jotka eivät olleet ylioppilaita, olivat päässeet sinne ilman ongelmia. Sain verisen tyrnäyksen! Posliinit särkyivät, ovet lukkiutuvat, ystävät kaikkosivat, vain sisiliskon irronnut pyrstö kiemurteli nurmikolla. Miten se nyt näin kävi? Ajoinko kuitenkin vanhan kouluni asettamaan miinaan, jolla se jo osallistui yliopisto-opiskelijoiden valintaan? Olinko kuluttanut tutkintoni suorittamiseen liikaa aikaa? Olisiko pitänyt keskittyä täysin vain tenttien suorittamiseen ja jättää ympäristöön ja ihmisiin tutustuminen vähemmälle tai kokonaan pois? Opiskelun ulkopuolinen elämä kaikkine uusine kokemuksineen oli kuitenkin ollut uuden, valoisamman ja toiveikkaamman elämän antaja opintojeni ohella. Nämä kokemukset olivat olleet tärkeä opintojen muoto. Ei kuitenkaan auttanut muu kuin nöyrytyä ja mennä uudelleen pääsykokeeseen. Kävi kuitenkin niin, että sisiliskon pyrstö liimautui takaisin sisiliskoon, ovien lukot aukesivat, ystävät palasivat takaisin ja posliinitkin eheytyivät!

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Niinpä sitten siirryinkin yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan pääaineena sosiaalipolitiikka. Kiinnostukseni yhteiskunnallisiin muutoksiin ja niiden tuottamiin ongelmiin oli syntynyt opiskeluni edetessä omien kokemusteni ja Kehitysaluepoliittisen rintaman piirissä tapahtuneiden keskustelujen ja toiminnan kautta. Yhdeksi uudeksi oppiaineekseni tulikin aluetiede. Nämä asiat johtivat siihen, että halusin gradussani tutkia, miten yhteiskunnallinen muutos näkyi paikallistasolla ihmisten elämäntavan muutoksena. Tutkimuskohteekseni valitsin kotikyläni, koska tunsin sen hyvin ja se teki tutkimuksen taloudellisesti mahdolliseksi.

En oikein aluksi ymmärtänyt, miten isotöiseen projektiin olin ryhtynyt. Aineiston hankintaan kului aikaa kesä ja syksy. Kylä on pinta-alaltaan laaja ja kulkeminen paikasta toiseen vei jo sinänsä aikaa, vaikka käytössä oli mopo tai polkupyörä. Haastattelin lähes kaikki kylän aikuiset laajalle, elämäntapaa mittaaavalle lomakkeelle. Tein myös havaintoja ja vapaamuotoisia haastatteluja. Kylän historiaa tutkiskelin myös kirjallisista lähteistä. Lomakkeilla saadut tiedot käsittelin tietokoneella muun muassa useammalla monimuuttujamenetelmällä. Näiden analyysien lähtökohtana oli tietty tarkasti määriteltä käsitteellinen viitekehys. Graduni koostui siis kylän historiallisista vaiheista, lomakehaastattelujen perusteella saaduista tuloksista sekä vapaamuotoisista haastatteluista ja havainnoista.

Esittelin graduani ennen sen lopullista jättämistä tarkastettavaksi eräässä sosiaalipolitiikan tutkijoiden ja opettajien tapaamisessa. Siellä mukana oli myös Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan emeritusprofessori Heikki Waris, joka innostui tutkimuksestani ja pyysi käymään luonaan. En kuitenkaan tullut koskaan käyneeksi. Graduni tarkastettiin ja sain arvosanaksi *eximia cum laude approbatur*. Se julkaistiin myöhemmin lyhennelmänä myös *Sosiaalipolitiikan vuosikirjassa*.

Niinpä minä vähän yllätyksekseni luiskahdin sosiaalipolitiikan laitoksen kyökin puolelle. Koskiaho, Koskinen ja Laitinen muuttuivat Briitaksi, Simoksi ja Hanneksi. Ensimmäinen luentoni koski ”ymmärtävää metodia”. Se oli ensimmäinen laatuaan siihen asti tilastollisia menetelmiä suosineessa laitoksessa. Kävin lainaamassa Raili Kaupilta pari kirjaa, jotka hän antoi hyvin mielellään. Kirjat koskivat hermeneutiikkaa. Opetin myös tuntiopettajana yhteiskunnallista tutkintoa suorittaville sekä tilastollisia menetelmiä että ”ymmärtävää metodiikkaa”. Oppilaasta oli tullut opettaja samaan tutkintoon, jonka oli itsekin suorittanut. Briitan aloitteesta aloitin myös tutkijana ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston rahoittamassa projektissa, joka koski niin sanottuja vähiten kehittyneitä maita. Ministeriön puolella vastaavana henkilönä oli Mikko Pyhälä, joka myöhemmin toimi suurlähettiläänä joissakin kehitysmaissa. Projekti oli kuitenkin määräaikainen. Olin laitoksella myös joitakin aikoja amanuenssin ominaisuudessa, mutta mitään pitempiaikaista työtä ei laitokselta tuntunut löytyvän.

Olin jonkin aikaa myös avustavissa tehtävissä Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuslaitoksella sekä yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksella. Pätkätyöt alkoivat kuitenkin tuntua umpiperältä, joka ei johtaisi mihinkään hyvään. Niiden väliin jäi työttömyysaikoja, jolloin työvoimatoimisto patisteli aivan muunlaisiin hommiin kuin olin tottunut. Taloustilanne oli aivan olematon ja esimerkiksi palkkiot tuntiopetuksesta tulivat mielivaltaisilta tuntuvien välein. Jotakin oli tehtävä ja niinpä ilmoittauduin puoli vuotta kestäneelle yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen järjestämälle ja työvoimahallinnon kustantamalle kurssille, jonka suorittaminen tuotti sosiaalityöntekijän virallisen pätevyyden. Sosiaalityöntekijöiden koulutus oli laajenemassa ja uudistumassa ja myös pätevyysvaatimukset tiukentuivat.

Maailmalla

Kurssin loputtua muutin Kuopioon ja sain heti työtä kaupungin sosiaalitoimistosta sosiaalityöntekijänä. Siinä toimessa olin pari vuotta. Jo sinä aikana olin tuntiopettajana Kuopion yliopistossa. Marjatta Eskola, joka oli tuttu Tampereen ajoilta, oli tuolloin virittelemässä sosiaalityön opetusta

siellä ja halusi minut mukaan. Tuona aikana aloitin myös asuntohallituksen kustantaman projektin, jossa tutkittiin erään pihayhteisön yhteistoimintaa. Tutkimusmenetelmänä oli osallistuva havainnointi, sillä asuin tuossa pihassa. Tutkimusraportti ilmestyi aikanaan nimellä *Neulamäen koerakennuskohde – toimiiko Pikku-Pietarin pihaperinne*. ”Pihaperinne” toimikin melko lailla Aapelin tekstin mukaisesti, mutta ei olleenkaan sillä tavalla kuin tutkimuksen kustantaja olisi toivonut. Sosiaalitoimiston työstä siirryin sitten yliopistolle sosiaalityön lehtorin viransijaiseksi.

Sosiaalityön lehtorin viran auettua Joensuun yliopistossa hain ja pääsin sinne. Siellä muokkasin asumistutkimukseni lisensiaattityöksi. Pian kävi kuitenkin ilmi, että laitoksen johto suhtautui vähättelevästi sosiaalityöhön yliopistollisena oppiaineena, eikä halunnut kehittää sitä edelleen. Opetus lopetettiin. Taustalla oli myös ilmeisesti ulkopuolista painostusta ja intohimoa saada opetus loppumaan. En vieläkään tiedä, milloin lopetuspäätös virallisesti tehtiin, mistä syystä ja kuka tai ketkä sen tekivät.

Tipahdin kuitenkin kissana jaloilleni ja aloin opettaa niitä asioita, joita olin opettanut Tampereen aikana eli tutkimusmenetelmiä, ”kvantitatiivisia” ja ”kvalitatiivisia”. Uusina opetettavina tulivat edellisiin liittyvät tietokoneohjelmat SPSS ja ATLAS.ti. Aloitin myös väitöskirjani teon. Sitä ei ohjannut kukaan enkä ollut päivääkään tutkimusvapaalla. Kirja ilmestyi nimellä *”Puhdas, soveltava ja empiirinen”*. *Ferdinand Tönniesin ”erityisen sosiologian” järjestelmä – Mies, teoria ja tulkinnat*. Sen lähdeaineisto käsittää tekstejä saksaksi, englanniksi, ranskaksi, suomeksi, ruotsiksi ja norjaksi. Tärkeimpinä teksteinä olivat tietenkin Tönniesin omat alkuperäiset saksankieliset tekstit. Arvosanaksi sain eximia cum laude approbatur. Väitökseni mahdollisti Tampereella hankittu vankka filosofinen ja metodologinen tietous, jonka juuret syntyivät jo yhteiskunnallisen tutkinnon aikana. Ilman näitä tietoja ja orientaatiota tutkimukseni ei olisi onnistunut ollenkaan, koska Tönniesin teoreettinen ajattelu ei olisi muuten kunnolla avautunut.

Väitöksen jälkeen opetettava lisääntyi ja oppilaiden määrä kasvoi. Aloin yhä enemmän opettaa myös muiden laitosten oppilaita. Juuri ennen eläkkeelle jäämistäni opetin seuraavia asioita:

- 1) Tieteenfilosofisia peruskäsityksiä
- 2) Tutkimusmetodien perussuuntaukset, positivismi, hermeneuttis-metodologinen lähestymistapa (ymmärtävä metodologia) sekä dialektinen suuntaus
- 3) Tilastollinen tutkimus (survey), luento ja harjoitukset
- 4) Ns. laadullisen kysely- ja haastatteluaineiston analyysi, luento ja harjoitukset

- 5) Tietokoneohjelmien kurssit (SPSS ja ATLAS.ti)
- 6) Tilastotieteen jatkokurssin harjoitukset
- 7) Luentosarja yhteiskuntatieteiden teorianhistoriasta
- 8) Ohjasin ja tarkastin graduja

Dosentuuria en hakenut, koska se mielestäni oli latistunut lähinnä pelkäksi nimikkeeksi ilman varsinaista käytännön merkitystä. Ajattelin, että minulla oli nimikkeitä jo tarpeeksi.

Tähän on päädytty sieltä vuoden 1953 syksyisen harmaasta päivästä, jolloin astuin ensi kerran kotikyläni koulun ovesta sisään. Ehkä ei tarvitse enää ajatella Jope Ruonansuun sanoin: ”Sori, että oon syntyny, anteeks, että oon olemassa.” Kaiketi olen nyt saanut selkävoiton vanhasta koulustani ja koko kapisesta 1960-luvusta. Tai melkein! Näen silloin tällöin unta, jossa toistuu sama kaava: Istun pulpetissa kokeessa, joka ratkaisee sen, pääsenkö enää eteenpäin lukiossa vai joudunko jättämään koulun kesken. Edessäni on kynä ja tyhjää paperia, mutta – käteni eivät liiku...

Istuin kesällä vuonna 2022 Tampereen yliopiston pihassa kasvialtaan reunuksella ja muistelin menneitä. Tunsin kiitollisuutta Yhteiskunnallisen Korkeakoulun ja Tampereen yliopiston perustajia kohtaan. Heidän ajatustensa ja aikaansaannostensa ansiosta selvisin minäkin hämärästä valoon ja vapauteen. Näin varmasti moni muukin yhteiskunnallisen tutkinnon suorittanut. Kiitollinen olin myös niille yhteiskunnallisen tutkinnon opettajille, jotka ystävällisesti edesauttoivat opintojani. Katselin Väinö Voionmaan muistomerkkiä. Aurinko paistoi. Olin kotona.

Kalevi Lipponen

Rakennemuutoksen mukana

Olen syntynyt 1943 Sotkamon Maanselässä yhdeksänlapsisen perheen toiseksi viimeisenä lapsena. Pienviljelijäkoti oli köyhä, mutta köyhiä olivat naapuritkin. Kylässä oli vain SKDL:n tai Maalaisliiton kannattajia. Joku ääni annettiin valeissa muille puolueille.

Isäni kuoli, kun olin 12-vuotias. Olin kansakoulun paras oppilas, mutta jatko-opinnot kirkonkylässä 40 kilometrin päässä eivät olleet mahdollisia. Kansakoulun jälkeen aloitin metsätyöt. Olin perustamassa kylälle Suomen Demokraattisen Nuorisoliiton osastoa ja toimin sen puheenjohtaja. Järjestötoiminta oli 1950-luvulla Kainuussa varsin vilkasta.

Kahdeksantoista ikäisenä pääsin Oulun ammattikouluun viilaaja-koneistajan linjalle. Koulun jälkeen muutin Turkuun ja työskentelin sorvaajana telakalla. Halusin opiskella ja hain Sirola-opiston kansankorkeakouluun, josta olin kuullut jo syntymäkylässäni. Telakkatyön palkasta säästin vuodessa niin paljon, että pystyin opiskelemaan yhden talven opistossa, joka oli sisäoppilaitos.

Opistossa tapasin tulevan vaimoni. Hän jatkoi kurssin jälkeen opiskelua Tampereen yliopiston opetusjaostossa. Tästä heräsi ajatus, että myös minä voisin pyrkiä opiskelemaan Tampereelle. Oltuani vuoden työssä konepajalla Tampereella kävin Sirola-opiston jatkokurssin, jonka yhteydessä tentin yksityisesti keskikouluaineita Emäkosken yhteiskoulussa Nokialla. Se antoi mahdollisuuden hakea Tampereen yliopistoon. Onnistuin pääsykokeissa ja pääsin suorittamaan yhteiskunnallista tutkintoa. Kävin välillä armeijan, joka oli viivästynyt ammattikoulun aikaan saamani keuhkotuberkuloosin vuoksi. Aloitin opinnot 1969.

Opintojen valinnanvapaus

En suunnitellut opintojen jälkeistä elämäni sen enempää. Halusin opiskella kehittääkseni itseäni ja ajattelin, että jotain opintoihin liittyvää työtä olisi

mukava kokeilla. Olin pari vuotta seurannut vaimoni opintoja. Hänen pääaineensa oli sosiaalipolitiikka. Ehkä sen vuoksi en valinnut sitä opiskeluuni. Pääaine minulla oli työvoimaoppi (ylin kurssi), psykologia (keskikurssi), kansantaloustiede (alin kurssi) ja valtio-oppi (alin kurssi). Minulla ei ollut kieliopintoja aikaisemmin, mutta Sirola-opistossa olin ollut venäjän kielen harrastusryhmässä, joten tutkintoon vaaditut kieliopinnot tein venäjästä. Lisäksi suoritin muita kursseja muun muassa tilasto-opista.

Opiskelu oli helppoa ja miellyttävää, kun pystyi itse päättämään, mitä ja miten opiskeli. Tarkoitukseni oli selvittää tutkinnosta nopeasti ja mahdollisimman vähäisellä luentojen kuuntelulla. Valitsin luentojen sijasta kirjallisuuskuulusteluja. Tenteistä selvisin hyvin. Opiskelun vauhtiin ja rytmiin vaikutti se, että oli tultava toimeen pienellä budjetilla. Erittäin suuri apu oli siitä, että silloin tuli mahdolliseksi saada valtion takaamaa opintolainaa. Toki se oli pieni, mutta olin kesät ja osittain myös talvella palkkatyössä.

Ensimmäinen lapsemme syntyi 1970, kun olin opiskellut vuoden. Vaimoni ei ollut silloin vielä lopettanut opintoja, mutta oli myös työssä pitkiä jaksoja, jolloin minä hoidin pääasiassa lasta. Pihan lapset kutsuivatkin minua kravattiäidiksi. Kuitenkin kravatit jäivät opiskelijoilta juuri noina vuosina pois ja pukeutuminen muuttui muutenkin väljemmäksi. Opiskelusuunnitelmaan kuului, että luin päivisin vähintään neljä tuntia tenttikirjoja ja kävin pakollisilla luennoilla. En valvonut öitä, enkä stressannut kokeisiin. Olin ennen ollut intohimoinen lukija, mutta opiskeluaikana kaunokirjallisuuden lukeminen jäi vähiin.

Opettajista jäivät mieleeni työvoimaopin Matti Kaasinen, joka oli hyvin asiallinen ja jämäpti. Tein lopputyöni Neuvostoliiton työvoimapolitiikasta. Käytin paljon venäjänkielistä lähdeaineistoa. Kaasinen pahoitteli, ettei voinut tarkistaa, ovatko lähteet olleet luotettavia. Hän ei taitanut venäjää. Osa sin siihen aikaan lukea venäjää kohtalaisesti, mutta en tiedä, olivatko lähetystöstä saamani aineistot silti yhtäpitäviä käytännön kanssa. Martti Kuusinen, viimeisin venäjän opettajani, oli miellyttävä vanhan ajan herrasmies. Psykologian lehtori Jaakko Borg oli mielestäni erikoinen, mutta häneltä sai helposti hyviä arvosanoja, joka vuoksi hänestä jäi myönteinen muisto.

Poliittisesti vireää aikaa

Opiskeluni sattui muutosten aikaan. Mielenkiintoisin vaihe oli opiskelijoiden luentolakko. Kyse oli ns. mies ja ääni -periaatteesta yliopistojen hallinnoissa. Olin lakon aikana paljon enemmän yliopistolla kuin muulloin. Lakkokokoukset olivat erinomaisen opettavaisia. Tilanne oli usein varsin kaoottinen ja joka suhteessa epäselvä. Muistan hyvin erään kokouksen, jossa lakon

lopettaminen oli jo hyvin lähellä. Silloin Antero Jyränki, joka oli työssä yliopistolla, pyysi puheenvuoron ja julisti palavasti, että nyt on erittäin tärkeää jatkaa lakkoa. Tämä tuli päätökseksi. Eräässä lakkokokouksessa sai puheenvuoron myös professori Urpo Harva, joka päätti puheensa toteamukseen: ”Loppujen lopuksi on varmaa, että tässä maassa valtaa pitävät vain ’harvat’.” Hän sai ansaitut aplodit. Olin silloin jo lähes kolmekymppinen ja kokemusta oli myös työelämästä, joten ihmettelin, kuinka opiskelijoitten lakkoa pidettiin merkittävänä. Erikoista se kyllä oli. Osallistuin toki opiskeluaikana myös Metallityöväen liiton lakkomarsseille. Olinhan edelleen myös tuon ammattiliiton jäsen.

Liityin Tampereen Opiskeleviin Sosialistiteihin (TOS), mutta en ollut toiminnessa paljonkaan mukana. Tärkeimpiin kokouksiin osallistuin. Opiskelijajärjestöjen toiminta oli värikästä. Erityisen kova halu oli järjestöjen johtopaikoille. Jossakin vaiheessa kokouksia ei päästy edes kunnolla aloittamaan, kun aika meni sen selvittelyyn, ketkä olivat päätösvaltaisia jäseniä.

Liityin Tampereella myös Suomen Kommunistisen Puolueen jäseneksi ja toimin Pispalan ja Raholan osastoissa. Puolueen kahtiajako oli tiukka ja se vei haluja toimintaan. Olin ns. enemmistöläisiä ja pidin äkkiväarien vähemmistöläisten touhuja käsittämättöminä.

Erityisen suuri poliittinen järkytys oli Neuvostoliiton Tšekkoslovakiaan tekemä sotilasinvaaasio, jolla maan myönteinen kehitys pysäytettiin.

Eniten olin mukana Raholan Demokraattisten Nuorten toiminnassa, muun muassa useita vuosia osaston rahastonhoitajana. Siitä toiminnasta jäi paljon hyviä muistoja ja myös ystäviä. Kommunistipuolueen jäsenyyteni päättyi aikoinaan puolueen konkurssiin. En ole myöhemmin liittynyt muihin järjestöihin tai puolueisiin. Olen aina äänestänyt vasemmistoa.

Yhtä matkaa rakennemuutoksen kanssa

Tutkinnon suorittamisen jälkeen vuonna 1974 hain töitä Tampereelta. Opiskeluun liittyvää hommaa ei näyttänyt löytyvän. Kävin muutamissa työhaastatteluissa, mutta kun kävi selville, että olin opiskellut Sirola-opistossa, keskustelu päättyi siihen. Tamperelainen konepaja, jossa olin ollut useaan otteeseen, ei ollut enää halukas palkkaamaan minua. Arvelivat kai minun hakeutuvan pian muihin töihin. Olin siis ylikouluttautunut metallimies. Pääsin vahingossa sorvaajaksi Tampellan Tampereen konepajalle. En kertonut työtovereille opiskelustani yliopistolla.

Ehdin olla Tampellassa noin puoli vuotta, kun synnyinseudultani Kainuusta avautui mahdollisuus päästä Seutukaavaliiton määräaikaiseksi nuoremaksi tutkijaksi. Jatkoin siellä vielä hallintopäällikön viransijaisena yhteensä

neljä vuotta. Hain koko ajan työtä erityisesti työhallinnosta ja myös kunnista. Vuonna 1978 työministeri Arvo Aalto nimitti minut Porin työvoimatoimiston johtajaksi. Tein sitä työtä 28 vuotta ja jäin eläkkeelle 2006.

Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelu on ollut hyvin merkittävä elämäni kannalta. Sain sen avulla myös mielenkiintoisen ja kehittävän työn, josta sain kohtuullisen palkan. Sirola-opiston kaksi lukukautta antoivat mahdollisuuden yrittää korkeakouluun ja myös erittäin hyvän pohjan opiskella siellä. Lisäksi Sirola-opistosta sain eväitä rakentaa maailmankatsomustani.

Tampereen yliopistoon palasin työhallinnon aikaan, kun suoritin erillisiä arvosanoja. Työhallinnon oma koulutus oli varsin laajaa ja tasokasta.

Olen ollut elämäni aikana päätoiminen opiskelija kansakoulun lisäksi kahdeksan vuotta. Valtion takaamaa opintolainaa lukuun ottamatta olen voinut itse kustantaa opinnot. Olen kulkenut suomalaisen rakennemuutoksen kanssa yhtä matkaa. Olen muuttanut maaseudulta kaupunkiin, pohjoisesta etelään, tehnyt työtä alkutuotannossa (maa- ja metsätalous), jalostuksessa (teollisuus) ja palveluissa (valtion hallinto). En ole joutunut muuttamaan asuinpaikkaa tai vaihtamaan työtä pakotettuna vaan omasta halustani. Olen onnekas, sattumat ovat olleet puolellani.

Eläkkeellä mielenkiintoni on yhteiskunnallisten asioiden seuraamisen lisäksi suuntautunut liikuntaan, hiihtoon ja sienestykseen sekä palstaviljelyyn. Olen osallistunut Unicefin vapaaehtoisten toimintaan, kirjoittanut riimirunoja ja ollut mukana performanssiryhmässä, joka on tehnyt esityksiä ajan-kohtaisista aiheista.

Kalevi Salminen

Eräs ajatus ja sen seuraamukset

Ajatuksen synty

Oli kevät vuonna 1966. Loppukesästä täyttäisin 25 vuotta. Maatilalla renkinä, metsätöissä, ravihevosten hoitajana, paperitehtaalla ja tuolloin pätkätyömiehenä rakennuksilla, lankkumaalarina. Siinä nuoren miehen menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus keväisessä hetkessä.

En muista, miten Lasse oli saanut minut tähtäimeensä. Olimme tunteneet toisemme vasta vähän aikaa, etäisesti, muiden ihmisten välityksellä. Hän oli opiskellut marxilaispainotteisessa kansankorkeakoulussa ja oli lähdössä oppilaitoksen toveripäiville. Pyysi mukaan, suostuin. Muistaakseni olimme tavanneet kerran ja jutelleet, että olisinko halukas hakeutumaan Hämeenlinnassa olevaan Sirola-opistoon. Ajatus oli mielenkiintoinen. Oppilaitoksen maine bolševikkien politrukkikouluna oli minulle tuttu. En ollut kuulunut koskaan mihinkään poliittiseen järjestöön, enkä muutenkaan ollut poliittisesti suuntautunut. Kinannut olin ihmisten kanssa kaikista asioista maan ja taivaan välillä. Yksitoista vuotta aikaisemmin olin päässyt maalaiskansakoulusta huononpuoleinen todistus kourassani. Olin edennyt seitsemän vuoden aikana lellioppilaasta opettajien inhokiksi. Ehkä juuri näiden kokemusten takia en ollut opiskelusuuntautunut, mutta silti ahkera lukemaan. Luin niin kaunoa kuin tietoakin.

Pelkällä kansakoulutodistuksella ei ollut asiaa kansankorkeakouluun. Sen lisäksi täytyi olla suoritettuna kansanopiston oppimäärää. Hoidin asian kirjepiston kautta melko nopeasti. Lähtöä opintielle, huolimatta vastenmielisyydestä suunnitelmallista opiskelua kohtaan, vauhditti tieto, että sitä kautta oli mahdollisuus saada pätevyys pyrkiä Tampereen yliopistoon. Mielenliikahdus opiskelumyönteiseen suuntaan tapahtui keväällä 1966. Yliopisto, joka tuntui yhtä aikaa etäiseltä, mutta myös saavutettavissa olevalta, kuulosti herrahissin kyytiin pääsemiseltä. Näin äkkiä eteen tulleet se tuntui yllättävältä ja oudolta, mutta mielenkiintoiselta.

Tankkasin yhteiskunnallista tietoa ja yleissivistystä, ”marxilais-painotteisesti”. Enimmäkseen painotteisuus oli lähinnä yleissivistäväksi kutsuttavaa, tietoa lisäävää oppimista. Toisena lukuvuotena oli polttopisteessä valmistautuminen jatko-opintoihin pyrkimiseen. Maailman puheet politrukkikoulusta osoittautuivat hölynpölyksi. Näin olin arvellutkin. Edelleenkin en ollut sisäänkirjoittanut itseäni mihinkään poliittiseen järjestöön.

Sen sanon hyvillä mielin, että noilla kahdella vuodella oli ratkaiseva merkitys Tampereen yliopiston yhteiskunnallisen opetusjaoston pääsykokeissa pärjäämisessä. Ja tietysti tärkeintä oli, että tällä tavoin saavutin pätevyyden tulla huolituksi osallistumaan pääsykokeisiin.

Sisään yliopistoon ja Tampereelle asumaan

Kaksipäiväinen pääsykoe oli helppo. Hyväksymiskirje tuli aikanaan. En jännittänyt asiaa. Oli kesä 1968.

Asuin silloin Lahdessa, missä harjoitin rakennusmaalarin työtä. Ajatukset muunlaisesta työurasta tuntuivat vähemmän kiinnostavilta kuin kaksi vuotta aiemmin keväisen innostuksen puuskassa. Kaksi lukuvuotta internaatin seinien sisällä tuntui liialliselta opiskelun kimpussa olemiselta. Muuttoa Tampereelle joudutti kuitenkin sellainen asia, että olin käynyt siellä kesällä vihityttämässä itseni naimisiin. Muodostumassa olevan perheen kolmas tyyppi oli odotettavissa jouluksi. Huomionarvoista on, että vaimoni oli aloittanut vuotta aikaisemmin yhteiskunnalliseen tutkintoon tähtäävät opinnot yliopistossa. Anoppi, leskirouva, huoli meidät luokseen asumaan. Hippoksen lähettyvillä ollut puulämmitteinen asunto oli pieni, huone ja keittiö.

Oli tullut muutoksia elämään, joka ei ollut siihenkään asti ollut erityisen vakaata. Yhtäaikaaisesti perhe, muutto outoon kaupunkiin, kansakoulupohjalta yliopistoon, kaikki samassa rytäkässä. Tällaisen muutosruuhkan rasittavuusmerkitystä aloin pohtia vasta tätä kirjoittaessani, eli viisikymmentäneljä vuotta myöhemmin. Silloin, nuorehkona, kaikki eteen tuleva oli jollain tavoin asiaan kuuluvaa.

Minusta tuli tamperelainen. Kaksi syntyperäistä, pian kolme, ja minä kymenlaaksolainen samassa pienessä asunnossa. Yhteiselämä ei ollut niin vaivalloista kuin luulisi.

Opiskelua I

En tiedä tarkasti, miksi valintani osui yhteiskunnalliseen tutkintoon. Saattaa olla, että arvelin itselläni olevan parhaat mahdollisuudet läpäistä juuri se sisäänpääsykoe. Muistelen hämärästi, että ajattelin sen olevan luonteva

aloitus opetusjaostotutkintoa pitempään opintiehen. Ehkä ajattelin näin, tahi sitten en.

Yliopistolle oli sopiva kävelymatka. Jos teki mieli mustanmakkaran pät-kää, saattoi tehdä mutkan Tammelan torille. Opinnot etenivät alkuun pääs-tyään jotenkuten. Melko varhain käsitin, että vieraat kielet, joihin minun maailmassani kuului myös ruotsi, olisivat vaivalloinen asia. Vahvuuteni ei ole koskaan ollut ulkomuistiin painettavien asioiden pänttäminen. Kärsi-vällisyys ei riitä.

Yhteiskunnallisen tutkinnon saattoi suorittaa joko A-tutkintona tahi B-tutkintona. Valitsin B:n, koska siinä ei vaadittu lukiokursseja kuin yhdestä kielestä. Rajoituin ruotsiin. Rajoituin, en keskittynyt. Tämä ei tiennyt hyvää mahdollisen jatko-opintoasian kannalta.

Meidän ylioppilastutkinottomien täytyi suorittaa joitakin lukion oppi-määrän taseisia valmistaviksi aineiksi kutsuttuja kursseja. Kielet, myös suo-men, kuuluivat tähän kategoriaan. Vieraat kielet, tapauksessani siis kielen, sai valita. Muut valmistavat aineet sekä tuberkuloositarkastus olivat pakollisia.

Ensimmäisenä varsinaisena tutkintoaineena suoritin historian alimman kurssin. Tentin vastaanottanut Viljo Rasila kysyi, aioinko opiskella historiaa enemmän. Sanoin, ettei minulla ollut sellaista suunnitelmaa. Meillä oli lep-poisa keskustelu, torpparilaitoksesta väitellyt Rasila ja minä torpparin pojan-poika. Hän antoi minulle mainesanan hyvät tiedot. Tämä silti, vaikka en osannut vastata kerjäläismunkistoja koskevaan kysymykseen lähes mitään.

Parin vuoden päästä muutimme Vanhalle Domukselle. Matka yliopistol-le lyheni entisestään.

Oheistoimintaa

Halusin mieluummin seurata maailmanmenoa sivusta, osallistumatta miten-kään sen järjestämiseen. En siinä kuitenkaan onnistunut. Tulin alkuvaihees-sa valituksi opiskelijakorporaation hallitukseen. Opiskelijakorporaatio oli tuolloin oppilaskunta, joka myöhemmin fuusioitui ylioppilaskuntaan. Huo-masin pian istuvani opetusjaostokollegiossa, joka oli jonkinlainen hallinto-elin. Opiskelijoilla oli siinä edustus, yksi kustakin opetusjaostosta. Puhetta johti, siihen aikaan vararehtori, Erkki Pystynen. Pieni muistikuva siitä. Erään kerran, kun kokouksen osanottajat empivät, minkä tuolin kukin valitsisi yli-opiston tilavan kokoushuoneen pitkän pöydän ääreltä, Pystynen puuttui asiaan. ”Istumajärjestys on vapaa, elleivät jonkun ambitiot tai intrigit toisin vaadi”, hän lausui.

Valtion korkealta taholta oli asetettu komitea selvittämään Tampereen yli-opiston opetusjaostojen tutkintojen kelpoisuutta julkisiin virkoihin. Komitean

puheenjohtajana oli rautatiehallituksen pääjohtaja Esko Rekola. Opetusjaostojen edustajat, yksi kustakin, kutsuttiin komitean kuultaviksi. Muut opetusjaostot laittoivat sinne hallinnossa tärkeässä asemassa olevan opettajan, yhteiskunnallinen opetusjaosto minut. Väsäsin kirjallisen lausunnon, jonka luin komitealle ja jonka jätin puheenjohtajan vieressä istuneelle sihteerille. Puheenjohtaja kiitti ja kysyi jotain, johon osasin vastata. Poistuin. Kuukausien päästä ilmestyi tililleni kolmenkymmenen markan palkkio. Muuta en asiasta koskaan kuullut.

Altistuminen politiikalle

Jäljestä päin tuota aikaa sanotaan ylipolitisoituneeksi ja vaikka miksi. Ehkä se oli, ehkä ei. En osaa arvioida, mikä olisi sopiva määrä poliittista keskustelua ja touhuamista korkeakouluelämässä, saati muussakaan maailmanmenossa. Olin jäsenenä joissain, tässä mainitsemattomissa, opiskelijapoliittikkaan ja yliopiston hallintoon liittyvissä toimielimissä. Muistot ovat kuitenkin jo niin haalistuneita, ettei niitä kannata edes luetella, saati kirjallisesa muodossa muistella. Mutta jouduin osapuoleksi isossa kiistassa. En saanut selkoa silloin, enkä kovin tarkasti tiedä vielääkään, mistä riideltiin. Ymmärtäminen ei ole tarpeellista riitelyssä. Kuulosti, että riita oli marxilaispainotteinen, kuten kansankorkeakoulunikin oli ollut. Valitsin puoleni, mikä ei ollut vaikeaa. Asetuin sille puolelle, jossa oli vähemmän tosikoita. Pian huomasin olevani mukana poliittisessa elämässä enemmän kuin sivustakatselijana. Toista puolta sanottiin taistolaisiksi ja milloin miksikin. Nimitely oli molemminpuolista. Kokoonnuttiin ja paasattiin, äänesteltiin. Oltiin sellaiseen käytetyn ajan ja energian voinut huonomminkin käyttää. Osaltani ehkä paremmin, vaikka ruotsin tankkaamiseen. Ja ehkä jonkun muunkin kielen. Olen pannut merkille, että pahimmatkin pukarit rauhoittuivat aikanaan ja asettuivat palvelemaan yhteiskuntaa sekä omaa uraputkeaan. Sen verran keskusteluilmapiiirin poliittisuudesta ja radikaaleista äänenpainoista, usein vasemmistolaisista. Kyllä se keskustelu, reippaine ylilyönteineenkin, jollain tavoin raikasti ilmaa. Ja oli aikakin.

Ei pidä myöskään unohtaa maailmanpolitiikkaan reagoimisia. Oli menossa Vietnamin sota. Protestimarssittiin läpi Tampereen. Oli vuoden 2001 tammikuu, kun lomamatkalla Saigonissa kävin sotarikosmuseossa. Vietnamin sotaan liittyviä, pitkin maailmaa kerättyjä julisteita oli koottu omaksi osastoksi. Lämmin värinä kulki läpi, kun näin julisteen, jolla kutsuttiin ihmisiä Vietnamin sodan vastaiseen mielenosoitukseen. Lähtö tapahtui Sampolan edestä. Päättelin kyseessä olevan Tampereen. Paikkakunta ja vuosi olivat unohtuneet julisteesta pois.

Oheistoiminnan tapaisena on pakko mainita yliopiston kuppila, erityisesti alakuppila. Siellä opiskelijoiden toistensa tapaamisilla, tutustumisilla, kokemusten vaihtamisilla, kinaamisilla ja jos vaikka millä oli ainakin yhden oppiaineen verran tietoa lisäävää merkitystä. Edellyttäen, että halusi sellaiseen aikaansa käyttää.

Opiskelua II

Pääaineeksi valitsin kunnallispolitiikan. Nähtävästi arvelin, että kuntaa suuremman yksikön asioihin minusta ei ole. Kakkosaineeksi otin valtio-opin. Se tuntui jotenkin poliittissävyytteiseltä viisaiden aineelta. Uskoin siten syventäväni näkemystä yhteiskunnan rakenteista ja niiden toimintaan vaikuttavista lainalaisuuksista. Olin jo hieman politisoitunut. Nyt oli koossa kolme oppiainetta; kunnallispolitiikka, valtio-oppi ja historia. Olisiko niillä jotain edistävää vaikutusta pyrkiessäni mahdollisesti johonkin muuhun kuin tuolilaiseen ammattiini, rakennusmaalarin työhön, sitä en miettinyt.

Pieni episodi valtio-opin keskikurssistani. Tentin vastaanottaja Vilho Harle antoi mainesanan ”hyvät tiedot”. Sanoin ”Viljelle”, että minulle olisi kuulunut erinomaiset tiedot. ”Kun sinä et osanna sitä Tuverkeenija [Duverger]”, sanoi tohtori Harle. Käyttäytymiseni epätarkoituksenmukaisuuden kuvaajana kerron, että kävin uusimassa tentin. Tohtori Harle antoi (armosta?) mainesanan erinomaiset tiedot, mutta urputti vielä ”Tuverkeenista”.

Psykologiaa opetti tohtori Jaakko Borg. Hän oli tutkinut väitöskirjaansa varten vankien pään muotoja tarkoituksenaan saada selville, olisiko rikoksiin taipuvaisuudella ja pään mallilla yhteyttä toisiinsa. En muista, mihin hän oli päätenyt. En kiinnittänyt erityistä huomiota hänen päänsä muotoon. Borg, joka vaikutti ystävälliseltä mieheltä, antoi alimmasta kurssista mainesanan erinomaiset tiedot. Enempää en psykologiaa opiskellut. Sen verran tämä alkeistason oppimäärä viritti ajatusta, että havaintopsykologia jäi jossain määrin kiinnostuksen kohteeksi. Ei kuitenkaan edes harrastukseksi saakka.

Sosiologian alimman kurssin suoritin pelkästään oppikirjoiksi määrättyjä teoksia lukemalla ja tenttimällä ne. Näin muistan. Matti Parjanen antoi mainesanan erinomaiset tiedot.

Kaikki tuntui kohtalaisen helpolta, mutta ruotsi takkusi. En pitänyt, enkä pidä vielä, itseäni kielissä huonona. Jotenkin se vaan edistyi etanan vauhtia. Mutta kuitenkin pääsin eteenpäin.

Kunnallispolitiikan ylimpään kurssin kuului seminaareja ja jotain muuta sellaista, jota en tarkkaan muista. Seminaariesitelmässä olin selvittänyt kauppalaa kuntamuotona Suomessa. Erityisesti minua kiinnosti vuonna 1858 perustettu Ikaalinen, joka oli vielä vuonna 1970 epäitsenäinen kauppalala.

Ainoa Suomessa. Näin sen jonkinlaisena marginaali-ilmiönä, jollaiset ovat aina kiinnostaneet minua. Puolisentoista vuoden päästä seminaariesitelmästäni Ikaalisten epäitsenäinen kauppala lopetettiin ja koko Ikaalinen muuttui tavalliseksi kauppalaksi. Paljon en seminaareista muista, mutta ainakin sen, että Ilomantsin poika Voitto Maksimainen heitti kysymyksen, voisiko kunnat lopettaa ja valtio laittaisi konttorin määrävälein. Sittenmin sain kuulla, että Voitto ahersi itsensä maisteriksi ja hoiti tärkeitä tehtäviä kotiseudullaan Pohjois-Karjalassa. Sain kerran häneltä terveisiä.

Kunnallispolitiikan ylimmän kurssin lopputentin reputin. Se oli ainoa reputus koko aikana. En käsittänyt silloin, enkä vieläkään, miksi juuri se tenttipäivä oli niin surkea. Uusintakerralla maaliskuussa 1973 pärjäsini paremmin ja sain mainesanan hyvät tiedot, johon tyydyin. Tentin otti vastaan joku Tampereen kaupungin virkamies sivutoimenaan.

Tutkielman aiheeksi olin valinnut *Kunnan asema työsuojeluhallinnon organisaatiossa*. Taas olin hakeutunut tutkimaan marginaalia. Tiesin tutkimatta, ettei kunnalla ollut merkityksellistä asemaa työsuojeluhallinnossa. Aihe kuitenkin kelpuutettiin ja opinnäyte hyväksyttiin aikanaan mainesanalla hyvät tiedot.

Mitä muuten tulee kunnallispolitiikan opetukseen yhteiskunnallisessa opetusjaostossa, ei se häävillä kannalla ollut. Luennot olivat tuntiopettajien varassa ja usein vaatimatonta tasoa. Parasta aineen opetuksessa olivat oppilaat. Tentittävä materiaali oli kuitenkin sellaista, että oppikokonaisuuden avulla kykeni saamaan kohtalaisen kuvan siitä, mitä kuntalaitos instituutioon on ja miten sen olisi syytä toimia.

Ruotsin kielen lukiokurssin olin selvittänyt tyydyttävien tiedoin. Sen parempaa mainesanaa en osannut havitellakaan.

Valmistuminen ja töihin

Joulukuun 14. vuonna 1973 on merkitty todistukseen yhteiskunnallisen tutkinnon suorittamispäiväksi. Yksintein ostin yliopiston kansliasta sosionomin arvon, joka maksoi 10 markkaa. Runsaan viiden, valmistavat opinnot mukaan lukien seitsemän, vuoden puuhastelu oli tullut merkittävään vaiheeseen. Olin 32-vuotias.

Aikaa oli mennyt erilaisissa osallistumisissa, kuten edellä on lyhyesti kerrottu. Lisäksi olin tehnyt palkallisia töitä. Niin rakennusmaalarin hommia kuin muutakin. Lisätulot olivat tarpeellisia senkin jälkeen, kun valtio oli ruvennut takaamaan opintolainaa. Asuessamme Tampereen Domuksella olin suhmuroinut itseni jonkinlaiseksi talon hovimaalariksi. Sain silloin tällöin mukavaa lisätuloa tuottavaa keikkaa.

Tutkintoon olisi riittänyt neljä varsinaista oppiainetta. Suoritin viisi. Hurvittelin myös, täytyy nöyränä muistaa. En ollut muutenkaan mallioppilas.

Tammikuun 8. päivänä vuonna 1974 Vantaan kaupungin tekninen lautakunta valitsi minut, tiukan äänestyksen jälkeen, rakennusvirastoon jaosto-sihteerin tehtävään. Olin vuosien aikana ehtinyt verkostoitua sen verran, että kykenin vaikuttamaan asian poliittiseen ennakkovalmisteluun itselleni myönteisen tuloksen aikaansaamiseksi. Onnistuin. Pidin sitä lupaavana saavutuksena kaupungissa, jossa en ollut koskaan käynyt ja josta en tuntenut lähes ketään enkä mitään. Tikkurilan maalitehdas ja Seutulan lentokenttä sentään olivat tietoisuudessani. Helmikuun alusta otin työn vastaan. Kuu-kausipalkkaa sain noin puolet siitä, mitä olin kesällä 1970 tienannut Sköldvikin rahakkaissa petrokemian teollisuuden rakennushommissa. Sköldvik oli viimeinen varsinainen täyden työajan rupeama taakse jääneessä ammatissa.

Viitisen vuotta olin teknisen lautakunnan kunnallisteknisen jaoston sihteeri. Toimenkuvaan liittyvänä tehtävänä kuului toimia myös ensin liikennelautakunnan ja sittemmin tielautakunnan sihteerinä. Aiempi kokemukseni rakennustyömaista oli isoksi hyödyksi. Oli urakoiden vastaanottotarkastuksia ja vaikka mitä. Täytyi kirjoittaa pitkiä ja joskus vaivalloisiakin, erimielisyyksiä sisältäviä, pöytäkirjoja sekä muistioita. Vantaa kasvoi yli kymmentuhannen asukkaan vuosivauhtia. Rakennettiin. Tällaisen toimeliaisuuden kouriin joutuessaan sai osakseen, ei sopimattomissa määrin, myös saunaa ja viinaa.

Vuoden 1979 tammikuussa harppasin ensimmäisen askeleen uraputkessa eteen päin. Ruotsin kieli, jota olin siihen asti pitänyt turhana ja sen opiskelua vikatikkinä, tuli välttämättömyydeksi. Näköpiirissä oli virka, jossa edellytettiin tyydyttävää ruotsin kielen taitoa. Vantaahan on kaksikielinen kunta. Tilasin Hufvudstadsbladetin ja sen lisäksi koitin kaikin keinoin treenata itseäni kielikoetta varten. Viritin radion ruotsinkieliselle asemalle. Läpäisin kielilautakunnan tentaattorin virallisen kokeen, niin suullisen kuin kirjallisen osan. Tulin valituksi esimiesasemaiseen virkaan.

Päivälleen kaksikymmentäyhdeksän vuotta meni Vantaan kaupungin palveluksessa. Neljässä eri tehtävässä. Koko aika tekniseen toimeen jotenkin liittyen. Katson kuusi vuotta vuokratalojen isännöinnissä myös tällaiseksi. Viimeiset kolmetoista vuotta palvelin teknisen toimen henkilöstöasioiden päällepälmärinä. Siihen tehtävään minut kutsuttiin. Homma oli mielestäni kaikista neljästä minulle sopivin. Hauska yksityiskohta: kun kuuden vuoden poissaolon jälkeen palasin vuokrataloista rakennusvirastoon (muuttui sittemmin tekniseksi toimialaksi), jotkut kyselivät, olinko ollut jossain, kun ei ollut vähään aikaan näkynyt.

Ehkä se kannattaa mainita, etten havainnut tutkintoni aineyhdistelmällä olleen mitään merkitystä rekrytointitapahtumissa. Kenelläkään ei näyttänyt olevan tarvetta syynätä todistuksesta yksityiskohtia. Sosionomin oppiarvo oli riittävä meriitti valitsijoiden silmissä ja korvissa. Kelpoisuuden muodollinen puoli selkeytyi opetusjaostotutkintojen osalta 12. maaliskuuta 1982 annetulla asetuksella, jolla nämä tutkinnot määriteltiin yksiselitteisesti alemmiksi korkeakoulututkinnoiksi. Asetuksen seitsemännen pykälän mukaan myös alempi korkeakoulututkinto on loppututkinto.

Kansalaisaktiivisuutta lähiössä

Puolen vuoden toisten nurkissa kortteeraamisen jälkeen sain, verkostoitumiskonstieni avulla, keploteltua meille vuokra-asunnon Havukosken lähiöstä, neljän kilometrin päässä Tikkurilasta, jossa työpaikkani oli. Perhe tuli syksyllä 1974 Tampereelta ja asetuimme. Elämä pääkaupunkiseudulla, miljoonan ihmisen keskittymässä, alkoi.

En kyennyt täälläkään pysymään sivustaseuraajana. Ajauduin osallistumaan niin oman lähiön yhteiskunnallisiin juttuihin kuin joskus laajempiinkin. Jouduin myös poliittiseen järjestöelämään. Vaikka tunsin itseni vieraaksi ja oudoksi pääkaupunkiseudun maailmanmenossa, kuten myös järjestötoiminnassa, niin jollain tavoin pärjäsin. Ehkä otin vastaan sellaisia tehtäviä, jotka monelta muulta olisivat sujuneet paljon paremmin. Ei siinä henki mennyt. Terveystä en osaa sanoa. Sitä kesti pari vuosikymmentä. Sen jälkeen muutin Helsingin puolelle, Kontulan lähiöön. Uusi avioliitto veti sinne. Helsingissä en ole osallistunut mihinkään.

”Rauhassa raatamiselta”

Olen 81-vuotias. Elän kahta huushollia. Toinen Kontulassa ja toinen Heinolan syrjäkylillä. Kalastelen, marjastelen ja sienestelen sekä yritän pitää Heinolan kiinteistöä kunnossa. Raahaan polttopuita metsästä. Meillä on pieni perunamaa. Lueskelen ja hiukan kirjoittelen. Olen vihdoin päässyt, eräässä katsannossa, mieleiseeni jamaan, seuraamaan maailmanmenoa sivusta. Ei se hyvältä näytä.

Tähän olen päätenyt, sähköttömästä metsämökistä maailmalle lähtenyt. Sota-aikana, mätäkuussa syntynyt.

Arja Honkakoski

Sosiaalisen siemenen kylväjäksi

Suuressa muutossa maalta kaupunkiin

Synnyin Helsingin olympiavuonna suurten ikäluokkien viimeisimpien vuosikertojen ponnistaessa maailmaan. Kuusilapsiset ja sitäkin suuremmat pienviljelijäperheet olivat tavallisia 1950-luvulla Siikajärven kylällä, kotipitäjäksäni Rautavaaralla, kuten Pohjois-Savossa yleensä. Metsätöiden ja muuttaman lehmän varassa elämän niukkuus oli käsin kosketeltavaa. Kun juuri kennelläkään ei ollut paremmasta tietoa, lapsen kokemus köyhyydestä oli suhteellista ja kollektiivisesti jaettua. Absoluuttisen köyhyyden raja kulki siinä, jos kyläkoululla lähes kaikille lapsille annettujen vaateavustusten lisäksi perheelle toimitettiin kunnan hätäapupaketteja. Lapsen sielunmaisemaani tämän omakohtainen kokeminen jätti kirvelevän jäljen.

Myös elämän rikkauksien makuun pääsin lapsuudessani. Tosin niiden ymmärtäminen on tapahtunut viiveellä. Kansakouluun läksin kuusivuotiaana lukutaito taskussani. Isoveljeni oli opettanut minut lukemaan jo edellisenä keväänä. Sujuvasta lukutaidosta oli paljon iloa erityisesti runojen varhaisessa oppimisessa. Neljä luokkaa kansakoulua käynyt äitini oli mestari opettamaan runojen ilmeikästä lausuntaa paatosta välttäen. Runon lahjastani seurasi, ujo kun olin, liiankin jännittäviä tilanteita koulun joulu- ja kevätjuhliissa. Jännitys oli vielä pahempi, kun pääsin tai jouduin kouluni edustajana kirkonkylälle koulujen välisiin ”henkisiin kilpailuihin”. Selvisin hengissä.

Jos isäni ei ollut kovinkaan rientoisa perheen elannon eteen uurastaja, sitä rivakampi hän oli kiiruhtaessaan kirkonkylälle yhteiskunnallisten asioiden äärelle kunnanvaltuuston kokouksiin. Hänen tahtiaan ei hidastanut kahteen luokkaan jäänyt kansakoulu. Vaikka Rautavaara lukeutui maamme köyhimpiin kuntiin, sitä se ei ollut henkisesti – päinvastoin. Lieneekö aineellinen köyhyys siivittänyt vähävaraisten päättäjien ajatuksia lasten paremman tulevaisuuden mahdollisuudesta, kun he perustivat vuonna 1960 kunnallisen keskikoulun. Valtion tuen saamisen kriteereinä olivat kunnan köyhyys

ja syrjäinen sijainti, jotka täyttyivät kirkkaasti Rautavaaran kohdalla, olihan se Suomen köyhin kunta sinäkin vuonna ja syrjässä kaikesta.

Pääsy kunnalliseen keskikouluun oli elämäni suuntaajana ratkaiseva. Vanhempieni ymmärrys maksuttoman koulunkäynnin merkityksestä oli lähes poikkeuksellista kotikylälläni. Ilmainen koulutus, koulukirjat, matkat ja ruoka sekä asuntolapaikka meille pitkämatkalaisille tarjosivat vähävaraisten perheiden lapsille ainutkertaisen mahdollisuuden kurkottaa kohti sivistystä. Näin ymmärsin vasta jälkeinpäin, en silloin, kun kymmenvuotiaasta lähtien podin viikot lohdutonta koti-ikävää kirkonkylän asuntolassa. Se oli hinta, jonka jouduin maksamaan monien ikäisteni kanssa opintielle pääsemisestä. Sille tielle minä kuitenkin halusin.

Keskikoulun viimeisenä keväänä olin tienhaarassa, johon historian opettajani minut saattoi, kysymällä, ”olethan sinä menossa lukioon”. En ollut lainkaan ajatellut, mitä tekisin keskikoulun jälkeen. Opinto-ohjausta ei siihen aikaan ollut eikä Rautavaaralla lukiota. En tuntenut sitä ollenkaan eikä kotikylälläni ollut esimerkkejä ylioppilaista. Haudottuani asiaa pitkään rohkenin kertoa kotona, mitä opettaja oli varalleni miettinyt. Vanhempieni suhtautuminen oli yllättävän myönteistä ottaen huomioon, että taloudellinen ahdinko ei ollut helpottanut eikä lukio-opintojeni rahoittamiseen kenties ollut varaa.

Taloudellisesta epävarmuudesta huolimatta aloitin lukion syksyllä 1968 naapurikunnassa Nilsissä. Seuraavan vuoden kevättalvella agraarinen elämänmuoto lipesi perheemme alta traagisella tavalla, kun yön hämärissä tulilieskat nielaisivat uuden navetan. Siinä lähtivät viisipäinen lehmikarjamme ja Peni-koira paremmille laitumille. Vain paras lehmämme, kylän ainoa ayrshire-rotuinen Lelli pelastui tulipalossa, sillä rahan puutteessa se oli myyty naapuriin vuosi aiemmin. Kaaoksen keskellä kävin lukion kuudennen luokan loppuun Nilsissä.

Seuraavaan syksyyn mennessä maamme historiaan jäänyt vuoden 1969 ”suuri muutto” maalta kaupunkiin oli perheemme osalta ohi. Sisarusparvi pyrähti leivän perään Etelä-Suomeen, kuka minnekin, muun muassa Vantaan akkutehtaalle, jossa veljeni tapaan monet muut kotikyläni nuoret totuttelivat teollisen yhteiskunnan pillin vihellykseen. Me loput muutimme nelihenkisenä perheenä Kuopioon. Äiti meni raskaaseen työhön teurastamolle, isä odotti eläkkeelle pääsyä ja nuorin siskoni siirtyi Rautavaaran keskikoulun ensimmäisen luokan käyneenä kokeilussa olevaan peruskouluun. Minä sain jatkaa lukion loppuun Kuopion yhteiskoulussa äidin pienen palkan, tilapäisen huoltoavun ja kesätienestieni varassa.

Maalta kaupunkiin muuttomme osui ajalliseen murroskohtaan, jossa agraarinen ja kaupungistuva elämänmuoto elivät rinnakkain Kuopiossakin.

Tämä helpotti sopeutumistani uuteen elin- ja kouluympäristöön, olihan luokallani muitakin maalaisia. Nuoren identiteetin ja maailmankatsomuksen kehittymiselle kaupunki avasi uusia mahdollisuuksia, joskaan luokkakaverien säännölliset elokuvissa ja teatterissa käynnit eivät olleet taloudellisesti minun ulottuvillani. Maailmankuvan aineksia ammensin ilmaisesta kirjastosta ja lukion reaalinlinjan korkeatasoisesta historian ja kulttuurihistorian opetuksesta. Yhteiskunnallinen kiinnostukseni syveni lukion viimeisellä luokalla, mikä suuntasi valintojani ylioppilastutkinnon jälkeen.

Olin perheeni ja kotikyläni ainoa ylioppilas, minkä aiheuttamasta vastaanotosta vaivaannuin kesällä kotikonnuilla käydessäni. Hakiessani tinkimaitoa varakkaasta naapurista kiiruhti talon emäntä lehmahaasta puolikumarassa maitoämpäriä roikottaen. Ennen käsipäivää hän niiasi syvään ja katsoi minuun alhaalta ylöspäin. Minua nolotti – ei hänen, vaan itseni puolesta. Tässä takaraivooni piirtyneessä Suomi-kuvassa vuodelta 1971 kulminoitui kohdallani sosiaalisen nousun ensimmäinen porrasaskelma, jolle ulkoapäin nostetuksi tulemisen koin henkisesti ristiriitaisena.

Ylioppilastutkinnon jälkeen hain ja sainkin historian opiskelupaikan Tampereen yliopistosta. En lähtenyt siinä vaiheessa Tampereelle, vaan opiskelin ensin vuoden Sirola-opistossa. Kansankorkeakoulun statuksella toiminut Sirola-opisto, kuten muun muassa Alkio-opisto ja Työväen Akatemia, mahdollisti Tampereen yliopiston opetusjaostoihin pyrkimisen ilman ylioppilastutkintoa sisällyttämällä opintoihin keskikoulun oppimäärät äidinkielestä, matematiikasta, historiasta ja muista keskeisistä reaaliaineista. Tämä ei koskenut ylioppilaita eikä keskikoulun käyneitä. Eri koulutustasoilta ja ympäri maata erilaisista lähtökohdista tulleiden nuorten sisäoppilaitos tarjosi minulle ainutkertaisen oppimisyhteisön.

Sirola-opiston oppiaineet muodostivat laajan yhteiskuntatieteellisen perustan, ei ainoastaan marxilaisen teorian näkökulmasta, vaan ne tarjosivat myös lukio-opintoja laajemman yleissivistyksen yhteiskunnasta ja sen toimintaan vaikuttavista tekijöistä. Kapitalismin logiikan ydintä tarkasteleva Marxin *Pääoma* raottui kansantaloustieteen kursseilla. Marxilaisen filosofian opinnot avasivat ymmärrystä yhteiskunnan taloudellisen perustan sekä arvoista, kulttuurista ja kollektiivisesta tajunnasta muodostuvan yhteiskunnan päällysrakenteen dialektisesta suhteesta. Näiden selkeimmin marxilaiseen teoriaan kiinnittyneiden opintojen lisäksi muun muassa sosiaalipolitiikan, kunnallispolitiikan ja talousmaantieteen kurssit avasivat yhteiskunnan rakenteita ja käytäntöjä. Kirjallisuuden ja kulttuuripolitiikan opinnot olivat myös kiinnostavia.

Opillinen pääoma, jonka teoreettisten sisältöjen ohella sain Sirola-opistosta, liittyi opiskeluvälmiuksien huikeaan kehittymiseen. Siihen vaikuttivat

pääosin korkeatasoinen luento-opetus, muistiinpanotekniikan omaksuminen, oheiskirjallisuus sekä niiden pohjalta asioiden kriittinen pohdiskelu ja ymmärtäminen. Nämä akateemiset perustaidot tulivat testatuiksi minun ja monen muun Sirola-opiston käyneen osalta Tampereen yliopiston yhteiskunnallisen tutkinnon pääsykokeissa 1972. Valtasimme satojen hakijoiden joukossa yli puolet podiumpaikoista sekä ylioppilaiden että ei-ylioppilaiden linjoilla. Minun lisäksi yksi heistä oli sydämeni valloittanut nuorukainen, jonka kanssa yhteiselomme on jatkunut yli viisikymmentä vuotta.

Teoreettisen ajattelun harjoittelua yhteiskunnallisen tutkinnon opinnoissa

Tampereen yliopiston ovesta sisään astuminen oli sukupolvikokemus, jonka vivahteet ilmenivät erilaisista taustoista tulleiden opiskelijoiden suuntautumisessa uuteen elämänvaiheeseen. Toiset paneutuivat ensisijaisesti opiskeluun, toiset olivat aktiivisia opiskelijapolitiikassa ja jotkut onnistuivat yhdistämään opiskelun ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen. Lisäksi oli ”opiskelijaelämää”, joka tarjosi opiskelun ja politiikan lisäksi monenlaista vertaistukea nuorten sosiaalistumiselle akateemiseen yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Omat painotukseni olivat opiskelussa, perheen perustamisessa ja vähäisessä määrin opiskelijaliikkeessä konkretisoituen TOS:n ehdokkuutena yliopiston vaaleissa. Yhteiskunnallisen tietoisuuden herääminen 1970-luvun alussa oli aistittavissa myös Tampereen yliopiston opiskelijoiden keskuudessa. Itselleni se oli lähtökohtaista ja tietoisuuden syventämisen tarpeeni kannavoituivat uuden oppimiseen. Korvissa soi Brechtin *Oppimisen ylistys*.

”Opi perusasiat.

Se ei riitä, mutta opi ne.

Niille, joiden aika on tullut,

se ei koskaan ole liian myöhäistä.”

Yhteiskunnallisen tutkinnon pääaineeksi valitsin sosiaalipolitiikan, laajaksi sivuaineeksi työvoimapolitiikan sekä kunnallisoikeuden peruskurssin. Lisäksi poimin tiedekunnan tarjonnasta sosiologian, kunnallispolitiikan ja julkishallinnon approbaturit. Kiinnostuksen ohella valintoihini vaikutti jo ensimmäisenä syksynä kypsynyt ajatukseni maisteriopinnoista, joihin halusin jatkaa yhteiskunnallisen tutkinnon jälkeen. Valinnoissani näkyi myös orastavaa aavistelua yhteiskunnan tulevan kehityksen avaamista työmahdollisuuksista.

Ehkä mieleen painunein kokemukseni opetuksesta liittyi yliopettaja Simo Koskisen sosiaalipolitiikan peruskurssin luentoihin, jotka maanantaisin

täyttivät Sampolan auditorion viimeistä penkkiriviä myöten. Kaiken kaikkiaan jälkeensä ajattelen, että yhteiskunnallisen tutkinnon opinnot toimivat kohdallani teoreettisen ajattelun harjoitteluna. Oppiaineiden teoreettisuudessa oli huomattavia eroja. Kunnallisoikeus edusti käytäntölähtöisintä ja sosiologia teoreettisinta lähestymistapaa. Mistään teorian kuivaharjoittelusta ei ollut kyse. Erityisesti sosiaalipolitiikassa käsitteiden ja ilmiöiden kiinnittäminen yhteiskunnan ajallisiin konteksteihin auttoi asioiden ymmärtämistä ja edisti teoreettisen ajattelun kehittymistä.

Sosiaalipolitiikan yksi murroskohta niin tieteenalana kuin käytännön politiikkana ajoittui 1970-luvun alkuun, mikä ilmeni muun muassa sosiaalipolitiikan tehtävän uudelleenmäärittelynä ja käsitteiden uudistumisena. Muutokset näkyivät opetuksen ajankohtaisina sisältöinä ja tuoreena tutkimuskirjallisuutena, kuten Jorma Sipilän *Sosiaalipolitiikka* (1972). Sipilän määritelmä sosiaalipolitiikasta huono-osaisten suhteellisen aseman parantamisena oli radikaali ja yhteiskunnallisesti kantaa ottava. Se haastoi Armas Niemisen (1955) pitkään hallinneen määritelmän, jonka mukaan sosiaalipolitiikka sisältää pyrkimykset ja toimenpiteet, joiden tarkoituksena on kohtuulliseksi katsotun elintason, turvallisuuden ja viihtyvyyden takaaminen eri yhteiskuntaryhmille, perheille ja yksilöille.

Sipilä kohdisti kritiikkinsä Niemisen määritelmän implikoimaan sosiaalipolitiikan tehtävään, josta puuttuivat köyhien ja työväestön aseman parantaminen, eriarvoisuuden vähentäminen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisääminen. Myöskään vuosisadan alun juurilta asti ollut sosiaalipolitiikan tehtävä luokkavastakohtien lieventämisestä yhteiskuntarauhan ylläpitämiseksi ei sisältynyt enää Niemisen määritelmään. (Sipilä 1972, 21.)

Syvällisin teoreettisen ajattelun harjoitukseni toteutui opinnäytetyössä, kun tein tutkielman aiheesta vapaus ja hyvinvointi. Aiheen valintaan vaikutti tutkielmaseminaarissa esiin tuomani kiinnostus teoreettisia kysymyksiä kohtaan. Yliopettaja Koskinen nosteli kulmiaan, viittasi kuitenkin J.P. Roosin (1973) tuoreeseen väitöskirjaan *Welfare Theory and Social Policy* ja siinä vapauden tarkasteluun Isaiah Berlinin (1960/2001) vapauskäsitteiden pohjalta. Ostin samana päivänä Roosin väitöskirjan yliopiston kirjakaupasta. Sen ja muiden lähteiden (mm. Marx ea., Noponen 1971, Sipilä 1972) virittämänä aloin hahmotella tutkimustehtävää. Kohdistin tutkimuskysymykset vapauden ja hyvinvoinnin välisen yhteyden tarkasteluun sekä sosiaalipolitiikkaan vapauden ja hyvinvoinnin edistäjänä. Kiinnitin tutkielman marxilaiseen viitekehykseen, jota Sipilän ja Roosin edellä mainitut teokset myös tukivat.

Poimin joitakin kohtia teoreettisen ajattelun harjoituksestani. Aloitin tutkielmani toteamalla, että ei voida puhua vapaudesta yleensä ikään kuin se olisi muuttumatonta ja että se merkitsisi kaikille ihmisille, vieläpä eri aikoina

samoja asioita. Vapautta ei voida ajatella ihmisestä eikä aikansa yhteiskunnasta erillisenä. Yksilötason vapauskäsitykset ovat riippuvaisia ihmisen yhteiskunnallisesta asemasta ja sen tarjoamista aineellisista elämisen ehdoista. Näistä lähtökohdista tarkastelin vapauden kehitystä antiikin demokration, feodalismien sekä valistuksen ajan myötä syntyneen kapitalismin näkökulmista päätyen nykyaikaan YK:n vuonna 1948 antaman ”Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen” kautta.

Vapauden historiallinen perspektiivi toimi siltana, kun tarkastelin teoreettisia käsityksiä vapaudesta ja niiden suhdetta hyvinvointiin. Lähestyin kysymystä Roosin (1973, 52) väitöskirjassaan esittämän Berlinin (1960/2001) negatiivisen ja positiivisen vapauden käsitteen avulla. Negatiivinen vapaus tarkoittaa vapautta jostakin, kuten ulkoapäin tulevasta pakottamisesta tai ihmisen oikeuksiensa mukaisen toiminnan rajoittamisesta. Negatiivinen vapaus ei sinänsä merkitse vapautta johonkin eli todellista mahdollisuutta käyttää esimerkiksi valinnan vapautta. Negatiivisella vapaudella ei ole juurikaan yhteyttä hyvinvointiin, kuten Roos sen käsittää. Hänen mukaansa hyvinvointi ei ole tarpeiden passiivista tyydyttämistä, vaan siihen kuuluu myös ihmisen mahdollisuus vaikuttaa omaan toimintaansa. (Roos 1973, 51–52.)

Positiivisella vapaudella Berlin (1960/2001) tarkoittaa Roosin (1973, 52) tulkitsemana vapautta johonkin, mikä ilmenee ihmisen mahdollisuutena säännellä itseään, ympäristöään ja niitä asioita, jotka vaikuttavat hyvinvointiin. Roos painottaa positiivisessa vapaudessa samaa kuin hyvinvoinnissa eli ihmisen mahdollisuutta vaikuttaa omaan toimintaansa ja ympäristöönsä. Päättelin, että näin ajateltuna positiivisella vapaudella ja hyvinvoinnilla on kiinteä yhteys, jota pohdin myös Marxin vieraantumisteorian näkökulmasta. Itse asiassa vieraantumista voidaan pitää hyvinvoinnin vastakohtana (vrt. Roos 1973, 47). Mielestäni vieraantuminen uusine ilmenemisen muotoineen on edelleenkin erittäin ajankohtainen ilmiö ja este ihmisen hyvinvoinnin toteutumiselle.

Hyvinvoinnin käsitteen ongelmallisuutta tarkastelin Jyrki Noposen (1971, 18–20) subjektiivisen ja objektiivisen hyvinvoinnin jaottelun pohjalta. Sen mukaan subjektiivisen hyvinvoinnin perustana ovat ihmisen itsensä tunteet ja kokemat tarpeet. Vastaavasti objektiivinen hyvinvointi perustuu kaikille ihmisille yhteisiin ja välttämättömiin tarpeisiin, jotka ovat objektiivisesti osoitettavissa. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta päädyin siihen, että jos kaikkien ihmisten välttämättömät perustarpeet tyydytetään samantasoisesti, hyvinvointi jakautuu oikeudenmukaisesti. Kun taas subjektiivisia tarpeita, jotka ovat opittuja ja vaihtelevat ihmisten välillä, ei voida pitää oikeudenmukaisesti jakautuvan hyvinvoinnin perustana. Vaikeaa on arvioida, miten tällainen käsitys hyvinvoinnista toimisi sosiaalipolitiikan tavoitteena tässä

ajassa, jossa ihmisen koettua hyvinvointia pyritään tavoittamaan myös tutkimuksen avulla.

Yhteiskunnallisen tutkimuksen merkityksen kiteytän tärkeäksi askelmaksi yliopisto-opintojeni kokonaisuudessa. Se toimi joustavana siltana maisteriopintoihin tarjoten hyvän tuntuman sekä teoriaan että käytäntöön. Se mitä jälkeenpäin huomaan puuttuneen Tampereen yliopiston molemmista tutkimuksista, ei ollut mahdollista 1970-luvun ajallisessa kontekstissa. Esimerkiksi yhteiskuntatieteiden keskiössä olevat rakenteet nähtiin irrallaan ihmisten toiminnasta, josta vasta Anthony Giddensin (1984) rakenteistumisen teoria 1980-luvulla avasi keskustelun. Hyvinvointivaltiostakaan ei puhuttu, sillä sen aika sosiaalisena rakenteena ja palveluina oli vasta kypsymässä. Sosiaalisen käsite itsessään ei myöskään saanut huomiota, vain sen ilmenemismuodot, kuten ”sosiaalinen kysymys”, sosiaalihuolto ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus.

Yhteiskunnallisen tutkintoni merkitys vanhemmilleni oli valtava. Voi vain kuvitella sitä ylpeydentunnetta, kun äitini pitkään oikeaa sanaa hakien sai kakistettua teurastamon ruokatauolla työkavereilleen – meidän työstä se tuli seminologi! Kohdilleen äiti osui, sillä sosiaalisen siemenen kylväjäihän meistä monista yt-sosionomeista tuli.

Hyvinvointivaltion rakennustyömaat kutsuvat

Tampereella vietetty elämänvaihe kesti kuusi vuotta, jona aikana perheessämme tapahtui suuria asioita. Molemmat lapsemme syntyivät, puolisolllani oli kunnallistutkimnon sosionomin ja minulla yhteiskunnallisen tutkimuksen sosionomin ja yhteiskuntatieteiden maisterin paperit taskussa. Tuntumaa työelämään olimme molemmat ottaneet jo opintojen kuluessa, puolisoni kunnansihteerin viransijaisuudessa pohjoisessa ja minä vajaan vuoden sosiaalitarkkailijana Raahessa. Tutkimnon lisäksi työkokemuksella oli ratkaiseva merkitys, joka vaikutti puolisoni valintaan kunnansihteeriksi Paltamoon. Pakkasimme muuttokuorman, jätimme Tampereen taaksemme ja suuntasimme kohti Kainuuta vuonna 1978.

Hain sosiaalialan töitä, mutta niitä ei tuolloin ollut lähikunnissakaan tarjolla. Sen sijaan tein pari mielenkiintoista työrupeamaa, joista toinen oli akutaarin tehtävät Tilastokeskuksen viimeisessä (1980) lomakepohjaisessa väestön ja rakennuskannan laskennassa Paltamon kunnan osalta. Sen lisäksi olin reilun vuoden tutkijana Kainuun seutukaavaliitossa. Tehtäväni oli selvittää Paltamon kunnan elinkeinojen kehittämispotentiaalia erityisesti Kontiomäen viiden radan risteyspaikan tarjoaman logistisen sijaintiedun näkökulmasta. Tampereen yliopiston aluetieteen approbaturiani oli kiittäminen,

että pääsin edes jotenkin jyvälle tehtävästä. Ihmettelin silloin ja jälkeenkin päin, miten suuri merkitys mielestäni vaatimattomalla selvitykselläni oli kunnan markkinoinnissa yritysten houkuttelemiseksi.

Muita töitä en Kainuusta saanut, joten ilmoitus avoinna olevasta Kemlin sosiaalisihteerin virasta kiinnosti. Pohdittuamme puolisoni kanssa viran hakemista ja mahdollista valintaani päädyimme Kemiin luottaen siihen, että molemmat saamme sieltä ajan myötä töitä, niin kuin kävikin. Pakkasimme taas muuttokuorman ja suuntasimme Kemiin vuonna 1981, jonka jätimme taaksemme vasta reilun neljännesvuosisadan jälkeen. Lapset kävivät siellä koulunsa ja lensivät siivilleen. Kemistä alkoi kolmekymmentäviisi vuotta kestänyt matkani hyvinvointivaltion sosiaalisen siemenen kylvömaille, joita käytäntö, koulutus ja tutkimus toivat tullessaan.

Sosiaalihuollon käytännöstä liikkeelle

Työurani Kemlin kaupungin sosiaalisihteerinä alkoi hyvinvointivaltion rakentamisen ekspansiivisimmassa vaiheessa 1980-luvun alkupuolella. Teollisen yhteiskunnan kehitys oli saavuttamassa lakipisteensä, mitä luonnehdinnat palvelujen ja informaatioteknologian perustalle rakentuvasta jälkiteollisesta yhteiskunnasta ennakoivat. Murros ilmeni elinkeinorakenteen ja työmarkkinoiden voimakkaina muutoksina, muun muassa teollisten työpaikkojen romahtamisena, kuten Kemissä, ja toisaalta teknologiakehityksen seurauksena uudenlaisen osaamisen vaatimuksina. Palvelualojen työvoimatarpeet vastaavasti kasvoivat, mikä merkitsi naisten palkkatyön nopeaa lisääntymistä.

Yhteiskunnan rakenteellinen murros ilmeni myös sosiaalihuollon painopisteen siirtymisenä sosiaalipalveluihin. Muutosta vauhditti laajasti uudistettu sosiaalihuollon lainsäädäntö, jonka toimeenpanossa olin mukana. 1980-luvun puoliväliin mennessä erityislait, kuten lastensuojelulaki, päihdehuoltolaki, vammaispalvelulaki ja erityishuoltolaki oli säädetty tai uudistettu. Yleislaiksi tarkoitettu uusi sosiaalihuoltolaki (1982) merkitsi yhden aikakauden taakse jäämistä, kun vuoden 1956 huoltoapulaki samalla kumottiin. Sosiaalihuoltolaissa painopisteen muutosta ilmaistiin uutta kieltä käyttäen, kun kunnan velvollisuudeksi määriteltiin sosiaalipalvelujen järjestäminen asukkailleen.

Sosiaalihuoltolaissa oli nähtävissä sosiaalihuollon periaatekomitean (1971) kymmenen vuotta aiemmin julkaisemat periaatteet palveluhenkisydestä, pyrkimyksestä normaalisuuteen, luottamuksellisuudesta, valinnanvapaudesta, ennaltaehkäisystä ja omatoimisuuden edistämisestä. Näille toimintaperiaatteille oli tilaus sosiaalihuoltolain sisältämissä sosiaalipalveluissa haastaen

muutosta muun muassa asiakastyön lähestymistapaan. Käytännössä se ilmeni ”objektista subjektiksi” ajattelutavan kehittämisenä, jota sosiaalihuolto kehitti uuden lain toimeenpanossa ja johon tartuimme Kemissä aktiivisesti.

Sosiaalihuoltolain uusista tehtävistä nostan esille kaksi, joiden arvioin vaikuttaneen myönteisesti sosiaalihuollon uudistumiseen. Toinen niistä liittyi kunnan velvollisuuteen järjestää sosiaalihuoltoa koskevaa koulutus-, tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoimintaa. Vaikka tehtävässä ei valtakunnallisesti eikä paikallisesti pitkälle edetty, viritti se mahdollisuuksia uudenlaisen työorientaation kehittämiseksi. Järjestimme yhteistyössä sosiaalihuollon edustajien kanssa henkilöstön koulutustilaisuuksia ja kehittämisseminaareja. Pohdimme ja työstimme toimintatapoja, joilla asiakasta tuetaan oman elämänsä subjektiksi ja osalliseksi tarvitsemansa sosiaalisen tuen toteutukseen. Yhteistyössä Lapin kesäyliopiston kanssa toteutimme säännöllisesti seminaareja sosiaalihuollon arvoista, yhteiskunnallisen tehtävän ajankohtaisista haasteista sekä sosiaalisesta muutostyöstä. Asiantuntijoina vierailivat muun muassa Aulikki Kananoja, Maisa Maaniittu, Simo Koskinen ja Kyösti Urponen.

Toinen merkittävä sosiaalihuoltolain uusi tehtävä koski kunnan velvollisuutta toimia alueellaan sosiaalisten olojen kehittämiseksi ja sosiaalisten epäkohtien poistamiseksi. Tehtävän voi jälkikäteen tulkita rakenteellisen sosiaalityön lainsäädännölliseksi ensiaskeleeksi, joka kolme vuosikymmentä myöhemmin sai oman pykälänsä sosiaalihuoltolaissa (2014). Kemissä suhtauduimme uuteen tehtävään vakavasti niissä rajoissa, jotka asian sisällöllinen ymmärtäminen ja käytännön keinot tuolloin mahdollistivat.

Järjestimme teemakokouksia sosiaalilautakunnan jäsenten perehdyttämiseksi kunnan uuteen velvoitteeseen. Valmistelin elämäni ensimmäisen teoreettisen esitelmän sosiaalisista ongelmista, joihin lain tarkoittamat sosiaaliset olosuhteet ja epäkohdat mielestäni viittasivat. Tukeuiduin Jorma Sipilän (1979) *Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen* -teokseen, jossa hän määrittelee sosiaalisiksi ongelmiksi köyhyyden, avuttomuuden ja poikkeavuuden. Vähitellen tällaisten tilaisuuksien merkitys näkyi päättäjien ajattelutavan avartumisena liittyen sosiaalisten ilmiöiden ymmärtämiseen yksittäistä asiakasta yleisemmällä tasolla. Sosiaalisten ongelmien rakenteellisiin tekijöihin vaikuttamiseen emme me eivätkä muutkaan kunnat lain toimeenpanossa juurikaan edenneet.

Sosiaalisihteerinä toimin sosiaalilautakunnan kokousten valmistelijana, sihteerinä sekä osittain myös esittelijänä. Uuden lainsäädännön toimeenpanon ja henkilöstön koulutuksen lisäksi erityisesti päiväkotien, vanhusten palvelutalon, kehitysvammaisten toimintayksikön ja nuorisokodin rakentaminen toivat tullessaan suunnittelutehtäviä. Koin hyvinvointivaltion ekspanstiivisen vaiheen sosiaalihuollon kehittymisen vahvana aikana, jolloin sen

juridinen perusta vankkeni sekä ammatillinen ja sisällöllinen ote vahvistuivat. Merkittävin edellytys sosiaalihuollon kehittämiseksi luotiin vuonna 1984 Valtava-uudistuksella, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelua ja valtionosuutta koskevalla lainsäädännöllä yhdenmukaistettiin sosiaalihuollon rahoitus terveydenhuollon tasolle.

Reilun viiden vuoden työrupeama sosiaalijohdon tehtävissä oli ammatillisen kehittymiseni kannalta hienoa aikaa. Aakkosista lähdin, kokeneilta opin ja johtajana vartuin. Yliopistokoulutuksen käsitteellisen ajattelun eväitä sovelsin kokonaisuuksien hahmottamiseen ja käytännön ongelmien ratkaisemiseen. Sosiaalihuollolla oli Kemissä kaupungissa vahva status, mikä näkyi työmme arvostuksena. Sosiaalisessa mielessä vuodet olivat myös merkityksellisiä. Hauskoina kohokohtina muistan sosiaalilautakunnan ja sosiaaliviraston perinteiset pikkujoulut. Johtoryhmältä odotettiin joka vuosi taiteellista performanssia, jota aloimme valmistella hyvissä ajoin – työaikana. Vuonna 1984 viritimme Valtava-uudistuksen kunniaksi laulun sanoittamalla ja sovittamalla Veera Teleniuksen listaykkösen ”Miljoona ruusua”, mikä sanan kiirittyä viilensi joksikin aikaa yhteistyötä terveysviraston kanssa.

*Miljoonia miljoonia miljoonia markkoja
Valtava Valtava sosiaalihuollolle tuo
Miljoonia miljoonia miljoonia markkoja
Valtava Valtava terveydenhuollolta vie...*

Sosiaalialan keskiasteen koulutus käynnistyy ja kehittyä ammattikorkeakouluksi

Kemissä kaupungin johdossa oltiin 1980-luvulla ajan hermolla keskiasteen koulutusreformin etenemisestä ja sosiaalialan koulutuksen järjestämisestä osana sitä. Näköpiirissä oli sosiaalialan oppilaitoksen saaminen Kemiin. Valmistelun edetessä kiinnostukseni virisi. Kävin Jaakobin painia punnitessani, jatkanko sosiaalihuollon tehtävissä, joissa koin vasta pääseväni asian ytimeen vai haeneko uusille urille. Uuden ja tuntemattoman kutsu veti puoleensa. Hakeuduinkin sosiaalialan opettajakoulutukseen ja ehdin valmistua ennen oppilaitoksen virkojen täyttöprosessia. Hain ja tulin valituksi rehtorin virkaan. Vuonna 1987 alkoi kaksikymmentä vuotta kestänyt työrupeama hyvinvointivaltion rikkaimmalla työmaallani – sosiaalialan koulutuksen kehittäjänä.

Aloitin rehtorina ammatillisen koulutuksen murroskohdassa, jossa keskiasteen koulutusjärjestelmää uudistettiin radikaalisti. Vanhoilla rakenteilla ei kyetty enää vastaamaan yhteiskunnan muutokseen, työvoimatarpeen määrälliseen kasvuun eikä osaamisen uusiin vaatimuksiin. Uudistus tarkoitti aikai-

sempien yli kuudensadan erillisen opintolinjan kokoamista kahdeksikymmeneksi viideksi peruslinjaksi, joissa oli yhteensä reilut kaksisataa koulu- ja opistoasteen erikoistumislinjaa. Sosiaalialan koulutuksen käynnistäminen omana peruslinjana ei ollut itsestäänselvyys. Ennen ratkaisevia päätöksiä sosiaalialan peruslinjan koulutustoimikunta perusteli komitean mietinnössään (1982) koulutuksen välttämättömyyttä väestön kasvavilla tarpeilla, sosiaalisten ongelmien vaikeutumisella ja hyvinvointivaltion laajenemisella uusine tehtävineen.

Sosiaalialan koulutuksen sisällöllisenä linjaajana komitean mietintö oli merkittävä ja kauaskantoinen sitoessaan koulutuksen teoreettisen viitekehyksen ”sosiaalisen” käsitteeseen. Toimikunnan mukaan ”sosiaalinen” ilmenee monimuotoisissa konteksteissa kytkeytyen ihmisten sekä ihmisten ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin ja ihmisen toiminnan sosiaalisiin edellytyksiin. Tiedollinen perusta muodostuu siitä tiedosta, jolla ”sosiaalista” voidaan tulkita. Keskeistä on tieto ihmisestä sosiaalisena olentona, tieto ihmisten välisistä vuorovaikutussuhteista sekä tieto niistä yhteiskunnan toimintajärjestelmistä, joiden piirissä ihmisten sosiaalisiin tarpeisiin vastataan (Sosiaalialan peruslinjan koulutustoimikunta 1982).

Toimikunnan linjaukset viittasivat yhteiskunnallisesti ja tiedelähtöisesti orientoituneeseen koulutukseen. Vahva yhteiskunnallinen kytkentä tuli esille oppilaitoksen avajaispuheessani (13.8.1987) määrittäessäni uuden koulutuksen suuntaa. Totesin sen tärkeimmäksi lähtökohdaksi opetuksen kytke-
misen yhteiskunnalliseen todellisuuteen, joka on jatkuvassa muutoksessa. Siksi tulevaisuuden ennakkointi on välttämätöntä. Painotin koulutuksen innovatiivista ja uudistavaa roolia suhteessa olemassa olevaan työelämään. Puheeni viesti oli kunnianhimoinen: ”Ei riitä, että koulutamme ihmisiä tämän päivän ammattikäytäntöihin, vaan meidän tulisi nähdä kehityksen suunta, joka huomispäivänä määrittelee sosiaalihuollon tehtävää yhteiskunnassa.” (Honkakoski 1987).

Sosiaalialan koulutuksen teoreettisen viitekehyksen kiinnittäminen ”sosiaaliseen” vaikutti mitä ilmeisimmin tiedelähtöisyyden valitsemiseen valtakunnallisten opetussuunnitelmien perustaksi. Koulutuksen toteutuksessa tiedelähtöisyys konkretisoitui opintojen sisältöinä, joita olivat muun muassa sosiaalipolitiikan, sosiologian, kasvatustieteen, psykologian ja kansanterveystieteen opintojaksot. Tiedelähtöisyydellä oli etunsa ja haasteensa. Etuna oli ammatillisten käytäntöjen ilmiöiden käsitteellistäminen, joka mahdollistaa tietoon perustuvan ajattelutavan kehittymisen. Opettajia tiedelähtöisyys haastoi pohtimaan, miten luoda konkreettinen silta esimerkiksi sosiaalipolitiikan teorioiden ja ammatillisen käytännön välille sortumatta liiaksi teoriaan tai uppoamatta käytännön tarkasteluun ilman käsitteitä ja teoriaa.

”Sosiaalisen” käsitteen avaamisen opiskelijoille sosiaalialan ammattitaidon perustana koin kaikkein vaativimpana. Vielä viisi vuotta myöhemmin oppilaitoksen käynnistymisestä muistan pohtineeni käsitteen sisältöä ja sen ilmenemismuotoja puhuessani opiskelijoiden valmistujaisjuhlassa (16.10.1992) syvimmän laman keskellä aiheesta ”Kuinka käy sosiaalisen?” (Honkakoski 1992). Nostan puheestani joitakin kohtia, jotka ovat hämmäntävän samankaltaisia ja todellisia tänä päivänäkin, kolme vuosikymmentä myöhemmin.

Kuvaan puheessani, miten lamaan syöksyneen yhteiskunnan seuraukset kansalaisten elämässä ilmenivät turvattomuutena ja epävarmuutena tulevaisuudesta sekä pelkona työpaikkojen menetyksestä niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla. Samaan aikaan ahdinkoa lisäsivät kansalaisille välttämättömien palveluiden ja sosiaaliturvan kyseenalaistaminen ja leikkaaminen. Esitin puheessani sosiaalialan työntekijöitä, opiskelijoita, opettajia ja tutkijoita huolestuttavan kysymyksen: ”Kuinka käy ’sosiaalisen’ näissä muutoksissa?” Ilmaisin yhteiskunnan arvoperustaan kohdistuvan huoleni, kun kantavat periaatteet, kuten sosiaalinen oikeudenmukaisuus, perusturva sekä tasa-arvo ovat uhattuina: ”Näinä aikoina yhteiskunnallinen vastuu heikompi-osaisista ihmisistä on suuressa vaarassa.” (Honkakoski 1992.)

”Sosiaalisen” käsitteen yhteiskunnallista ulottuvuutta yritin avata puheessani vertaamalla hyvinvointivaltiota sosiaaliseen kittiin. Perustelin ajatustani sillä, että hyvinvointivaltion rakentaminen ja laajentaminen ovat kulkeet käsi kädessä taloudellisen kasvun ja työelämän tarpeiden kanssa. Kansalaisille se on merkinnyt paitsi näkyviä palveluja ja sosiaaliturvaa sosiaalisten riskien kohdatessa myös ”sosiaalisen” julkista tuottamista. Hyvinvointivaltio on toiminut sosiaalisena kittinä yksilön ja palkkatyön modernisoiman yhteiskunnan välillä. ”Sosiaalisen kitin rapautuessa ja yhteisvastuun murentuessa lisääntyvät ihmisten ahdistus, välinpitämättömyys ja vieraantumisen.” (Honkakoski 1992.)

Yksilön ja yhteiskunnan välisyyteen liittyvänä kysymyksenä luonnehdin ”sosiaalista” näkymättömäksi kudokseksi, joka liittää ihmisen yhteisön jäsenyyteen. ”Sosiaalinen” muodostaa rajapinnan, jossa ihmisen subjektiivinen sisäinen maailma pyrkimyksineen ja objektiivinen todellisuus yhteiskunnan asettamine puitteineen kohtaavat. Sosiaalisten sidosten kautta ihminen saa yksilöllisen ja inhimillisen merkityksensä ja mahdollisuuden olla osallisena yhteiskunnassa. (Honkakoski 1992.)

Puheeni lopuksi pohdin, miksi kysymys ”sosiaalisesta” ja sen puolustamisesta on tärkeä sosiaalialan koulutuksen ja työn kannalta. Perustelen sen olevan itsestään selvä lähtökohta esimerkiksi kodinhoitajan työssä vanhusten, vammaisten ja lapsiperheiden parissa. Sosiaalialan työ sisältää konkreettisen, ulospäin näkyvän ja työhön kätkeytyvän näkymättömän. Näkymätön

aines, mikä kaikkiin työntekijän toimiin sisältyy, on puheeni mukaan ihmisten sosiaalista tukemista ja yhteen liittämistä sekä ihmisarvon ja elämän merkityksellisyyden tuottamista. Se on ihmisten auttamista vaikeiden vaiheiden ja sosiaalisten katkeamien ylitse. (mt.) Puheeni päätössanat ilmentävät ”sosiaalisen” työn puolustamisen ajatonta tarvetta:

Sosiaalialan ammattilaiset toteuttavat työssään sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta merkittäviä asioita. Kun hädänalaisuus yhteiskunnassa lisääntyy, korostuu tällaisen työn tarve. Ei sen tarve yhteiskunnasta mihinkään häviä, päinvastoin. Tarvitsemme sosiaalista kittiä, jonka varassa yhteiskuntamme, kulttuurimme ja arvomme voivat kehittyä. (Honkakoski 1992.)

Kohti korkea-asteen koulutuksen duaalimallia

Sosiaalialan koulutuksen käynnistämisestä ei ehtinyt kulua kuin reilut kaksi vuotta, kun visio nuorisokoulusta ja ammattikorkeakoulusta esitettiin valtioneuvoston selonteossa eduskunnalle vuonna 1990. Keskiasteen koulutuksen perustelut ja lähtökohdat eivät enää toimineet 1990-luvulla. Koulutusreformin tavoitteet ja rakenteet suunniteltiin 1970-luvulla teollisen yhteiskunnan tarpeisiin, jotka uudistuksen toteutusvaiheessa 1980-luvulla olivat jo väistymässä. Keskiasteen koulutuksen ongelmat kärjistyivät muun muassa päällekkäisinä koulutuksina, keskeyttämisinä sekä yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen etäännyttämisenä toisistaan entisestään, ylioppilassumana ja koulutuksen yleisenä jäykkyytenä vastata työelämän kehittyviin ammatittaitovaatimuksiin. (Valtioneuvoston selonteko 1990.)

Yleiset johtopäätökset sopivat pääosin myös sosiaalialan koulutukseen, jonka suunta linjattiin taloudellisen kasvun ja hyvinvointivaltion laajenemisen vaiheessa. Lähtökohdaksi otettiin julkisen sektorin kasvavat työmarkkinat. Koko se hyvinvointivaltiollinen perusta, johon sosiaalialan koulutus ankkuroitiin, oli arvioitava uudelleen. Ongelmallista lähtökohdassa oli, että se institutionalisoi näkemykset sosiaalialan koulutuksesta, ammasteista ja ammatitaidosta osaksi olemassa olevaa palvelujärjestelmää ja sen rakenteita.

Vuonna 1992 maassamme käynnistyi kuusitoista nuorisoasteen koulutuksen ja kaksikymmentäkaksi ammattikorkeakoulun kokeilua. Vaikka nuorisokoulun tavoitteesta peräännyttiin valtakunnallisesti, avattiin kokeilun myötä mahdollisuus suorittaa ylioppilas- ja ammatitutkinto rinnakkain hie-man pidennetyssä ajassa. Tämän lisäksi nuorisoasteen kokeilun yksi merkittävimmistä uudistuksista oli lähihoitajan tutkinto, jossa neljä sosiaalialan ja seitsemän terveysalan aikaisempaa tutkintoa yhdistettiin. Kemian sosiaalialan

oppilaitos oli alueen muiden oppilaitosten kanssa molemmissa kokeiluissa mukana.

Korkea-asteen koulutuksen duaalimallin kehittäminen alkoi kokeiluvaiheella (1992–1997), jonka haasteellisin tehtävä oli hahmottaa ammattikorkeakoululle uskottava identiteetti. Tilannetta määrittivät toisaalta suhde opistoasteen ja toisaalta yliopiston koulutukseen. Molemmat suunnat identiteetin määrittämisessä olivat ongelmallisia yleensä ja alakohtaisesti. Koska ammattikorkeakoulut kehitettiin aiemmasta opistoasteen koulutuksesta, suhde omaan historiaan olisi ollut ensisijaisen tärkeä tunnistaa ja analysoida. Suhde opistoasteen koulutukseen muodostui kuitenkin joko staattiseksi, tärteuvaksi tai liiallisen irtiottavaksi.

Näin ei juurikaan tapahtunut sosiaalialan koulutuksessa, sillä sen piirissä ymmärrys ammattitaidosta poikkesi yleisestä linjasta. Jo opistoasteen koulutuksessa korostui pyrkimys arvioivaan, teoreettisesti ja käytännöllisesti hallittuun sekä tehtäväkeskeisyyden ylittävään ammattitaitoon. Ehkä muista aloista poikkeavaan tilanteeseen vaikuttivat sosiaalialan koulutuksen nuoruuden lisäksi sen tiedelähtöisyys ammattitaidon perustana. Muistan tämän ilmenneen varsin analyttisenä lähestymistapana ammattikorkeakoulun kokeilun suunnittelussa, toteutuksessa ja kansainvälisessä arvioinnissa. Niihin liittyviä taustaraportteja valmistelin opetushallituksessa (Honkakoski 1995a) ja opetusministeriössä (Honkakoski 1995b). Raporttien teoreettista pohjaa jalostin eteenpäin lisensiaatin tutkielmassani *Sosiaalinen alan koulutuksen ankkurina* (Honkakoski 1996).

Ammattikorkeakoulujärjestelmän tavoitteena oli koulutuksen tason kohottaminen. Tason uskottiin nousevan vahvistamalla asiantuntijuuteen perustuvaa osaamista, työelämälähtöisyyttä, kansainvälistymistä sekä opiskelijan itsenäisyyttä ja itseohjautuvuutta tukevia pedagogisia ratkaisuja. Sen sijaan kesti monta vuotta ennen kuin alettiin vakavasti keskustella tutkimuksen asemasta ammattikorkeakoulussa. Sosiaalialan koulutus asetti kylläkin jo kokeilun suunnitteluvaiheessa peruskysymykset ammattitaidosta, työelämäyhteydestä ja tutkimuksen asemasta oikeansuuntaisesti ja nimenomaan suhteessa toisiinsa.

Sosiaalialan opistoasteen koulutuksen aikana syntynyt ymmärrys teoria-käytäntösuhteen merkityksestä ammattitaidon perustana antoi hyvän lähtökohdan ammattikorkeakoulutuksen kehittämislle. Tarvittiin vain pidentämälle ja syvemmälle menemistä. Tavoiteltiin oppimisympäristöjä, jotka mahdollistaisivat työn tutkivan tarkastelun sekä käytännön ja teorian suhteen kriittisen arvioinnin. Myös työelämän kiinnostus kasvoi. Aiempaa kehittyneempi toimintatapa monipuolisti ja rikasti yhteistyötä, mikä merkitsi työelämän käytäntöihin pureutuvia opinnäytetöitä, kokeiluja, tutkimushankkeita sekä koulutus- ja asiantuntijatehtäviä.

Kokeiluvaiheen jälkeen Kemin sosiaalialan oppilaitoksen koulutustehtävä organisoitiin hallinnollisesti uudelleen 1.8.1997, kuten muillakin aloilla läpi maan. Lähihoitajakoulutukset yhdistettiin sosiaali- ja terveysalan oppilaitokseksi. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutus muodosti Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun yhden toimialan, jonka toimialajohtajana olin ensimmäisen nelivuotiskauden. Sen päättyessä arvioin otollisen hetken koittaneen viestikapulan vaihdolle. En hakenut seuraavalle kaudelle, vaan siirryin yliopettajan tehtäviin. Näin pääsin kaipaamaani opetustyöhön sekä sosionomikoulutuksen sisällölliseen kehittämiseen (mm. Honkakoski 2005). Aikaa ja ajatuksia vapautui myös draamaopintoihin ja tutkimusvapaaseen väitöskirjaan liittyen. Olin tienhaarassa vuonna 2007. Lopulta päädyin avaamaan vielä yhden oven.

Kehittäjänä ja tutkijana sosiaalialan osaamiskeskuksessa

Työurani viimeiset kymmenen vuotta toimin kehittäjänä ja tutkijana Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa Poskessa. Kiinnostuin sosiaalityön kehittämispäällikön tehtävästä, sillä se avasi aiempaa parempia mahdollisuuksia käytännön, tutkimuksen ja koulutuksen yhteistyölle sosiaalipalvelujen kehittämisessä. Työkokemukseni sosiaalialan ja koulutuksen johtotehtävistä sekä opetustyöstä edesauttoi uuden tehtävän hahmottamista. Haasteet liittyivät tutkijavalmiuksieni syventämiseen kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien osalta. Hyvän mahdollisuuden uuden oppimiseen tarjosi Posken tutkimusryhmä professori Petri Kinnusen johdolla. Olin mukana lukuisissa moniammatillisiin käytäntöihin kohdistuvissa tutkimuksissa, joista mainittakoon palveluohjauksen toimintamallin kehittäminen (Honkakoski ym. 2015) sekä nuorten aikuisten sosialisatioprosessien haasteisiin vastaaminen (Honkakoski ym. 2016).

Vedin kehittämis- ja tutkimushankkeita, joissa luotiin erilaisia tapoja nivoa opetus ja tutkimus käytäntöjen kehittämiseen. Yksi niistä oli Oulun seudun lastensuojelun kehittämisyksikön hanke. Sen tavoitteena oli vahvistaa uuden lastensuojelulain (2008) vaatimaa osaamista sekä asiakastyössä että rakenteellisessa lastensuojelutyössä. Siihen haastoi erityisesti uuden lain velvoittama lastensuojelun suunnitelma. Lain tulkinta lastensuojelun tehtävän laajentamisesta velvoitti kuntia huolehtimaan korjaavan lastensuojelun lisäksi lasten kasvuolojen kehittämisestä, ongelmien ehkäisemisestä ja vähentämisestä sekä lasten vanhempien ja muiden lasten kasvatuksesta huolehtivien tukemisesta.

Rakenteellisen ja ehkäisevän näkökulman vaikutuksesta lastensuojelun suunnitelman määrälliset ja laadulliset tiedontarpeet olivat haastavat. Tämä

edellytti tutkimuksellista paneutumista suunnitelmassa tarvittavan tietopohjan teoreettiseen jäsentämiseen, tiedon keruuseen, analysointimenetelmiin ja tulosten pohjalta johtopäätösten ja toimenpiteiden esittämiseen tiiviissä yhteistyössä kuntatoimijoiden kanssa. Kuntakohtaisten lastensuojelusuunnitelmien ohessa onnistuimme luomaan kohtuullisen toimivan tiedontuotannon mallin tietoon perustuvan lastensuojelun suunnitelman jatkokehittämistä varten.

Sen sijaan emme onnistuneet lastensuojelun pysyvän kehittämisrakenteen luomisessa, mikä oli linjattu kaikkien Sosiaalialan kansallisen kehittämissankkeen (STM 2003) kehittämisyksiköiden tavoitteeksi. Alueen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa valmisteltiin toiminnallisia rakenteita ja sisältöjä, joissa käytännön työstä nousevat kehittämis- ja tutkimustarpeet olisivat suunnitelmallisen yhteistyön sekä kumuloituvan tiedonmuodostuksen ja oppimisen kohteena. Näin arvioitiin päästävän eroon kehittämistyön pirstaleisuudesta ja heikosti perustyöhön integroituvista päätkehankkeista. Pysyvien kehittämisrakenteiden valmistelu jäi kesken, kun valtakunnallisesti ei enää jatkettu kehittämisyksiköiden toimintaa, vaan rahoitus kanavoitiin KASTE-ohjelman kautta lyhytkestoisiin ja irrallisiin hankkeisiin.

Ensimmäinen työtehtäväni Poskessa oli mielenkiintoinen ”sosiaalisen” näkökulmasta. Sosiaalisen asiantuntemukselle oli kunnissa kysyntää, kun sote-reformia tavoiteltiin ensimmäistä kertaa kunta- ja palvelurakennemuutoksen (2007) keinoin. Paras-hanke mahdollisti kuntien yhteistoiminta-alueiden perustamisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämiseksi. Tehtävänäni oli ”näkemyksellisen” esityksen valmistelu sosiaalisen näkökulman varmistamisesta Oulunkaaren yhteistoiminta-alueen muodostamisessa. Sen tarkoituksena oli avata sosiaalisen asiantuntijuuden sisältöä ja sosiaalipalvelujen järjestämisessä huomioon otettavia näkökohtia (Honkakoski 2008).

Olin kiinnostavan tehtävän edessä konkretisoidessani päättäjille sosiaalialan ydinkäsitettä ”sosiaalista”, tällä kertaa sen varaan rakentuvan asiantuntijuuden ja sosiaalipalvelujen järjestämisen näkökulmasta. Käytin sosiaalisen asiantuntijuutta kokoavana käsitteenä sosiaalialan ammattilaisten tekemästä työstä, jota yhdistää koulutuksen ja työn kautta omaksuttu yhteiskuntatieteellisesti orientoitunut sosiaalinen viitekehys.

Tiivistin sosiaalisen asiantuntijuuden osaamiseksi, jota tarvitaan ihmisten auttamisessa erilaisten vaikeuksien ylitse. Elämäntilanteet, joissa ihminen tarvitsee sosiaalista tukea, ohjausta ja neuvontaa eri palvelujen muodossa vaihtelevat arkisesta selviytymisestä toimeentulon ongelmiin ja elämänhallinnan kriisiytymiseen. Syvensin ja laajensin sosiaalisen asiantuntijuutta rakenteelliselle tasolle. Perustelin yhteiskunnallisten tekijöiden vaikuttavan sosiaalisten

ongelmien syntymiseen, ja siksi työtä on kohdistettava asiakastyön lisäksi sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseen ja vähentämiseen.

Korostin sosiaalityön työorientaatioiden uudistamisen välttämättömyyttä sosiaalisen asiantuntijuuden vahvistamisessa. Tarvitaan ennalta ehkäisevän ja ongelmia korjaavan työn sekä asiakastyön ja rakenteellisen työn toisiinsa limittämistä ja muihin palveluihin integroimista (vrt. Karjalainen & Sarvimäki 2005). Jos työorientaatioiden uudistamisessa onnistutaan, luo se sosiaalisen asiantuntijuudelle aiempaa laaja-alaisemman tehtävän ja vakuuttavamman aseman palvelujärjestelmän uudistamisessa. Tämä pätee vielä viidentoista vuoden jälkeen, kun samoihin kysymyksiin haetaan ratkaisuja hyvinvointialueiden rakentamisessa.

Taide avaa ikkunan sosiaaliseen työhön – näin väitin

Kiinnostukseni taiteeseen ja sen avaamiin mahdollisuuksiin sosiaaliselle työlle heräsi 1990-luvulla, jolloin aiheeseen liittyvä teoreettinen keskustelu ja käytännön kokeilut virisivät Suomessa. Keskustelua käynnistivät erityisesti Marjatta Bardy (1998a, 1998b) ja Antti Karisto (1998). Ihmisen todellisuussuhde sekä todellisuudesta tietämisen ja kertomisen tavat olivat keskeisiä teemoja. Myös tieteen ja taiteen vastakkainasettelua sekä teoreettisen järjen ylivaltaa kyseenalaistettiin. Oma polkuni taiteeseen ja sen tutkimiseen eteni vaihteittain runoharrastuksesta draaman ja draamaohjaajan opintoihin sekä taidelähtöisten työmenetelmien opettamiseen. Parissa artikkelissani (Honkakoski 2001, 2007) hain teoreettista tuntumaa aiheeseen.

Miksi taiteella voi olla annettavaa sosiaaliselle työlle ajassamme, jota yhteiskuntatieteilijät luonnehtivat refleksiiviseksi? Millainen sosiaalisen todellisuuden kokemisen ja ymmärtämisen tapa draama taidemuotona on ja mitä mahdollisuuksia se avaa sosiaaliselle työlle? Näihin kysymyksiin etsin vastauksia taiteentutkimuksen ja sosiaalitutkimuksen rajapintaan sijoittuvassa fenomenologisessa väitöskirjassani. (Honkakoski 2017.) Käytin draamaa konkreettisena taidemuotona, joka tässä yhteydessä tarkoittaa teatteritaiteen työtapoja soveltavaa taidelähtöistä toimintaa, jolle on ominaista osallistujien aktiivinen ja tutkiva työskentely (vrt. Leavy 2009). Sosiaalisen työn tehtävän ymmärrän ihmisen voimavarojen, toimintamahdollisuuksien ja autonomian vahvistamisena vaikeuksista selviytymiseksi.

Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostivat sosionomiopiskelijoiden kirjalliset itsearvioinnit kokemuksista, joita heille syntyi William Goldingin (1968) *Kärpästen herra* -teoksen pohjalta ohjaamastani draamatyöskentelystä taidelähtöisten yhteistyön menetelmien opinnoissa. Nostan joitakin

väitöstutkimuksessa kiteytyneitä näkymiä taiteen avaamasta ikkunasta sosiaaliseen työhön.

Taiteen ja sosiaalisen työn rajalle sijoittuvan tutkimuksen kontekstina on jälkitraditionaalinen aika, jota sävyttävät yhteiskunnan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset. Yhteiskunnan rakenteet ja institutionaaliset käytännöt muovautuvat uudelleen, mikä heijastuu yksilötasolla elämän ennustettavuuden ja hallittavuuden vaikeutumisenä. Muutokset lisäävät yksilöön kohdistuvia valintakyvyn, elämän suunnittelun ja refleksiivisyyden vaatimuksia, jotka purkautuvat sosiaalisessa työssä uudenaikaisina sosiaalisina vaikeuksina aineellisen köyhyyden rinnalla.

Refleksiivisyys on ymmärretty aikalaiskeskusteluissa ensisijaisesti kognitiivisena, yksilön käsitteelliseen ajatteluun perustuvana kykynä määrittää paikkaansa muuttuvassa maailmassa. Refleksiivisyyden kognitiivista painotusta on kritisoitu ja rinnalle on tarjottu taiteelle ominaista esteettistä refleksiivisyyttä (mm. Lash 1995, 188). Sen arvioidaan soveltuvan paremmin aikamme kompleksisten ilmiöiden ymmärtämiseen. Taiteen kyky tulkita ja kuvitella todellisuutta eri tavoin rikkoo käsitystä, että todellisuuden ilmiöistä olisi olemassa vain yksi totuus (mm. Karisto 1996, 52). Taiteen symbolinen kieli, mielikuvat ja metaforat laajentavat mahdollisuuksien näkemistä.

Taide ja sosiaalinen työ lähestyvät refleksiivisyyttä eri tavalla. Sosiaalisessa työssä reflektioiden kohteena ovat olemassa olevan todellisuuden ilmiöt, kuten asiakkaiden elämäntilanteet ja niihin vaikuttavat yksilölliset ja yhteiskunnalliset tekijät sekä työntekijän oma toiminta. Taiteelle reaali maailman ilmiöt ovat vain lähtökohta mahdollisten todellisuuksien ja asiantilojen kuvittelemiselle ja luomiselle. Draamassa, osallistujien ja ohjaajan yhdessä luomassa ja teatteritaiteen menetelmiä soveltavassa toiminnassa liikutaan sekä reaalisessa että fiktiivisessä todellisuudessa.

Ihmisen toiminnan ja toisin toimimisen mahdollisuuksien tutkiminen korostuu osallistavassa draamassa (Leavy 2009) ja erityisesti forumteatterissa (Boal 2000). Sosiaalitieteilijät ovat myös kiinnostuneita toiminnan tutkimisesta yksilö- ja yhteiskuntatasolla, kuten toiminnan teoria suuntauksineen osoittaa (mm. Tuomela & Mäkelä 2011, Kuusela 2011, Niemelä 2008). Perusolemukseltaan inhimillinen toiminta vaikuttaa universaalilta, tarkastellaanpa sitä draaman tai toiminnan teorian toisistaan poikkeavilla metodeilla. Draamassa toiminnan tutkimisen potentiaali liittyy fiktiivisen ja reaalin todellisuuden rinnakkaiseen läsnäoloon, mikä avaa mahdollisuuksia tarkastella todellisen elämän tilanteita olemassa olevina tai kuvitella ja keilla niitä toisenlaisina.

Draaman ydinajatus, ihmisen mahdollisuus toimia toisin, on myös sosiaalisen työn käytännöllinen ja teoreettinen lähtökohta. Toisin toimimisen mahdol-

lisuuksien realisoituminen ei ole yksinkertaista sosiaalisessa työssä, jossa asiakkaan mahdollisuudet ja yhteiskunnan odotukset ovat usein ristiriidassa keskenään. Tarvitaanko ajattelutavan muutosta, kysyn tutkimuksessani. Jos taiteelle ominainen todellisen ja mahdollisen rajan ylittämisen potentiaali sijoitetaan sosiaalisen työn yhteyteen, on kysyttävä uudella tavalla sen tehtävää. Mitä tarkoittaa sosiaalisessa työssä, että ”mahdollisuus on enemmän kuin todellisuus” tai asiakkaan todellisuutta on ”käsiteltävä kuin mahdollista maailmaa” (vrt. Gadamer 2000, 48–49).

Väitöskirjan johtopäätöksissä kiteytän sosiaaliselle työlle kaksi perspektiiviä: asiakkaan näkemisen sellaisena kuin hän on tai sellaisena, joksi hän voi tulla (vrt. Niemelä, P. 2006, 72). Jälkimmäinen vaihtoehto edustaa sosiaalisen työn tavoiteltavaa perspektiiviä, johon sisältyy taiteelle ominainen reaalisen todellisuuden ylittäminen ja mahdollisen todellisuuden rakentaminen. Yhteiskuntatasolla tämä lähestymistapa tarkoittaa sosiaalisten mahdollisuuksien politiikkaa (vrt. Niemelä J. 2009, 11). Se kohdistuu yhteiskunnan sivistyksellisiin, kulttuurisiin, sosiaalipoliittisiin ja taloudellisiin ratkaisuihin, jotka luovat edellytyksiä yksilön kykyjen ja voimavarojen kehittymiselle sekä tasoittavat yksilöiden välisiä lähtökohtaroja.

Yksilötasolla perspektiivin mukaisen sosiaalisen työn tehtävä on asiakkaan toiminnan ja refleksiokyvyn tukeminen niin, että asiakas saa voimavaransa, mahdollisuutensa ja toimintakykynsä täysimääräisesti käyttöönsä ja voi olla oman elämänsä päähenkilö. Kyse on yksilö- ja yhteiskuntatasolla tapahtuvasta sosiaalisesta muutostyöstä, joka kohdistuu sekä yksilön toimintaan että sen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Draaman metodinen erityisyys on sen osallistavassa ja kokeilevassa toimintatavassa, joka voi vahvistaa ihmisen refleksiokykyä ja avata vaihtoehtoja toisin toimimiseen.

Lopuksi

Pitkään kestänyt tutkimusmatkani taiteen ja sosiaalisen työn rajalle päättyi ikimuistoiseen väitöstilaisuuteen ja taiteelliseen karonkkaan vuoden 2017 alussa pari viikkoa ennen eläköitymistäni. Akateemisen päätepysäkin saavuttaminen ja sen sosiaalinen jakaminen tiedeyhteisön, työkalareiden, ystävien, oman perheen sekä sisarusteni perheiden kanssa oli henkisesti syvällinen kokemus. Tätä kirjoittaessani koen kiittollisuutta ja ymmärrän, miten monenlaisilta oppimisen, kokemisen ja kanssaihmisyyden lähteiltä olen saanut sosiaalisen kylvömailla tarvitsemi siemenet. Näin mahdollisesta on tullut totta minun kohdallani. Muutaman vuoden tauon jälkeen matkani sosiaalisen kylvömailla on jatkunut – nyt hyvinvointialueen demokratian areenoilla.

Tuija Nummela

Yhdyskuntatyön opit käytännön työvälineiksi

Aloitin Tampereen yliopistossa yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelun syksyllä 1972. Vuosikymmenien takaa tutkinnosta ensimmäisenä nousevat mielikuvat ovat työvoimaoppi ja yhdyskuntatyö henkilöityneinä Matti Kaasiseen ja Simo Koskiseen. Heti ensimmäisenä syksynä minusta tuli opiskelija myös Simo Koskisen sosiaalipolitiikan peruskurssille. Myöhemmin vuosina olemme entisten opiskelutovereiden kanssa monesti palanneet sosiaalipolitiikan ja erityisesti yhdyskuntatyön opetuksen merkitykseen sekä oman oppimisemme että työuriemme näkökulmasta. Opetus oli jotta-kin maailmaa avartavaa, kun oma käsitys sosiaalityöstä oli kunnallista sosiaalihuoltoa, lainsäädäntöä ja terapiatyötä.

Yhdyskuntatyötä alettiin mieltää yhdeksi sosiaalityön menetelmäksi yksilö- ja ryhmätyön lisäksi. Ajallisesti se paikantui 1960- ja 1970-lukujen taitteeseen ja 1970-luvulle, jolloin yhdyskuntatyöstä ryhdyttiin Suomessa keskustelemaan ja ensimmäiset hankkeet sekä koulutukset toteutettiin. (Koskinen 2003.) Oma opiskelumme ajoittui juuri yhdyskuntatyön läpimurron aikaan.

Kuvaan kirjoituksessa sitä, miten yhdyskuntatyön opetus on vaikuttanut kolmen opiskelijan ammatilliseen orientaatioon ja uravalintoihin. Vuonna 1972 yhteiskunnallisessa opetusjaostossa aloittivat opiskelunsa Marita Ruohonen (o.s. Vannemaa-Vehniäinen), Mervi Tolonen ja Tuija Nummela (o.s. Ruuskanen). Tutustuimme toisiimme juuri Simo Koskisen sosiaalipolitiikan peruskurssilla. Ystävyytemme ja yhteydenpitomme on jatkunut koko elämän. Mervi on meistä kolmesta poissa, mutta viimeisinä kuukausina ennen kuolemaansa hänelle oli tärkeää tuoda kokemuksensa tähän julkaisuun.

Marita siirtyi ensimmäisen vuoden jälkeen tiedekuntaan opiskelemaan sosiaalipolitiikkaa (yleinen linja), Mervi ja minä suoritimme yhteiskunnallisen tutkinnon. Mervi siirtyi valmistumisen jälkeen sosiaalityöhön Sotkamon kuntaan ja palasi myöhemmin jatkamaan opintoja tiedekunnassa. Itse jatkoin suoraan tiedekuntaan opiskelemaan sosiaalipolitiikkaa (yleinen linja).

Vuosien varrella olemme pohtineet yhdessä paljon sosiaalityön ammattiin liittyviä kysymyksiä, ja yhdyskuntatyöstä saamiimme oppeihin ja vaikutuksiin oman työemme sisältöön olemme palanneet monta kertaa.

Taustoitin kirjoituksen yhteisöllisen ja yhdyskuntatyön historiallisella kuvauksella sekä kuvaamalla yhdyskuntatyön opetusta. Käytän lähteinä erityisesti Simo Koskisen itsensä kirjoittamia artikkeleita. (Jämsén & Nummela 2014; Karjalainen & Kivipelto 2014.) Myös Kaisa Kantele (2012) on pro gradu -työssään käsitellyt yhdyskuntatyötä. Hän on haastatellut Simo Koskista. Puhelinkeskustelussamme Simo Koskinen kertoi, että hänen kirjoittamissaan artikkeleissa ja tästä opinnäytetyöstä löytyvät keskeiset asiat yhdyskuntatyötä.

Marita Ruohonen vastasi sähköpostilla ja Mervi Tolosta haastattelin puhelimitse. Tutkimuskysymyksenä oli, mitä yhdyskuntatyön opetuksesta on jäänyt kantamaan omaan ammattiin ja työuraan. Lisäksi lähetin sähköpostikyselyn neljälle muulle sosiaalipolitiikan entiselle opiskelijalle, joiden tiesin osallistuneen Simo Koskisen yhdyskuntatyön opetukseen. Näistä sain kahdelta vastauksen ja kuva täydentyi. Nämä ja omat kokemukseni muodostivat pienen laadullisen aineiston. Saaduista vastauksista on etsitty varsinaiset teemat tai teemaa kuvaavat näkemykset. Teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelemisestä erilaisen aihepiiriin mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97). Taustatieto yhdyskuntatyön kehitysvaiheista ja sisällöstä toimii apuna aineiston analyysissä.

Tämä kirjoitus syntyi vaiheittain. Opiskelun aloittamisesta on kulunut 50 vuotta, siksi myös muistitieto on vajavaista. Ryhmähaastattelu olisi tuottanut paremman sisällön, kun jokainen olisi voinut täydentää toistensa ajatuksia. Tässä tapauksessa meistä jokainen kirjasi vain omia yksittäisiä kokemuksiaan. Tästä syntyi kirjoituksen ensimmäisen versio, jota vielä täydennettiin henkilökohtaisilla kommenteilla. Lopputuloksena syntyi meidän kolmen yhteinen kokemuksemme yhdyskuntatyön opiskelun merkityksestä. Sain kunnian kirjoittaa kokemuksemme nyt julkaistavaan muotoon.

Yhteisöllisen työn kehittyminen

Suomessa siirryttiin sotien jälkeen maatalousyhteiskunnasta teolliseen yhteiskuntaan ja ihmiset muuttivat maalta kaupunkeihin. Tämän suuren muuton myötä muuttui myös koko suomalainen elämäntapa. Samanaikaisesti rakennettiin voimallisesti hyvinvointivaltiota ja sosiaaliturvaa. Kaupungistumisen myötä 1960-luvulla alkoi keskustelu sosiaalisuunnittelusta ja yhteiskuntat tai yhdyskuntasuunnittelusta, joihin yhdyskuntatyönkin käsite keskeisesti liittyy. (Koskinen 2003; Urponen 1994.)

Sosiaalisten riskien ja ongelmien kasvaminen sodan jälkeisinä teollistumisen vuosikymmeninä herätti keskustelua. Samalla pahantapaisuus, syrjäytyminen ja yhteiskuntaan sopeutumisen vaikeudet kasvoivat. Ongelmien katsottiin johtuvan yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista ja väestön kasautumisesta kaupunkeihin sekä kaupunkimaisen elämäntavan leviämisestä myös maaseudulle. (Karjalainen & Kivipelto 2014; Koskinen 2003; Urponen 1994.)

Yhdyskuntatyö tuli suomalaisen sosiaalityön tietoisuuteen aikana, jolloin suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa rakennettiin vauhdikkaasti ja toisaalta vanhanaikaisena pidettyyn huoltotyön perinteeseen ja sen holhoavuuteen kohdistui voimakastakin kritiikkiä. Kaupunginosia ja kyliä pyrittiin kehittämään siitä lähtökohdasta, että paikallisyhteisöillä on suuri merkitys ihmisten elinolosuhteille. Yhdyskuntatyötä pidettiin välineenä elinolosuhteiden kehittämiseen. (Koskinen 2003, 211.)

Yhdyskuntatyö tuli osaksi suomalaisen sosiaalityön käytäntöä ja yhdeksi sosiaalityön menetelmäksi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Se nostettiin menetelmäksi yksilötyön, perhetyön ja ryhmätyön pariin. (Karjalainen & Kivipelto 2014, 220; Koskinen 2003.)

Yhdyskuntatyön työkäytäntöjä kehitettiin 1970-luvulla suurten kaupunkien lähiöissä, mutta myös pienten kaupunkien kerrostalovaltaisilla alueilla (Tampereen Hervanta, Nurmee, Kokkola, Kajaani, Imatra). Yleissuunnittelukäytäntöjä kehitettiin sosiaalisten ja fyysisten näkökohtien yhteensovittamiseksi yhdyskuntasuunnittelussa eli nk. SOFY-projektissa, lähiöprojekteissa ja valtakunnallisissa lähiöuudistusohjelmissa. Myöhemmin asuinympäristön kehittämisen sijasta keskityttiin entistä enemmän asumisen arkeen ja yhdyskuntien toiminnallisuuden edistämiseen. Lähiökehittämisen kaudella yhdyskuntatyöhön sisältyivät sekä rakenteellisen työn että yhteisötyön näkökulmat. (Karjalainen & Kivipelto 2014, 221; Koskinen 2014, 179.)

Sosiaalihuoltouudistuksen yhteydessä 1980-luvun alkupuoliskolla korostettiin palvelujen alueellistamista, ja tavoitteena olivat asuin-kohtaiset lähipalvelut. Sosiaalihuollossa puhuttiin alueellistamisesta ja terveydenhuollossa väestövastuuperiaatteesta. Ajatuksena oli, että vuorovaikutus asiakkaisiin paranee ja ongelmiin päästään paremmin käsiksi luonnollisissa yhdyskunnissa. (Koskinen 2003, 222.)

Rakenteellisesta sosiaalityöstä alettiin puhua 1980-luvulla, sen tavoitteena oli edistää ihmisten sosiaalista toimintakykyä ja suoriutumista vaikuttamalla yhteistyössä muiden hallintokuntien työntekijöiden ja kunnan asukkaiden kanssa yhteiskunnassa havaittuihin sosiaaliseen hyvinvointia kuormittaviin tekijöihin. Rakenteellista sosiaalityötä oli toteutettu kunnissa ilman, että siitä oli käytetty tätä käsitettä. Rakenteellinen sosiaalityö on kehittynyt

hitaasti osaksi ammatillista sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijät pitivät rakenteellista työtä ja ehkäisevää toimintaa tärkeinä alueina sosiaalityössä, mutta harva toteutti sitä omassa työssään. (Koskinen 2003, 225.)

Innostus yhdyskuntatyöhön hiipui väitellen 1980-luvun lopussa. Suomessa alkoi yhteisöjen merkitys hahmottua uudella, aiempaa vähemmän paikallisuutta korostavalla tavalla ja 1990-luvun loppupuolella yhdyskuntatyön sijaan alettiin puhua yhteisötyöstä. Keskeiset toimintaperiaatteet olivat sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisy, lähipalvelujen kehittäminen ja kansalaisten oma-aloitteellisuuden tukeminen sekä sosiaalisten verkostojen merkityksen tunnistaminen. Yhteistyö ei enää ollut sosiaalityön työmenetelmä, vaan eri ammattikunnat ryhtyivät hyödyntämään yhteisöllistä työotetta. Yhteistyön käsite muuntui myöhemmin yhteisösosiaalityöksi. (Karjalainen & Kivipelto 2014, 221; Roivainen 2002.)

Yhteisöllisyys sai 1990-luvun alussa uusia piirteitä, kun järjestöjen rooli hyvinvoinnin tuottamisessa alkoi nousta näkyvästi esille. Alettiin puhua uus-yhteisöllisyydestä. Kolmannen sektorin työssä korostuivat sosiaaliset verkostot, vapaaehtoistyö ja oma-apuryhmät. Uuden yhteistyön lähtökohtana oli, että eri sektoreiden työntekijät työskentelevät vertaisuuteen ja kumppanuuteen nojautuen kansalaisten kanssa syrjäytymisen ehkäisemiseksi. (Koskinen 2003; Roivainen 2002.) Keskustelu yhteisöllisyydestä liittyy kansalaisyhteiskunnan yleistymiseen. Yhteisöllä on tärkeä merkitys yksityisen ihmisen kasvu- ja elinympäristönä sekä elämän rakentajana. Yhteisön avulla voidaan lisätä elämän mielekkyyttä ja turvallisuutta sekä yhteisvastuullisuutta. (Koskinen 2003, 228.)

Ajattelutavan muutos näkyy tämän päivän sosiaalityössä jo laaja-alaisesti. Yksilöt, perheet ja ryhmät nähdään osana sosiaalisia yhteisöjä. Julkisen sektorin toimijoina ovat erityisesti asukasyhdistykset ja kolmas sektori. Asiakkaiden sijaan puhutaan asukkaista. Yhteisöt nähdään monimuotoisina ja osallisuutta tuetaan arjen verkostoissa joka sektorilla.

Yhdyskuntatyön sisältö ja kehitysvaiheet

Yhdyskuntatyö on sosiaalityössä nähty menetelmänä, joka laajentaa sosiaalityön toiminta-aluetta yksilö- ja ryhmätasolta yhteisötasolle, ja siirtää sosiaalityön painopistettä korjaavasta toiminnasta ennaltaehkäisevään ja rakentamiseen vaikuttavaan suuntaan. Yhdyskuntatyön osa-alueita ovat naapuruustyö, yhdyskunnan organisointi eli yhdyskunnan eri toimijoiden ja organisaatioiden yhteistoiminta sekä suunnitteluun vaikuttaminen. Naapuruustyössä asuinalueen sosiaalisia verkostoja eli ihmisten välisiä suhteita lisätään, kehitetään ja tuetaan. Yhdyskunnan organisoinnilla tavoitellaan yhdyskunnan

eri toimijoiden toiminnan koordinoimista ja monipuolista yhteistyötä. Suunnitteluun vaikuttamisella pyritään tuomaan yhdyskunnan jäsenten tarpeita esille suunnitteluvaiheessa sekä poistamaan esteitä heidän toimintansa tieltä. Suunnitteluun vaikuttamisessa korostuu erityisesti sosiaalityöntekijöiden tieto asiakkaidensa elinoloista. (Koskinen 2003, 119; Koskinen 1980, 205–206.)

Simo Koskinen on tutkinut yhdyskuntatyötä ja ollut keskeinen vaikuttaja yhdyskuntatyön teoreettisessa ja käytännöllisessä rakentumisessa suomalaisen sosiaalityön kontekstissa. Hän on esittänyt yhdyskuntatyön kehitysvaiheet Suomessa jakaen ne neljään vaiheeseen. Etsimisen kausi on ajoittunut 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin. Tällöin yhdyskuntatyö on tullut sosiaalityöntekijöiden ja muutamien muiden ammattiryhmien tietoisuuteen. Kirjoituksia yhdyskuntatyöstä alkoi ilmestyä ja erityisesti ruotsalaisella sosiologilla Harald Swednerillä oli keskeinen merkitys myös suomalaisen yhdyskuntatyön kehitykseen. (Koskinen 1980, 219.)

Seuraava kausi, kokeilujen kausi, ajoittuu 1970-luvun jälkipuolelle. Kokeilujen kaudella toteutettiin uusia yhdyskuntatyön hankkeita monilla paikkakunnilla. Yhdyskuntatyöhön tulivat mukaan monet tahot sosiaalitoimen lisäksi. Yhdyskuntatyössä korostuivat erityisesti nuoriso- ja sosiaalitoimen alueellinen työ ja mielenterveystyön ennaltaehkäisevä työ. (Koskinen 2003, 219.)

Yhdyskuntatyö lähti kehittymään erityisesti Mannerheimin Lastensuojeluliiton seminaarien ja kokeilujen pohjalta. Erityisesti lapsista, nuorista, vammaisista ja vanhuksista oltiin huolissaan. Yhdyskuntatyö rakentui pitkälti naapurusto- ja lähiötyön projekteina ja kokeiluina. Yhdyskuntatyön hankkeiden tavoitteena oli pääasiassa kerros- ja vuokratalovaltaisten lähiöiden ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen ja vastuun lisääminen. (Roivainen 2002, 222–223.)

Laajentumisen ja vakiintumisen kausi kesti 1970-luvun lopulta 1980-luvun puoliväliin. Tuolloin yhdyskuntatyöhön tuli mukaan yhä uusia tahoja. Kunnissa erityisesti teknisen puolen osallistuminen lisääntyi. Yhdyskuntatyö oli esillä erilaisissa koulutustilaisuuksissa. Uusilla paikkakunnilla aloitettiin toimintaa ja 1980-luvun puolivälissä arvioitiin, että yhdyskuntatyötä tehtiin yli 50 paikkakunnalla. Yhdyskuntatyö virallistui ja siitä tuli julkista toimintaa. Sosiaalihuoltoasetuksessa (607/1983) mainitaan yhdyskuntatyö yksilö- ja perhetyön rinnalla sosiaalityön toteutusmuotona. (Koskinen 2003, 219–221.)

Viimeisin yhdyskuntatyön kehityksen kausi on kestänyt 1980-luvun lopulta nykypäivään. Tänä aikana yhdyskuntatyö on vakiintunut viranomaiskäytännöiksi, ja joidenkin paikkakuntien yhdyskuntatyön toiminnasta on tullut pysyvää. (Koskinen 2003, 219–221.)

Yhdyskuntatyön opetus

Simo Koskinen vastasi sosiaalipolitiikan lehtorina opetusjaoston sosiaalipolitiikan opetuksesta. Hän aloitti uransa tuntiopettajana pitämällä sosiaalipolitiikan peruskursseja lähinnä yhteiskunnallisen ja nuorisotyön tutkinnon opiskelijoille. Hän toimi vuosina 1972–1979 sosiaalipolitiikan lehtorina. Sosiaalipolitiikasta tuli 1970-luvun alkupuolella yhteiskunnallisessa opetusjaostossa pääaine, jossa suoritettiin alin-, keski- ja ylin kurssi. (Koskinen 2014, 164.)

Koskinen kiinnostui 1960-luvun lopulla yhdyskuntatyöstä, joka alettiin mieltää yhdeksi sosiaalityön menetelmäksi yksilö- ja ryhmätyön lisäksi. 1970-luku oli varsinainen yhdyskuntatyön läpimurron aika. Kiinnostus yhdyskuntatyöhön pohjautui tapaamiseen ruotsalaisen Harald Swednerin kanssa. Swedner oli julkaissut vuonna 1970 kirjan aihepiiristä, ja hän oli ensimmäisiä ruotsalaisia tutkijoita, jotka kiinnostuivat asuinalueiden ja yhdyskuntien kehittämisestä. (Koskinen 1980.) Koskinen ja Swedner olivat ystäväystyneet pohjoismaisessa tutkijayhteistyössä. Swednerin vierailun Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle ja hänen oppiansa innoittamana Simo Koskinen aloitti yhdyskuntatyön luennot 1972 jatkaen yhdyskuntatyön opetusta vuosikymmenen ajan. (Koskinen 2014, 178–179.)

Yhteiskunnallisessa tutkinnossa yhdyskuntatyö oli keskeisesti esillä sosiaalipolitiikan opetuksessa. Yhdyskuntatyön yhteiskunnallista kontekstia avattiin Swednerin kehittämällä mallilla erilaisista yhdyskuntatason ongelmista. Näitä olivat prosessi-, rakenne- ja resurssiongelmat, joiden katsottiin ilmenevän yksilö- ja perhetason erilaisina puute- ja häviteongelmina. (Koskinen 2014.)

Koskinen havainnollisti yhteiskunnallisen muutoksen ja yhdyskuntatyön objektiivisen tarpeen välisen yhteyden viisivaiheisena prosessina. Tuotantovoimien kehitys (vaihe 1) johtaa kaupungistumiseen, teollistumiseen ja kulttuurin aineellistumiseen (vaihe 2). Tästä seuraa (vaihe 3) lähiyhteisöjen sosiaalisen tuen ja kontrollin vähentyminen sekä elämää ohjaavan tietoisuuden hämärtyminen. Prosessin tuloksena (vaihe 4) ihmisten toimintakyky heikkenee, heidän toimintamahdollisuuksiaan tukahdutetaan ja yksilölliset kehitysmahdollisuudet pienenevät. Lopulta (vaihe 5) osa asuinalueiden asukkaista kärsii vaikuttamismahdollisuuksien vähenemisestä, vieraantumisen, irrallisuudesta, yksinäisyydestä, eristyisyydestä ja poikkeavuudesta. (Koskinen 2003, 209.)

Toisena yhdyskuntatyön yhteiskunnallisena tausta-ajatuksena oli kapitalismin kritiikki. Yhdyskunnan taloudellisen rakenteen, vallitsevien tuotantosuhteiden, katsottiin johtavan taloudellisesti ja sosiaalisesti alioikeutettujen ryhmien segregoitumiseen, resurssien epäoikeudenmukaiseen jakaantumiseen sekä asuinalueiden slummiutumiseen. Näiden seuraukset näkyvät kielteisesti ihmisten ja perheiden elämässä. (Koskinen 2003, 209–210.)

Yhdyskunta voidaan nähdä myös vaihtoarvona ja käyttöarvona. Pääoman kannalta korostui yhdyskunnan vaihtoarvo: yhdyskunta miellettiin markkina-paikkana, jonka tarpeisiin katsottiin helposti valjastettavan myös sosiaalista näkökulmaa korostavat yhteiskunnan toiminnot, kuten asuntopoliittikka, kou-lutus sekä poliittinen asiantuntijuus. Käyttöarvona yhdyskunnalla on merki-tystä asukkaiden tarpeiden tyydyttäjänä ja mahdollistajana. Yhdyskunnan ke-hittämisen näkökulmasta arvot törmäsivät jatkuvasti yhteen. Käyttöarvojen puolesta taistelemista sosiaalisen näkökulmasta pidettiin tärkeänä. Simo Kos-kinen kertoi, että hän aloitti luennot toteamalla, että sosiaalipoliittikkaa voi-daan tarkastella kahdesta näkökulmasta, työn tai pääoman kautta. Hänen näkökulmansa painottui työn näkökulmaan. (Koskinen 2003, 210.)

Opetuksessa hän nosti esille perinteisen elintasotarkastelun rinnalle laa-jemman hyvinvointinäkemys, jossa olivat mukana muun muassa poliit-tiset resurssit. Näillä viitattiin kansalaisten mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämänsä ja poliittiseen päätöksentekoon. Erik Allard (1976) kehitti hyvin-voinnin käsitettä ottamalla elintason rinnalle yhteisyyssuhteet sekä itsensä toteuttamisen. Aineellisen elintason lisäksi hyvinvointiin tuli mukaan elämi-sen laadun näkökulma. (Koskinen 2014, 180; Koskinen 2003, 211.)

Uudella hyvinvointinäkemyksellä oli merkittävä vaikutus yhdyskuntatyön tapaan asettaa toiminnalle tavoitteita. Harald Swedner (1977) kehitti kuusi-osaisen hyvinvointimallin. Hänen mukaansa asuinalueilla tulisi turvata: hyvä luonnonympäristö (taso 1), mahdollisuus asuntoon (taso 2), mahdollisuus koulutukseen (taso 3) ja mahdollisuus työhön (taso 4.) Nämä tasot ovat re-sursseja ja edellytyksiä sille, että asukkaat voivat vaikuttaa ympäristöönsä (taso 5) ja kokea mahdollisuutta solidaarisuuteen ja itsensä toteuttamiseen (taso 6). (Koskinen 2003, 211.)

Suunnittelu nousi 1970-luvun yhteiskunnallisessa keskustelussa voimak-kaasti esille. Vuonna 1977 voimaan tulleeseen kuntalakiin tuli kuntasuun-nittelu pakolliseksi. Paikallistason suunnittelun merkitys kasvoi, ja alettiin vaatia myös kansalaisten mahdollisuutta osallistua suunnitteluun sekä so-siaalisen näkökulman tuomista kaikkeen suunnitteluun. Luennoilla käsitel-tiin sosiaalisuunnittelun käsitteitä ja teorioita sekä suomalaisen sosiaali-suunnittelun tasoja. (Koskinen 2014, 181.)

Simo Koskinen opettajana

Kaikki kuvasivat Simo Koskista innostavaksi opettajaksi, joka loi innostuksen ilmapiiriä luennoilla. Pitäessään luentoa hän liikkui koko ajan kädet selän takana. Simon sosiaalipoliittikan peruskurssi pidettiin Sampilassa maanantai-sin klo 8–12. Koska kurssi oli niin kiinnostava, sieltä ei haluttu lintsata edes

aikaisen ajankohdan takia. Myös kahvitauoilla keskustelu jatkui. Simo eli ”Simppe” istui aina opiskelijoiden kanssa kahvipöydässä suuressa ryhmässä, koska kaikki halusivat kuulla, mitä hänellä oli sanottavaa. Joillakin on muistikuvia myös Simon piipunpoltosta oppitunneilla. Se tuntui täysin luonnolliselta, eihän ollut lainsäädännöllisiä esteitä tupakointiin julkisissa tiloissa.

Koko sosiaalipolitiikan peruskurssi ja erityisesti yhdyskuntatyö olivat sosiaalityössä uusi näkökulma, joka istui meidän omiin maailmanparantajien haaveisiimme. Jokainen Simon opetukseen osallistunut tiesi myös kuka oli Harald Swedner ja tunsi hänen pioneerityönsä Ruotsissa.

Simo Koskisella oli koko ajan tiivis yhteys yhdyskuntatyön käytäntöön. Hän toimi lähiohankkeissa paitsi kouluttajana myös vierailevana asiantuntijana ja työnohjaajana. (Koskinen 2014, 179.) Simon vahvuutena opettajana ja kouluttajana oli teorian ja käytännön välisen yhteyden esille tuominen. Jokainen meistä tunnistaa omassa sosiaalityön työorientaatioissaan, miten tärkeää on teoreettisen ymmärryksen kautta peilata käytännön asioita.

Yhdyskuntatyön opit työkäytäntöjen muutosvoimana

Työelämään siirtymisemme tapahtui 1970-luvun loppupuolella tai vähän sitä ennen. Kunnat vahvistivat sosiaalihuollon organisaatioitaan ja laajensivat palvelujärjestelmäänsä samaan aikaan, kun 1970-luvulla opintonsa aloittaneet olivat suuntaamassa työelämään. Työpaikkoja sosiaalialalla oli paljon tarjolla. Yhdyskuntatyön näkökulmasta meidän työuran alun vuodet olivat kokeilujen ja laajentumisen aikaa. Yhdyskuntatyön työmenetelmiä hyödyntäville projekteille oli sosiaalinen tilaus. Meillä vastavalmistuneilla oli suurta intoa ja osaamista lähteä kokeiluihin mukaan. Jokainen meistä muistaa myös, miten eri puolella Suomea jo olevia yhdyskuntatyön kokeiluja seurattiin aktiivisesti monin tavoin. Sosiaalialan ammattilehtien artikkelit olivat tärkeitä kanavia.

Pohdinnat yhdyskuntatyöstä, sen opetuksesta ja yhdyskuntatyöstä sosiaalityön menetelmänä ovat herättäneet paljon ajatuksia. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa oli mahdollista opiskella sosiaalipolitiikkaa sosiaalihuollon linjalla tai yleisellä linjalla. Jokainen meistä jatkoi opintoja yleisellä linjalla. Linjan valinta tuntui silloin itsestään selvältä, mutta taustalla on varmasti ollut halu ymmärtää yhteiskunnan toimintaa enemmän ympäröivän yhteisön kuin yksilön näkökulmasta. Opetuksen sisällystöstä on keskeisenä jäänyt mieleen kunnallinen sosiaalihuolto ja lainsäädäntö. Sen vuoksi yhdyskuntatyölähtöinen orientaatio tuntui niin erilaiselta ja uusia mahdollisuuksia avaavalta. Samoin Simo Koskisen opetuksessa esiin nostama sosiaalisuunnittelun teoria ja käytännön kokemukset antoivat uusia näkö-

kulmia kunnallisen sosiaalihuollon ymmärtämiseen. Laajempi ymmärrys on myös käsite, jolla kuvattiin yhdyskuntatyöstä saatuja oppeja.

Arja Jämsén ja Tuija Nummela (2014) kuvaavat kirjassaan *Opintolainalla onneen ja sivistykseen* 1970-luvulla sosiaalipolitiikkaa opiskelleiden kokemuksia; mitä eväitä Tampereen yliopisto antoi työuralle ja omaan elämään. Eräs mainitsi erityisesti, miten Simo Koskisen Ruotsista tuomat yhteiskuntatyön tuulet ovat jääneet mieleen. Hän lisäsi, että ”yritän sellaista sosiaalityön orientaatiota edelleen elvyttää ja vahvistaa nykyisessä työssäni ja verkostoissani”.

Opinnot

Ei ollut sattumaa, että Marita Ruohonen halusi mukaan Briitta Koskiahon vetämään Pispala-projektiin. Se oli hänen mielestään suoraa jatkumoa yhdyskuntatyöstä saatuun innostukseen. Hänen pro gradu -työnsä oli *Saneeraus-kypsyys ja slummiutuminen – esimerkialueena Ylä-Pispala*. Opintoihin liittyivät myös arkkitehti Jere Maulan luennot Teknillisessä korkeakoulussa koskien rakentamisen/saneerauksen ja sosiaalisten näkökohtien yhteyttä. Yhtymäkohta yhdyskuntatyöhön löytyy sitä kautta, että eri tieteenalat tarkastelevat aluetta omasta näkökulmastaan ja yhteistyötä tehdään yli hallintorajojen. Keskeisenä näkökulmana oli taloudellisen ja sosiaalisen segregaat-ion tutkiminen ja ehkäiseminen kaupunkisuunnittelun keinoin. 1970-luvulla opiskelijat saivat vapaasti valita sivuaineet eri tiedekunnista. Jokainen totesi, että sivuainevalinnat, kuten kunnallispolitiikka tai julkishallinto tukivat yhteisöllistä orientaatiota.

Lähiöprojektit

Yhdyskuntatyön käytäntöjä kehitettiin 1970-luvulla sekä kaupunkien lähiöissä että kuntien kerrostaloalueilla. Jukka Vinnurvan työ Tampereen Hervanassa oli maanlaajuisesti tunnettu, ja sitä pidettiin kehittämistyön esikuvana.

Marita Ruohonen muistaa hyvin, kuinka Vantaan Koivukylässä aloitettiin vuoden mittainen yhdyskuntatyön kokeiluvaihe vuonna 1978. Kokeiluvaihetta edelsi vuonna 1977 perustettu suunnitteleva työryhmä. Kokeilulle luotiin projektiorganisaatio, jota valvoi kaupunginhallituksen asettama neuvottelukunta. Kenttätöryhmässä oli neljä työntekijää terveys- ja sosiaalivirastoista, nuorisotoimesta sekä kasvatusneuvolasta. Yhdyskuntatyökokeilun lähtökohtana nähtiin aluekohtaisuus ja asukkaiden omatoimisuuden ja osallistumisen tukeminen. Samalla kehitettiin kunnallista palvelutoimintaa ja viranomaistyötä.

Kokeiluvaiheessa pyrittiin selvittämään, mitä yhdyskuntatyö Koivukylässä voisi käytännössä olla ja mitä uutta se voisi tuoda kunnalliseen työhön. Kokeiluvaiheesta edettiin toimintaan, ja syksyllä 1979 talotoiminta nostettiin keskeiseksi toimintamuodoksi. Muita keskeisiä toimintamuotoja olivat kulttuuritarpeita painottava kerho- ja harrastetoiminta, varhaiskasvattajien kanssa tehtävä yhteistyö sekä kodin ja koulun yhteistyön tukeminen. (Koivukylän Yhdyskuntatyökokeilu 1982.)

Marita Ruohonen toimi Paimentien opetus- ja työkeskuksen johtajana Vantaan Koivukylässä. Hän oli mukana Koivukylän yhdyskuntatyössä vuodesta 1980 eli varsinaisen kolmivuotisen kokeiluajan. Koivukylässä toimineen kehitysvammaisten opetus- ja työkeskuksen johtajana hän osallistui alueen varhaiskasvattajien yhteistyöhön ja suunnitteluun vaikuttamiseen. Tehtävään kuului kartoittaa Koivukylää yhdyskuntatyön näkökulmasta ja tehdä kehittämisohdotuksia. Työntekijät olivat ennakkoluulottomia ja koko yhdyskuntatyön kokeilu oli jotakin uutta ja innostavaa.

Asuntohallitus toteutti 1979–1985 osallistuvaan suunnitteluun liittyvän vanhojen asuinalueiden perusparannuskokeilun. Tarkoituksen oli yhdistää fyysiseen asuntojen ja kiinteistöjen perusparannukseen alueen asukkaiden elämänhallinnan ja yhteisöllisen identiteetin ylläpitäminen ja viihtyvyyden parantaminen.

Itse olin 1980-luvun alussa kehittämässä Joutsenon kunnassa Pulpin asuntoaluetta. Malleja oli saatu muun muassa Imatralta ja Joensuusta. Pulpin asuntoalueelle oli rakennettu vuokrataloja alunperin Pulpin tehtaan ja Hackmanin sahan työntekijöille. Alueesta tuli aikaa myöten kunnan vuokra-asuntoalue. Alueella oli huono maine sinne kasautuvien sosiaalisten ongelmien takia. Pulpilla toteutettiin samaan aikaan vuokratalojen peruskorjaus, parannettiin alueen viihtyvyyttä ja tuettiin asukkaiden osallisuutta monin tavoin. Pulp-projektia koordinoi moniammatillinen tiimi. Asukkaiden ja moniammatillisen tiimin mukaan ottaminen asuinalueen peruskorjauksen suunnitteluun ja viihtyvyyden parantamiseen oli ennen kokematon. Toimin kunnassa sosiaalijohtajana ja olin keskeinen toimija projektissa. Hallinnollisen työn rinnalla koin Pulp-projektin oman ammatillisen uran kannalta innostavana ja sain olla toteuttamassa jotakin, jolla oli merkitystä koko asuinalueen asukkaille.

Yhdyskuntatyö käsittää asukastyön, viranomaistyön ja rakenteisiin vaikuttamisen. Kun asuinalueeseen osallistumista pohditaan jälkikäteen, työ on suuntautunut eniten asukkaita aktivoivaan asukastyöhön. Se on tuntunut luonteelta, ja opiskelusta saadut opit ovat kantaneet. Sosiaalityön on myös ollut helppo löytää paikkansa yhteistyössä muiden hallintokuntien kanssa. Rakenteisiin vaikuttaminen on aina ollut toiminnan lähtökohtana.

Kokemustemme mukaan vaikuttaminen suunnitteluun ja päätöksentekoon on ollut kuitenkin vähäisempää, vaikka juuri sosiaalityön osaamisella olisi ollut paljon annettavaa asuinalueiden suunnitteluun ja asuntojen perusparannuksiin liittyvissä kysymyksissä.

Palvelujen kehittäminen haja-asustusalueille

Mervi Tolosen ja allekirjoittaneen työpaikat olivat kuntasektorilla sekä asiakastyössä että esimiestehtävissä. 1980-luku oli kunnissa palvelujen kehittämisen aikaa ja sosiaalihuoltolaki antoi hyvät puitteet kehittämistyölle. Arki-työssä nousi esille kunnan kaikkien osa-alueiden tasavertaisuus palvelujen suhteen. Maaseutukunnissa oli paljon toimivia kyliä, joiden elinvoimaisuutta haluttiin tukea. Taustalla oli paitsi yhteisöllisyyden näkökulma myös vahvasti ajatus alueellisesta tasa-arvosta suhteessa palveluihin. Kyläkoulut, joita siihen aikaan oli toiminnassa vielä lähes joka kylällä, tarjosivat erinomaiset puitteet pienimuotoiselle kehittämistoiminnalle. Kyläkouluille tai seurojen taloille tuotiin kiertävää päiväkotia, vammaisille ja vanhuksille kerhotoimintaa, liikuntaryhmiä ja kansalaisopiston toimintaa. Kylien kehittämistyötä toteutettiin sekä kunnan toimesta että yhteistyössä seurakunnan ja järjestöjen kanssa. Palvelujen kehittäminen haja-asutusalueilla yhdessä asukkaiden kanssa oli luontevaa ja istui hyvin yhdyskuntatyöstä saatuihin oppeihin. Myös muita tahoja oli helppo saada toimintaan mukaan, mutta sosiaalityö oli käynnistysmoottorina niin ideoinnin ja suunnittelun kuin käytännön toteutuksenkin suhteen.

Kuntasuunnittelu ja viranomaisyhteistyö

Kunnallislakiin (953/1976) tuli kuntasuunnittelu pakolliseksi 1970-luvun lopussa. Tämä tarkoitti myös kunnan asukkaiden aktivoimista kunnan kehittämiseen. Paikallistasolla se merkitsi sitä, että kunnissa piti kehittää paikkoja kuntalaisten kuulemiseksi ja osallistamiseksi. Sosiaalisuunnittelun teoriaa ja käytäntöjä oli käyty läpi opinnoissa. Kuntasuunnitteluprosessiin mukaan tuleminen tuntui luonnolliselta, olihan siihen saatu jo opinnoissa tuntumaa. Kuntien henkilöstöstä olivat monet kunnanjohtajat ja keskeiset suunnittelun ja hallinnon viranhaltijat suorittaneet Tampereen yliopistossa kunnallistutkinnon. Puhuttiin kuntasuunnittelussa samaa kieltä ja sosiaalialan henkilöstön oli luontevaa mennä mukaan.

Myös sosiaalihuoltolaki (710/1982) loi lainsäädännöllisen perustan yhteisötasoiselle sosiaalityölle. Siinä kuntien sosiaalilautakuntien tehtäväksi asetettiin elinolojen seuraaminen, sosiaalisen näkökulman tuominen kaikkiin

kunnan toimintoihin, kuntalaisten omaehtoisen toiminnan tukeminen sekä yhteistyö eri viranomaisten, asukkaiden ja yhteisöjen kanssa. Kunnallishallinnossa oli toimittu siihen asti hyvin sektorikohtaisesti ja varsinkin sosiaalityö miellettiin vain huono-osaisten kanssa tehtäväksi työksi. Kuntasuunnittelu antoi välineen toimia toisin, mutta myös oma yhteisöllinen työorientaatio teki yhteistyön helpoksi.

Kuntien sosiaalityössä 1980-luvulla työskennelleet muistelevat, miten eri hallintokuntien, erityisesti teknisen toimen kanssa, yhteistyö lisääntyi. Yhteisöllinen työ kylki edellä antoi sosiaalityölle välineen keskusteluun eri hallintokuntien kanssa. Erityisesti tämä lähestymistapa toimi keskustelussa teknisen toimen kanssa. Elinolosuhteita koskevan tiedon suhteen sosiaalityöntekijöiden rooli oli keskeinen sosiaalityön tiedonmuodostuksessa ja sosiaalityöntekijöiden mukanaolo kaavoituksessa ja muiden sosiaalisten vaihtelujen arvioinnissa ja asuinalueiden suunnittelussa vahvistui.

Kuntasuunnittelu edellytti kuntalaisten kuulemista. Monissa kunnissa järjestettiin lähi- ja asukasdemokratiakokeiluja, maaseudulla oli kylätoimikuntia ja kaupungeissa asukas yhdistyksiä. Mervi Tolosen kanssa muistelimme usein kokemuksia tupailloista ja kyläkokouksista, joissa sosiaalityö oli tärkeä toimija muiden joukossa. Ensimmäisen kerran omassa työhistoriassani saatoin seisoa kunnan sosiaalijohtajana samalla viivalla kunnan insinöörin ja kaavoitusinsinöörin kanssa. Sosiaalinen oli saanut oman paikkansa.

Asukkaiden kuulemistilaisuudet olivat merkittäviä, mutta tuolloin ne olivat lähinnä asukkaiden kuulemista eikä niinkään osallisuuden vahvistamista. Kuntiin kehittyi 1980-luvulla hallintorajoja ylittävä yhteistyö. Sosiaalityön paikka tässä yhteistyössä ei suinkaan ollut itsestäänselvyys. Yhteistyö edellytti myös sosiaalityöltä omien rajojen ylittämistä. Itse olen pohtinut, että yhteisöllinen työorientaatio auttoi verkostoitumaan ja toimimaan myös verkostojen luoja. Se antoi ammatillista vahvuutta nähdä kuntalaisten tarpeet osana laajempaa kokonaisuutta.

Yhteistyötä tehtiin myös seudullisesti alan ammattilaisten kanssa. Läänin hallitukset olivat käynnistäneet eri puolilla maata sosiaalijohtajien alueellisia työkokouksia, joissa jaettiin hyviä työkäytäntöä ja luotiin yhteisiä toimintatapoja. Tästä tuli merkittävä seudullisen sosiaalityön kehittämisen väline.

Koulutus ja opetus

Toimin viimeisen työurani Saimaan ammattikorkeakoulussa sosiaalialan yliopettajana. Projektioppiminen oli tuolloin keskeinen käsite sosionomien (AMK) opetuksessa. Toteutimme monia opintokokonaisuuksia, joissa opiske-

lijoiden kanssa jalkauduttiin asuinalueille ja yhdessä alueen asukkaiden kanssa kehitettiin uusia toimintatapoja. Taustaluennoilla käytiin läpi yhdyskuntatyön taustateoriat unohtamatta Harald Swedneria.

Ympyrä sulkeutui omassa työurassani, kun Saimaan ammattikorkeakouluun saatiin ensimmäinen sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Suunnittelutyö toteutettiin yhteistyössä työelämän kanssa ja koulutusohjelman nimeksi tuli ”Uusyhteisöllisyys ja osallisuus”. Koulutus alkoi syksyllä 2016. Opettaessani yhteisöllisyyden ja osallisuuden taustateoriaa huomasin jälleen palaavani yhdyskuntatyön historiaan.

Sekä Marita Ruohonen että Mervi Tolonen ovat oman työuransa aikana olleet mukana sosiaalityöntekijöiden täydennyskoulutuksissa, joissa yhteisöllinen työote on aina ollut tavalla tai toisella mukana. Meille 1970-lukulaisille käsite oli yhdyskuntatyö, myöhemmin yhteisötyö, yhteisöllinen työ, rakenteellinen työ. Asia oli sama, vaikka termit olivat muuttuneet.

Tätä kirjoittaessani vasta oivalsin, että suorittaessani 2000-luvun alussa työn ohjaajaopintoja, niidenkin orientaatioperusta oli yhteisöllinen. Käytännön työnohjausurani on aina keskittynyt ryhmien ohjaamiseen. Muutoksen ja kehittämisen muutosvoima työpaikoilla on enemmän yhteisössä kuin yksilössä.

Lopuksi

Tämän kirjoituksen työstämiseen liittyvä prosessi oli meille jo sinänsä tärkeä. Olemme yksimielisiä, että yhteiskunnallisen tutkinnon yhteisöllisyyttä korostavalla lähestymistavalla on ollut merkitystä omiin ammatillisiin uravalintoihimme. Kukaan meistä ei ole suuntautunut yksilö- tai perhekeskeiseen työhön, vaan aina on ollut mukana yhteisö, jossa asukkaat elävät. Pysähdyimme myös pohtimaan omia uravalintojamme. Marita Ruohonen ja Mervi Tolonen tekivät pitkän uran järjestöissä. Marita totesikin, että olisi ko hän niin määrätietoisesti pyrkinyt järjestöihin ilman Simo Koskisen luomaa pohjaa. Itse olen tehnyt pisimmän työurani kunnallisen sosiaalityön kehittämisessä ja sosiaalialan opettajana.

Kaikki käyttävät Simo Koskisesta termiä työstään innostunut opettaja. Simo itsekkin kertoi, että liikkueensa vuosikymmenien aikana eri puolilla Suomea monet ihmiset ovat tulleet kertomaan olleensa hänen peruskurssillaan 1970-luvulla. (Koskinen 2014, 180.) Tämä tarkoittaa, että hän on jättänyt jäljen. Paitsi hänen opetuksensa sisältö, myös hänen persoonansa on antanut eväitä ja intoa tuleville sosiaalialan ammattilaisille. Hyvä ja asiansa osaa-va ja opiskelijoitaan innostava opettaja on paras esimerkki saada myös sosiaalityötä myönteisenä esille. Sosiaalityön kannalta tämä on erityisen tärkeää, koska puolestapuhujia ei ole koskaan ollut liikaa.

Yhdyskuntatyön opetus on luonut pohjaa sosiaalityöntekijöiden roolille yhteiskunnan uudistajina, muuttajina ja kehittäjinä. Yhteisöllisyys, osallisuus ja rakenteellinen työote ovat olleet työn avainkäsitteitä, vaikkei asioista näillä käsitteillä silloin vielä puhuttukaan. Yhdyskuntatyön idea on myös kansalaisjärjestötyön idea. Hyvä kosketus käytäntöön, eri toimijoiden yhteen saattaminen ja epäkohtiin vaikuttaminen ovat juuri kansalaisjärjestötyön ydintä.

Vuosikymmenten jälkeen pohdittuna meille kaikille yhdyskuntatyön opit ovat siivilöityneet läpi juuri arkityön kautta. Se on ollut perusorientaatio, jossa kehittäminen ja muutostarpeet on huomioitu yhteisöllisyyden kylki edellä eikä virkamiesmäisesti. Näin vuosikymmenien jälkeen tuntuu, että yhdyskuntatyön pyörää keksitään yhä uudelleen ja uudelleen. Vaikka käsitteet muuttuvat, niin yhteisöllisyys nähdään välineenä sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen, hyvinvoinnin ja terveyden tuottamiseen, uusien ihmissuhteiden ja sosiaalisten verkostojen rakentamiseen. Yhdyskuntatyön tehtävänä on tukea lähiyhteisöä, lisätä ihmisten kasvumahdollisuuksia ja vähentää yhteiskunnallisten muutosten kielteisiä seurausvaikutuksia.

Eija Pieviläinen

Toimistoapulaisesta lastensuojelujärjestöä johtamaan

Synnyin työkaluviilarin ja ompelijan esikoisena Helsingissä marraskuussa 1946. Päätin lähteä opiskelemaan, kun olin 22-vuotias ja tehnyt kansalaiskoulun päättäneenä melko tylsiä toimistotöitä. Olin SKDL:n jäsen, melko passiivinen toimija, mutta pioneeriohjaajana sitouduin viikoittaiseen ohjaustyöhön 15-vuotiaasta alkaen. Monet järjestöystäväni, joita erityisesti arvostin, olivat käyneet Sirola-opiston ja jatkaneet sieltä Tampereen yliopistoon yhteiskunnallista tutkintoa suorittamaan. Niinpä viiden vuoden toimistoapulaisurani jälkeen irtisanouduin Wulff Oy:n palveluksesta ja aloitin Sirola-opiston pääkurssin syksyllä 1968. Koska en ollut ylioppilas, suoritin vielä pääkurssin jälkeen tietyt aineet keskikoulun tasoisesti (suomen kieli, ainekirjoitus, historia, maantieto, aritmetiikka) yksityisoppilaana, jotta pääsin Tampereen yliopiston pääsykokeisiin. Tässä vierähti vuosi, joka oli aika erikoinen ja mielenkiintoinen vaihe elämässäni.

Olin Sirolan pääkurssin jälkeen avioitunut Sirolan jatkokurssilla olevan mieheni kanssa, ja hän aloitti opinnot yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaakseen heti syksyllä 1969. Minä menin Tampellaan kolmivuorotyöhön paperinarukonetta käyttämään, ja silloin kun en ollut töissä, suoritin nuo pääsykokeisiin vaadittavat aineet. Vuonna 1971 aloitin opintoni Tampereen yliopistossa suorittaakseni yhteiskunnallisen tutkinnon.

Omiin opintohaluihini vaikutti ennen muuta se, että kyllästyin tylsiin toimistorutiineihin ja halusin mielenkiintoisempaa ja inspiroivampaa tekemistä loppuelämäni. Myös paremmat vaikuttamismahdollisuudet omiin valintoihini sekä yhteiskunnalliset vaikuttamismahdollisuudet motivoivat opintoja aloittaessani. Haaveilin tuolloin sosiaalityöntekijän urasta.

Sosiaalipolitiikka oli luonnollinen valinta pääaineeksi, ja siihen kuului sosiaalihuoltoa ja sosiaalityötä sivuavia kursseja. Sivuaineina opiskelin kasvatustiedettä, psykologiaa ja sosiologiaa. En ole koskaan ollut mikään koulupinko

vaan keskivertotallaaja. Opiskelu ei kuitenkaan tuntunut miltyään pakko-pullalta, vaan sujui melko jouhevasti. Joitain tenttejä jouduin uusimaan, mutta niin kävi monelle muullekin, ei se tahtia haitannut.

Opettajista parhaiten mieliini jäänyt on ehdottomasti äidinkieltä opettanut Liisa Manninen, tosi tiukka tati ja rautainen ammattilainen, joka ei sallinut yhdenkään tyypin jäädä passiiviseksi kuulijaksi. Kielenhuoltotunnit olivat tosi tykitystä ja piinaa. Simo Koskinen oli ohjaajani tutkielmaa tehdessäni. Kokemukseni paperinarukoneen käyttäjänä kolmivuorotyössä, yhden istumalakonkin kokeneena, inspiroi paneutumaan tutkielmassani alipalkattujen tekstiilityöläisnaisten työoloihin. Koskinen oli tosi toverillinen ja kannustava ohjaaja.

Asuimme aluksi pari vuotta kimppekämpässä Sirolasta samaan aikaan Tampereelle tulleen ystäväpariskunnan kanssa ja sen jälkeen kaksin mieheni kanssa yhteensä neljässä eri osoitteessa. Oli mukavaa, kun kummallakin oli sama tavoite; päästä opintojen jälkeen työhön, jossa voi olla hyödyksi, näin ainakin uskoimme ja toivoimme.

Jonkin verran opintoja kyllä ”häiritsi” aktiivisuus opiskelijapolitiikassa, sillä olimme melko ahkerasti mukana Tampereen Opiskelevien Sosialistien (TOS) toiminnassa. Itse olin rivijäsen, mutta päivittäin istuimme yliopiston kahvilassa ”tossilaisten” omassa nurkkapöydässä maailmaa parantamassa. Meidän opintojammehan virkistivät tosi tiukat taistot opiskelijapolitiikassa, kun oli juonittava, miten taistolaisen Tymrin (Tampereen Yliopiston Marxilaiset ryhmät) valtaa voitaisiin vavisuttaa. Paikallisten ja valtakunnallisten vaalien aikana me ”tossilaiset” ahkeroinne myös valistamalla työläisiä, kun aamupimeällä paukkupakkasessa jaoimme vaalimainoksia tamperelaisten tehtaiden porteilla.

Yliopistossa vierähti viitisen vuotta. Esikoisen syntymä 1973 vähän jarrutteli opintoja, ja valmistuin sosionomiksi 1976.

Valmistuimme mieheni kanssa samoihin aikoihin, ja kolmihenkinen perheemme muutti Espoon Matinkylään. Joitain työhakemuksia lähetettyäni päädyin sihteeriksi hotelli Presidentin rakennuttajafirmaan, jossa viihdyin pari vuotta. Sen jälkeen olin kaksi vuotta Vantaan kaupungin erityisnuorisotyöntekijänä, mutta tämä oli yksinäistä ja raskasta hommaa, eikä johdon tukea ollut nimeksikään. Vietimme samaan aikaan neljän nuorisotyöntekijän eroa, kun jätin ”turvallisen kaupungin työntekijän uran”. Sosiaalityöntekijän haaveammattiini en koskaan hakemuksia lähettänyt, koska ainakin pääkaupunkiseudulla näihin hommiin vaadittiin ylempää korkeakoulututkintoa.

Vuonna 1983 aloitin Pienperheyhdistys ry:n toiminnanjohtajana, ja viihdyin työssä eläkepäiviini asti. Yhdistys on yksinhuoltajille palveluita ja toimintaa järjestävä Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestö, jossa oli aloittaes-

sani 200 ja lopettaessani 1 200 jäsentä. Raha-automaattiyhdistyksen tuella saatoimme kehittää ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön palveluita hyvin monenlaisissa hankkeissa. Sain tehdä yhteistyötä helsinkiläisten sosiaali-johdon ammattilaisten kanssa muiden muassa ostopalvelusopimusneuvotte-luissa. Käytännön työtä tekevien sosiaalityöntekijöiden kanssa tein yhteis-työtä, kun suunnittelimme yhteisiä ennaltaehkäisevän lastensuojelun projek-teja. Arvostan paljon lastensuojelutyötä tekeviä ammattilaisia, mutta olin onnellinen, kun en ollut haaveammatissani sosiaalityöntekijänä vaan heidän kumppaninaan, sen verran rankkaa heidän hommansa oli, kun asiakkaina saattoi olla esimerkiksi Vuosaarella liki sata perhettä!

Olin aloittaessani ainoa Pienperheyhdistyksen työntekijä ja minusta kas-voi matkan varrella esimies, joksi en ollut saanut mitään koulutusta. Par-haimmillaan alaisinani oli 23 alan ammattilaista. Onneksi Ensi- ja turva-kotien liitto isona toimijana pystyi järjestämään johtajille koulutusta ja työn-ohjausta. Haasteita tuotti myös miljoonabudjetin pyörittämisen hallinta. Tä-hänkin oli pakko vain oppia hyvien kollegoiden avulla. Olin tosi onnellinen ja tyytyväinen työuraani, jonka aikana saatoin tehdä yhteistyötä monien Tampereen yliopiston kautta pääkaupunkiseudulle sosiaalityön pariin pää-tyneiden opiskelijatovereideni kanssa.

Mikko Mäntysaari

Teinipoliitikosta sosiaalipoliitikoksi

Oppikoulussa

Sodista selviytynyt Suomi oli 1950-luvulla edelleen luokka- ja melkein säätyläisyhteiskunta. Omassa kotikylässämme olimme tavallisia ihmisiä, vaikka ehkä hiukan hyväosaisempia kuin jotkut toiset, sillä molemmat vanhemmamme olivat palkkatyössä. Meillä oli omakotitalo, Kotirinne, jossa oli vesijohto ja sisävesi, ruokaa riitti, ja osuuskauppa Tuotannosta voitiin ostaa vastakirjalla, mitä köyhemmät kyläläiset eivät voineet tehdä. Tavallisen kansan lisäksi oli myös kylän pieni herrasväki, jonka lapsellisuuksia takanapäin ihmeteltiin ja hiukan naureskeltiinkin. Vanhempieni pohjakoulutuksena oli kansakoulu, mutta molemmat olivat jatkaneet koulunkäyntiään: äitini kävi karjatalouskoulun ja isäni isäntäkoulun. Molemmat vanhempani olivat kovia lukijoita ja myös kirjoittajia.

Kävin kansakoulua Pirkkalassa, samassa koulussa, jossa Jouko Turkka oli muutamaa vuotta aiemmin käynyt koulunsa. Osasin lukea kouluun mennessäni, mikä siihen aikaan oli vielä harvinaista. Pidin kovasti koulunkäynnistä. Neljännen luokan jälkeen hain ja pääsin oppikouluun, vieläpä korkealla pistemäärällä. Keskikoulussa menestyin keskinkertaisesti, mutta lukion ensimmäisellä luokalla sain kahdet ehdot ja jäin suosiolla luokalleni. Jostakin syystä luokan vaihtaminen osoittautui kannaltani hyväksi ratkaisuksi. Minulla oli ollut vaikeuksia keskikoulun luokkayhteisöön sopeutumisessa. Luokalle jääminen teki lukio-opiskelustani helpompaa ja ehdin keskittyä myös muuhun.

Kaikissa länsimaissa 1960-luvun loppu ja 1970-luvun alku oli kuohuvaa aikaa. Hippiliike ja opiskelijalevottomuudet ympäri maailmaa lupasivat muutosta parempaan. Monien muiden ikätoverieni tavoin innostuin Teiniliiton toiminnasta. Teinilehden artikkelit panivat miettimään Biafran ja Vietnamin kaltaisten kehitysmaiden ihmisten kohtaloita. Rippikouluikäisenä luin Maon pientä punaista kirjaa ja Marxia. Tärkein vaikutin vasemmistosta kiinnos-

tumiseeni taisivat kuitenkin olla Väinö Linnan romaanit, joita olin lukenut heti oppikouluun päästyäni.

Lukion ensimmäisellä luokalla minusta tuli kouluni teinikunnan puheenjohtaja. Syksyllä 1971 pidettiin Pieksämäellä Teiniliiton syyskokous, johon osallistuin kouluni teinikunnan edustajana. Liittokokous oli minulle hyvin merkityksellinen tapahtuma. Olin, kuten silloin sanottiin, ”yleisdemokraatti” ja suuntautunut lähinnä demareihin, aluksi jopa niin, että kuljin liittokokouksessa demarinuorten nappi rinnassani, mutta päädyin taistolaisten ryhmäkokoukseen. Liittokokoukseen osallistuneiden majoitus oli koulun luokissa. Kinasin porvarinuorten kanssa yöllä Vietnamin sodasta – tämä taisi olla ainoa oma politikointini kokouksessa.

Vaatimukset kouludemokratiasta johtivat kouluneuvostojen valitsemiseen vuonna 1973. Ensimmäisen ja ainoan kerran minäkin menestyin vaaleissa: minut valittiin kouluni kouluneuvostoon Pirkanmaan alueen yleisdemokraattien yhtenä ääniharavana. Kouluneuvostojen perustamiseen oli Teiniliitossa liitetty epärealistisen suuria odotuksia ja vastaavasti konservatiivisten tahojen pelkoja. Ainakin omassa koulussani muutokset jäivät vähäisiksi ja lyhytaikaisiksi, ehkä kuitenkin ilmapiiri demokratisoitui.

Päysin ylioppilaaksi kohtalaisen hyvällä ylioppilastodistuksella. Samalla luokalla olleen serkkuni kanssa olimme sukumme ensimmäisiä ylioppilaita.

Yhteiskunnallisessa tutkinnossa

Ylioppilaskokeiden jälkeen hain Tampereen yliopistoon opiskelemaan yhteiskuntatieteitä. En enää muista, mikä oppiaine minua eniten kiinnosti. Ehkä se oli sosiologia tai sosiaalipsykologia. Kun olin jättämässä yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan hakupapereita yliopiston Päätalon aulassa olleeseen jättöpisteeseen, tapasin sattumalta lukioaikaisen luokkatoverini, joka kertoi hakevansa yhteiskunnalliseen tutkintoon. Hänen kehotuksestaan täytin saman tien myös toisen hakemuksen.

Pääsykoekirjat tulivat huonosti luetuiksi, joten tiedekuntaan en päässyt, mutta tulin valituksi yhteiskunnalliseen opetusjaostoon opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa. Valtaosalla yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoista ei ollut ylioppilastutkintoa, mutta oli meitä ylioppilaitakin jonkin verran. Olimme tavallaan vapaamatkustajia systeemissä, joka oli tarkoitettu ei-ylioppilaiden väyläksi tiedekuntaopintoihin.

Saatuani tiedon, että olin päässyt opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa, tapasin tiedotusoppia opiskelevan ystäväni Tiinan, joka kysyi minulta, olinko jo laatinut itselleni lukujärjestyksen. Olin ajatellut, että yliopistossa joku antaa minulle lukujärjestyksen niin kuin lukiossakin oli tehty, enkä siksi

ollut pohtinut koko asiaa. Tiina selitti minulle, että minun pitää itse tehdä itselleni lukujärjestys, ei sitä kukaan tule minulle tekemään tai antamaan!

Tiedekuntiin opiskelemaan päässeet tiesivät aloittaessaan, mikä oli heidän pääaineensa. Meidän yhteiskunnallista tutkintoa aloittavien uusien opiskelijoiden piti ensimmäiseksi ratkaista, mihin suuntautua ja mitä opiskella. Tämä oli hankala valinnan paikka, sillä ainakaan itse en tiennyt yliopiston systeemeistä ja käytännöistä mitään. Vapaus valita oli rajaton: yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijat saattoivat valita vapaasti opintoja yliopiston eri tiedekunnista. Ei-ylioppilaat aloittivat opintonsa kieliopintojen kaltaisilla valmistavilla aineilla. Pienryhmässä saman vaiheen opiskelijat tutustuivat toisiinsa sekä vaihtoivat mielipiteitä ja kokemuksia eri pääaineiden eduista ja haitoista. Me yhteiskunnallisen tutkinnon aloittavat ylioppilaat haajaannuimme kuka millekin kurssille, tavallisesti eri tiedekuntien peruskursseille, joten yhteyttä toisiin yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoihin ei oikein syntynyt. Koin tämän hankalaksi. Vertaistukea olisi tarvittu erityisesti ensimmäisenä syksynä, kun ei ollut käsitystä, millaista yliopisto-opiskelu on. Opintojen ensimmäiset kuukaudet tuntuivat kaoottisilta, vaikka meille uusille opiskelijoille oli järjestetty niin sanottuja tutorryhmiä, joissa opinnoissa jo hieman pidemmälle edenneet opiskelijat kertoivat miten systeemit toimivat.

Kuva 3. Mielenosoitus Tampereen yliopiston päätalon aulassa vuonna 1976.

Kuva: Ari Johansson

Tunsin itseni yksinäiseksi. Tilannetta ei helpottanut se, että lukioaikana lupaavalta vaikuttanut poliittinen urani kirskahti heti ensimmäisenä syksynä pysähdyksiin. En ollut ihan oikeaoppinen Neuvostoliiton suhteen, eikä minusta tullut SOL:n aktiivia. Minun opiskeluaikaiset politikointini jäivätkin ihan olemattomiksi. Osallistuin erilaisiin joukkokokouksiin, jos sellaisia järjestettiin, äänestin vaaleissa ja ostin opiskelijalehtiä. Ylioppilaspolitikoinnin sijasta osallistuin kotikuntani kunnallispolitiikkaan.

Yhteiskunnallinen tutkinto koostui pääaineesta, josta piti suorittaa ylin kurssi. Lisäksi piti suorittaa vähintään yksi keskikurssi ja kaksi alinta kurssia. Pääaineeksi valittiin yleensä joku oppiaine yhteiskunnallisesta tai taloudellishallinnollisesta tiedekunnasta. Minä aloitin valtio-opilla.

Valtio-opin opiskelu avasi silmiä ymmärtämään monenlaisia poliittisia kantoja ja ylipäänsä näkemään poliittisen monia merkityksiä. Valtio-oppia opettivat meille muun muassa Vilho Harle ja Tatu Vanhanen. He olivat molemmat aloittaneet yliopisto-opintonsa yhteiskunnallisessa opetusjaostossa: sanomalehtimiestutkinnolla aloittanut apulaisprofessori Tatu Vanhanen luennoi eri demokratioista kuivan asiallisella tyyllillä. Vanhanen opetti olennaisia asioita siitä, että demokratiat ovat erilaisia eikä kaikkia demokratioiksi itseään kutsuvia voi pitää sellaisina. Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittanut Vilho Harle jäi mieleen ystävällisenä, mutta tiukkana opettajana. Hän muun muassa hylkäsi ensimmäisen kirjatenttini. Yhtenä luettavana kirjana oli venäläisen Alexander Spirkinin teos *Teoria joka uudistaa maailmaa* (1970). Siinä esitettiin puiseva analyysi Leninin poliittisesta filosofiasta. En viitsinyt lukea kirjaa kovin tarkkaan, koska ajattelin, että ymmärrän kyllä, mistä leninismissä on kysymys ilman Spirkinäkin. Harlen mielestä tenttikirjat piti kuitenkin lukea, ja hän oli siksi laatinut tenttikysymykset, joihin kirjaa lukematta ei osannut vastata. Hän määräsi minut suulliseen kuulusteluun. Suullista varten luin kirjan tarkkaan ja sain tentin hyväksytyksi. Vilho Harle oli ensimmäinen opettaja, joka mietti kanssani, mitä minun kannattaisi opiskella – hän tietysti suositteli valtio-oppia. Päädyin ottamaan pääaineekseni sosiaalipolitiikan.

Ryhdyin opiskelemaan sosiaalipolitiikkaa sattumalta. Silloisen tyttöystäväni eno oli opiskellut professori Reino Salonen johdolla sosiaalihuoltoa ja suositteli vakavasti minulle samaa alaa. Tämä sopi minulle oikein hyvin, sillä sosiaalihuolto sopi nuoren radikaalin maailmankuvaan. Halusin ammatteihin ja alalle, jossa koetetaan auttaa vähävaraisia, erilaisiin vaikeuksiin joutuneita ihmisiä.

Sosiaalipolitiikan opetusta hoiti yliopettaja Simo Koskinen. Minusta tuli Simon oppilas. Maanantaiaamuisin Sampolassa järjestetyillä sosiaalipolitiikan peruskurssin luennolla oli varmaan sata opiskelijaa. Sosiaalipolitiikka on yhteiskunnallisen tutkinnon ylivoimaisesti suosituin oppiaine. Simo

Koskinen oli hyvä luennoitsija ja hänen suuntautumisensa sosiaalihuoltoon ja sosiaalityöhön näkyi voimakkaasti luennoissa. Kaltaistani nuorta radikaalia viehätti myös Koskisen vasemmistolaisesti värittyyn lähestymistapa sosiaalipolitiikkaan. Koskinen luennoi paljon: mieleen jäi erityisesti sosiaalihuollon toteuttamista koskenut kurssi, jonka Koskinen oli räätälöinyt niille opiskelijoille, jotka ajattelivat sijoittuvansa sosiaalihuollon tehtäviin. Yhdyskuntatyöstä puhuttiin Koskisen luennoilla paljon.

Sosiaalipolitiikan opintoihin liittyi pakollinen kansantaloustieteen peruskurssi. Lehtori Kullervo Marja-aho piti erittäin hyvän peruskurssin. Joillekin opiskelukavereilleni se oli hankala pala, mutta itse innostuin, vaikka en jatkanutkaan taloustieteen opintoja. Se oli ainoa kurssi, jonka aikana muistan niin sanotun kurssineuvoston ottaneen opetuksen sisältöön kriittistä kantaa. Luentosarjan opiskelijoista valittu kurssineuvosto esitti yhden luennon aluksi julkilausuman, jossa Marja-ahon opetusta moitittiin porvarilliseksi, mitä se tietysti olikin. Tästä debatista Marja-aho ei laisinkaan hätkähtänyt, naureskeli vaan.

Kävin myös Lauri Mehtosen filosofian luennolla, mutta jäin melkein heti pois, sillä en ymmärtänyt niistä juuri mitään. Istuin myös kunnallispolitiikan luennoilla ja ryhmissä. Kunnallistieteiden opettajista muistan Risto Harisalon, Pentti Rönkön ja Aatto Hosiaisuusluoman. Pidin kovasti julkis-oikeuden opettaja Kai Kalimasta.

Monet opiskelivat pääaineenaan yhteiskunnallisen opetusjaoston omaa oppiainetta, työvoimaoppia. Työvoimaoppia opetti Matti Kaasinen. Myös Kaasinen oli hyvä opettaja. Luennot eivät sisällöltään ehkä olleet yhtä mielenkiintoisia kuin Koskisen sosiaalipolitiikan kurssit ja olivat varmasti päällekkäisiäkin sosiaalipolitiikan kanssa. Silti Matti Kaasisesta jäi pelkästään positiivisia muistoja.

Simo Koskinen ja Matti Kaasinen vaikuttivat opintoihin myös siten, että he toimivat tutkielmani tarkastajina. Opetusjaoston tutkielma kirjoitettiin kolmantena opiskeluvuonna eli tein sen keväällä 1977. Aiheenani olivat poliittiset resurssit hyvinvoinnin osatekijänä. Sain tutkielmasta korkeimman arvosanan. Suoritin yhteiskunnallisen tutkinnon 22-vuotiaana. Olin ylpeä saamastani sosionomin arvonimestä. Sosionomin sormusta en hankkinut, mutta marssin kuitenkin Pirkkalan kirkkoherran virastoon ja liitin uuden arvonimeni väestörekisteriin.

Yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa

Sosionomiksi valmistumiseni jälkeen olin muutaman kuukauden työttömänä. Minusta tuntui, että halusin jatkaa vielä opintojani, joten hain jatko-opinto-

oikeutta yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan. Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneille ylioppilaille oli varattu vuosittainen viiden opiskelijan kiintiö. Koska ylioppilaita oli opetusjaoston opiskelijoissa paljon enemmän, opinto-oikeuden saaminen oli hyvin epävarmaa. Kesäkuussa 1977 menin armeijaan. Soitin Vatialan varuskunnasta Simo Koskiselle kysyäkseni pääsinkö tiedekuntaan. Koskinen kertoi, että opiskelupaikka myönnettiin minulle erinomaisen tutkielman ansiosta. Olin niin onnellinen, että jalat tuskin otivat maahan.

Kurssikirjallisuuteen sisältyi melkein oppiaineesta riippumatta Marxia ja erilaisia marxismin selitysteoksia, mikä nykypäivän yhteiskuntatieteiden opiskelijasta tuntuu varmaan oudolta. Marxismin rinnalla kurssikirjallisuudessa oli toki paljon muutakin: sosiaalipolitiikan opinnoissa ennen kaikkea klasista sosiaalipoliittista kirjallisuutta (Eino Kuusta, Heikki Warista ja Armas Niemistä). Myös vasemmistolaisesta näkökulmasta kirjoitettujen empiiristen tutkimusten sävy muuttui 1970-luvun jälkipuoliskolle tultaessa. Nuoren Jorma Sipilän oppikirja *Sosiaalipolitiikka* (1973) oli vasemmistolaisesti sävyttynyt tulkinta teemastaan, mutta muutamaa vuotta myöhemmin ilmestynyt Sipilän sosiaalisia ongelmia koskenut teos (Sipilä 1979) oli teksti, jota ainakin kuvittelin käyttäväni sosiaalityössä teoreettisena jäsennyksenä. Yrjö Ahmavaaran (1976) kybernetiikkaa koskeva teos oli minusta yksi parhaisista tenttimistäni kurssikirjoista.

Jatkoin tiedekunnassa sosiaalipolitiikan opintoja laudaturiin saakka. Tein cum laude -opinnot kunnallispolitiikasta ja valtio-opista sekä approbaturit praktisesta filosofiasta, sosiologiasta ja tilastotieteestä. Valmistuin yhteiskuntatieteiden kandidaatiksi tammikuussa 1981.

Valmistumisen jälkeen

Tein kesäisin sosiaalityöntekijän sijaisuuksia. Kesällä 1980 minut valittiin sosionomina sosiaalityöntekijäksi Lempäälään. Tämä oli mahdollista sosiaalihuollon silloisten kelpoisuusvaatimusten vuoksi. Paria vuotta myöhemmin siirryin Tampereen yliopistoon jatko-opiskelijaksi. Suoritin lisensiaatin tutkinnon sosiaalipolitiikan sosiaalihuollon linjalla vuonna 1988 ja väittelin vuonna 1991 sosiaalipolitiikassa, erityisesti sosiaalityössä. Lienen ollut Suomen ensimmäinen tohtori, jonka tutkintotodistuksessa pääaineena oli sosiaalityö. Oman oppiainestatuksen sosiaalityö sai vasta 1990-luvun jälkipuoliskolla.

Tohtorin tutkinnon suorittamisen jälkeen olin pariin otteeseen apulaisprofessorin ja professorin sijaisena. Vuonna 1995 siirryin Tampereen yliopistosta Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskukseen Stakesiin,

jossa työskentelin seitsemän vuotta, loppuvaiheessa tutkimusprofessoriksi nimitettynä. Vuonna 2001 minut valittiin Jyväskylän yliopiston ensimmäiseksi sosiaalityön professoriksi. Jäin tästä tehtävästä eläkkeelle vuonna 2018.

Opitun arviointia

Mikä oli yhteiskunnallisen tutkinnon merkitys myöhemmälle uralleni? Vaikea kysymys! Minulla lienee ollut oppikouluaikana oppimisvaikeuksia, joiden vuoksi koulu ei aina sujunut. Vaikka pääsin ylioppilaaksi, en haaveillut lääkärin tai tuomarin urasta. Yhteiskunnallisen tutkinnon opinnot tuntuivat sopivan minulle, enkä kokenut opiskelua vaikeaksi. Vapaus opiskella halumiani oppiaineita antoi ikään kuin siivet selkään.

Yhteiskunnallista tutkintoa opiskellessani opin sietämään itsenäisestä ajattelusta seuraavaa yksinäisyyden tunnetta. En silti halua korostaa tätä liikaa: Kurt Vonnegutin mukaan jokainen collegen aloittava opiskelijapoika lukee Herman Hessen *Arosuden* ja uskoo kirjan kuvaavan vain häntä, yksinäistä suttu (Vonnegut 1974). Olen silti myöhemminkin kokenut olevani oman tieni kulkija. Silti tunnen, että minulla on ollut onni saada työskennellä upeiden työtovereiden kanssa aina sosiaalitoimistoista Jyväskylän yliopistoon saakka. Vaikka joskus on toki ollut yhtentörmäyksiä, olen omasta mielestäni tullut aika hyvin toimeen työtovereideni kanssa. Jos joutuu kovasti ”taistelemaan” jokaisessa työpaikassaan, kannattaisi ehkä miettiä, mikä yhteinen nimittäjä voisi selittää näitä kamppailuja.

Taaksepäin ajatellen olen ollut joskus väärään aikaan väärässä paikassa. Menetin uskonni taistolaisuuteen muutamaa vuotta aikaisemmin kuin jotkut toverini, mutta toisin kuin monet entiset opiskeluaikaiset toverini, osallistuin myös käytännön kunnallispolitiikkaan aina 1990-luvun alkuun saakka. Kaikkia opiskeluaikaisia mielipiteitäni en häpeä ja kadu. Esimerkiksi huoli eriarvoisuudesta yhteiskunnassa ja maailmassa sekä rauhan aate ovat ajankohtaisia. Myös Marx on pysynyt mukanani vuosikymmenestä toiseen, vaikka suhteeni hänen filosofiaansa on ajan myötä muuttunut. Marx on nykyään minulle yksi yhteiskuntatieteiden klassikoista, ja sellaisena Marx näyttää olevan palaamassa takaisin yleisemminkin. Viimeksi tästä keskusteltiin *Der Spiegelin* vuoden 2023 ensimmäisessä numerossa, jossa monet taloustieteilijät katsoivat Marxin olleen kapitalismin kritiikissään usein oikeassa. Uusliberalistisen kapitalismin sijaan maailma tarvitsee ympäristön kestävyysden huomioivaa, lempeämpää markkinataloutta. (Beyer ym. 2012.) En usko, että hänen tuotantonsa tuntemisesta olisi nykypolvenkaan sosiaalityön tutkijoille haittaa.

Tunnen eriaikaisuutta myös suhteessa sosiaalityön tutkimukseen, mutta nyt ehkä niin, että jäin paikoilleni, kun toiset menivät eteenpäin kohti tarkkarajaisempaa ammatillisuutta. Itse uskon edelleen sosiaalipolitiikan opinnoissa omaksumaani monitieteiseen sosiaalityönäkemykseen. Siihen mahduttavat aika sosiaalipoliittisetkin näkökulmat. 1980-lukulainen olen siinä mielessä, että minusta työttömyys ja köyhyys ovat edelleen keskeisimpiä sosiaalityön kysymyksiä. Ehkä tämän ajattelun juuret ovat Simo Koskisen ja Jorma Sipilän sosiaalipolitiikan opetuksessa. Jorma Sipilä hahmotteli 1980-luvun alussa sosiaalityön sosiaalipoliittisen koulukunnan tavoitteita, joissa hyväntekeväisyyden perinteen pohjalta kehittynyt angloamerikkalainen sosiaalityö ja pohjoismainen juridishallinnollinen perinne sulautuvat yhteen. Sosiaalipoliittiseen sosiaalityönäkemykseen sisältyy tasa-vertaisuus ja ymmärrys aineellisen avun ja sosiaalisten verkostojen keskeytyksestä. (Sipilä 1982.) Virkaanastujaisesityksessään Sipilä (1983, 159) täsmensi, että sosiaalipoliittikka ”tuo sosiaalityölle tärkeitä perustoja: kiinnostuksen huono-osaisten asemaan, sen perusteluna olevan arvojen ja tieteen yhteyttä koskevan ajattelun sekä yhteiskunnallisen intervention näkökulman. Sosiaalipolitiikka antaa siis sosiaalityölle omimpansa: sosiaalisuuden ja poliittisuuden”.

Tampereen yliopistosta Stakesiin siirtymiseni vuonna 1995 oli minulle suuri muutos. Moniammatillinen ja monitieteinen ympäristö pakotti perustelemaan omat kannat kunnolla, ja myös miettimään tutkimuksen valintoja sosiaalihuollon käytäntöjen kannalta (vaikka en ollut siinä kovin hyvä). Stakesin vuosinani pohdimme sosiaalihuollon palvelujen laatua ja vaikuttavuutta. Sitä tehtiin aktiivisessa yhteistyössä terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Sosiaalipalvelujen vaikuttavuutta ja arviointia edistäneestä FinSoc-ryhmästä tuli minulle tärkeä monella tavalla.

Kun siirryin Jyväskylän yliopistoon sosiaalityön professoriksi vuonna 2001, ajattelin, että arviointitutkimus pysyy edelleen keskeisenä teemanani, mutta asia osoittautui monimutkaiseksi. Kysymykset sosiaalityön tietoperustasta ja vaikuttavuudesta ovat itselleni edelleen tärkeitä, mutta arviointitutkimuksella ei yliopistoissa saa akateemista pääomaa, kuten Tuija Kotiranta on usein todennut. Jyväskylän yliopiston sosiaalityön oppiaineessa on oltu kaikesta nyky-yliopistoon liittyvästä painopisteajattelusta huolimatta avoimia varsin monenlaisille teemoille. Edistimme yhdessä työtoverieni kanssa laaja-alaista sosiaalityönäkemyksiä. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos tarjoaa yhteistyöhön toisten tieteenalojen kanssa parhaan mahdollisen ympäristön: Jyväskylässä sosiaalityön tutkija voi löytää keskustelukumppanin yhteiskuntapolitiikan ja muiden sosiaalitieteiden lisäksi vaikka filosofiasta.

Lopuksi

Meistä Kotirinteen lapsista tuli kaikista ylioppilaita. Veljeni väitteli aikanaan tohtoriksi ja hänestäkin tuli professori. Sisareni oli talouspäälikkönä Tampereen ja Helsingin yliopistoissa.

Minä ja sisarukseni teimme melkoisen luokkaretken. Tämä ei olisi ollut mahdollista ilman suomalaista hyvinvointivaltiota, joka mahdollisti myös vähävaraisista perheistä lähteneiden opiskelun. Omalla kohdallani kyse oli myös erityisesti yhteiskunnallisen tutkinnon tarjoamasta mahdollisuudesta. Olin selvästi ”lahjakkuusreservissä”, josta minut nosti jatko-opintoihin kiinnostukseni yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

LOPPUVIITE

- 1 Urho Rauhalan ammattienluokitukseen perustuvassa yhdeksänportaisessa kerrustumajakauassa molemmat vanhempani sijoituivat ryhmään 5. (Rauhala 1966, 226).

Unto Hämäläinen

Tartuin oljenkorteen ja se kannatti

Opetusneuvos Seppo Hannula oli kuollut Kuopiossa 89-vuotiaana, kerrottiin Helsingin Sanomien muistokirjoituksessa elokuun lopulla 2022. Hannula teki elämäntyönsä opettajana ja ohessa hän kirjoitti toista sataa oppikirjaa.

Nekrologin luettuani menin alakerran kirjavarastoon ja kaivoin esiin Seppo Hannulan kirjan *Yhteiskuntatietous*, joka on ilmestynyt vuonna 1972. Tämä kirja on vaikuttanut elämääni enemmän kuin mikään toinen kirja.

Keväällä 1974 olin 20-vuotias nuorukainen, jonka elämän oli liiallinen teinipolitikointi pannut sekaisin. Ylioppilaskirjoitukset olivat menneet penkin alle ja jatko-opiskelumahdollisuudet näyttivät niukoilta. Onneksi oli yksi oljenkorsi.

Päätin hakea Tampereen yliopiston yhteiskunnalliseen opetusjaostoon, koska sinne oli mahdollista päästä pääsykokeiden kautta. Keskitin voimani vain yhteen pääsykokeeseen ja yhteen kirjaan, Hannulan *Yhteiskuntatietouteen*. Luin sen niin monta kertaa, että osasin pitkiä katkelmia ulkoa. Kirja näyttää nuhjuiselta, ja sitä on paljon alleviivattu.

Kun eräänä kesäkuisena aamuna seisoin yliopiston päärakennuksen edessä, tajusin, että meitä pyrkijöitä oli paljon, peräti 1 200. Sisään otettaisiin joka kymmenes. Ikähaitari oli laaja, joukossa oli paljon varttuneempaa väkeä. Noteerasin myös paidat ja hupparit, joissa luki Sirola-opisto, Työväen Akatemia tai Alkio-opisto. Tiesin, että mainituissa opinahjoissa oli valmistauduttu koko lukuvuosi pääsykokeisiin ja opiskelupaikoista kilpailusta tulisi ankara.

Kyllä minäkin Hannulani olin lukenut. Osasin pääsykoekirjan, ja kun näin kysymykset, minulle tuli turvallinen olo. Uskoin pärjääväni.

Kuukauden päästä kaveri soitti yliopiston puhelinkopista kotiini Viita-saarelle ja kertoi lukeneensa ilmoitustaululta kokeen tulokset. Olin päässyt läpi, vieläpä hyvillä pisteillä. Erityisesti olin menestynyt siinä osiossa, jossa kyseltiin Hannulan kirjan tietoja. Niin tolo olin, että tuhlasin vielä yhden vuoden nuorisopolitiikkaan ennen kuin ryhdyin tosissani opiskelemaan.

Vieläkin pystyn aistimaan sen riemukkaan tunnelman, kun pääsin ensimmäisille luennoille ja kävin hakemassa opintokirjaan aloitusmerkinnät. Kahmin kurssveja vailla mitään järkevää suunnitelmaa. Lukujärjestys oli täynnä: valtio-oppia, sosiaalipolitiikkaa, kunnallispolitiikkaa, kunnallisoikeutta, julkisoikeutta, julkistaloutta, julkishallintoa, puheoppia, tilastotiedettä ja mitä kaikkea muuta.

1970-luku oli hyvinvointivaltion rakentamisen vuosikymmen. Ajan henki näkyi myös opetusjaoston opetuksessa. Meistä haluttiin kouluttaa julkisen vallan – valtion ja kuntien – palvelijoita ja uskollisia tukijoita. Usko suunnittelun kaikkivoipaisuuteen oli vahva. Yhteiskuntaa piti ohjata lujin käsin. Monet opettajat sanoivat suoraan, että yhteiskunnan ohjaaminen olisi helpompaa ja tuloksekkaampaa, jos tuotantovälineet olisivat yhteisessä omistuksessa. Luentosalissa nyökyteltiin. Minä en nyökytellyt. Olin vahvasti eri mieltä, mutta en muista väitelleeni koskaan luennolla. Ei se olisi kannattanut. Alakuppila oli sitten asia erikseen. Pöydissä väiteltiin ja väännettiin joskus kiihkeästi. Valtavirta oli vasemmalla, minä en ollut valtavirtaa. Traumoja en siitä saanut.

Hain talvella 1978 opintokirjaani julkisoikeuden merkinnän lainsäädäntöneuvos Martti Saarikoskelta. Luennoitsija ihmetteli kirjaan kiinnitettyjä lisälehtiä. ”Sinähän vasta hevonen olet”, Saarikoski sanoi selaillessaan suorituksia ja kysyi, mihin miehellä oli kiire. ”Minulle on lapsi tulossa”, murahdin. Hiljaa mielessä olin tyytyväinen, jopa onnellinen, Saarikosken kannustavista sanoista.

Opin Saarikoskelta paljon siitä, miten yhteiskunta toimii. Lainsäädäntöneuvos selitti oikeudelliset perusteet ja kertoi, mitä virkamiehen työhön ministeriöissä ja keskusvirastoissa kuului. Se oli kiinnostavaa kuultavaa, ei kuitenkaan ammatillisessa mielessä houkuttelevaa. Minusta ei olisi virkamieheksi, ymmärsin.

Perjantaisin oikein odotin viikon viimeistä luentoa. Valtioneuvoston kansliapäällikkö Uolevi Hakavuori riensi takinliepeet liehuen rautatieasemalta yliopistolle aloittamaan julkishallinnon luentoa ja piti tapanaan kertoa, mitä valtioneuvoston yleisistunnossa ja tasavallan presidentin esittelyssä oli viikolla tapahtunut. Suorastaan imin sanat Hakavuoren huulilta, niin innostunut olin hänen kertomastaan.

En silti osannut kuvitella, että pääsisin muutaman vuoden päästä toimittajana kirjoittamaan presidentin ja hallituksen tekemisistä ja että politiikan selostamisesta tulisi työurani.

Yhtä tietämätön olin lehtori Timo Leinon merkityksestä. Leino opetti puhetaitoa ja jaksoi treenata meitä esiintymään televisiossa. Pidimme puheita tai väittelimme ajankohtaisista asioista ja kamera kävi. Leinon johdolla

ruodimme nauhalta toistemme esiintymisiä ja kuulimme häneltä niksejä, mitä ruudussa kannattaa tehdä ja mitä ei. Kymmeniä, jos ei satoja kertoja olen sittemmin lähettänyt tv-studiosta kauniita ajatuksia Timo Leinolle. Niillä opeilla on pärjätty, kun on pitänyt kommentoida televisiouutisissa ja ajankohtaislähetyksissä politiikan tapahtumia.

Pääaineeni valtio-opin opettajat Tapio Koskiahio, Raili Ruusala ja Pertti Timonen neuvoivat heti ensimmäisellä lukukaudella, että ryhdy valmistautumaan tiedekuntaan. Suorita etukäteen tiedekunnan yleisopinnot ja valitse opetusjaoston tutkielmalle aihe, josta voit vaivatta kehittää pro gradun. Mene ajoissa professorien Olavi Borgin ja Tatu Vanhasen puheille ja kysy, mitä kirjoja kannattaa lukea. Tein neuvon mukaan. Tuskinpa olisin omin avuin osannut toimia yhtä viisaasti.

Huhtikuun 13. päivänä 1978 Raili Ruusala ja Pertti Timonen antoivat lausunnon tutkielmastani. Kolmen kappaleen mittaisessa arviossa olivat kaksi ensimmäistä kriittisiä. ”Tekijältä olisi toivonut analyyttisempaa otetta” ja ”sisältöä olisi voinut kiinteyttää harkitsemalla lukujen yhdistämistä suuremmiksi asiakokonaisuuksiksi”, Ruusala ja Timonen kirjoittivat. Lopussa he kuitenkin totesivat: ”Työ osoittaa tekijän kypsyyttä poliittisesti vaikean, helposti tunnepitoiseksi muuttuvan aiheen objektiiviseen käsittelyyn.”

Suoritin yhteiskunnallisen tutkinnon ja siirryin lennossa yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan. Sain uuden opintokirjan täyteen ahdetun jaoston opintokirjan tilalle. Uuteen kertyi enää muutamia laudatur-suoritusten merkintöjä.

Kuva 4. Unto Hämäläinen ja Jarmo-poika kesällä 1978.

Kuva: Liisa Hämäläinen

Jalostin opetusjaoston tutkielmaa graduksi ja menin syksyllä 1979 kertomaan Olavi Borgille, että jouluna muuttaisimme Helsinkiin, jossa tekisin gradun loppuun. Yleensä niin leppoisa professori sanoi tiukasti, ettei esitetty aikataulu käy: gradu oli kirjoitettava ja tuotava hänelle luettavaksi ennen muuttoa. Borgilla oli kuulemma riittävästi esimerkkejä siitä, kuinka tutkielma jäi roikkumaan ”viittä vaille”, jos tekijä poistui yliopistolta ennen gradun valmistumista.

En uskaltanut asettua poikkiteloin. Lainasin kaverilta sähkökirjoitus-koneen ja kirjoitin yötä päivää keittiössä pilttipurkkien ja harsovaippojen keskellä. Kävin joulun alla Borgin luona jättämässä gradun. Hänen tiukkuutensa ansiosta olen paitsi sosionomi myös maisteri.

Tampereen yliopistosta sai keväällä 1980 paperit viisastunut nuori mies. Olin oppinut avaamaan molemmat silmäni ja korvani sekä kiinnostumaan enemmän muiden kuin omista mielipiteistäni.

Ajattelun avartumisesta oli apua työurallani. Olin tehnyt opiskeluaikana free lancer -toimittajan töitä ja päätin hakea töitä mediayhtiöistä, vaikka aineyhdistelmäni eivät alalle aivan täsmänneet. Poliittisesta osallistumisestakin oli aluksi haittaa. Työnantajat olivat ymmärrettävästi epäluuloisia.

Kerran onnisti, ja se riitti. Tehtävään valittu kokenut toimittaja oli peruuttanut tulonsa, ja niin keltanokka pääsi varapaikalta koeajalle toimitukseen. Minusta tuli Aamulehden eduskuntatoimittaja, ja vuonna 1986 siirryin Helsingin Sanomiin. Palvelin lehdessä 31 vuotta, ensimmäiset 15 vuotta politiikan uutistoimituksessa ja lopun aikaa Kuukausiliitteessä. Kirjoitin tuhansia juttuja yhteiskunnasta, johon yhteiskunnallisen opetusjaoston opit olivat minua hyvin valmentaneet.

Jukka Vinnurva

Renkipojan tie yhteiskunnalliseen tutkintoon

Göteborgista Tampereelle

Saavuin Tampereen yliopistoon syksyllä 1972 opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa Ruotsista Volvon Torslandan tehtailta. Aiemmin olin työskennellyt Oy Suomen Autoteollisuuden Sisun tehtailta Karjaalla vuosina 1965–1971 ja sitä ennen renkinä Hagnäsin tilalla (Karis Landskommun) vuosina 1963 ja 1964.

Synnyin Nivalassa vuonna 1947 asutustilallisen rintamamies-sotainvalidin Matti Vinnurvan ja Rauhan (os. Sarja) vanhimpana poikana. Kävin Nivalan Aittoperän kansakoulun ja supistetun kansalaiskoulun, joka painottui käytännön töihin. Vuonna 1965 suoritin moottoriajoneuvon asentajan kurssin Makolan kurssikeskuksessa.

Vuosina 1971–1972 suoritin Kiljavan Ammattiyhdistysopiston yleisen ja kielilinjan. Siellä sain tiedon jatko-opiskelumahdollisuuksista Tampereen yliopistossa. Muun muassa aiemmin ammattiyhdistysopistossa opiskellut Jukka Gustafsson kävi kertomassa, kuinka yhteiskunnalliseen tutkintoon voi hakea.

Alun perin minulla ei ollut tarpeeksi itseluottamusta pyrkiäkseni opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa, vaikka tiesin monien kansankorkeakouluissa opiskelleiden sinne päässeen. Oululainen opiskelukaverini Erkki Perkiönmäki sai houkuteltua minut tenttimään oppikoulun yksityisesti Rajamäen yhteiskoulussa.

Ay-opiston päättyessä keväällä 1972 olin suorittanut myös Rajamäen yhteiskoulussa yhteiskunnalliseen tutkintoon ei-ylioppilaalta vaadittavat oppikoulun aineet. En palannut sen jälkeen Sisun tehtaille, vaan menin Göteborgiin Volvolle töihin. Sieltä käsin kävin Tampereella pyrkimässä yhteiskunnalliseen tutkintoon.

Syksyllä 1972 palasin Göteborgista Nivalaan. Vanhempani halusivat minun ottavan maatilan hoitooni, koska isäni terveys oli heikentynyt. Syksyllä jokiniityn peltoja kyntäessäni mietin tulevaisuuttani. Ymmärsin maataloudessa jatkuvan koneellistumisen ja tilakokojen kasvun (rakenne muutoksen) tuomat haasteet.

Epäilin kykyjäni selviytyä maatalousyrittäjänä tulevaisuudessa. Siihen astisen kokemuksen perusteella tiesin pärjääväni tehdastyössä asentajana. Epäilin vahvasti, etten pärjäs koneellistuvan maatalouden ”tee se itse miehenä”. Saatuani tiedon pääsystä opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa lähdin Tampereelle.

Opinnot alkavat

Saapuessani Tampereen yliopistoon järkytyin lievästi. Paikka ei vaikuttanut ollenkaan niin arvokkaalta kuin olin odottanut. Ala-aulan käytävä, ilmoitustaulut ja alakuppila olivat yhtä riemunkirjavia kuin Göteborgin tai Tukholman katukuvassa näyttäytyneet poliittiset liikkeet julisteineen. Göteborgissa Ruotsin kommunistisesta puolueesta irtaantuneen opiskelijoiden maolaisen KFML:n (*Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninisterna*) sekä siitä vuonna 1970 irtaantuneen työläistäustaisen radikaalin *revolutionärerna*-oppositioryhmän KMFL:n banderollit ja mielenosoitukset värittivät katukuvaa.

Paluumatkalla Göteborgista oleskelin viikon Tukholmassa eriskummallisessa kommuunissa Uddevallassa kohtaamani Annan kutsusta. Tapasin kommuunissa Ruotsin syndikalistisen ay-liikkeen taloudenhoitajan, trotskilaisia aktivisteja sekä muun muassa Eva Gabrielssonin ja myöhemmin kirjailijana tunnetun Stieg Larssonin.

Olin kiinnostunut Ruotsin vasemmistolaisista liikkeistä, mutta en ollut niihin mitenkään liittymässä. Sisun autotehtaalla olin muuttunut maalaispojasta tehdastyöläiseksi ja ammattiyhdistysaktiiviksi. Poliittiseksi identiteetiksi oli juurtunut vahvasti sosialidemokratia, jonka nuorisoliikkeeseen olin osallistunut.

Yliopistoon saapuessani olin utelias muitakin poliittisia virtauksia kohtaan. Liittymiseni opiskelevien sosiaalidemokraattien yhdistykseen oli kuitenkin selvää. Pian tempauduin mukaan yhteiskunnallisen tutkinnon ainejärjestön Sosion toimintaan ja sitä kautta radikaalin opiskelijaliikkeeseen.

Jo ensimmäisen sosiaalipolitiikan peruskurssin luennon alussa tehtävänäni oli ilmoittaa, että luento ei pidetä opiskelijoiden lakon vuoksi. Hämmästykseni luennoitsija yliopettaja Simo Koskinen ei ollut siitä moksiskaan, vaan tuki lakkoilmoitustani luennoiden hetken demokratiasta.

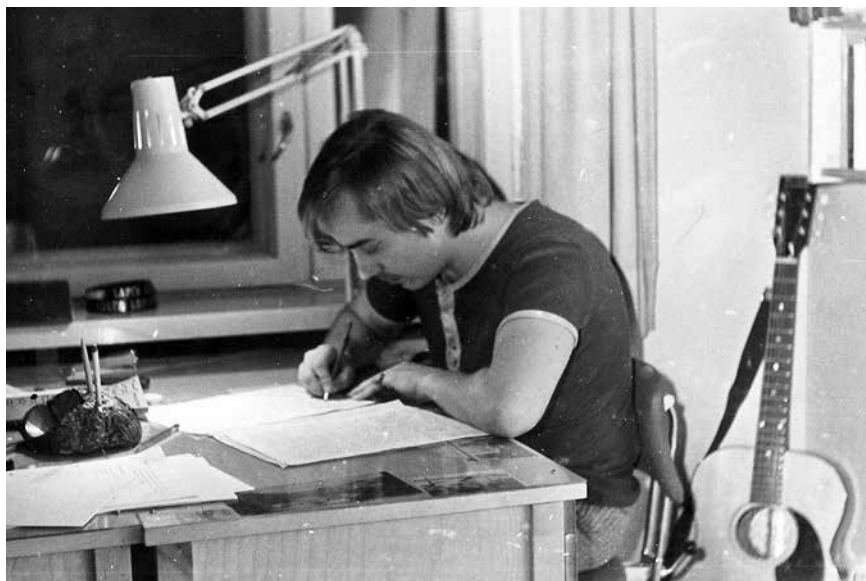
Opiskelijaliikkeen keskiössä oli tuolloin yliopistolaitoksen hallinnon-uudistus. Opiskelijat vastustivat korkeakoulujen sisältä eri ryhmien kiintiöiden pohjalta tapahtuvia vaaleja edustajien valitsemiseksi yliopiston valtuustoon sekä tiedekunta- ja laitosneuvostoihin. Nämä lakot leimasivat opiskelun alkuaikojia.

Ei-ylioppilaiden täytyi ennen tutkinto-opintoja suorittaa niin sanotut valmistavat aineet, jotka sisälsivät lukiokurssit suomen kielestä, historiasta, psykologiasta sekä ruotsin ja/tai englannin kielestä. Ruotsin lukion suoritin, mutta englannista vain alkeet. Suomen kielikin teki tiukkaa.

Harmistuin suomen kielen opettajan Liisa Mannisen ainekirjoitusteni arvostelusta. Niitä oli käsitelty reippaasti punakynällä, eikä arvosana kohonnut tyydyttävää ylemmäs. Petyin, koska olin voittanut joitakin kirjoituskilpailujakin. Sittemmin olen ollut erityisen kiitollinen Liisa Manniselle hänen opetuksestaan.

Pyhänmiestenpäivänä 1972 tapasin tulevan vaimoni Railin Keskustorilla rantasateessa. Pyysin häneltä apua suomen kielen opiskeluun. Vaikka hän suostui moneen muuhun, kuten naimisiin kanssani, hän ei ruvennut opettamaan suomea, koska minulle opetti jo Liisa Manninen.

Kävin sitkeästi Marja-Liisa Riipolan ruotsin ja Leena Sopenlehdon englannin kielen tunneilla. Ihmettelin ruotsin oppimisen vaikeutta, vaikka olin

Kuva 5. Jukka Vinnurva Opiskelee

asunut vuosia kaksikielisellä paikkakunnalla kuullen ruotsia päivittäin. En ollut kuitenkaan siihen koskaan keskittynyt, koska pärjäsin suomella hyvin, myös Volvolla.

Varsinaisia tutkintovaatimusten mukaisia oppiaineita valitessani jouduin miettimään, mihin oikeastaan pyrin opinnoissani. Monet tutut opetusjaosto-opiskelijat suuntautuivat ammatillisiin tutkintoihin tai jatko-opiskelijoiksi tiedekuntiin. Suunnittelin jatkavani myöhemmin yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa.

Pian osallistumiseni opiskelijapolitiikkaan alkoi haitata edistymistä opinnoissa. Havahduin joulun lähestyessä osallistuneeni epäsäännöllisesti tai en lainkaan syksyllä ilmoittautuneilleni luennoille. Tosin sain joitakin alimman tai keski-kurssin marxilaispohjaisia tenttejä helposti läpi luennoilla käymättäkin.

Jotkut nuoremmista sosiologian, psykologian ja valtio-opin opettajista rakensivat luentonsa marxilais-leniniläiseltä pohjalta. Olin saanut sysäyksen marxismiin Sisun tehtaan pääluottamusmiehen lainaaman Marxin *Pääomaa* luettuani. Perehdyin marxilaiseen oppijärjestelmään myös ay-opistossa.

Opiskelijapolitiikkaan

Opiskelijapolitiikka veti yhä syvemmälle mukaansa. Minut valittiin syksyllä 1975 Tampereen sosialidemokraattisen opiskelijayhdistyksen Tasy ry:n puheenjohtajaksi. Samoihin aikoihin tulin myös isäksi mentyäni vuotta aiemmin naimisiin Railin kanssa.

Politiittisten opiskelijajärjestöjen keskinäinen kilpailu muuttui entistä kärkevämmäksi. Tasa-arvoa, demokratiaa (yliopistojen hallinnonuudistuksessa) ja sosiaalisia uudistuksia (opiskelijoiden opintotuki) yhtenä yleisdemokraattisena rintamana ajava opiskelijaliike ajautui poteroihinsa.

Yliopiston alakuppilan pöydät tulvivat opiskelijajärjestöjen monisteista ja lappusista. Sinipaitainen taistolaisliike oli voimakkaimmillaan. Heidän kansaan ei voinut ainejärjestöissä eikä muuallakaan käydä vastavuoroista dialogia. Taistolaiset eivät pystyneet tai halunneet edetä keskustelujen kautta.

Taistolaisten linjanvedot tulivat keskitetysti ylempää. He julistivat kantaan ja tavoitteitaan oikeassa olemisen varmuudella ja kompromissittomalla asenteella. Ikävimmäksi koin taistolaisten soluttautumisen toisten järjestöjen sisään sekä nuorten politiikkaan valmistautumattomien manipuloinnin.

Puheenjohtajaksi tultuani Tasyn hallituksessa oli neljä naisjäsentä, jotka vastustivat yhdistyksen omia kantoja esittäen toistuvasti vaihtoehdoksi suoraan taistolaisen Tymrin kantoja ja linjauksia. Tämä piti saada loppumaan. Keskustelin asiasta hallituksen sos.dem. nuorisoliiketaustaisten jäsenten kanssa. Tasyn hallituksen kokouksessa kysyin Tymrin linjaa noudattaneelta

neljältä hallituksen jäseneltä, miksi he istuivat siellä esittämässä Tymrin kannanottoja. Eikö heidän olisi parempi kuulua siihen järjestöön, jonka tavoitteita ja politiikkaa he kannattavat. Kaikki neljä nousivat ylös ja poistui-
vat hiljaa kokouksesta.

Tilanne vei ajatukseni taaksekin päin. Menin aikoinaan Karjaalla Työväentalolle, koska siellä kävi myös suomenkielisiä nuoria. Olin saanut ”Prankkiksella” turpiini ruotsinkielisiltä. Liityin Työväentalolla Karjaan sos.dem. nuoriin, jossa kasvoin ay-toiminnan ohella työväenliikkeeseen. Karjaan demareiden nuoriso-osasto oli 1960-luvun loppupuolella poliittisesti avara. Vaikka jäsenet kuuluivat osaston kautta puolueeseen, joku saattoi silti olla maolainen, toinen SKDL:n linjoille siirtyvä tai puolueen tulokas. Työväentalolle kokoamani bändin rumpali oli kokoomuslainen. Se oli jotensakin hulvatonta aikaa.

Taisin kokea opiskelijoiden yleisdemokraattisen rintaman samantapaise-
na avoimena yhteisönä, jossa olin kasvanut. Kun taistolaiset soluttautuivat Tasyn hallitukseen, illuusio demokraattisesta rintamasta haihtui. Etujoukok-
si itsensä mieltävät sinipaitaiset pyrkivät ohjailemaan rintamaa. Minua ärsytti taistolaisten kaavamainen marxismi-leninismi, ihmisten jakaminen ”edis-
tyksellisiin ja taantumuksellisiin”, presidentti Kekkonen ja Neuvostoliiton

Kuva 6. Tampereen sosialidemokraattisen opiskelijayhdistyksen seminaari Aitoniemen Virkkulassa maaliskuussa 1974

käyttäminen auktoriteettina muita vastaan sekä Sosialistisen opiskelijaliiton SOL:n aggressiivisuus.

Taistolaiset olivat erilaisia kuin ne, joiden mukana olin kasvanut yhteiskunnalliseen tietoisuuteeni 1960-luvulla. Lähimpänä itseäni olevia löysin Tasyn ei-ylioppilaista sekä Linja-autoasemalta Tampereen Opiskelevien Sosialistien (TOS) toimistolta (kuuluivat SKDL:ssä enemmistöön, opiskelijoissa vähemmistöinä).

Keskustalaiset opiskelijat ja taistolaiset liittoutuivat usein ylioppilaskunnan vaalien jälkeen paikkojen jaossa. Tämän asetelman vuoksi hävisin parikin kertaa yhteiskunnallisen tutkinnon ainejärjestön Sosion puheenjohtajavaalissa.

Tasyn puheenjohtajana tehtävänäni oli löytää päteviä henkilöitä opiskelijoiden niin sanottuihin bulvaaneihin. Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan (Tamyn) hallituksen lisäksi opiskelijoita valittiin Tiiliholvin hallitukseen sekä YTHS:n, Opiskelijatuen ja Tampereen opiskelija-asuntosäätiön hallintoihin. Tasyn jäsenistöstä löytyi päteviä henkilöitä näihin kaikkiin. Erityisen tärkeää oli saada Elina Lehto ylioppilaskunnan taloudenhoitajaksi. Hän laittoi pitkään retuperällä olleen Tamyn talouden kuntoon.

Perheemme toimeentulo oli kotimaisen kirjallisuuden laitoksen vt. assistenttina toimineen Railin tulojen sekä opintolainani ja kesäansioitteni varassa. Miten tulisimme toimeen jatkossa? Valitsin tutkinnosta ainevalikoiman, joka johtaisi johonkin ammattiin jatkaakseni opintoja ehkä myöhemmin tiedekunnissa.

Pääaineeksi valitsin työvoimaopin (ylin kurssi) saadakseni viran työvoimahallinnosta tai työsuojeluhallinnosta, johon minua oli kerran pyydettykin. Toiseksi minua kiinnosti sosiaalityö, joten valitsin myös sosiaalipolitiikan, sosiologian ja psykologian keskikurssit sekä valtio-opin. Työvoimaoppia opetti useampi opettaja. Tutkinnosta, sen harjoitustöistä ja tutkielman ohjauksesta vastasi yliopettaja Matti Kaasinen. Häneen, kuten sosiaalipolitiikan yliopettajaan Simo Koskiseen, tutustuin paremmin ja olin heidän kanssaan tekemisissä opintojen jälkeenkin.

Opinnot etenivät politikoinnin vuoksi hitaasti. Paikkasin niitä kesäyliopistossa. Raili oli tuohon aikaan kesäyliopiston apulaissihteeri. Minä oli kahdena kesänä töissä Suomen Diabetesliiton Virkkulan leirikeskuksessa. Lähestyvät yliopiston valtuustovaalit vaikuttivat merkittävästi tulevaisuuteeni.

Tasyn puheenjohtajana edustin tamperelaisia demariopiskelijoita Sos.dem. Opiskelijajärjestöjen Keskusliitossa (SONK) ollen sen liittotoimikunnan jäsen ja valtuuston puheenjohtaja. Yliopistovaalien lähestyessä arvioimme liittotoimikunnassa kriittisesti opiskelijaliikkeen pitkään jatkunutta hallinto-
boikottia.

Raportoin tamperelaisten opiskelijoiden suhtautuvan vaalien boikotointiin melko välinpitämättömästi. Boikotit ja lakkoilu eivät enää toimineet. Tilanne yliopistohallinnon uudistamiseksi opiskelijoiden alun perin vaatimalla tavalla oli tosiasiallisesti mennyt ohi. Miksi siis jättäisimme yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämisen vanhoillisimpien hallintoihmisten käsiin?

Opiskelijaliike oli hirttäytynyt boikottiin ja lakkoihin. Lakot järjestettiin tarkoituksella juhlapyhien yhteyteen, jolloin opiskelijat muutenkin häipyivät kampuksilta. Tällä tavoin luotiin mielikuva siitä, että opiskelijat osallistuivat edelleen lakkoihin sankoin joukoin. Ja sama iskulauseiden liturgia siis jatkuisi?

Tosiasiaa olin kyllästynyt jargoniin, jota oli suollettu samaan tapaan kuin Suomen ja Neuvostoliiton väliseen yya-sopimukseen pohjaavaa virallista liturgiaa. Olin miettinyt tykönäni hallintovaaleihin osallistumista aikoen kysyä parilta kokeneemmalta yliopistodemarilta, mitä he siitä ajattelisivat.

Teknillisissä korkeakouluissa opiskelevien edustajat SONK:n liittotoimikunnassa olivat sitä mieltä, että vaaleihin ei pidä mennä taistolaisten eikä muidenkaan kanssa entisin tunnuksin ja tavoittein. Tekun edustajat olivat sitä mieltä, että hallinnon boikotti pitää lopettaa näissä vaaleissa. Tekniikan opiskelijademarit esittivät voimakkaan vetoamuksen, että hallinnon boikottin purkaminen pitää aloittaa Tampereelta, jossa taistolaisilla on vahva asema varsinkin yliopistolla. Hätkähdin ehdotusta, joka osui oikeaan kohtaan.

Kerrottuani varovaisesti miettineeni asiaa sain vahvaa kannustusta ja tukea SONK:n puheenjohtajalta Pertti Valtoselta ja liittosihteeri Heikki Kehälinnalta sekä etenkin Jorma Elorannalta (myöhemmin Metson toimitusjohtaja) ja Krister Granskogilta (myöhemmin Sisu-auton toimitusjohtaja, Patrian hallituksen puheenjohtaja).

Paluumatkalla asiaa mietittyäni päätökseni oli selvä. Ensin kerroin siitä ja liittotoimikunnassa käydystä keskustelusta Tasy'n hallituksen jäsenille. He eivät vastustaneet ajatusta, joskin saattoivat olla hämillään. Käsitykseni mukaan ei-ylioppilaille hallintoon mukaan lähteminen saattoi olla helpompi hyväksyä.

Ilmoitettuani julkisesti asettuvani ehdokkaaksi yliopiston valtuustovaaleissa opiskelijoiden kiintiössä tulivat kaikki muut opiskelijajärjestöt pian perässä. Sain paljon ääniä vaaleissa ja tulin valituksi valtuustoon. Tulkitsin sen niin, että opiskelijakaverit olivat hyväksyneet päätökseni osallistua vaaliin opiskelijakiintiössä.

Opiskelijakiintiöstä pääsi demariopiskelijoista lisäksi valtuustoon Olavi Autio. Demareita ei juurikaan päässyt opettaja- eikä professorikiintiöistä. Yliopiston kansleri- ja rehtorivalinnat olivat jotensakin samanlaisia junttauskuvioita mihin politiikassa olin oppinut.

Yliopiston tiedotuslehti pakinoi rehtorinvalinnasta näin:

Toisessa pukusuojassa ovat Blom ja Vinnurva valmentaneet omiaan. Samassa suojassa ovat oleilleet myös lääkärit. Täältä marssitettaneen kentälle Visakorpi, Randell ja Vehviläinen.

Valtuustossa 5.4.1978 äänet jakautuivat: Erma 16, Visakorpi 14, joten yksityisoikeuden professori Reino Ermasta tuli rehtori.

Pian huomasin, ettei minulla ollut riittävästi osaamista hallintoasioissa, hankinnoissa tai suunnittelussa. Esimerkiksi yliopiston tietokonehankintoja käsiteltäessä olin ihan pihalla. Onneksi saimme Olavin kanssa ohjausta jonkin verran opettajiltamme.

Valtuustokokemus auttoi minua näkemään yliopiston hallintojärjestelmän oikeissa mittasuhteissa. Mitä siitä seuraisi, jos opiskelijat, joita on suhteessa muihin henkilöstöryhmiin ylivoimainen enemmistö, valitsisivat henkilöt hallintotehtäviin, päättäisivät opetusohjelmista, opetuksesta ja tutkimuksesta ylipäätään? Yleinen ja yhtäläinen äänioikeusperiaate olisi luultavasti kärjistänyt entisestään opiskelijajärjestöjen välistä taistelua. Olisiko tällä periaatteella valitusta valtuustosta sekä tiedekunta- ja laitosneuvostoista tullut samanlaisia päivät ja yöt vallasta jankkaavia kokouksia kuin opiskelijaryhmien välisistä neuvotteluista ylioppilaskunnassa?

Minun oli tunnustettava itselleni, kuinka vähän tiesin valtuuston listalle tulleista asioista ja kuinka avuton olin etsimään tietoa niistä. Saaticka päättelemään, millaisen kannan ottaisin kyseisiin asioihin. Olin paljolti riippuvainen niistä, jotka näyttivät tietävän ja neuvonantajistani, kuten Esko Riepulasta.

Opetusjaostojen uudistamishanke

Koulutuspolitiikan suureen murroskauteen 1970-luvulla liittyi perus- ja keskiasteen koulu-uudistusten lisäksi yliopistojen tutkintojen uudistus. Yllättäen tulin valituksi 7.4.1975 suunnittelusihteeriksi opetusjaostotutkintojen uudistukseen. Perehdyttyäni Yhteiskunnallisen Korkeakoulun historiaan ymmärsin valinnan olleen ainakin sen perinteiden mukainen. Olinhan ei-ylioppilas. Tosin oli monia opinnoissa minua pidemmälle edenneitä ja pätevämpiä. Raili valittiin vähän myöhemmin humanistisen tiedekunnan tutkinnonuudistuksen suunnittelijaksi.

Jäljestäpäin mietin, valittiinko minut siksi, ettei opetusjaostoja tutkintoihin haluttu muuttaa lainkaan? Opetusjaoston pitkäaikaiset opettajat olivat vuosikymmentenkin saatossa useaan kertaan perustaneet työryhmiä kehittämään tutkintojaan ja pohtimaan niiden asemaa, varsinkin ammatillisia tutkintoja.

Suunnittelutyötä ohjasi tutkinnonuudistustyöryhmä, jonka puheenjohtajana ja esimiehenäni toimi Matti Parjanen. Hän oli aloittanut opiskelunsa vuonna 1959 tuolloin vielä Helsingissä sijainneessa Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Parjanen tunsi perin juurin tutkintojen historian.

Parjasen neuvosta luin Viljo Rasilan Yhteiskunnallisen Korkeakoulun historian 1925–1966, ja menin arkistoon tutkimaan opetusjaostotutkintojen uudistamisesta ja asemasta kirjoitettuja muistioita ja julkaisuja. Niitä oli paljon ammattitutkinnoista, kuten hallintovirkamies- ja kunnallistutkinnot, nuoris-, sosiaalihuoltaja-, toimittaja-, verovirkamies-, ja vakuutustutkinnot.

Yhteiskunnallista tutkintoa käsiteltiin osana Yhteiskunnallista Korkeakoulua ja Tampereen yliopiston opetusjaostoja. Yhteiskunnallisen tutkinnon tehtävänä oli tarjota väylä heikoimman koulutustaustan omaaville, kuten ei-ylioppilaille korkea-asteen koulutukseen, tarjota yleissivistävää koulutusta ja myöhemmin myös työelämään ja ammatteihin valmentavaa koulutusta.

Työhuoneeni sijaitsi Kalevantien toisella puolella Yrityksen taloustieteen laitoksella erillään tutkinnostani ja viiteryhmästäni. Minulta kului aluksi paljon aikaa tutustua opetusjaostojen historiaan ja aiempiin selvityksiin. Olisin tarvinnut enemmän konkreettista tukea työni suunnittelussa.

Työtäni ohjannut tutkinnonuudistusryhmä tyytyi yhteenvetoihini aiemista selvityksistä esittämättä konkreettisia suunnittelutehtäviä. Osallistuin yliopiston tiedekuntien ja opetusministeriön järjestämiin tutkinnonuudistus-seminaareihin sekä muihin yliopiston hallinnon järjestämiin palavereihin ja koulutuksiin. Tutustuin toimeni kautta moniin ihmisiin, tietoni yliopistosta lisääntyi ja verkostoiduin. Minulta puuttui kuitenkin kompetenssia ja rohkeutta ottaa tehtävä määrätietoisemmin haltuuni. Opetusjaostojen dekaanit ja opettajat tuntuivat olevan tyytyväisiä tutkintojensa silloiseen asemaan.

Painavin huoli oli opetusjaostojen asemasta yliopistojen tutkinnonuudistuksessa. Varsinkin opetusjaoston ammattitutkinnoista pidettiin kiinni. Yhteiskunnalliseen tutkintoonkin oli saatu aineyhdistelmiä, joiden kautta sai pätevyyden ammatteihin esimerkiksi työvoimahallintoon.

Ammattitutkinnot olivat aikoinaan räätälöidyt tiettyihin enimmäkseen julkisen sektorin työvoimatarpeisiin. ”Tampereen koulun” käyneitä kandidaatin tai maisterin tutkintoa alemman tutkinnon suorittaneita on ollut julkisella sektorilla, järjestöjen palveluksessa ja politiikassa näihin päiviin saakka. Vuonna 2006 julkaistun selvityksen mukaan lähes kaksi kolmasosaa kuntajohtajista oli ”Tampereen koulun” kasvatteja.

Olin aika tavalla jumissa yhden kesän työhuoneessani Yrityksen taloustieteen laitoksella. Kirjoituskoneessa oli tyhjä paperi ja päänikin oli tyhjä. Pitääkö todeta nykyisten tutkintojen toimivan hyvin ja jättää niiden opetus-sisältöjen kehittäminen ainelaitosten tutkinnonuudistusten haltuun?

Syksyllä sattui julkisoikeuden yliopettaja Esko Riepula kysymään minulta opetusjaostojen tutkinnonuudistuksesta. Riepula oli myös opetusjaostojen kautta uralleen tullut. Mitä lienen vastannutkaan, mutta pääsin heti kohta hänen ja Lasse Eskosen kanssa opetusministeriöön tapaamaan opetuspäällikkö Pekka Kilpeä ja korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikköä Mikko Niemeä.

Tuon reissun jälkeen minulle alkoi hahmottua se, mihin koko koulutus-rakenteen eli peruskoulu- ja keskiasteen uudistuksella sekä korkeakoulujen ja yliopistojen tutkinnonuudistuksella pyrittiin. Perekdyin noiden uudistusten valmisteluun liittyneihin komiteamietintöihin ja osallistuin tehtäväni myötä lukuisiin seminaareihin. Minulle valkeni, että opetusjaostojen varsinaisten aineopintojen sisällöt seurasivat sitä, mitä filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen uudistamistoimikunnan (FYTT) mietinnön pohjalta tapahtuvissa tiedekuntien opetusohjelmien sisältöjen uudistuksessa tulisi tapahtumaan. Kysymys oli vain siitä, kuinka kauan opetusjaostoja tarvitaan ei-ylioppilaiden väylänä korkea-asteen opintoihin ennen kuin keskiasteen uudistus takaisi kaikille haluaville tasapuoliset jatko-opiskelumahdollisuudet korkeakouluihin ja yliopistoihin eikä opetusjaostoja enää tarvittaisi ei-ylioppilaiden sisääntuloväylänä. Näin on sitten tapahtunutkin.

Peruskoulujärjestelmän luominen aloitettiin vuonna 1972 Lapin läänistä ja sitä seurasi keskiasteen koulutuksen uudistuksia. Esko Riepula siirtyi pian tämän jälkeen perustamaan Lapin korkeakoulua, nykyisin Lapin yliopisto, Rovaniemelle.

Suunnittelusihteerin toimeni päättyi 24.1.1976. Opetusjaostot lakkautettiin vuonna 1985. Nykyisin ylioppilastutkinto ei ole välttämätön yliopistopintoissa.

Yhteiskunnallisen tutkinnon loppuunsaattaminen

Aktiivi politikointi oli häirinnyt opiskelua ja perhe-elämääkin. Luovuin politiikasta vähitellen. Minulle tuli kova paine suorittaa tutkinto loppuun ja päästä vakituisen työhön. Suoritin kaikki aineopintojen tentit sekä vihdoin ruotsin lukiokurssinkin. Jäljelle jäi harjoitusaine ja tutkielma.

Hairahduin vielä kerran sivupolulle jäädessäni kotiin kirjoittamaan tutkielmaa. Vaimo kävi töissä. Kuljetin esikoista päivähoitoon ja kirjoitin tutkielmaa. En saanut mitään paperille aiemmin valitusta aiheesta. Olin kiinnostunut opetusjaostojen historiasta suunnittelutyöni yhteydessä. YKK:n historian kautta kiinnostuin historiasta laajemminkin, koska tietoni historias-ta kansakoulupohjalta olivat hyvin olemattomat.

Valitsin omapäisesti tutkielman pohjaksi suunnittelutyössä keräämäni tiedot, vaikka aihepiiri tuntui menevän kauaksi pääaineestani työvoimaopista.

Tutkielma edistyi hitaammin kuin osasin odottaa. Lähteitäni seuraten päädyin lukemaan lisää, koska minulta puuttui riittävät perustiedot kyseessä olevan aikakauden historiasta. Ajauduin samalla toisellekin sivupolulle, nimittäin kirjallisuuteen. Pakenin tyhjän paperin kammoa kaunokirjallisuuteen.

Ensiksi luin ranskalaisia klassikoita. Innostuin ja päätin lukea kaikki klassikot kieli ja maa kerrallaan. Mikään ei rajoittanut lukuhalujani. Kirjahyllyymme kertyi venäläisten, ruotsalaisten, ranskalaisten ja saksalaistenkin klassikoiden teoksia. Ystäväpiirini kuului yhä enemmän kirjallista väkeä.

Vaimoni oli kaiken lisäksi kotimaisen kirjallisuuden laitoksella assistenttina. Liikuin hänen mukanaan laitoksen ja muun tamperelaisen kirjallisen väen kutsuissa, matineoissa ja muissa akateemisissa tilaisuuksissa. Rahat olivat loppussa. Pääsin Tampereen kaupungin sosiaalikeskukseen kesäloman sijaiseksi 1.6.1978. Huomasin kiinnostuvani sosiaalitarkkaajan työstä. Sain sitten tehdä sijaisuuksia jatkuvasti, kunnes tarjolle tuli vakituinen virka. Sosiaalityöntekijän viran saamisen ehtona oli tutkinto, joka oli roikkunut pitkään suorittamatta jääneen tutkielman takia. Se olikin enää loppurutistusta vaille.

Tein tutkielman syksyllä 1980 työn ohessa. Tutkielmalleni *KANSALAIS-KORKEAKOULU: Opetusjaostotutkintojen sosiaali- ja kulttuurihistoriallinen taustaperspektiivi* oli vaikeuksia keksiä perusteita sen hyväksymiseksi työvoimaopin opinnäytteeksi. Tutkielman tarkastajat Matti Kaasinen ja Matti Telemäki perustelivat sen näin:

”Kun kuitenkin on olemassa käsite työvoiman laadullinen uusintaminen, johon kuuluu oleellisesti koulutuksen problematiikka, voitaneen työ hyväksyä työvoimaoppiin kuuluvaksi.” Muuten tutkielman tarkastajat pitivät lausunnossaan lopputulosta varsin onnistuneena, vaikka kirjoittajalla ei ollut historian tutkimuksen menetelmäkoulutusta. Tutkielman he hyväksyivät arvosanalla erittäin hyvä.

Töihin Tampereen sosiaalikeskukseen

Tutkielman valmistuttua suoritin yhteiskunnallisen tutkinnon ja sain sosionomin arvon 15.10.1980. Aloitin työurani kaupungin sosiaalikeskuksessa kuitenkin jo 1.6.1978 sosiaalitarkkaajien vuosilomansijaisena. Jatkoin viransijaisena, kunnes valmistuttuani sain 22.10.1980 sosiaalitarkkaajan vakinaisen viran. Siitä lähtien toimin Tampereen kaupungin sosiaalityöntekijänä erilaisissa tehtävissä virkavuosiени loppuun – 21.7.2011 – saakka.

Sosiaalikeskuksen huolto-osastolle kesällä 1978 tullessani esimiehelläni osastosihteerillä ei ollut minkäänlaista sosiaalialan koulutusta eikä muutaakaan kansakoulua lukuun ottamatta. Hänet oli valittu virkaansa, kuten monet silloiset sosiaalitarkkaajatkin, poliittisin perustein ansioistaan kaupungin-

valtuutettuina tai muissa luottamustoimissa. Minunkin puoluetustani tarkistettiin, kun minut valittiin viransijaiseksi opintojeni ollessa vielä kesken.

Sosiaalikeskuksessa jaettiin huoltoapua vakiintuneisiin kaavoihin kangistuneina. Huoltoavun pykälien noudattamista valvoivat osastosihteerit ja lautakunta jaostoineen. Toimintaympäristö ei tarjonnut kummoisia keinoja sosiaalityöhön eikä sen kehittämiseen. Poliittinen kulttuuri vaikutti käytäntöihin vahvasti. Sittemmin 1980-luvun alkupuolen lakiuudistukset, kuten sosiaalihuoltolaki (710/1982) ja -asetus määrittivät selkeät koulutusvaatimukset sosiaalityöntekijän pätevyydelle.

Esimerkiksi huolto-osastolla jotakin tehtävää varten perustettuun työryhmään, olipa se vaikka vaatimaton lomakkeen uudistaminen, valittiin edustajat puoluemandaattien (sdp, kok, skdl/kom) mukaisesti. Kouluttamattomat esimiehet ja sosiaalitarkkaajat saattoivat siitä huolimatta olla persoonallisten kykyjensä puolesta hyvinkin asiakastyöhön sopivia. He tiesivät paljon asiakkaista, heidän taustoistaan ja heillä oli hyvä sosiaalihistoriallinen paikallistuntemus.

Kouluttamattoman ikäpolven sosiaalitarkkaajia rajoitti se, että heidät oli virkoihin valittaessa opastettu työhönsä silloisten vakiintuneiden huoltoavun toimeenpanokäytäntöjen mukaan. Sen mallin he olivat oppineet hyvin, mutta valmiudet sosiaalityön menetelmien haltuunottoon ja kehittämiseen olivat heikot. Toisaalta vuoden 1982 sosiaalihuoltolain sosiaalityön määritelmäkään ei vielä tarjonnut selkeitä tarttumapintoja sosiaalityön uusiksi käytänteiksi (710/1982).

Kuten tunnettua, sosiaalityön resurssit olivat pitkään sidotut toimentulotuen jakamiseen, minkä koin esteeksi sosiaalityön muiden keinojen kokeilemiseen jo urani alussa. Kokeilin asiakastyössä pieniä ”irtiottoja” toimentulotuesta ja PAVI-toimiston (asiakkaina päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjät ja irtolaiset) rutiineista. Useimmilla PAVI:n asiakkailla oli paksut kansiot päihdehuolto- ja irtolaislakiin perustuvia toimenpiteitä. He olivat kiertäneet kaikissa mahdollisissa päihdehuollon laitoksissa, katkaisuhoidoissa, sairaaloissa ja vankiloissa.

Yritin tietysti raitistaa heitä. Kokosin lupaavina pitämistäni nuoremmista asiakaistani neljän henkilön ryhmän. Kun he olivat tulleet muutaman keran työhuoneeseeni selvinpäin, päätin järjestää heille viriketoimintaa. Varasin liput teatterista ja menin heidän kanssaan katsomaan teatteriesitystä Eetu Salinista. Esityksen jälkeen kysyin heiltä, olivatko he pitäneet esityksestä. Muuta vastausta en saanut kuin ”tuolit olivat liian kovia ja vittu, kun ei päässyt tupakille”.

Kesti vuosi oppia ymmärtämään, että hyvää tarkoittavat toimenpiteet saattavat olla parhaan pahimmat viholliset. Kukaan PAVI-asiakaistani ei

näyttänyt raitistuvan. Tosin parisenkymmentä vuotta myöhemmin kohtasin sattumalta yhden entisen asiakkaani, jota en meinannut tuntea. Hän kertoi löytäneensä ratkaisun alkoholismiin jatkaen vielä, että sieltä sinäkin sen voit löytää.

1980-luvun alkupuoliskolla huolto-osastolla viriteltiin työnohjausta ja jopa sosiaalikeskuksen eri toimistojen välisiä yhteisiä työryhmiä. Ongelmana oli se, että asiakkaan/asiakasperheen tarpeet saattoivat jakautua huolto-osaston toimeentulotuen ja PAVI-toimiston lisäksi lastensuojelun ja nuorisohuollon sekä invalidi- ja vanhustenhuollon palveluihin. Käytiin jatkuvia palavereita siitä, miten näiden yksiköiden välistä yhteistyötä voitaisiin parantaa.

Aktiivisimpia työryhmissä olivat ne, joilla oli sosiaalihuoltajan, sosionomin tai maisterin tutkinto. Vanhemman ikäluokan työntekijät nostivat esille havaitsemiaan käytännön pulmia ratkaistaviksi. Maistereiden puheissa taasen vilahtelivat Habermas, Foucault, Antti Eskola ja muut. En saanut oikein tarttumapintaa näistä palavereista, vaikka välillä innostuinkin esittämään omaa tietämystäni.

Tuona aikana toimiessani vakituisten sosiaalitarkkaajien virkavapaiden ja vuosilomien viransijaisena vuorovaikutussuhteeni asiakkaisiin oli oikeastaan samantapainen kuin koulutusta vailla olevilla kollegoillani. Se saattoi olla enemmän maallikkomaista kielellisesti (puhetapa) ja emotionaalisesti samaistuvaa (elekieli, empatia, sama sosiaalihistoria). Koin asiakastyön läheisemmäksi ja inhimillisemmäksi kuin arvelin sen olevan vielä byrokraattisemmissa työvoimatoimistoissa, joihin pääainevalinnallani olin tähdännyt.

Työvoimahallinnon sijaan päätinkin pian ryhtyä sosiaalityöntekijäksi. Päällimmäinen haaste työssäni oli saada toimeentulotuen jakamisesta enemmän aikaa sosiaalityöhön, jonka suhteen päässäni iti ajatuksia. Tuohon aikaan Mikko Mäntysaaren väitökseen liittynyt kenttätutkimus *Sosiaali-byrokratia asiakkaiden valvojana: byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa* selvensi itselleni muodostunutta kuvaa. Ymmärsin tarkemmin ne rajat ja mahdollisuudet, joita sosiaalityön kehittämiselle oli.

Lyöttäydyin mukaan sosiaalitoimeen atk-järjestelmiä suunnittelevaan työryhmään ajatuksella, että atk-välineitten avulla huoltoavun jakamiset rutii- nit nopeutuisivat niin, että aikaa jää enemmän varsinaiseen sosiaalityöhön. Olin ryhtynyt tekemään aiempaa enemmän kotikäyntejä asiakkaiden luo, vaikka se oli rasittavaa. Asiakkaikseni kuuluivat kaikki tamperelaiset, joiden sukunimi alkoi V-kirjaimella Teiskoa lukuun ottamatta.

Kulkiessani kotikäynneillä kaupungin linja-autoilla työpäivät saattoivat venyä virastoajkoja pidemmiksi. Toisinaan jäin bussista väärässä paikassa pois tai olin noussut väärään bussiin. Oli vaikea hallita eri kaupunginosiin

kulkevia yli 30:tä bussilinjaa. Kerrankin kotikäynnin vuoksi myöhästytneenä hain lastamme päiväkodista. Oli niin sydäntä särkevää nähdä pieni tyttemme tumput suorana seisomassa päiväkodin pihassa hoitajansa kanssa, kun kaikki muut oli jo noudettu!

Päysin vuonna 1984 mukaan sosiaali- ja terveysministeriön alueellistamiskokeilun valmisteluun. STM oli esittänyt 1982 kymmenelle suurimmalle kaupungille alueellistamiskokeilua, jonka tarkoituksena oli muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon sektoreiden lähentäminen paikallisesti, jotta ne voisivat yhdessä hoitaa aiempaa paremmin tietyn alueen väestön fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia. Kokeilun tavoitteena oli muun muassa liian eriytyneestä työnjaosta ja latistuneista työtavoista laajempiin työkokonaisuuksiin siirtyminen ja työtapojen kehittäminen aluepohjalta siten, että palvelut vastaisivat paremmin asiakkaiden tarpeita ja että asiakkaat voisivat osallistua palveluiden suunnitteluun. Kaukaisempänä tavoitteena oli lisäksi aluejaostojen perustaminen alueellisen suunnittelujärjestelmän luomiseksi.

Tampereella kokeilukohteeksi tuli Pohjois-Hervannasta 8 000 asukkaan alue 14.1.1985 lähtien. Alue jaettiin kahteen korttelikohtaiseen piiriin, joissa kummassakin työskenteli työpari. Perustyössämme yhdistyivät aiemmin erillisissä yksiköissä olleet toimeentulotuki, päihdehuolto ja lastensuojelu, joita koskevat lait uudistettiin samoihin aikoihin. Pian asiakkaittemme ja alueen asukkaitten tarpeitten pohjalta syntyi uusia työmuotoja, lähestymistapoja ja palveluitakin.

Työpareina muodostimme aluetoimiston tiimin, jonka kokoukseen osallistui myös toimistotyöntekijä. Tiimillämme ei ollut muodollista johtajaa, vaan vuorotellen valmistelimme palaveritamme. Viralliset päätökset tehtiin kaupungin sosiaaliokeskuksessa, johon nähden meillä oli tosiasiallisesti laaja autonomia ja luottamus. Lähdin innolla mukaan tähän kokeiluun kuten myös kolme kollegaani. Kokeilu merkitsi suurta käännettä työhistoriassamme.

Minua sytytti erityisesti se, että oli lupa kokeilla ja se, että asiakkaat osallistutetaan. Pian käynnistyi juoppojen itseapuryhmä. Lähdin myös koulu-kuraattorin ja korttelipoliisin kanssa perjantai-iltaisin etsimään liimaa hais-televia lapsia ja nuoria, lastensuojelulaitoksista karanneita ja muutenkin seuraamaan, mitä illalla ja yölläkin Hervannassa tapahtui.

Asiakkaitteni kohtaamistilanteissa käynnistyi spontaanisti erilaisia aktiviteetteja, mikä herätti kummastusta ja arvosteluakin kollegoissani. Itsekin epäilin, toiminko ammatillisesti oikein. Olivatko irtiottoni laillista sosiaalityötä? Tiimimme joutui muutenkin koetukselle törmätessämme toistemme erilaisiin työorientaatioihin.

Työnohjauksessa meille valkeni, että erilaiset ominaisuutemme, työorientaatiot ja kiinnostusten kohteet olivatkin vahvuutemme. Tiimistämme tuli

vahva, kun hyväksyimme tämän ja aloimme tukea toisiamme uusissa työotteissa. Työparini Ritva edusti meitä Hervannan aluetyöryhmässä sekä sosiaalikeskukseen päin hallinnollisissa asioissa. Raija ja Ulla käynnistivät lastensuojelu- ja perhelähtöisiä ryhmiä asiakkaitensa kanssa.

Yhdyskuntatyöhön

Myöhemmin Raijan ja tiimimme sekä Hervannan perheneuvolan toimesta tutustuimme verkostoterapiaan ja aloimme käyttää sitä lastensuojelutyössä. Työmuoto levisi Hervannan kautta muihinkin lastensuojelun ja sosiaalityön palveluihin Tampereella. Omalla kohdallani työtapaani vei eteenpäin erityisesti Simo Koskisen ja Mirja Satkan vetämä yhdyskuntatyön koulutus. Työtavalleni löytyi nimi ja työorientaatiotani selventävä etiikka ja teoriapohja.

Kuten Mikko Mäntysaaren tutkimus oli nostanut esille, sosiaalityöntekijöillä saattoi olla varsin negatiivinen ennakkokäsitys asiakkaiden resursseista. Yhdyskuntatyön koulutuksessa otimme lähtökohdaksi asiakkaan tarpeet ja resurssit ja että asiakas on asiassaan subjekti. Työprosessille määriteltiin kohde, tavoitteet (minkä pitää muuttua) ja työn välineet tavoitteeseen pyrittäessä.

Erityisen motivoiva vaikutus syntyi työprosessin laajentamisesta rinnakkaiseksi, jolloin siihen kiinnittyi useampia subjekteja ja työn kohde ja tavoitteet laajenivat. Näin työprosessi palveli yhtä aikaa asiakkaan tavoitteen saavuttamista sekä yhteisöä ja useiden subjektien tarpeita. Ensimmäinen liikkeellelähtö tämän mallin mukaisesti tapahtui yhdyskuntatyön koulutuksen aikana. Lähiopetusjaksojen välissä työskentelin toimistossamme pohdiskellen eräänä päivänä, millä tavalla voisimme vaikuttaa kokeilualueen muuttamiin vuokratiloihin, joiden asukkaista yli puolet olivat toimeentulotuki- ja/ tai lastensuojelun asiakkaita.

Samalla hetkellä eräs pitkäaikainen vaikeaksi kokemamme asiakas pisti takkuisen päänsä ovenraosta. Hän oli jälleen pyytämässä rahaa tai maksusitoumusta aikaa varaamatta. Karjaisin hänelle kiukkuisena jotakin, koska hän tuli häiritsemään tärkeää ajatustyötäni. Mimmi, joksi häntä kutsuttiin, istuutui itkien pöytäni taakse lääkereseptit kourassaan antaen vuolaasti palautetta käytöksestäni. Jouduin vetämään syvään henkeä muutaman keran. Tasaannuttuani vähän mielessäni välähti muisto yhdyskuntatyön koulutuksesta, jossa purimme työrooliin liittyviä vääristyneitä asenteitamme ja opettelimme tunnistamaan ja arvioimaan asiakkaitten tarpeita ja resursseja uudella tavalla. Sillä hetkellä minulle välähti. Mimmillä on voimakas sosiaalinen vietti, mutta hänellä ei ole toimivia kanavia sen suuntaamiseen. Tämän tarpeen huomioiminen oli ehkä tärkeämpi kuin toimeentulotuen tarve.

Mimmillä oli pieni eläke rikkonaisen työhistoriansa vuoksi. Tästä syystä ja muustakin hän oli ollut pitkäaikainen huoltoavun ja toimeentulotuen hakija. Hän oli oppinut pitämään puoliaan sosiaalitoimistossa toimeentulotukea laskettaessa ja opastanut muitakin asiakkaita siihen. Itse asiassa hän oli ollut syntymästään lähtien sosiaalihuollon asiakas, mikä selvisi minulle myöhemmin. Sivuutin kaiken tämän rullatessani kirjoituskoneen telalle puhtaan paperin.

Kirjoitin: Tarvitaanko meidän talossa talotoimikuntaa? Jos sellainen perustetaan, haluatko osallistua sen toimintaan? Tarvitaanko asukkaille yhteinen tila meidän talossa? Jos sopiva tila saadaan, mitä siellä voitaisiin tehdä? Onko meidän talossa ongelmia? Jos on, minkälaisia ne ovat? Mitä niille voitaisiin tehdä? Onko sinulla muita ehdotuksia?

Ojensin paperin Mimmille kysyen, voisiko hän haastatella tällä lomakkeella kaikki talonsa asukkaat. Olin jättänyt jokaisen kysymyksen väliin tyhjää tilaa, johon haastateltavien vastaukset voitiin kirjata. Mimmi ällistyi ehdotuksestani epäillen, ettei hän osaisi tällaista ”virallista” asiaa hoitaa, koska ei ole käynyt kouluja. Vakuutin hänelle, että kyllä tällaisia tutkimuksia on tehty paljonkin. Kerroin, että kun ”Nyyjookin Harlemissa neekerit ovat haastatelleet, he ovat saaneet parempia tietoja kuin rohvessorit ja muut viralliset tahot”. Sitten kävimme vielä yhdessä ”lomaketta” läpi ja kopioin sitä riittävästi jokaista huoneistoa varten.

Mimmi innostui tehtävästään niin, että ryntäsi saman tien haastattelemaan talonsa asukkaita. Hän soitti jo illalla minulle kotiini kertoen, kuinka hienosti asia edistyi. Haastattelun jälkeen kokosimme kaikki lomakkeet ja kävimme vastukset läpi tiimissämme Mimmin kanssa. Vastauksista kävi suoraan selville, että ”talotoimikuntaa” tarvittiin ja myös yhteisiä tiloja asukkaille. Asukkaat perustivat sitten talotoimikunnan, emmekä ulkopuolisina sekaantuneet siihen (Sosiaaliturva 21/1987).

Toki menin pyydettyäessä kokouksiin mukaan alkuvaiheessa sattuneiden kahnausten vuoksi. Kun talotoimikunnan jäsenten roolitukset saatiin kohdalleen, toiminta jatkui vilkkaana ja nosti esille uusia tarpeita ja toimijoita. Edellä kuvattua Simo Koskisen ja Mirja Satkan opettamaa metodia käyttäen alue mobilisoitui lähes lumivyöryn tavoin. Talotoimikuntia perustettiin useisiin vuokrataloihin, joissa asui paljon kokeilutoimistomme asiakkaita.

Asukastoimikunnat perustivat taloihin kerhoja lapsille. Ryhdyimme tukemaan niiden ohjauksessa sekä avustimme niitä materiaalisesti. Aluetyöryhmän kautta saimme asukastoimintaa tukevia resursseja muun muassa raittius-toimelta ja Hervannan seurakunnalta. Kun Mimmin talossa väliaikaisesti toiminut Hervannan perheneuvola muutti uusiin tiloihin, päätimme tiimissä

yrittää ottaa tilan yhdyskuntatyön käyttöön. Ritva ajoi asiaa aluetyöryhmässä ja sote-hallinnossa.

Käynnistimme Mimmin taloon Tarjanteenkadulle 1980-luvun lopulla perheneuvolan entiseen tilaan yhdyskuntatyön kokeilun yhdessä Hervannan seurakunnan kanssa. Seurakunta rekrytoi kokeiluun yhden päätoimisen työntekijän Kimmon, joka asettui yhdyskuntatyön tiloihin. Mimmi oli tuon tilan itseoikeutettu emäntä ja ensimmäisen kokkikerhon vetäjä. Myöhemmin kerholaisista kehittyi uusia vetäjiä.

Kokeilualueen asukkaat tunsivat meidät jo hyvin ja kokivat, että olimme heidän puolellaan. Toimistomme ovet saivat olla avoinna joka päivä siihen asti, kun työaikamme päättyi. Emme tarvinneet vahtimestaria vartijoista puhumattakaan. Toimistossamme kokoontui asiakasryhmiä ja sittemmin myös Toimelassa, joka vakiintui yhdyskuntatyön paikan nimeksi.

Asiakkaiden ja asukkaiden tarvepohjalta yhteisötasolle laajentuneet työprosessit synnyttivät uusia toimintoja ja rooleja. Heidän määränsä lisääntyessä tavaksemme tuli viettää torstaisin Toimelassa yhteisiä kahvihetkiä. Se oli epävirallinen foorumi, johon osallistumalla kuuntelimme aktivisteja yhdyskuntatyöntekijä Kimmon kanssa.

Toimelan kahvihetkellä ei ollut mitään formaattia, ei vetäjää eikä tavoitteita. Keskustelu rönsyili aiheesta toiseen. 1990-luvun alun laman lähestyessä toimeentulotukiasiakkaisiksi tuli myös konkurssiin ajautuneita pienyrittäjiä perinteisempien asiakkaittemme lisäksi. Ohjasin heitä mukaan Toimelan kahviryhmään. Heidän tilanteensa oli vaikea. Monet olivat masentuneita, katkeria ja heidän mielenterveytensä horjui. Ryhmä muuntui terapeuttiseksi ja tiiviimmäksi.

Tuossa vaiheessa keskuuteemme ilmestyi Tampereen yliopistossa lisensoitettua työtään valmisteleva tutkija Ilmari Rostila. Hän tuli oikeaan aikaan oikeaan paikkaan, kuten hänen myöhemmästä, tilanteeseen liittyvästä tekstistäkin ilmenee: ”Työyhteiskunnan kriisistä ei selviydytä sitomalla yhteiskunnallinen integraatio ja osallisuus edelleen vain ansiotyöhön ja turvaamalla ne sitä kautta. Tällä on erityinen merkitys sosiaalihuollon asiakkaille. Juuri he ovat ihmisiä, joiden kohdalla ”normaali” integroitumisen malli on lakanut toimimasta ja on jatkuvasti uhattuna.” (Rostila, 1987.)

Ilmari Rostila nauhoitti haastattelujaan. Keskustelin paljon Ilmarin kanssa. Meitä kiinnosti ja yhdisti se, miten edetä kokeilun viralliseen agendaan kuuluneen asiakkaan ”osallistumisen” fraasista asianosaisten uusintamiskriisissä jo näkyville tulleiden uusien roolien vahvistamisen kautta uuteen identiteettiin ja sen vakauttamiseen. Rostilan sanoin: ”Identiteetti on elämäntilanteen kokonaisuuden ja jatkuvuuden hallinnan muoto ja ilmaus” (Rostila, 1987).

Kahvihetkessä syntyi oitis lukuisia toiminnallisia ideoita ja uusia roolin alkioita. Niitä keitellessämme minun oli kuitenkin nostettava kädet pystyyn. Kaupunki ja sosiaalitoimi olisivat liian hitaita ja byrokraattisia niiden toteuttamiseksi. Näitä ongelmia pohdittaessa yrityskokemusta omaavat ehdottivat yrityksen perustamista. En uskonut ja tuskin Kimmokaan uskoi siihen, että esille tuodut ideat voisivat toimia markkinaehtoisesti.

Ehdotin ryhmässä yleishyödyllisen yhdistyksen perustamista. Ääneen lausumaton taka-ajatukseni oli suojella asianomaisia vahingoittamasta itseään. Asiakastyössä olin havainnut, että myös hyvää tarkoittavat työvoimahallinnon jakamat starttirahat ja niiden lisäksi pankkien antamat lainat eivät toimineet kaikkien kohdalla, vaan aiheuttivat pikemminkin kärsimystä. Näillä toimenpiteillä käynnistetty divari saattoi mennä heti nurin, vaikka yrityksen pitäjä oli vankkumaton kirjallisuuden ystävä ja runouden harrastaja tai vaikkapa menestynyt kilpapyöräilijä, joka oli saanut tukea pyörähuoltamon perustamiseen, mutta ei hallinnut liiketoimintaa, jossa vaaditaan paljon muutaakin kompetenssia.

Tuossa vaiheessa tarkastelin Ilmari Rostilan kanssa muun muassa niiden merkitysmaailmojen objektiivisuutta, joita nousi esille yhteisöllisten roolien ja uudenlaisten sidonnaisuuksien kautta. Kahvihetkessä istui sellaisia, joiden roolit olivat vakiintumassa ja niitä, joilla ei ollut muodostunut yhteisöllistä roolia. Siihen liittyen nousi esille ”meksi tulemisen” käsite, jota tunnustelimme kahvihetken ryhmässäkin.

Eräässä istunnossa syntyi kiivas väittely jostakin asiasta niin, että yksi ryhmän aktiivisimmista jäsenistä poistui ovet paukkuen. Parin viikon kuluttua hän palasi nöyrempanä takaisin ilmoittaen ”etten voi elää ilman teitä” ja jatkoi vielä, ”että olenkohan tullut meiksi”. Noihin aikoihin masennuin välillä, koska minusta tuntui siltä, ettei toimintoja voitaisi koskaan tuottaa markkinaehtoisesti eikä kovin pitkälle kuntienkaan budjettien kautta. Ansiotyöstä ja markkinavoimista riippumatonta identiteettiä ja sosiaalisen pääoman hintaa ei voinut mitata ja arvottaa rahassa.

Kahvihetki, jossa Mimmi toimi edelleen kahvinkeittäjänä ja jonka taustalla kuului Commodore 64 -kerhon lasten äänet, päättyi lopulta yhdistyksen perustamiseen. Yhdistyksen kautta voisimme nopeammin käynnistää uusia juttuja sekä hankkia kunnasta riippumatonta rahoitusta. Keskustelu yhdistyksen nimestä oli värikästäkin, mutta nimi kuvanee tarkoitustamme hyvin: Yhdessä Selviytymisen Tuki. Yhdistykselle laadittiin säännöt ja se vie tiin yhdistysrekisteriin.

Yhdistys perustettiin oikealla hetkellä siihen nähden, mitä tuleman piti. Alueellistamiskokeilun päätyttyä Hervantaan avattiin uusi koko kaupungin-osaa palveleva sosiaali- ja terveysasema arkkitehti Reima Pietilän suunnitte-

lemaan virastokompleksiin. Vastuulleni kuuluneen alueen koululta tuli kii-reellinen lastensuojeluilmoitus. Syyslukukauden alussa Hervannan yläasteel-ta keskikaupungille tarkkailuluokalle siirretty poika oli ollut pois koulusta lähes koko lukukauden.

Tavoitin pojan kotitalonsa rapusta sätkää vääntämässä. Hän oli surkean näköinen. Äiti oli alkoholisoitunut yksinhuoltaja. Kiersin kädet pojan ym-pärille ja kysyin, kavereitasiko sinä tässä odottelet. Pojan nyökättyä kysyin, mitä sinä kavereittesi kanssa harrastat. Vittu, ku ei pääse edes laskettelemaan. Vastasin siihen, että lähdetäänkö heti. Poika katsoi minuun hämmästy-neenä.

En sanonut, että menet nyt ensin kouluun, josta olet lintsannut, vaan ky-syin, tiesikö hän, missä on Toimela. Ja kun hän hyvin tiesi paikan, pyysin häntä tulemaan kavereittensa kanssa sinne parin tunnin kuluttua. Näin so-vimme ja jatkoin seuraavalle kotikäynnille. Kun palasin Toimelaan, sinne oli kertynyt seitsemän pojan joukko. Mimmi oli istuttanut heidät kokouspöytä-mme mehua tarjoillen. Kaikilla pojilla oli kova hinku päästä laskettelemaan Hervannan laskettelurinteeseen, mutta kenelläkään ei ollut välineitä. Lupa-sin järjestää ne sekä ohjaajan.

Laukontorilla oli käytettyjä lasketteluvälineitä ja suksia myyvä liike. Os-tin kerralla ison määrän eri kokoisia laskettelusuksia, sauvoja ja monoja. Pyysin ohjaajaksi muuatta työtöntä Ekiä, joka oli jo kesällä valmentanut sa-mojen pihojen poikien kanssa perustettua jalkapallojoukkuetta. Minulle tu-li ongelma lastensuojelun hankinnoista vastaavan pomon kanssa. Hän ei ha-lunnut hyväksyä laskuani, koska lastensuojelussa ei ollut koskaan ennen an-nettu rahaa lasketteluvälineisiin. Hän oli kuitenkin itse yllyttänyt meitä ra-jojen ylittämiseen ja kun muistutin häntä siitä, ei asiassa ollut enää mitään puhuttavaa.

Tapasin ohjaajaa ja poikia. Alkupalven jälkeen Slalom-Mestarit, joka oli jengin nimi, halusivat kovasti Lappiin laskettelemaan. Lähdin siihen varoen mukaan, mutta samalla sen varjolla patistin heitä koulunkäyntiin. Pidin pala-veria, johon kutsuin poikien vanhemmat. Poikia ohjannut Eki ja kaksi isää ha-lusivat mukaan lasketteluleirille Ylläkselle. Asetimme pojille ehdoksi, ettei kou-lusta saanut olla poissa ilman pätevää syytä. Tarkkailukoulusta lintsanneen pojan ja hänen opettajansa kanssa olin hiljaa sopinut pojan koulunkäynnin jatkumisesta. Ja se toimikin, vaikka kotiolot olivat edelleen kurjat.

Ensimmäinen lasketteluleiri oli mullistava kokemus meille kaikille. Pitkit-tämättä kertomusta enempää mainitsen vain, että pojat innostuivat reissus-ta niin, että halusivat pikimmiten takaisin. Minun oli kuitenkin kerrottava Slalom-Mestareille, ettei tällaisia reissuja voitaisi rahoittaa jatkuvasti kau-pungin kukkarosta. Kun kerroin tästä viimeisenä iltanamme majapaikkamme

saunan lauteilla, tulin samalla spontaanisti kysyneeksi, lähtisittekö hankki-
maan rahaa kanssani. Kaikki kiljuivat olevansa halukkaita, mutta miten?
Tehdään vaikka muuttokeikkoja sossun asiakkaille, ehdotin.

Näin sitten tapahtuikin. Sosiaalitoimistoissa annettiin asiakkaille maksu-
sitoumuksia muuttoja varten. Esiteltyäni idean sosiaalityöntekijöille he lu-
pasivat tilata muutot Yhdessä Selviytymisen Tuki ry:ltä. Aluksi vuokrasin
Toyota Hiacen, jolla suoritimme ensimmäiset muutot. Sitten sain hankittua
kaupungin hyljättyjen autojen varastosta ilmaiseksi Suzuki Carryn. Se oli
pieni, mutta soveltui silti Hervannan sisällä tehtyihin muuttoihin.

Tällä tavalla onnistuimme rahoittamaan kaikki tulevat laskettelureissum-
me Ylläkselle ja Leville. Taitomme ja tehokkuutemme lisääntyessä otimme
lisää muuttoja, jolloin saatoimme tehdä pari kolmekin reissua vuodessa ja
loppuvaiheessa myös vuokrasimme moottorikelkkoja safareille. Pojat saapu-
ivat hyvin muuttokeikoille, vaikka joskus aamuvanhain heitä piti haeskella.

Laman iskiessä päälle seurakunnat ja kunnatkin supistivat toimintojaan.
Hervannan seurakunta veti yhdyskuntatyöntekijänsä pois Toimelasta. Tam-
pereen kaupunki lakkautti myös päiväkoteja Hervannasta. Otin käyttöön
lakkautetun Kuusamalan päiväkodin kaikki tilat Ruovedenkadulta. Sen yh-
teydessä kokeilutoimistokin oli toiminut.

Istuin juuri huoneessani näissä tiloissa Päivi Turusen saapuessa. Hän oli
tutkija Uppsalan yliopistosta. Tuossa vaiheessa minut oli kokonaan irrotet-
tu sosiaalitoimiston asiakastyöstä yhdyskuntatyön kentälle. Ohjelmassani
oli muuttokeikka. Sattui juuri silloin se aamu, ettei ketään saapunut keikal-
le. Pahoittelin tilannetta Päiville ja kerroin, ettei sellaista ole aiemmin tapah-
tunut. Tein sitten Päivin kanssa muuton, jonka aikana hän avasi minulle tut-
kimushankettaan yhdyskuntatyöstä Pohjoismaissa (Turunen, 2004).

Pian syntyi lastensuojelun tukitoimena myös Slalom-Ladies ryhmä, jonka
laskettelureissuilla oli apuna kolmen tyttären yksinhuoltajaisä. Hänestä tu-
li sittemmin yhdistyksen hallituksen jäsen ja pitkäaikainen ystäväni. Yhdis-
tyksen rahastonhoitajaksi valittiin kokeilutoimiston aikainen asiakas, joka
oli suorittanut kauppaopistotutkinnon.

Laman iskiessä päälle Hervannan työttömyysluvut olivat kohonneet yli
30 prosenttiin. Työttömiä saapui luokseni Toimelaan ja myös työvoima-
toimisto ohjasi heitä tarjoten työllistämistukea. Tekstiili- ja jalkineteollisuus,
kuten koko vanha savupiipputeollisuus veteli viimeisiään. Päiväkodin suu-
rimpaan saliin syntyi nopeasti Kätevä-niminen tekstiiliverstas, johon palkat-
tiin työllisyystukitoimin vastaavia, ja lisäksi toimittiin joidenkin vapaa-
ehtoisten voimin. Ensimmäinen sain hankittua Kätevään kangaspuut.

Yhdistys otti käyttöönsä samaan aikaan Etelä-Hervannassa lakkautetun
Atomikadun päiväkodin. Sinne perustimme kierrätyskeskuksen. Rauha-

niemen perhetukikeskuksen ohjaajan kanssa otimme haltuun Hervannassa automurtoihin ja muuhunkin ilkeältä syyllystyneen poikajoukon, jolle perustimme Hervannan teollisuusalueelle Nuoret Ritarit autokorjaamon. Siellä autojen rakentelua ohjasi ammattilainen, jonka palkkaamiseen etsin keinoja.

Sosiaalitoimistossa viransijaisuutta hoitanut sosiaalityöntekijä Ilkka Peltomaa käynnisti Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella lastensuojelun jälkihuollon tarpeessa oleville Lastu-projektin tyhjiilleen jääneen Finlaysonin tehtaan kiinteistöön. Siitä kehittyi työpajoihin yhdistyksen tuottavin yksikkö. Lastuun ohjatuilla oli koulukoti- tai muuta lastensuojelutusta. Perimäinen ongelma monilla oli päihteiden sekakäyttö kovat huumeet mukaan lukien. Lastu kerkesi toimia historiansa aikana useammassa hiljentyneessä tehtaassa. Projektin aikana asiakkaiden keskuudesta Tampereelle kehittyi Myllyhoito ja palveluitten ulkopuolella syntyi Nimettömien Narkomaanien NA-ryhmiä perinteisten AA-ryhmien lisäksi.

Toimelan lisääntyneisiin tiloihin muuttivat aiemmat tietokone- ja kokki-kerhot vanhasta Toimelasta. Myöhemmin ne yhdistettiin osaksi ammattilaisten ohjauksella toimivaa Toimelan Lapset -tukipalvelua, joka oli RAY:n ja kaupungin rahoittamaa ennaltaehkäisevää toimintaa. Yhdistys sai myös rahoitusta Tuija Vadenin perustamalle ikäihmisten vapaaehtoistyön tuen Verkko-hankkeelle. Nämä molemmat palvelut toimivat edelleen.

Hervantaan oli syntymässä myös kansainvälinen naisten tapaamispaikka, joka tarvitsi apua toimiakseen. Yhdessä Selviytymisen Tuki -yhdistyksestä muodostui nopeasti alusta erilaisille hankkeille ja projekteille. Sosiaalityön opiskelijaharjoittelijat toteuttivat myös projektejaan yhdistyksen kautta. Niiden täytyi olla selvästi tarvelähtöisiä eikä vain projektin itsensä vuoksi rahoitettuja. – Olin hukkua kaikenlaisiin hankkeisiin sekä ulkopäin tuleviin yhteydenottoihin.

Suomen liittyessä Euroopan unionin jäseneksi suomalaiset sote-alan järjestöt olivat tutustuneet eurooppalaisiin järjestöihin ja niiden verkostoihin. Sain Sosiaaliturvan Keskusliitosta kutsun Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston perustamiskokoukseen. Menin paikalle. Kun tuo verkosto oli perustettu, minut valittiin pian sen – Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston (EAPN-Fin) – puheenjohtajaksi.

Tässä toimessa tuli tilaisuus tutustua suomalaisiin ja eurooppalaisiin järjestöihin ja *European Anti-Poverty Network* (EAPN) -verkoston tavoitteisiin ja toimintatapoihin. Erityisen hyödylliseksi osoittautui tiedon saanti ja muiden kokemukset EU:n rahoitusohjelmista.

Juuri silloin kipeimmin ylös nostatettavia olivat yhdistyksemme tekstiiliverstas Kätevä, Atomikadun kierrätyskeskus, johon oli siirretty laskettelu-

jengistä alkaneet muuttopalvelut, Nuoret Ritarit autoverastas sekä Kansainvälinen Naisten tapaamispaikka. Haimme niiden kehittämisprojekteille avustusta ESR-ohjelmasta. Paikallisina kumppaneinamme toimivat Setlementti yhdistys Naapuri sekä Tampereen kaupunki.

Monet-projekti ja Monet 2 -projekti kehittivät sosiaalisen kuntoutuksen palvelun. Esittelimme sitä sosiaali- ja terveysministeriön ja työvoimaministeriön työryhmälle, joka valmisti lakiesitystä kuntouttavaksi työtoiminnaksi. Laki ei tosin täysin vastannut sitä käsitystä, joka Monet-projektien kautta oli muotoutunut pitkäaikaistyöttömien ja vaikeasti työllistyvien toimintaympäristöjen rakentamiseen, jotta he siirtyisivät avoimille työmarkkinoille tai integroituisivat markkinoiden ulkopuolella.

Yhdessä Selviytymisen Tuki ry:ssä oli 2000-luvun vaihteessa ja alkuvuosina parhaimmillaan yli 200 työntekijää, joista osa oli luonut roolinsa kautta vakinaisen työpaikan ja osa oli projektien määräaikaisissa työsuhteissa tai erilaisilla tukitoimilla työllistettyjä. Ajan hengen mukaisesti meidänkin piti tuotteistaa palvelujamme ja osallistua kilpailutuksiin. Kaupunki ei osannut tilata tai tilasi nihkeästi yhdistyksen palveluita sekaviin EU-kilpailudirektiivien tulkintoihin vedoten, vaikka se oli ollut Monet-projektissa mukana kehittämässä sote-asiakkailleen uusia palveluita. Sosiaalista kuntoutusta ei tahdottu tai haluttu aina ymmärtää, koska tilaajapuolella oli sama paniikki kuin muuallakin saada työttömyyslukuja matalammalle.

Työnkuvan muutokset ja eläkkeelle siirtyminen

2000-luvun puolivälissä kuntatalouden paineet vaikuttivat sote-palveluihin entistä kovemmin. Säästöjä haettiin palveluita karsimalla ja palvelutoimintaa tehostamalla. Projektien aikana syntynyt Tampere 2000 -verkosto alkoi näivettyä. Tampereella alueille vietyä sosiaalityötä ja muitakin palveluita keskitettiin. Hervannasta vietiin vaihteittain pois sosiaalityön kaikki palvelut terveysaseman jäädessä. Työvoimatoimisto ja Kelan toimisto lakkautettiin, tosin jäi Hervantaan jonkinlainen Kelan etäpiste.

Olin johtanut yhdistyksen kautta yhteisösosiaalityötä virkaani kuuluvan sivutoimiluvan mukaisesti. Kaupungin tilaaja-tuottajamallin yhteydessä minut katsottiin jääviksi hoitamaan molempia tehtäviä rinnakkain. Jouduin valitsemaan, jäädäkö yhdistykseen palkatuksi työntekijäksi vai palatako aikuis-sosiaalityöhön, joka oli keskitetty Hatanpälle entiseen Sarviksen tehtaaseen.

Jätin yhdistyksen vuonna 2006 ja valitsin aikuissosiaalityön, koska lähes tyin virkavuositani eläkeikää. Hervannasta lähtiessäni käynnistämäni Hervanta-verkosto toimi edelleen. Virassani työskentelin vielä muutamissa lastensuojelupuolen ja aikuissosiaalityön projekteissa sekä lopuksi pitkäaikais-

asunnottomien asumiseen tähtäävän Nimi Oversa -hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa. En kuitenkaan ottanut vastaan minulle tarjottua Nimi Oversa -hankkeen projektikoordinaattorin hommaa vaan tarjosin tilalleni nuoren henkilön oppimaan projektityötä. Tuin häntä osin työparin roolissa.

Tietysti olin pettynyt alueellisten palveluitten purkamisesta, yhteistyöverkostojen kuihtumisesta, saavutetun sosiaalisen pääoman häviämisestä. En ryhtynyt taistelemaan suunnanmuutosta vastaan. Olin tehnyt ylipitkiä päiviä ja kuluttanut voimiani vuosikausia erilaisten ihmisten kanssa alati muuttuvissa tilanteissa epävakaassa toimintaympäristössä. Olin väsynyt, mutta siitä huolimatta onnellinen siitä, mitä olin saanut kokea työelämässä ja siitä tuesta, mitä oli saanut työnantajaltani ja työkavereiltani.

Urani loppuvaiheessa minut pyydettiin kaupungin Mentori-ohjelmaan. Sain olla mentorina useille kaupungin työntekijöille, eri hallintokuntien viranhoidtajille. Saatoin käyttää kokemustani hyväksi mentoroinnin sääntöjen puitteissa. Motivoiva palaute vielä uran loppuvaiheissa auttoi jaksamaan.

Tätä kirjoittaessani olen ollut eläkkeellä yli 12 vuotta. Olen edelleenkin kiitollinen siitä, että sain suuren liikkumavaran toimia sosiaalityöntekijänä persoonallisten kykyjeni, taipumusteni ja heikkouksieni mukaisesti. Yhteiskunnallisesta tutkinnosta ei ollut paljoa hyötyä sosiaalityöntekijän käytäntöihin. Niihin uppouduin työn kautta ja kouluttautumalla jatkuvasti työn haasteiden mukaan. Yhteiskunnallinen tutkinto ja Tampereen yliopisto kaikkineen valmensivat minua siihen, että on ollut helppoa ja kiinnostavaa tehdä yhteistyötä tutkijoiden, kouluttajien ja opiskelijaharjoittelijoiden kanssa.

Vietän nykyisin suurimman osan vuodesta Luoteis-Lapissa Vaattojärven kylässä, jonne olen rakentanut mökin kyläläisten avulla. Työura on jo niin kaukana, ettei se tule mieleen juuri ollenkaan. Kalastan paljon koko Pohjoiskalotin alueella Jäämeren rantoja ja vuonoja myöten. Minulla on hyviä kalakavereita Tampereelta ja Kolarista. Kerään kaikkia marjoja, kuten lakkoja, kaarnikkaa, juolukkaa, mustikkaa, puolukkaa ja karpaloita joka kesä ja syksy. Keitän niistä hilloja ja teen hyytelöitä. Kasvatan myös puikulaperunoita. Koen, että vaatimattomallakin tavalla voi elää hyvää elämää.

III

**Ilman lukiota
yliopistoon
2000-luvulla**

Johanna Hietamäki

Maaseudulta tohtoriksi

Lukeudun niihin onnekkaisiin, joiden on ollut mahdollista saavuttaa tohtorin tutkinto, vaikka edesmenneiden vanhempieni koulutustaso oli matala ja kotina pieni maatila. Isäni Väinö oli rippikoulussa talvisodan alkaessa ja meni 17-vuotiaana jatkosotaan. Lapsuudessani hän työskenteli kylän hirsimökkiyrityksessä ja myöhemmin omalla kettutarhalla. Äitini puolestaan hoiti lehmät, kunnes aloitti työt kotiaivustajana.

Kotini edusti tavanomaista pientä maalaistaloa kyläyhteisössä. Kasvoin yritteliäisyyttä ja toimeliaisuutta arvostavassa ilmapiirissä. Tämä on yleistä kotiseudullani Alajärvellä ja laajemminkin Etelä-Pohjanmaalla.

Äidin perintönä kiinnostus sosiaaalialalle

Sosiaaalialalle suuntautumisen juuret lienevät eniten äidin perintöä. Hän lähestyi vaikeita elämäntilanteita kohdanneita ihmisiä ja auttoi esimerkiksi, kun kuolema oli kohdannut yllättäen, joku sairastui vakavasti tai mieli oli apeana. Kävimme tervehtimässä ikääntyneitä vanhainkodissa ja terveyskeskuksessa. Lisäksi lähipiirissäni oli kehitysvammaisia henkilöitä ja tein yläasteella TET-jakson kehitysvammaisten toimintakeskuksessa. Kokemukset toisten auttamisesta ja huomioimisesta ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että hakeuduin sosiaaalialalle.

Opiskelujen taustalla on ollut myös vanhempieni kannustus opiskelemaan. He toivoivat, että lapset opiskelisivat enemmän kuin he ja elämä olisi sen ansiosta helpompaa. Lisäksi taustalla oli äidiltäni puuttuneet mahdollisuudet opiskella opettajaksi. Hän korosti naisen pärjäämistä ja selviämistä, kun yhteiskunta mahdollisti sen paremmin kuin hänen nuoruudessaan. Koulutusmyönteisyys ja opiskelemaan kannustaminen oli maaseudulle tyypillistä ajattelutapaa, kuten luin myöhemmin Marja Holmilan (2001) tutkimuksesta. Samaistuin kirjaan vahvasti sosiaalityön opintojeni aikana.

Opiskelua ja työelämää ennen sosiaalityön yliopisto-opintoja

Tohtorin tutkinto ja akateeminen ura eivät olleet haaveissani peruskoulun päättyessä. Peruskoulun jälkeen menin lukioon, jossa opiskelin vain yhden vuoden kieliopintojen haasteiden takia. Pitkä matematiikka oli lempiaineitani ja siitä olikin myöhemmin merkittävästi hyötyä tilastotieteen opinnoissa. Vuoden lukio-opintojen jälkeen lähdin opiskelemaan sosiaalialan oppilaitokseen ensin vuodeksi Hämeenlinnaan ja sen jälkeen kolmeksi vuodeksi Seinäjoelle, josta valmistuin sosiaalihoajaajaksi 1993.

Opiskelu sosiaalialan oppilaitoksessa oli koulumaista sisältäen luentoja, ryhmätöitä, tutustumiskäyntejä ja työharjoitteluja. Opiskelujen aikaisista oppitunneista on jäänyt parhaiten mieleen tekemämme vuorovaikutustaitojen harjoitukset, josta saatuja oppeja käytin toimiessani kotipalveluohjaajana. Toiseksi harjoittelimme kehityskeskusteluja ja kävin niitä myöhemmin kodinhoitajien ja kotiavustajien kanssa. Tämä oli tietääkseni tuolloin uutta työpaikkakunnallani.

Työharjoittelut olivat keskeinen osa opintoja. Ensimmäisen työharjoittelun tein vanhainkodissa Alajärvellä. Sain olla mukana vanhainkodin perustoiminnoissa, erilaisissa työvuoroissa sekä vanhusten päivätoiminnassa. Esihenkilön työhön en kuitenkaan saanut mahdollisuutta osallistua. Ehkäpä vuosikymmeniä samassa tehtävässä toiminut ja koko sydämellään työtä tekevä henkilö ei vain osannut ottaa minua mukaan tutustumaan hänen työhönsä. Toinen työharjoittelu tapahtui kotipalvelussa kodinhoitajan tehtävissä Alajärvellä.

Pisimmän työharjoittelun tein kotipalveluohjaajan tehtävissä Lappajärvellä. Sain osallistua kaikkeen esihenkilötyöhön ja tutustua alueen vanhuspalveluihin. Harjoittelusta jäi mieleen myös lama-aika, kun aamuisin ajaessani harjoittelupaikkaani kuuntelin uutisia työttömien määrästä. Viimeisen työharjoittelun tein Hämeenlinnan vankilan sosiaalityössä vankisairaalassa ja keskusvankilassa sekä välillä läänin vankilassa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun tein sosiaalityöntekijän tehtäviä.

Sosiaalihoajaajaksi opiskellessani kiinnostuin ensimmäistä kertaa lähi-suhdeväkivallasta. Taustalla oli kotikunnassani vanhusten palvelutalossa tapahtunut surma, kun vanha mies surmasi puolisonsa. Halusin ymmärtää ilmiötä ja tein tutkielman *Vanhukset ja perheväkivalta*. En muista, että opiskeluihin olisi sisältynyt lähisuhdeväkivaltaa koskevia teemoja.

Eräs opettaja osoittautui merkitykselliseksi henkilöksi yliopisto-opintojen aloittamiselle. Hän kannusti hakeutumaan opiskelemaan yliopistoon ja kertoi, ettei kielitaidon heikkous ole esteenä opiskelulle. Muistan tuolloin ajatelleeni, että tällä perusteella minäkin voin suorittaa tutkinnon yliopistossa.

Englanninkielisistä kirjoista hän neuvoi lukemaan sisällysluettelon ja takakannen. Tämä osoittautui hyväksi vinkiksi, ja lisäksi etsin tietoa suomenkielisistä lähteistä. Ehkä tällainen tenttiin lukeminen ei toimisi enää nykyään.

Aloitin opinnot avoimessa yliopistossa heti sosiaaliohjaajaksi valmistumiseni jälkeisenä syksynä. Suoritin avoimessa yliopistossa erityispedagogiikan, psykologian ja yhteiskuntapolitiikan opinnot töiden ohella. Erityispedagogiikan ja psykologian opintojen tekemiseen vaikutti niihin kohdistuva kiinnostukseni ja kyseisten opintojen saavutettavuus kotipaikkakunnallani. Avoimen yliopiston opinnoissa onnistumisen myötä luottamukseni omiin kykyihini tehdä yliopisto-opintoja ja ajatus tutkinnon suorittamisesta yliopistossa vahvistuivat. Lisäksi tein viisi kuukautta kestäneet ratkaisukeskeisen työskentelyn opinnot Seinäjoen ammattikorkeakoulun aikuiskoulutuksessa.

Ennen yliopisto-opintoja halusin saada monipuolisesti työkokemusta. Muistan hyvin toivoneeni valmistuttuani, etten ”jumittuisi” valmistuttuani työpaikkaan, vaan saisin monipuolista työkokemusta erilaisista paikoista. Tämä toive on toteutunut yli odotusten.

Ammatillista kehittymistä kotipalveluohjaajana ja sosiaalityöntekijänä

Valmistumiseni sosiaaliohjaajaksi osui lama-aikaan. Tunnelma työn saamisen suhteen oli muuttunut täysin opiskelujeni alkuajoista. Työpaikkoja ei juuri ollut tarjolla. Onnekseni sain töitä, vaikka välillä oli työttömyysjaksoja. Valmistumiseni jälkeen työskentelin yhteensä noin 10 vuoden ajan diakonia-työssä, kotipalveluohjaajana, kehitysvammaisten hoitajana, lastensuojelulaitoksessa, sosiaalisihteerinä ja pisimpään sosiaalityöntekijänä.

Sosiaaliohjaajaksi valmistuttuani olin nuori ja innokas kotipalveluohjaaja. Työskentelin syntymäkunnassani Alajärvellä. Sain kehittää työtäni ja se näkyi siinä, että pidin kehityskeskusteluja, muutimme kesälomat kiertäviksi, osan kokouksista pidimme pienemmissä ryhmissä ja järjestimme kansalaisopiston kanssa yhteistyössä koulutusta koko kotipalvelun henkilöstölle. Teimme muutoksia toimintatapoihin sen mukaan, mitkä saivat kannatusta työntekijöiltä. Onnekseni minulla oli esihenkilö, joka antoi täyden tuen toiminnalleni. Kotipalveluohjaajana vastasin sen aikaisesta perhetyöstä lastensuojelun asiakasperheille. Periaatteenani oli, että järjestämme aina kodinhoitajan, jos sosiaalityöntekijä kertoo kodinhoitajalle olevan tarvetta. Moniammatillista työtä tein varsinkin kotisairaanhoidon kanssa tehdessämme palvelutarpeen arviointia sekä osallistumalla SAS-ryhmään (SAS = suunnittelee, arvioi, seuraa). SAS-ryhmässä sovittiin hoivakotia tai laitoshoidoa tarvitsevien vanhusten hoidon järjestelyistä. Kotipalveluohjaajan perustyö muodostui

työntekijöiden rekrytoimisesta, työvuorolistojen tekemisestä, asiakaspaikkojen koordinoimisesta kodinhoitajille ja matkalaskujen hyväksymisestä. Lisäksi oli yhteistyötä esimerkiksi lastensuojelun ja ikääntyneiden hoivapalveluiden järjestelyjen osalta.

Kotipalvelussa kohtasin ensimmäistä kertaa väkivaltaisia asiakkaita. Eräs asiakas käytti henkistä väkivaltaa ja uhkaili minua väkivallan käyttämisellä. Väkivaltainen uhkailu loppui, kun opin laittamaan asiakkaalle rajat. Toisessa tapauksessa kävin tapaamassa kotipalvelua tarvitsevaa vanhusta, jonka alkoholisoitunut läheinen tuli paikalle. Hän repi tekemämme suunnitelmapaperin ja tarttui minua käsivarresta kiinni. Tuolloin ei ollut vielä toimintatapoja tällaisiin tilanteisiin. Tapaaminen kuitenkin johti siihen, että vanhus muutti toisaalle ja kotipalvelu kävi hänen luonaan säännöllisesti tuoden paitisi apua myös turvallisuutta.

Myöhemmin tulin valituksi epäpäteväenä sosiaalsihteerin sijaiseksi Alajärvelle. Tämä muodosti lähtökohdan sosiaalityön uralle. Toimin esihenkilönä perheneuvolalle, kehitysvammahuollolle, kotipalvelulle ja osittain varhaiskasvatukselle, vastasin vammaispalvelujen sosiaalityöstä sekä työskentelin toimeentulotuen parissa ja työparina lastensuojelun asiakastilanteissa. Sain työskennellä jo kotipalveluajoista tutuiksi tulleiden sosiaalityöntekijöiden kanssa ja oppia heiltä sosiaalityön asiakastyötä.

Seuraavaksi sain sosiaalityöntekijän sijaisuuden pienessä kunnassa Uuraisilla. Olin ainoa sosiaalityöntekijä ja asiakastyö sisälsi kaiken sosiaalityön lukuun ottamatta lastenvalvojan työtä ja vammaispalveluja. Työpareinani toimivat kunnan sosiaalijohtaja ja neuvolan terveydenhoitaja. Työ koostui pitkälti toimeentulotukityöstä ja lastensuojelutyöstä. Koin työn yksinäiseksi ja omat taitoni riittämättömiksi. Konsultoin välillä Jyväskylän kaupungin sosiaalityön ammattilaisia. Lisäksi olin yhteydessä muiden pienten naapurikuntien sosiaalityöntekijöihin ja järjestimme yhteisen työnohjauksen tuen saamiseksi.

Uuraisilta siirryin sosiaalityöntekijän sijaiseksi Palokan sosiaaliasemalle Jyväskylän maalaiskuntaan. Hakeuduin sinne töihin, koska olin kuullut paikasta hyvää palautetta ja halusin oppia lisää sosiaalityötä. Pääsin hyvään työyhteisöön ja pitkään sosiaalityöntekijöinä toimineiden työkaveriksi. Asiakastyössä painottui lastensuojelutyö, vaikka teimmekin laaja-alaista sosiaalityötä. Osan aikaa toimin koulun sosiaalityöntekijänä. Ammattitaitoni karttui, mutta koin edelleen puutteita omissa taidoissani. Jälkikäteen on ollut muutamia mukavia kohtaamisia entisten asiakkaiden kanssa.

Suoritin 1999–2000 parisuhdeväkivaltaa koskevan ammatillisen lisäkoulutuksen ”rohkeutta ja valmiutta perheväkivallan kohtaamiseen” Jyväskylän ammattikorkeakoulussa. Tämä oli ensimmäisiä laajempia lähisuhdeväkivaltaa koskevia ammatillisia koulutuksia Suomessa. Koulutus vaikutti

minuun merkittävästi. Opiskelusta jäi erityisesti mieleeni erilaisia työskentelytapoja koskeva harjoitus perheväkivaltatilanteessa. Minun roolinani oli toimia perheen lapsena. Muistan, miltä tuntui osallistua keskusteluun perheessä tapahtuneesta parisuhdeväkivallasta. Ensimmäisessä harjoituksessa keskusteluun ammattilaisten kanssa osallistuivat kaikki perheenjäsenet samanaikaisesti ja tilanne tuntui pelottavalta. Toisessa harjoituksessa keskusteltiin erikseen väkivallan tekijän ja muun perheen kanssa, jolloin pelko ei ollut läsnä tapaamisessa.

Toisena keskeisenä koulutuksena oli Tiina Muukkosen ja Hanna Tulensalon koulutus, jossa he kertoivat lapsikeskeisestä lastensuojelun tilannearviosta (Muukkonen & Tulensalo 2004). Tämä koulutus antoi myöhemmin kipinän väitöskirjatutkimukselleni. Ajattelin tuolloin ja ajattelen edelleen, että tarvitsemme tutkimukseen perustuvaa tietoa menetelmistä ja tutkimusperustaisuuden lisäämistä sosiaalityöhön. Lapsen kanssa työskentelyn menetelmät olivat uusi asia ja koin sellaiselle tiedolle suurta tarvetta.

Aloin kokeilla lasten kanssa työskentelyn menetelmiä työskennellessäni lasten kanssa. Eräässä tapauksessa lapsen kanssa käymäni keskustelu vaikutti merkittävästi siihen, miten sosiaalityössä suhtauduttiin lapsen tilanteeseen. Lapsi piirsi elämänviivan, sen ylä- ja alamäkiä sekä kertoi, mitä missäkin käänteessä oli tapahtunut. Havaitsin, että lapsen on selvästi helpompi kertoa viivan tarkastelun kautta kuin jos olisin kysynyt hänen kokemuksistaan ilman piirrosta. Toisessa tapauksessa lapsi kertoi kokemastaan kaltoinkohtelusta, ja sosiaalityössä oli iso huoli hänen tilanteestaan. Koin kuitenkin, etteivät taitoni olleet riittävät tiedon soveltamiseen. Kokemukset tiedon ja osaamisen tarpeista ovat vaikuttaneet merkittävästi kiinnostuksen kohteisiin asiakastyössä ja tutkimuksessa.

Sosiaalityöntekijäksi yliopistosta ja arviointitutkimus kiinnostuksen kohteeksi

Epäpätevänä sosiaalityöntekijänä kiinnostuin lisää sosiaalityön opinnoista. Sosiaalityötä ei ollut mahdollista opiskella avoimessa yliopistossa. Sen vuoksi tein yhteiskuntapolitiikan opintoja. Samalla päätin hakea opiskelemaan sosiaalityötä Jyväskylän yliopistoon.

Tein sosiaalityön maisterin tutkinnon Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa 2002–2005. Opiskelin sosiaalityöntekijän työn ohessa ja päätoimisesti aloittaessani gradun tekemisen. Tavoitteenani oli sosiaalityöntekijän pätevyyden saaminen. Olin ehkäpä jopa liiankin kiireinen opiskelija ja myöhemmin harmitti, etten hyödyntänyt vaihto-opiskelun mahdollisuuksia.

Sosiaalityö oli vuoden vanha pääaine Jyväskylän yliopistossa aloittaessani opiskelun. Aiemmin sosiaalityöntekijän pätevyyden saamiseksi opiskeltiin yhteiskuntapolitiikan maisterin tutkinto ja tehtiin lisäksi sosiaalityöhön pätevöittävät opinnot. Tämä historia näkyi yhteiskuntapolitiikan opintojen hyväksymisenä sosiaalityön pääaineopintoina. Sivuaaineet muodostuivat aiemmin suorittamistani psykologian ja erityispedagogiikan opinnoista.

Opiskelijana olin ehkä erilainen kuin monet muut, koska minulla oli opiskelut aloittaessani monipuolista työkokemusta sosiaalityöstä. Työharjoitteleista ensimmäisen sain korvattua ja muut tein osana työtäni. Viimeinen harjoittelu liittyi työpaikallani tehtyyn kehittämishankkeeseen, ja teimme harjoittelutyön yhdessä opiskelukaverini Tiina Jauhiaisen kanssa.

Opiskeleminen työn ohessa oli välillä raskasta varsinkin, jos kävin luennoilla kesken työpäivän. Lisäksi tein tilastotieteen opintoja ja kieliopintoja iltaisin avoimessa yliopistossa. Tuohon aikaan opetus koostui pitkälti luento-opetuksesta, kirjatenteistä ja tutkielmaseminaarista. Osallistuin osalle luennoista ja lopuista sain muistiinpanot muilta opiskelijoilta.

Opetuksen keskeisimpiä anteja olivat sosiaalipoliittisen ja kriittisen ymmärryksen lisääntyminen sekä käsitys pohjoismaisen hyvinvointivaltion toiminnasta verrattuna muihin maihin ja järjestelmiin. Myös lainsäädäntöä koskeva koulutus ja tutkimusmenetelmäkoulutus ovat jääneet mieleen. Tutkimuksen tekemisen taitojen harjoittelu osoittautui merkittäväksi. Välillä koin ristiriitaisuutta opintojen suhteen, kun työelämän ja oman osaamisen tarpeet sekä yliopisto-opetus eivät tuntuneet kohtaavan toisiaan riittävästi. Keskeisimpiä työhöni vaikuttavia ja muistiini jääneitä oppikirjoja olivat Ilmari Rostilan *Tavoitelähtöinen sosiaalityö* (Rostila 2001) sekä Ilmari Rostilan ja Mikko Mäntysaaren kirja *Tapauskohtainen evaluointi sosiaalityön välineenä* (Rostila & Mäntysaari 1997).

Asiakastyöhöni vaikutti opinnoista eniten edellä mainitut kirjat ja tutustuminen arviointitutkimukseen – tai ainakin koin tällä tavoin. Arviointitutkimuksen avulla aloin reflektoida työtapojani ja kysymään palautetta asiakailta. Sosiaalityöntekijänä toimiessani pohdin toimintatapoja ja mietin aiempaa enemmän ja analyttisemmin, miten kannattaisi toimia. Pyrin myös vaikuttamaan tietoisemmin omiin työtapoihini.

Pro gradu -tutkielmassani arvioin kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua maaseudun lastensuojelutyön tukena. Aiheenvalintaan vaikutti aiempi työkokemukseni Uuraisten kunnan sosiaalityöntekijänä. Työskentely pienessä maalaiskunnassa oli saanut ajattelemaan, että pienessä kunnassa lastensuojelutyön ammattitaito ei pääse karttumaan. Halusin tutkia, millaisia vaikutuksia sosiaalityöntekijät kokevat lastensuojelun kiertävän sosiaalityöntekijän työllä olevan.

Tutkielmani ohjaajina toimivat sosiaalityön professori Mikko Mäntysaari ja sosiologian lehtori Pertti Jokivuori. Mikon opetuksen pohjalta olin kiinnostunut arviointitutkimuksesta. Pertti puolestaan lupautui ohjaamaan kyselylomakkeen muodostamista ja tilastollisen aineiston analyysia. Tuolloin sosiaalityön oppiaineessa ei ollut saatavilla ohjausta kyselytutkimuksen toteutukseen ja aineiston analyysiin. Onnekseni Pertti oli halukas ottamaan myös minut ohjattavakseen. Myöhemmin heistä tuli merkityksellisimmät henkilöt jatko-opinnoilleni.

Kyselytutkimus valikoitui tutkimusmenetelmäksi avoimen yliopiston aikaisen opiskelutoverini Hytösen Soilin innostamana. Hän oli aloittanut sosiaalityön opinnot aikaisemmin ja kannusti tekemään kyselytiedonkeruun, jotta sosiaalityössä tehtäisiin myös tällaista tutkimusta.

Tavoite valmistua nopeasti sosiaalityöntekijäksi sai uuden ulottuvuuden pro gradun myötä viimeistään siinä vaiheessa, kun sosiaalityön professori Mikko Mäntysaari tuli istumaan yliopiston ravintolassa saman pöydän ääreen. Mikko kysyi, kiinnostaisiko minua jatko-opinnot ja myöhemmin dosentti Tuija Kotiranta otti yhteyttä ja kannusti aloittamaan väitöstutkimuksen saman tien.

Lastensuojelun sijaishuollossa

Valmistuttuani maisteriksi aloitin sijaishuollon sosiaalityöntekijän työt Jyväskylässä. Toimin sijaisperheisiin ja lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten sosiaalityöntekijänä. Työssäni oli keskeisessä osassa asiakassuunnitelmien tekeminen. Työhöni vaikutti merkittävästi saamani ymmärrys lasten kanssa työskentelyn tärkeydestä ja toimintatavoista lasten kanssa. Tämä vaikutti siihen, että päätin tavata jokaisen sijoitetun lapsen ja nuoren kahden kesken ennen asiakassuunnitelmanneuvottelua.

Pyysin lasta valitsemaan ”Elämän tärkeät asiat” -kortista muutaman kortin kuvaamaan hyviä asioita hänen elämässään ja muutaman kortin kuvaamaan niitä asioita, joihin hän toivoi muutosta. Lisäksi keskustelimme, miten lapsi koki asumisen sijaishuoltopaikassa ja yhteydenpidon vanhempiinsa. Ensimmäistä kertaa koin sosiaalityöntekijänä ollessani, että minulla on tarvittavia taitoja asiakastyöhön.

Työskentelyyni vaikutti myös tapaus, jossa nuori kertoi aikuistuttuaan lastensuojelulaitoksessa saamastaan huonosta kohtelusta ja siitä, ettei hän pystynyt kertomaan sosiaalityöntekijälle tilanteestaan. Ajattelin, etten voi työskennellä tapaamatta lapsia kahden kesken ja antamatta heille tilaisuutta kertoa kokemuksistaan. Taustalla oli myös tietoisuus lasten oikeuksista ja lisääntynyt ymmärrys lasten keskeisestä asemasta asiakkaina sekä

keskustelut lastensuojelun erityissosiaalityöntekijä Hannele Metsärannan kanssa.

Esihenkilöni Paula Pollari-Urrio oli taitava toimimaan vaikeissa vuorovaikutustilanteissa ja pyysin häntä mukaan joihinkin asiakastapaamisiin. Hän kertoi työtapsansa pohjautuvan sen suuntaiseen ajatteluun, että kaikissa asioissa on hyviä ja huonoja puolia. Hän tarkasteli ensin hyvät puolet ja sen jälkeen huonot ja reflektoi tätä ääneen asiakkaalle. Paulan selitettyä toimintatapsansa pyrin ottamaan siitä oppia omaan työhöni.

Saimme kollegoideni kanssa erinomaista työnohjausta, jonka kautta ymmärsimme entistä paremmin asiakkaan taustan vaikutuksia hänen haasteellisiin vuorovaikutuksen tapoihinsa. Samalla saimme neuvoja siihen, miten itse kannattaa olla vuorovaikutuksessa: aseta rajat, ole aina kohtelias ja toimi aina lain mukaisesti. Nämä neuvot ovat osoittautuneet todella hyödyllisiksi myös sosiaalityöntekijän työn jälkeenkin.

Työssäni näkyi myös arviointitutkimuksesta saamani opit, jotka johtivat oman työn arvioimiseen. Pohdin esimerkiksi huostaanoton purkuhakemusta koskevassa tilanteessa eri vaihtoehtoista parasta tapaa toimia. Kysyin prosessin päätyttyä palautetta, miten se koettiin ja kerroin miettineeni erilaisia toimintatapoja. Halusin saada palautetta asiakkailta kehittääkseni työtapojani paremmiksi. Tätä vaihetta kuvaa se, kuinka pyrin tietoisesti kehittämään asiakastyön taitojani.

Tohtorikoulutettavan polku

Suoritin yhteiskuntatieteiden tohtorin tutkinnon vuonna 2015. Olen yksi niistä tohtoreista, joilla ei ole taustalla ylioppilastutkintoa. Tohtorin tutkinnon suorittaneista oli ylioppilastutkinto 96 prosentilla ja opistoasteen tutkinto 0,5 prosentilla vuonna 2015. Yhteiskunnallisilla aloilla tohtorin tutkinnon suorittaneista ylioppilastutkinto oli 93 prosentilla vuonna 2015.

Väitöskirjan tekemisen alussa pääsin mukaan kansalliseen Sosiaalityön yliopistokoulutuksen yksiköiden muodostaman yhteistyöverkoston (Sosnet) tohtorikoulutusohjelmaan. Sosnetin tohtorikoulussa tutustuin eri yliopistoissa väitöskirjoja tekeviin tohtorikoulutettaviin sekä ohjaajiin yliopistoista ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta (THL). Tämä verkostoituminen oli ehkä Sosnetin koulutuksen suurinta antia. Lisäksi saimme luento-opetusta, josta jäi erityisesti mieleen Merja Laitisen kokemukset tutkimusaineiston keräämisestä koskien lapsuudessaan seksuaaliväkivaltaa kokeiden aikuisten haastatteluja. Tohtorikoulutukseni rahoitus muodostui useista puroista, kun työskentelin apurahojen turvin ja useissa tohtorikoulutettavan työsuhteissa.

Väitöskirjan tekemisen ohella opiskelin englannin kieltä. Kävin kolmena kesänä kielikursseilla Englannissa ja suoritin lukion englannin kielen kurssit yhden talven aikana. Jyväskylän yliopistossa on ihmistieteiden metodikeskus ja osallistuin sen järjestämille monille kursseille, joissa opiskeltiin artikkelin kirjoittamista, tutkimusetiikkaa, arviointitutkimusta, *grounded theory* ja tilastomenetelmiä. Kurssit tarjosivat ainutlaatuisen tilaisuuden kehittämään tutkimustaitoja.

Opintojen osana sain matkustaa konferensseihin moniin eri maihin ja pitää esityksiä englanniksi. Ensimmäisen konferenssiesitelmän pidin Mikon kanssa ensimmäisessä eurooppalaisen sosiaalityön tutkimuksen konferenssissa (*European Conference for Social Work Research*) Oxfordissa vuonna 2011. Esityksen aiheena oli *Reconstructing the intervention theories in child welfare*. Enpä arvannut, että konferenssi johtaa myöhemmin eurooppalaisen sosiaalityön tutkimuksen seuran perustamiseen (*European Social Work Research Association*) ja että minä osallistun tutkimusseuran hallitukseen tohtorikoulutettavajäsenenä ja työskentelen kyseisen seuran käytännön asioiden parissa (*administrator*). Osallistuin myös kaksi viikkoa kestäneeseen kansainväliseen tutkijakouluun Sloveniassa. Siellä oli tohtorikoulutettavia Suomen lisäksi Sloveniasta, Saksasta ja Englannista. Osallistuimme luennoille, pidimme esityksiä sekä teimme vierailuja kyliin ja kaupunkeihin Slovenias- ja Italiassa.

Sain liikkuvuusapurahan ja pääsin kolmeksi kuukaudeksi vierailevaksi väitöskirjatutkijaksi Queensin yliopistoon Pohjois-Irlantiin. Professori Mirja Satka oli suurena apuna vierailupaikan järjestelyissä. Väitöskirjan tekemisen lisäksi tapasin professori Stan Houstonia säännöllisesti, työskentelin paikallisten väitöskirjan tekijöiden kanssa, tapasin paikallisia tutkijoita sekä osallistuin tutkimusten esittelytilaisuuksiin, yliopiston lastensuojelutyön kursseille ja ammatillisille järjestettyyn lastensuojelutyön koulutukseen. Tuolloin konkretisoitui lastensuojelutyön orientaation erilaisuus verrattuna Suomessa tehtävään lastensuojelutyöhön. Englannissa lastensuojelun kurssi aloitettiin lastensuojelun epäonnistumista koskevien tapausten tarkastelusta. Suomessa ei tällaista ollut tuotu opetuksessa esiin. Mieleen painuvimman luennon piti professori Karen Winter tekemistään sijaishuollossa olevien lasten haastatteluista. Luennolla oli paljon annettavaa asiakastyölle ja tutkimukselle. Vierailu Queensin yliopistossa johti myös osallistumiseeni kansainväliseen hankkeeseen *Child protection systems: An international comparison of good practice* tutustuttuani hankkeen toiseen vetäjään professori Trevot Sprattiin Queensin yliopistossa.

Väitöskirjaprojektin alkuvaiheessa vastustelin sitä, että opettaisin sosiaalityön kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien harjoituksia sosiaalityön opiske-

lijoille. Tämä johtui korkeasta kynnyksestä aloittaa opettaminen. Lopulta suostuin ja opin samalla itsekin paljon tilastomenetelmistä. Loppujen lopuksi pidin paljon opettamisesta. Lisäksi sain opettaa monilla muilla kursseilla, joista eräs itselleni keskeisimpiä oli uusi lastensuojelukurssi. Pääsin toteuttamaan sen yhdistämällä tutkimustietoa ja käytännön näkökulmia: tutkittuun tietoon paneutumisen lisäksi kurssilla vieraili lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Tutkielmien ohjaaminen kandidaatinseminaarissa johti minut puolestaan väkivaltatutkimuksen äärelle, ja tämä teema tuli esille myös väitöskirjassani. Muutama opiskelija käytti kandidaattitutkielmassa lapsiuhritutkimuksen aineistoa, ja osa töistä johti tieteellisten artikkeleiden kirjoittamiseen yhdessä professori Marita Husson kanssa (Huttunen ym. 2015; Hietamäki ym. 2020; Hietamäki ym. 2021). Kaikki nämä tehtävät ovat osaltaan valmistaneeet myöhempiin töihin.

Väitöskirjani tavoitteena oli alkuvaiheessa verrata lastensuojelun alkuarviointiin tarkoitettulla menetelmällä toteutetun alkuarvioinnin ja tavanomaisen sosiaalityön vaikutusten eroja asiakkaiden kokemuksiin työn vaikutuksiin. Tämä osoittautui haasteelliseksi, koska puhdasta koeasetelmaa ei ollut mahdollista muodostaa. Työmenetelmää käytettiin erilaisin tavoin ja menetelmä oli melko laajasti tiedossa, vaikka ei olisi saatu koulutusta sen käyttämiseen. Päädyin lopulta siihen, että huomioin taustamuuttujana sen, olivatko kaupungin työntekijät saaneet koulutusta alkuarviointimenetelmän käyttämiseen.

Väitöskirjan tekemisessä haasteellisimmaksi osoittautui tutkimusaineiston keruu. Sosiaalityössä ei ollut perinnettä systemaattisesta tutkimusaineiston keruusta verrattuna esimerkiksi neuvolatyöhön, josta tehtävästä aineistonkeruusta sain myöhemmin kokemusta THL:ssä. Itsellenikään ei ollut kokemusta systemaattisesta tutkimusaineiston keräämisestä sosiaalityöstä. Asiakkaiden suuri määrä selitti osan tutkimusaineiston keruun haasteista.

Tutkimustyön perusasioista sain yhden keskeisimmän ”oppitunnin” ohjaajaltani Mikolta, ja se on ollut todella merkityksellinen tähän päivään asti. Väitöstutkimukseni kohdistui vanhempien kokemuksiin lastensuojelun alkuarvioinnista. Tähän asiakasvaiheeseen oli kehitetty lasten ja aikuisten kanssa työskentelyn menetelmä, johon tutustuin sosiaalityöntekijänä ollessani ja josta koin vihdoinkin saaneeni keinoja asiakastyöhön. Tutkijana on kuitenkin yllättävän haasteellista tutkia itselle läheistä ja tärkeää aihetta. Keskeinen oppini koskee sitä, että tutkijan tulisi välttää olettamista etukäteen, että vaikutukset ovat myönteisiä. On tärkeä huomioida, että vaikutukset voivat olla myös kielteisiä. Tällaisen ajattelun kautta saavutin tutkimuksessa tarvittavaa kriittisyyttä, etäisyyttä ja valmiutta asettua kaikenlaisille tuloksille avoimeksi. Tutkijalle voi olla houkutus poimia mansikat eli tukeutua vain niihin tutkimuksiin ja tuloksiin, jotka tukevat omaa ajattelua.

Ohjaajaltani Pertiltä opin punaisen langan rakenteen tutkimuksessa: punaisen langan tulee kulkea selkeästi tekstin läpi työn nimestä loppuun asti ja olla helposti havaittavissa. Lukijan tulee löytää tutkimuskysymykset ja aineistoa koskevat tiedot selailemalla tutkimussuunnitelmaa. Sosnetin tutkijakoulussa puolestaan professori Juha Hämäläinen opasti, että keskeiset käsitteet tulee löytyä tutkimuksen nimestä, taustasta, tutkimuskysymyksistä ja tuloksista. Näitä kaikkia ja monia muita oppeja hyödynnän edelleen niin omassa työssäni kuin ohjatesani graduja ja väitöskirjatutkimuksia.

Eräässä väitöstutkimuksen vaiheessa mieleni oli varsin alamaissa ja ajattelin, että tutkimusta ei voi viedä eteenpäin suunnitellulla tavalla. Tässä tilanteessa ohjaajani Mikko ja Pertti tukivat merkittävästi. Olen todella kiitollinen ohjaajista, jotka tukivat ja antoivat asiantuntevia näkökulmia tutkimuksen tekemiseen. Tärkeintä oli kuitenkin heidän taitonsa inhimilliseen kohtaamiseen.

Lähisuhdeväkivallan erikoistutkijaksi

Aloitin erikoistutkijana THL:ssä vuoden 2015 alussa. Oli mukava tulla työpaikkaan, jossa väitöskirjani ohjaaja Mikko ja yliopiston kollegani Tuija Kotiranta olivat aiemmin työskennelleet. Koen saavani jatkaa työskentelyä heidän jalan jäljissään, vaikka työni onkin erilaista kuin heillä aikoinaan.

THL:ään tullessani tutkin lastensuojeluilmoitusten tekemistä, mutta siten työni alkoi painottua yhä selkeämmin lähisuhdeväkivaltaan. Olin ajatellut olevani lastensuojelututkija, mutta huomasinkin työni painottuvan toisin, ja tämä mietitytti. Toisaalta teemat ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa, ja painopisteen muuttuminen lähisuhdeväkivaltaa koskevaan tutkimukseen on ollut erittäin mieltuisaa.

Koen merkitykselliseksi sen, että saan tutkia tärkeinä pitämiäni asioita. Toivon tutkimuksen kautta voivani edistää lähisuhdeväkivaltaa kokevien avun saamista, asiakastyön kehittämistä sekä mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon ja väkivallan vastaisen työn kehittämiseen. Lähisuhdeväkivalta koskettaa laajasti ihmisiä ja tarvitsemme osaamista ja taitoa lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden auttamiseksi eri palveluissa. Työpaikkana THL on osoittautunut mahdollisuuksien taloksi, jossa olen saanut tukea ja tilaisuuden kehittää osaamistani. Olen saanut oppia esimerkiksi väestötutkimuksen tekemistä, asiakasrekisterien käyttämistä tutkimuksessa ja kyselylomakkeen validointia.

Tuoreimpina asioina olen saanut ensimmäiset kokemukset tutkimushankkeiden vetämisestä johtaessani koronapandemian vaikutuksia lähisuhdeväkivaltaan ja avun saamiseen koskevia tutkimuksia sekä lähisuhdeväki-

vallasta aiheutuvaa palveluiden käyttöä ja kustannuksia koskevia tutkimuksia. Olen onnekas, että olen saanut työskennellä koko urani ajan hyvien ja innostavien esihenkilöiden ja kollegoiden kanssa. Nyt toteutan turvakoti-palveluja koskevia uusia tutkimushankkeita sekä olen perustanut kansainvälisen turvakotitutkijoiden verkoston. Minulla on edelleen tarvetta kehittää omaa osaamistani lähisuhdeväkivaltaa koskevan substanssiasiantunte-muksen ja tutkimusasiantuntijuuden osalta. On innostavaa tarttua uusiin haasteisiin sekä saada niihin apua ja tukea kollegoilta ja yhteistyökumppa-neilta.

Opiskelu- ja tutkijanurani ovat edenneet monien vaiheiden kautta yhden asian johtaessa toiseen. Olen kohdannut ihmisiä, jotka ovat mahdollistaneet erilaiset kokeilut ja työtehtävät. Toivottavasti mahdollisimman moni saa tuuppauksia ja mahdollisuuksia yliopisto-opintoihin ja väitöskirjan tekemi-seen, jos tällainen itsensä kehittäminen kiinnostaa. Arvostan yhteiskuntaam-me, joka mahdollistaa akateemiset opinto- ja urapolut lähtökohdista riippu-matta.

LOPPUVIITTEET

- 1 Erityispedagogiikasta approbatur (perusopinnot), psykologista ja yhteiskuntapolitiikasta cum laude approbatur (aineopinnot).
- 2 Tohtorin tutkinnon suorittaneita oli yhteensä 1320, joiden äidinkieli oli suomi ja heistä oli ylioppilastutkinto 1269:llä ja opistoasteen tutkinto 6:lla vuonna 2015. Tohtorin tutkinnoista 135 oli suoritettu yhteiskunnallisella alalla vuonna 2015. Tilastossa ei näy suorittamaani opistoasteen tutkintoa ainakaan vielä ja tätä ilmeisesti nyt selvitetään. https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Yliopistot%20-%20tutkinnon%20suorittaneiden%20aikaisempi%20koulutus%20A%20-%20suoritusvuosi.xlsb

Kouluttamattomuuden pelko

Olen sosiaalityöntekijä, tutkija, opettaja, elämän ihmettelijä, vanhempi – eri vaiheissa elämää ja päivän eri hetkissä erilaisin painotuksin. Ajattelen pragmaattisesti ja loogisesti. Käytän numeroita hahmottaakseni maailmaa. Tarkastelen asioiden välisiä yhteyksiä ymmärtääkseni. Rakennan aiemman tiedon pohjalta todennäköisiä tapahtumakulkuja, tutkimusasetelmia.

Olen ihmettelyt maailmaa ja ihmisten välisiä suhteita niin pitkään kuin muistan. Lapsena kuuntelin aikuisten puheita. Ihmettelin, miksi ”todellisuus” on erilainen eri konteksteissa, miksi tarina muuttuu kohdattaessa eri ihmisen. Ihmettelin sanojen ja tekojen välisiä ristiriitoja. Opin, mitä seuraa mistäkin. Muistini tallensi yksityiskohtia sanoista, eleistä, ilmeistä, liikkeistä, äänenpainoista, hajuista; kaikesta, mitä koin. Ja niin paljon olen unohtanut. Mitä kaikkea olenkaan unohtanut? Paljon, olisi hyvä muistaa.

Muistan isän, äitini ja veljeni ja lähes jokaisessa hengenvedossa piilevän pelon. Veljeni huolehti. Kunnes muutti aikaisin pois, pääsi oman elämänsä alkuun. Kävi välillä, itsensä kannalta liiaksikin, kotona katsomassa, miten asiat ovat. Ja rakensi pala palalta tulevaisuuttaan. Onneksi teki niin. Äitini huolehti, miten pystyi, kuitenkin lämpimästi ja ymmärtävästi. Isä puolestaan... minulle ei ole vieläkaan selvinnyt, mitä hän ajatteli, halusi tai teki. Tai miksi ajatteli, halusi tai teki kaikkea sitä, mitä hän teki. Vanhempana – omine puutteineni – en ole vieläkaan saanut selville, miksi vanhemmaksi tullut ihminen tietoisesti antaa lapselleen pahaa, samaan aikaan, kun haluaa lapselleen hyvää.

Aiemmin mietin historiaani usein, päivittäin. Nykyään hyvin harvoin. Olen tullut tietoiseksi, että suuri osa menneisyydestäni on kadonnut. On aika palauttaa edes palasia mieleen. Koska ilman historiaa ei voi ymmärtää nykyhetkeä: itseään, eikä maailmaa. Ilman historiaa ei voi (luotettavasti) myöskään ennustaa, nähdä tulevaan. Jos olisi vain nykyhetki, arvaisimme. Historian avulla ymmärrämme ja ennustamme. Mutta niillä taidoilla ja tiedoilla, jotka minulla 15-vuotiaana nuorena oli, en osannut ennustaa kovinkaan paljon kouluttautumisestani, vielä vähemmän muusta elämästä. Ja jotain osasin ennustaa hyvin, vaikkakaan en sitä reittiä, millä sinne lopulta mentiin tai tullaan menemään. Koska matka jatkuu.

Nykyhetki

Olen aina ollut ihminen, jota kuvaa kaikki, eikä mikään. Olen äärettömän ristiriitainen ihmisenä, ainakin itselleni. En ole joko tai, vaan sekä että. En ole asteikolla numero, vaan olen kaikki asteikon numerot: yhtä aikaa ja eri hetkinä. Vaikka olen ristiriitainen ihminen itselleni, olen myös itselleni raa'an rehellinen. Siitäkin huolimatta, että olen sitä mieltä, että itseään on helpoin huijata. Mutta loogisesti ajatellen: mitä hyötyä siitä lopulta olisi?

Ajattelen asioista hyvinkin loogisesti. Aina en tosin pohdi sitä, mihin loigikkani perustuu. Ehkä usein tiedon lisäksi tunteeseen. Mietin, hyödyttävätkö erilaiset tunteet, kuten syyllisyys tai häpeä minua tai yhteisöäni tai ihmiskuntaa juuri nyt. Tai hyödyttääkö se jotain, että murehdin viikosta toiseen asiaa, johon en voi vaikuttaa? Jos vastaus on ei, päätän siirtää sen sivuun. Ja siirrän. Saatan kuulostaa tunteettomalta, mutta en tunne enkä ajattele olevani sitä. Tunnen tunteita, joiden ajattelen loogisesti olevan hyödyllisiä – minulle tai jollekin toiselle. Harvoin pelkään, harvemmin vihaan. Osaan elää hetkessä, tuntea hauskuutta ja onnea. Viihdyn itseni kanssa mainiosti. Liaksikin, koska huomaan, että itsensä kanssa viihtyminen tekee ihmisestä helposti syrjään vetäytyvän. Vetäydyn omaan tilaani – kotiin tai pääni sisälle. Mutta vastapainona nautin ihmisten seurasta.

Olen utelias, asioista kiinnostunut ihmettelijä. Pohdin ihmisten, luonnon ja asioiden kiertokulkua: olemassaoloa, yhteyksiä ja kausaalisuuksia. Miksi jokin on sellainen kuin on? Miksi joku havainnoi asiaa siten kuin havainnoi? Seuraako jotain tapahtumaa jotakin muuta? Montako tapahtumaa tarvitaan toistoina, että jokin asia muuttuu todennäköisyydeksi?

Ehkä nämä piirteet ohjaavat minua tutkimuksen teossa. Mielelläni kuuntelen ja havainnoin kollegoiden puhetta teorioista ja asioiden välisistä yhteyksistä, rakennan tutkimusasetelmaa. Luen tutkimustuloksia sekä tarkennan ja uudelleen muotoilen asetelmaa. Operationalisoin, kerään aineistoa ja analysoin yksin ja yhdessä muiden tutkijoiden kanssa. Työskentelen juuri sellaisten asioiden kanssa, joiden pariin voin uppoutua tunneiksi, viikoiksi, vuosiksi. Opettajana voin jakaa tätä intohimoani muiden kanssa: ihmetellä sitä, miten maailmaa ja ilmiöitä voi havainnoida, miten tutkia, miksi tutkia, miten käyttää tietoaan ja osaamistaan ammatillisesti. Tutkijana tunnen olevani parhaimmillani.

Historia

En edelleenkään tiedä, mitä tai mikä isä oli. Hänellä oli kenties ristiriitaisia näkemyksiä minusta. Edustin hänelle hyvää ja pahaa, kaunista ja rumaa,

inhottavaa ja upeaa. Hän pelkäsi minua ja sitä mitä edustin. Eikä hän koskaan kyennyt käsittelemään sitä sisällään. Ja kohdisti minuun hallintansa, valtansa, vihansa ja rakkautensa. Jossain syvällä oli hyvää tahtoa, niin haluan uskoa. Isä hallitsi elämäni, melkein tuhosi sen.

Olin hyvin kiltti ja kuuliainen, mutta myös todella rasavilli lapsi – kuten ainakin maalla lapsuuteni aikaan sanottiin. Kesäisin tein maatilan raskaita fyysisiä töitä, usein viimeisiin voimanrippeisiin asti. Kuitenkin jo hyvin varhain ymmärsin: vastuuta töistä en saa ottaa, se on aikuisten tehtävä. Vastuuseen olisin voinut ajautua. Olin heikoimpien puolella, ajattelin tuolloin: tekkööt aikuiset (toisilleen) mitä tahansa, mutta lapsia ja eläimiä ei saa satuttaa. Tunnistin olevani se heikko, jota olisi pitänyt suojella. Tosin ihmisenä koin olevani vahva, olin minä.

Lapsuuteni toiveammatti oli jonakin päivänä olla parturikamppaaja tai lentoemäntä. Kummastakaan en tiennyt, mitä ne oikeasti tarkoittivat. En koskaan käynyt parturissa enkä matkustanut mihinkään. Kaikki vain kirjoittivat Ystäväni-kirjaan sellaisia toiveammatteja. Nuoruuden yläasteaikainen toiveeni oli olla opettaja, mieluiten luokanopettaja. Siitä ymmärsin, olin nähnyt ja kokenut. ”Tiesin” kuitenkin, että luokanopettajaksi pääseminen edellytti yliopiston käymistä ja yliopiston käyminen edellytti lukion käymistä. Yliopistosta en tiennyt mitään. Se oli asiana vielä kaukaisempi kuin avaruus. Avaruudesta tiesin jotain, yliopistosta en mitään. Lapsuudessani en tuntenut ainuttakaan ihmistä, joka olisi käynyt yliopiston tai edes puhunut siitä, mitä se tarkoittaa.

Opin lukemaan varhain. Luin kaiken, mitä käsiini löysin. Kirjojen lukeminen oli kuitenkin ajanhukkaa ja laiskuutta, joten luin salaa. Voinee sanoa, että kirjastoauto pelasti elämäni. Kirjoista aukeni miljoonittain mahdollisia maailmoja. Ymmärsin, että on olemassa jotain muutakin kuin tämä kylä ja kunta, että on olemassa erilaisia perheitä ja ammatteja, erilaisia tunteita ja erilaista kohtelua.

Kiinnostuin enenevässä määrin matematiikan opettajuudesta. Olin ensimmäisestä luokasta lähtien tehnyt kaikki lisätehtävät ja oheismateriaalit, jotka oli mahdollista tehdä. Vuosi vuodelta haaveeni matematiikan aineenopettajuudesta kasvoi. En tosin ymmärtänyt, mitä se tarkoitti opintojen suhteen muuta kuin lukiota. Mutta päivä päivältä selkeämmäksi kävi se, että minä en tule lukioon menemään. Jos olisin mennyt, tiesin, että kotona asuessa en olisi voinut keskittyä opintoihin. Lukio olisi jäänyt kesken. Pelkäsin, että jään kouluttamattomaksi, ehkä lähes kokonaan.

Kävin valtavaa – suorastaan tuskallista – kamppailua haaveeni ja todellisuuden välillä. Haaveeni oli ristiriitainen: halusin opettajaksi, mutta halusin muuttaa pois kotoa ja kotipaikkakunnalta. Muualla sijaitsevat koulut olivat

ammattioppilaitoksia. Enkä voinut mennä muulle paikkakunnalle lukioon, se olisi aiheuttanut selittelyvaateita ja siten häpeää vanhemmilleni: miksi tyttö lähti muualle lukioon, kun omallakin paikkakunnalla sellainen on. Sattumalta kuulin, että Seinäjoella voi opiskella laskentamerkonomiksi. Siitäkään en tiennyt, mitä se tarkoittaa, mihin ehkä valmistuisin. Mutta laskenta-sana motivoi. Pohdin kouluttautumisvaihtoehtojani pitkään. Opinto-ohjaus koulussani oli normatiivista ja stereotyyppistä: hyvillä keskiarvoilla lukioon, huonoilla ammattikouluun, tytöt vaatetusosalalle, pojat metallialalle. Minun arvosanani olivat hyviä, siksi kouluvalintaani ihmeteltiin. Selittelin, että tätä oikeasti haluan ja samalla surin, kun opettajuushaaveeni olivat kaatumas-
sa. Mutta jos vaakakupeissa on hengissä säilyminen ja opettajuus, valinta oli selvä: aikanaan keksin opettajuuden tilalle jotain muuta. Jäljellä oli vielä vanhempien allekirjoitus opiskelupaikan hakupaperiin. Olin järkähtämätön. Tuotin valtavan pettymyksen vanhemmilleni, jotka olivat kuvitelleet minun olevan suvun ensimmäisten joukossa olevia ylioppilaita. Väsytystaistelun jälkeen isä allekirjoitti paperin, äitini sanoi: ”Ehkä se siellä sitten käy vielä lukionkin.”

Sain soluasunnon opiskelija-asuntolasta. Sain ystäviä, opiskelu oli helppoa. Se oli liian helppoa. Jotenkin kaikki sopi minun ajatteluuni, eikä minun tarvinnut nähdä vaivaa. Löysin itseni opettamasta niitä, joille koulussa annettu opetus ei ollut oikeanlaista tai riittävää. Mutta tuolloin opin vain toistavasti sitä, mitä pitää tehdä, jotta lopputulos on oikea, en oppinut ajattelemaan. Silti valmistuin sen vuoden parhaimmistossa.

Työllistyminen 1990-luvun laman aikaan valmistuneelle ei sitten ollutkaan helppoa. Tosin en tuolloin edes tiedostanut, että Suomessa on lama. Olin vain opiskellut ja tehnyt töitä kaikki illat, viikonloput ja loma-ajat. Opinnot aloittaessani yleinen hokema oli: ”Saatte varmat työpaikat, töitä riittää.” Tuolloin työttömyysaste oli 3,2 prosenttia. Valmistuessani vuonna 1993 työttömyysaste oli 16,3 prosenttia ja pysytteli vuosituhatlukuun saakka yli kymmenessä prosentissa. (Suomen virallinen tilasto 2022.) Yritin siivous- ja myyjäkokemuksellani vakuuttaa tilitoimistojen omistajat, mutta töitä ei löytynyt, ei etenkään vastavalmistuneelle nuorelle. Siivosen, olin kas-
salla ja myyjänä. Tein kaikki tunnit, mitä eri paikoista sain, mutta mitään kokoaikaista tai vakituisempaa työtä ei löytynyt.

Pian valmistumisen jälkeen sain lapsen. Halusin lapselleni paljon parempaa kuin mitä itselläni oli ikinä ollut. Edelleen tein töitä kaikki tunnit, jotka sain. Silti taloudellinen pärjääminen oli jatkuvaa taistelua. Ja samalla kaipasin elämäni jotain, mistä en ymmärtänyt, mitä se voisi olla. Tunsin itseni yksinäiseksi. Halusin olla olemassa, tehdä jotakin kiinnostavaa, täyttää uteliaisuutani. Olin taitava tekemään käsilläni mitä vain, ja yksityiskohdat tarttuivat

päähäni. Osasin arkihetken kausaalisuuksia, mitä seuraa mistäkin. Minulla oli valtava määrä käytännön osaamista melkein mistä tahansa jokapäiväiseen elämään liittyvästä, mutta iso kuva puuttui. Äänestin, mutta en ymmärtänyt puolueista ja politiikasta mitään; maksoin veroja, mutta en ymmärtänyt miksi; osasin Kelan etuudet oletettavasti paremmin kuin Kelan vastaanotossa työskentelevät, mutta en osannut käyttää tietoaani muuhun kuin selviytymiseen. Tiesin, että jossain on minulle paikka, mutta sen löytäminen tuntui mahdottomalta: mitä ihmeessä voisin tehdä saadakseni sen verran palkkaa, että voisin elättää lapseni ja itseni. Plussaa olisi se, jos aidosti pitäisin työstäni.

Tiesin, että jotain minun olisi yritettävä, vaikka tuntui, että kukaan ei usko minuun. Mutta uskoin itse, vaikka olin sosiaalisesti epävarma. Minuun oli rakentunut jääräpäinen selviytymisen eetos (ks. Kortteinen 1992; myös Kortteinen & Tuomikoski 1998). Olin rakentanut päähäni vaihtoehtoisia rakennelmia missä tahansa erilaisissa tilanteissa käytettävistä valinnoista. Olin selvinnyt kotoa: tiesin, että minua ei voi nujertaa.

Yhden pienimuotoisen elämänkriisin kohdattuani päätin tehdä jotain, mikä minua aidosti kiinnostaa. Aloitin matematiikan opinnot Jyväskylän yliopiston avoimessa yliopistossa. Kysyin opettajalta, voinko selvitä näistä, kun en ole käynyt lukiota, eikä minulla ole mitään peruskoulun matematiikkaa edistyneempää oppia. Viesti oli selvä: voin yrittää. Selväksi kävi myös, että opettajan usko pärjäämiseeni ei ollut kovin korkealla. Pari kuukautta kävin luennoilla ja harjoituksissa ja laskin aidon onnellisena tehtäviä. Kunnes ymmärsin, että minulla ei ole rahaa maksaa kurssimaksua, joka oli edellytys tenttiin osallistumiselle. Mutta sain enemmän kuin olisin voinut ikinä kuvitella: jälkikäteen opettaja pyysi minua palaamaan matematiikan opintojen pariin. Hän muisti minut ja menestymiseni noin sadan opiskelijan joukosta! Palasin opintojen pariin: tosin en matematiikkaa opiskelemaan ja vasta pari vuotta myöhemmin.

Välissä sain toisen lapsen. Taloudellinen paine pakotti jatkuvasti miettimään, miten selviän sitten, kun kulut aikanaan kasvavat. Halusin myös itselleni sisältöä elämään, koska ymmärsin, että lapset lähtevät aikanaan kotoa. Olen aina ajatellut pidemmälle kuin huomiseen tai ensi kuuhun. Luin kannesta kanteen avoimen yliopiston opintokokonaisuuksien ja yksittäisten kurssien sisältökuvauksia ja päätin kokeilla. Aloin ensin opiskella perheopintoja, heti perään psykologiaa ja sosiologiaa. Mietin, mitä voisin opiskella lisää, olin aivan haltioissani uusista asiasisällöistä, opiskelusta. Silmiini osui, että yliopiston tutkinto-opiskelijaksi voi hakea avoimen väylän kautta ja sisällyttää aiemmat opinnot tutkintoon. Päätin edetä tuota ajatusta kohti ja suoritin seuraavaksi kieliopintoja. Luin Jyväskylän yliopiston pääaine-

kuvauksia. Ihmettelin, että jos monet opinnot olivat olleet kiinnostavia, niin miksi pääaine kuvaukset eivät minua houkuttele. Ostin yhteiskuntapolitiikan pääsykoekirjan *Matkalla nykyaikaan* (Karisto, Takala & Haapola 1998). Päätin opetella sen kannesta kanteen ja käydä pääsykokeissa. Lukeminen oli vaivalloista. Teos sisälsi kiinnostavia osuuksia, mutta myös turhauttavia ja epämotivoivia osuuksia. Mietin, että jos tämä lukeminen pääsykoekirjan kanssa on tällaista, niin millaista on pääaineopiskelu, joka kestää vuosikausia. En päätenyt hakemaan yhteiskuntapolitiikan opiskelijaksi. Puolen vuoden kuluttua päätin jälleen lukea yliopiston pääaine kuvauksia, kiinnostaisiko jokin enemmän. Muistan hetken, kun luin sosiaalityön kuvauksen. Haukoin henkeäni, kun tajusin, että saavuini kotiin.

Pääsykoekirjaa lukiessani tunne kodin löytymisestä pysyi yllä. Kyösti Rau-nion (2000) *Sosiaalityö murroksessa* -teos kuvasi jotakin sellaista maailmaa, johon halusin kuulua. Tuolloin en tiennyt mitään siitä, mitä tiede tarkoittaa. Luin teosta kuvauksena sellaisesta työstä, jota halusin tehdä. Halusin tulla sosiaalityöntekijäksi.

Pääsykoepäivänä odotin kolmatta lastani. Pääsykoekysymykset eivät olleet sitä, mitä olin oletanut. Kokeen jälkeen en osannut päätellä, miten olin pärjännyt. Mutta kirjeen tullessa tiesin välittömästi, että olin päässyt sisään. Aloitin sosiaalityön pääaineopinnot reilun vuoden kuluttua samaan aikaan, kun esikoiseni aloitti ensimmäisen luokkansa eli syksyllä 2002.

Vuodessa opiskelin 50 opintoviikkoa, opintopisteinä noin 100. Ahmin kaikkea mahdollista tiedonnälkääni. Jaakkolan ja kumppaneiden (1994) kirjoittamaa suomalaisten sosiaalisen turvan historiasta kertovaa teosta lukies-sani huomasin lukionkäymättömyyteni: en tiennyt historiasta oikeastaan mitään. Ja tilastotiedettä lukiessani ymmärsin numeroiden voiman, mutta en kreikkalaisten aakkosten tarkoituksia. Tuntui kuin opiskelisin itselleni täysin vierasta kieltä. Ja se oli innostavaa.

Vaikka etenin opinnoissa vauhdilla, huomasin, että minun täytyy käyttää kaikkeen lukemiseen ja tehtävien kirjoittamiseen todella paljon aikaa: minulla oli valtavasti tietoaaukkoja perusasioissakin. Ensimmäisen vuoden aikana enemmänkin suoritin kuin opin tai omaksuin. Muistan myös, että luin ja opettelin asioita ammatillisen sosiaalityön näkökulmasta, edelleenkin en ymmärtänyt tieteestä mitään. Olin selkeästi suuntautunut tekemään asiakas-työtä. Vaikka koin kiinnostavimmiksi opinnoiksi tutkimusmenetelmäopinnot sekä tilastotieteen, en oikein ymmärtänyt, mikä niiden tarkoitus oli, muuta kuin saada tehtyä tutkielmat ja valmistua maisteriksi. Kunnes pro gradu -tutkielma pysäytti minut ajattelemaan.

Pro gradu -tutkielmaa (Kannasoja 2006) kirjoittaessani palaset alkoivat loksahdella kohdilleen. Kirjoitin osioita, joista ei sitten muodostunutkaan

kokonaisuutta. Hahmotin jonkin puuttuvan palasen tai näkökulman ja kirjoitin uudelleen. Täsmensin ja hioin. En tehnyt tutkielmaa johdonmukaisesti, vaan harhailin ja ihmettelin. Ihmettely muuttui ajatteluksi. Minulla oli tiedollisia palasia, joista alkoi muodostua kokonaisuuksia ja ajattelun kautta ne kehittyivät muovautuviksi teoreettis-käsitteellis-empiiriseksi verkostoiksi.

Maisteriksi valmistumisen jälkeen lähdin vakain aikein työskentelemään sosiaalityöntekijänä. Olin aina nauttinut asiakaskohtaamisista ja olin selkeästi yksilöorientoitunut tavassani tehdä työtä (Heinonen 2014). Edelleen nautin asiakaskohtaamisista, mutta huomasin, että jotain oli muuttunut. Mietin sosiaalityön tehtävää ja tavoitetta nimenomaan asiakkaan näkökulmasta. Kuitenkin pohdin sosiaalityön tarkoitusta isommassa mittakaavassa: mitä me yksittäiset sosiaalityöntekijät olemme tekemässä, mikä on tarkoituksemme, mihin pyrimme, mikä oikeastaan on sosiaalityön tavoite. Esihenkilöni kanssa käymistäni työn sisältöihin liittyvistä keskusteluista tajuan jälkikäteen puhuneeni niin paljon kaikesta siitä, mikä minua ihmetyttää, että ilmoittaessani lähdöstäni töihin yliopistolle, kommentti oli jotain tämän suuntaista: Se on sinulle varmastikin oikea paikka.

Aloitin assistenttuurissa syksyllä 2006. Yritin ihmetellä niin paljon, että siitä syntyisi väitöskirja. Sitä se pitkään olikin: ihmettelyä siitä, mitä on nuorten sosiaalinen toimintakyky. Koska aihepiiristä oli niin vähän aiempaa empiiristä tutkimusta, päädyin toteuttamaan metodologisesti monimenetelmällisen tutkimuksen. Ensin yritin käsitteellisesti ymmärtää sitä, mitä on sosiaalinen toimintakyky, sen jälkeen operationalisoida eli muuttaa sen mittaamaan muotoon. Sitten rakensin teoreettista ymmärrystä ja sen avulla tutkimusasetelman. Toteutin aineistonkeruun. Samalla opiskelin kaikkea mahdollista kiinnostavaa, esimerkiksi tutkimusmenetelmä- ja viestintäopintoja, eniten tilastotiedettä. Tilastotiedettä opiskellessa pääsin kaiken ihmeellisen äärelle, olin innoissani. Tätä tietoa sain toden teolla soveltaa väitöskirjaa tehdessäni.

Ensimmäiset neljä väitöskirjavuottani lähinnä yritin perustutkinto-opiskelijoiden opettamisen ja erilaisten opetushallinnollisten tehtävien ohessa ymmärtää, mitä tutkimuksen tekeminen oikeastaan on: luin ja opiskelin, mutta tekstiä ei kummemmin syntynyt. Minulta odotettiin käsikirjoitusta, mutta sivuja ei ollut. Esittelin erilaisissa tilaisuuksissa pieniä palasia, joiden pohjalta muodostui kuva kuin olisin pidemmällä käsikirjoituksen kanssa kuin olinkaan: tarkastelin esimerkiksi aiempaa kirjallisuutta tai analyttisiä yksityiskohtia. Päässäni tutkimuksen juoni oli kuitenkin pitkällä, se piti vain saada tekstiksi. Sain vuoden 2011 alusta rehtorin myöntämän kaksivuotisen rahoituksen, jonka ansiosta työskentelin tohtorikoulutettavana. Aineistot

olivat lähes kerätyt ja pitkälti analysoidut. Oli kirjoittamisen aika. Lopulta vuonna 2013 oli myös väitöksen aika (Kannasoja 2013). Tuolloin oli myös kiitosten aika. Niitä en varmasti ollut osannut jaella aiemmin. Väitöstutkimukseni pääohjaaja Mikko Mäntysaari oli perustutkinto-opintojeni aikana ollut ajatteluani avartava luennoija ja jatko-opintoaikani pitkämielinen ja tutkijan taitoihini vankkumattomasti uskova ohjaaja, joka toisaalta mahdollisti valtavan lukeneisuutensa kautta aihepiirin syventämistä, toisaalta huolehti sen rajauksista. Mutta aina sain ajatella ihan itse ja tehdä omat valintani, mikä on yksi tärkeimmistä opeista, jota haluan jakaa omille ohjattavilleni.

Pohdintaa nykyhetkessä

Muistan, että väitöksen jälkeen ikään kuin tipahdin jonnekin. Työskentelin tuolloin opetustehtävissä ja se piti minut kiireisenä. En ehtinyt tai osannut pysähtyä ajattelemaan, mitä haluan tutkia tai miten tai mistä uusi tutkimusaihe voisi löytyä. Ei myöskään ollut valmiita tutkimuskohteita tai uusia tutkimusprojekteja, joihin liittyä. Ajan kuluessa en ollut edes varma siitä, millainen tutkija tutkimusprofiililtani olen tai mitä kohti olen menossa.

Artikkeleita lukiessa minua kiinnosti kaikkein eniten tutkimusmetodologia ja erityisesti tutkimusmenetelmät. Luin tarkasti kvantitatiiviset tutkimuskuvaukset. Innostuin tilastotieteistä soveltavasti. Ohjasin pro gradu -tutkielmia kvantitatiivisin menetelmin tekeviä opiskelijoita. Ilahduin päästessäni puhumaan yhteistä kieltä. Aloitin tutkimushankkeessa, jossa suunnittelimme ja toteutimme intervention ja tutkimme intervention vaikuttavuutta. Siirryin jälleen, työskenneltyäni hetken sosiaalityön perustutkintokoulutuksessa, vuoden 2021 alusta kahteen sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaan tutkimushankkeeseen. Vasta niiden aikana tutkimusprofiilini aukeni minulle. On vaatinut pitkää itsetutkiskelua ymmärtää, millainen minun tulokulmani on tutkimuksen tekemiseen. Ymmärrys siitä, että voi ja saa olla erilainen tutkija kuin tutkijakollegat, on lopulta vapauttavaa. Saan ihmetellä ja tutkia erilaisia ilmiöitä, rakentaa tutkimusasetelmia, kerätä aineistoja, analysoida ja kirjoittaa – ja mikä parasta – yhdessä tutkijakollegoiden kanssa, joilla kaikilla on omanlaisensa ja toisiaan täydentävät asiantuntijuutensa. Olen kiinnostunut siitä, miksi ihminen (tai vaikka palvelu) toimii siten kuin toimii kontekstissaan – tässä rakennetussa ja jatkuvasti rakennettavassa maailmassa. Olen kiinnostunut siitä, millaisia seurauksia erilaisilla toimilla on. Erityisen kiinnostavaa on se, miten erilaiset rakenteet ohjaavat ihmisiä toimimaan siten kuin he toimivat. Olen enemmän ja vähemmän tietoisesti kulkenut arvointi- ja vaikuttavuustutkimusta kohti.

Siten, lapsuuteni ihmettelyt siitä, miksi ”todellisuus” on kontekstisidonnaista, millaisia tapahtumaketjuja elämässä vallitsee, mitä mistäkin asiantilasta tai toiminnasta seuraa, on muotoutunut tutkijuudeksi. Tulkitsen historiaani nykyisyyden kautta. Ilman yhteiskuntatieteellistä koulutusta tulkitaisin historiaani toisin. Mutta miten toisin, sitä en voi enää tietää. Mutta siitä olen hyvinkin varma, että vaikka ilman yhteiskuntatieteellistä koulutustani olisin osannut havainnoida epäoikeudenmukaisuuksia, en kuitenkaan olisi oppinut havainnoimaan näin tarkasti vallan ja eriarvoisuuden kysymyksiä, enkä etenäkään niitä kulttuurisia normeja, arvoja ja asenteita, jotka toimintaamme ohjaavat. Seison entistä varmemmin omilla jaloillani. Ilman yhteiskuntatieteellistä koulutusta kaikella todennäköisyydellä toteuttaisin ja uusintaisin konservatiivisiin elämänarvoihin perustuvaa elämää. Vaikka olen aina ollut oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon kannalla, ennen koulutusta en ymmärtänyt, miten maanviljelijä-työväenluokkainen taustani piti minua vanhojen normien ja alistavien – tai alistuvien – arvojen vankina. Se ohjasi minut avioliittoon. Se ohjasi kyseenalaistamatta tekemään ruokaa, siivoamaan, ostamaan perheelle vaatteet, pesemään pyykkiä, viemään lapset hoitoon ja hoidosta pois, tekemään metatyöt, olemaan kiltti ja mielummin hiljaa, mitään vaatimatta. Koska se on naisen tehtävä. Alistavat arvot ja oletukset murentuvat hitaasti: sukupolvi kerrallaan, koulutuksen myötä.

Koulutuksen kautta opin ymmärtämään sitä isompaa kuvaa, joka minulta aiemmin oli ollut hukassa: yhteiskuntajärjestelmää ja siten esimerkiksi politiikan ja demokratian merkitystä. Koulutuksen myötä opin myös ymmärtämään sitä yksinäisyyden kokemusta, joka minulla oli ollut seuranani. Se ei johtunut niinkään ihmisten ja seuran puutteesta, vaan osattomuuden ja merkityksettömyyden kokemuksesta. En saanut kotoa vahvaa sosiaalista, taloudellista tai kulttuurista pääomaa, vaan pikemminkin pelon lamauttaman harmauden, itsellisen ja yksinäisen puurtamisen: pelko taittui vahvistuvaan itsellisyyteen; yksinäisyys hälveni, kun koulutuksen myötä löysin merkityksellistä ja kiinnostavaa tekemistä, oman paikkani. Mutta miten taata eri taustoista tuleville ihmisille etsimisen ja löytämisen mahdollisuus? Miten taata koulutusmahdollisuudet myös niille, joille tieto koulutuksesta ja sen merkityksestä ei kulkeudu perhetaustassa? Tai miten taata se niille, joiden perheolot ovat lasta mitätöivät tai hänet lähes tappavat? Kaikilla on oikeus tasavertaisiin mahdollisuuksiin, oppimiseen, sivistykseen ja hyvinvointiin.

LOPPUVIITTEET

- 1 Ennustamisella tarkoitan tässä tekstissä järkiperaistä ennustamista, en taikuuteen perustuvaa ennustamista (Kieli-toimiston sanakirja).
- 2 Nykyisin käyttäisin täsmällisemmin ajatuksiani ja ilmiötä kuvaavaa käsitettä: haavoittavassa elämäntilanteessa elävä (ks. Virokannas, Liuski & Kuronen 2020).

IV

Muisteluaineistojen yhteenvedoa

Mikko Mäntysaari & Sirpa Kannasoja

Lahjakkuusreservistä opiskelemaan

Tässä luvussa tarkastelemme muistelukirjoitusten antia kooten yhteen sekä edellä julkaistuja että julkaisemattomia muistelukirjoituksia. Muistelukirjoitusten aikajänne on pitkä: 1930-luvulta nykypäivään. Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet kirjoittajat ovat opiskelleet 1950-luvun lopulta 1980-luvun alkuun saakka, joten ne kattavat yli 20 vuotta siitä ajanjaksosta, jolloin yhteiskunnallisen tutkinnon on voinut suorittaa. Lisäksi mukana on kaksi muistelukirjoitusta, joihin liittyvä korkeakoulututkinnon opintoaika sijoittuu 2000-luvun alkuun. Aikajänne on pitkä myös Suomen yhteiskunnan rakentumisen näkökulmasta: kirjoittajat ovat nähneet tai vähintäänkin tavalla tai toisella eläneet Suomen sotien jälkimainingeissa ja kokeneet ulkoisesti tai omakohtaisesti suuren muuton maalta kaupunkiin ja Suomen teollistumisen sekä 1970- ja 1990-luvun lamat. Näin ollen on selvää, että kirjoittajien taustalla ja yhteiskunnallisella kontekstilla niin aikakautena kuin tapahtumina on merkitystä kirjoittajien elämänkuluille ja valinnoille. Nostamme esiin kirjoitusten keskeisiä teemoja kirjoittajien taustoista ja siitä, miten kirjoittajat muistavat opiskeluaikansa sekä miten he kuvaavat koulutustaan suhteessa ajatteluunsa ja työuraansa.

Vähävaraisista kodeista opin tielle

Useimmat kirjoittajista olivat taustaltaan niin sanottua lahjakkuusreserviä. Lahjakkuusreservi syntyy, kun kouluttautumisen tiellä on erilaisia esteitä, eikä väestön tiedon taso pääse kasvamaan riittävällä tavalla. Tällöin henkilön lahjakkuus ei yhteiskunnan näkökulmasta ole käytettävissä talouden kasvun ja hyvinvoinnin kasvattamisen vaateisiin (ks. Niitamo & Multimäki 1964). Henkilön itsensä näkökulmasta kouluttamattomuus voi aiheuttaa osattomuuden ja merkityksettömyyden tunteita. Muisteluissa kuvattuun lahjakkuusreserviin päätyminen taustalla oli monenlaisia syitä. Usein kysymys oli lapsuudenkodin vähävaraisuudesta. Varsinkin syrjäseuduilta ei ollut helppoa

hankkiutua oppikouluun ja ylioppilastutkinnon mittaisten opintojen suorittaminen kesti vähintään 8 vuotta, monille luokalle jäämisten vuoksi paljon enemmän. Koulumatka oli pitkä ja puutteellisten kulkuyhteyksien vuoksi oppikouluun siirtyminen edellytti joillekin muuttoa viikoiksi pois kotoa. Kustannukset eivät siten olleet vähäisiä.

Suurin osa kirjoittajista oli maaseudulta, pientiloilta. Kalevi Lipponen kertoo olleensa sotkamolaisen yhdeksänlapsisen perheen toiseksi nuorin. Isä kuoli Lipposen ollessa 12-vuotias. Jukka Vinnurva on rintamamiessotainvalidin ja asutustilallisen poika. Seppo Koveron kotitila oli muutaman peltohehtaarin, pienen metsäpalstan ja 3–4 lehmän pikkutila. Arja Honkakosken kotitilan navetta paloi ja vanhempien oli luovuttava tilanpidosta. Pienviljelijäperheissä lapsia saattoi olla paljon. Usein maatilan tuloja täydennettiin kodin ulkopuolisella työllä (esim. 33:2–7). Lapset osallistuivat maatilan töihin, mutta lähtivät myös nuorina palkkatöihin.

Ruumiillista työtä arvostavissa maatalous- ja työläisammateissa ei aina kannustettu lapsia opiskelemaan. Haastattelussa Kyösti Urponen vertailee Turun yliopiston ja Tampereen yliopiston yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden kotitaustan vaikutusta. Vanhempien ollessa matalasti koulutettuja, työläisiä, arvostettiin fyysistä työtä, ei lukemista: ”mikään muu ei ollut niin turhanpäiväistä kuin lukeminen” (Kyösti Urposen haastattelu), se oli laiskuutta. Samanlaisen lukemaan kannustamattomuuden 1980-luvun lapsuudestaan toi ilmi Sirpa Kannasoja.

Lahjakkuusreserviini saattoi päätyä myös erilaisten arvokäsitysten, mutta myös oppimisvaikeuksien vuoksi.

Menestystäni haittasi silloisen termin mukaan sanasokeus eli lukihäiriö. Kielten oppiminen osoittautui vaikeaksi. Jäätyäni luokalle erosin koulusta, mutta hakeuduin Turun Suomalaiseen yhteiskouluun suorittamaan yksityisoppilaana keskikoulua. Sen suoritin ja sain päästötodistuksen vuonna 1965. Työkokemusta olin hankkinut toimistotyöstä ja kahvikioskin myyjänä. (Nainen 6:9)

Erilaisista haasteista huolimatta kirjoittajilla oli monenlaista sinnikkyyttä kulkea kohti korkeakoulutusta.

Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden muistelukirjoittajien opintie alkoi kansakoululla, jonka jälkeen monet suorittivat lyhyen kansalaiskoulun. Sen jälkeen jotkut muistelijat olivat käyneet ammattikoulun (esim. mies 4:14).

Suoritin kansakoulun ja siihen liittyvän jatkokoulun, eli kansalaisopiston vuosina 1950–1957. Olin kolmetoistavuotiaana ”valmis työelämään”.

Tämä johtui siitä, että isokokoisena minut valittiin alaikäisenä kouluun. Tosin opin lukemaan ja laskemaan noin viisivuotiaana ja pieneen kyläkouluun tarvittiin opiskelijoita. Koulu oli ns. supistettu kansakoulu, eli luokat 1.–3. opiskeltiin keväällä kolme viikkoa ja syksyllä saman verran, eli yhteensä kuuden viikon opinnoilla selvitettiin luokista. Vasta yläkoulussa opiskeltiin talven yli. Silloinkin syyskuun alussa ja kevätkauden äitienpäivään, koska sen jälkeen jatkoivat alaluokkalaiset. (Mies 8:1–5)

Neljän muistelijan tutkintona oli keskikoulu eli oppikoulun viisi ensimmäistä luokkaa. Viisi kirjoittajista on ylioppilaita.

Yhteiskunnallinen tutkinto mahdollisti yliopisto-opinnot ilman ylioppilastutkintoa, mutta pelkkä kansakoulutodistus ei riittänyt. Opintojen aloittamisen edellytyksenä oli, että opiskelijaksi haluavan tuli olla korkeakoulukelpoinen. Monella ei-ylioppilaalla oli taustalla kansanopisto tai kansankorkeakoulu, esimerkiksi Sirola-opisto, Ammattiyhdistysopisto, Pohjolan opisto, Työväen Akatemia, Voionmaan opisto tai Alkio-opisto. Pelkällä kansakoulutodistuksella ei päässyt opiskelemaan myöskään kansankorkeakouluun, vaan pohjaksi piti hankkia kansanopiston tutkinto, jonka yksi muistelija sanoo suorittaneensa kirjukurssilla varsin nopeasti (Mies 12:30). Kansakoulun käyneiden oli ennen yliopistoon pyrkimistä suoritettava keskikoulukurssuja. Esimerkiksi Sirola-opisto oli sopinut keskikoulukurssien tenttimismahdollisuudesta Nokialla sijaitsevan Emäkosken yhteiskoulun kanssa. (Mies 33.)

Aarno Huhtala kävi Työväen Akatemian ja Jukka Vinnurva Kiljavan ammattiyhdistysopiston. Tässä aineistossa kuitenkin yleisin kansankorkeakoulu oli Hämeenlinnassa sijainnut Sirola-opisto, jonka kurssit oli suorittanut yhteensä 15 kirjoittajaa. Tämä on joiltakin osin sattumaa, toisaalta seurausta siitä, että yhteiskunnallista tutkintoa koskevaa kirjoittajakutsua levitettiin sosiaalisessa mediassa, mutta myös aikanaan tutkinnon suorittaneiden ystäväverkoston kautta. Sillä tavalla Sirolan käyneet samaan ystäväpiiriin kuuluneet saivat kirjoittajakutsun. Kyse on kuitenkin myös siitä, että lahjakkuusreserviin kuuluneet työväenluokkaiset olivat hakeutuneet opiskelemaan Sirolaan. Kun sitten kansanopistossa kerrottiin jatko-opintomahdollisuuksista, moni opiskelija tarttui tilaisuuteen ja jatkoi opintojaan yhteiskunnallisessa tutkinnossa. Sirola-opistoon päädyttiin vaihtelevista syistä: muistelukirjoittajien lapsuudenkoti saattoi ohjata Sirolaan (6:1, 33, 55) tai sinne hakeuduttiin ammattiyhdistyksessä toimimisen vuoksi (Mies 1:10; Mies 4:7).

Sirolalla oli omanlainen maineensa vallankumouskouluna, joka oppilaitoksen suorittaneiden mielestä ei kuitenkaan vastannut todellisuutta (Kalevi Salminen; Mies 33:10–19). Monet Sirola-opistossa opiskelleet kiittelivät opiston antaneen hyvän pohjan yliopisto-opinnoille (4:10). Sirola-opistosta jatkettiin

valtaosin juuri yhteiskunnalliseen tutkintoon, vaikkakin hakeminen toisiin opetusjaostotutkintoihin oli myös mahdollista.

Opinnot ja niiden sujuminen

Yhteiskunnallisessa opetusjaostossa tutkintoon valittavien oppiaineiden määrä oli laaja. Koska oppiaineiden valinta oli varsin vapaata, opiskelija pystyi halutessaan valitsemaan itselleen myös jokseenkin ammatillisesti suuntautuneita oppiaineita. Tärkeät oppiaineet olivat työvoimaoppi, sosiaalipolitiikka, psykologia, kunnallispolitiikka ja kasvatustieteet, erityisesti aikuiskasvatus. Monet opiskelivat myös sosiologiaa ja filosofiaa.

Useimmat muistelukirjoittajista opiskelivat sosiaalipolitiikkaa ja moni valitsi sen myös pääaineekseen. Sosiaalipolitiikka olikin keskeinen teema muisteluaineiston oppiaineista puhuttaessa. Aika tavallinen aineyhdistelmä sisälsi joko sosiaalipolitiikan tai työvoimaopin ylimmän ja toisesta näistä oppiaineista keskikurssin.

Pääaineeksi valitsin Sosiaalipolitiikan, jonka valintaa vahvisti entisestään se, että pääsin kesätöihin heti kesällä 1967 Tampereen kaupungin sosiaalitoimistoon. Keskikurssin suoritin psykologiasta. Lisäksi suoritin Työvoimaopin ja Kunnallispolitiikan alimmat kurssit. Suoriuduin opinnoista hyvin, vain ruotsin kielen opiskelu tuotti tuskaa. Yhteiskunnallisen tutkinnon suoritin loppuun 1.6.1972. (Nainen 6:3–14)

Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö (FYTT) oli vaatinut yliopisto-opinnoille selkeämpää ammatillista sisältöä, mikä herätti sivistysyliopistoideaalia puolustavan vastarintaliikkeen. Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden keskuudessa ammatillisuudesta ei käyty kriittistä keskustelua, eikä sellaisesta ole merkkejä muistelukirjoituksissakaan.

Myös psykologiaa opiskeltiin pääaineena (esimerkiksi Seppo Kovero), sitäkin usein yhdessä sosiaalipolitiikan kanssa. Jukka Vinnurva kertoo valineensa keskeiset oppiaineensa työmarkkinoita silmällä pitäen:

Pääaineeksi valitsin työvoimaopin (ylin kurssi) saadakseni viran työvoimahallinnosta tai työsuojeluhallinnosta, johon minua oli kerran pyydettykin. Toiseksi minua kiinnosti sosiaalityö, joten valitsin myös sosiaalipolitiikan, sosiologian ja psykologian keskikurssit sekä valtio-opin.

Ei ollut tavatonta, että yhteiskunnallisessa tutkinnossa vaihdettiin pääainetta. Joskus vaihdettiin myös tutkintoa. Yksi kirjoittaja kertoi vaihtaneensa

toiseen opetusjaostotutkintoon, kunnallistutkintoon (Nainen 5:9). Ulla Salomaan yhteiskunnallisen tutkinnon uudistamista taustoittaneen selvityksen mukaan vain noin neljäsnes yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneista jatkoi valitsemassaan pääaineessa tutkinnon jälkeen opintojaan tiedekunnissa. Tässä luvussa on mukana myös yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet ylioppilaat. (Salomaa 1975, 1.)

Vaikka monella kirjoittajalla on saattanut olla kielteisiä käsityksiä omasta oppimiskyvystään, näyttävät yhteiskunnallisen tutkinnon opinnot tunteen kiinnostavilta, ja monen kirjoittajan mielestä opiskelu tuntui helpolta. Tällaisesta hyvästä opintojen sujumisesta kertovat esimerkiksi Seppo Kovero ja Timo Tanninen. Seppo Kovero kertoo, miten jo yliopiston kaunis päärakennus teki vaikutuksen ja viesti vapaudesta. Opiskelu oli mahdollista järjestää omien mieltymysten ja elämäntilanteiden mukaan. Kalevi Lipponen kertoo rakentaneensa opinnot lähinnä kirjallisuuden lukemisen varaan ja koettaneensa pitää luentojen määrän mahdollisimman vähäisenä:

Opiskelu oli helppoa ja miellyttävää, kun pystyi itse päättämään mitä ja miten opiskeli. Tarkoitukseni oli selvitä tutkinnosta nopeasti ja mahdollisimman vähäisillä luentojen kuuntelulla. Valitsin luettavaa vaihtoehtoisiksi. Tenteistä selvisin hyvin. (...) Opiskelusuunnitelmaan kuului, että luin päivisin vähintään neljä tuntia tenttikirjoja ja kävin pakollisilla luennoilla. En valvonut öitä, enkä stressannut kokeisiin.

Kaikista opiskelijoista opinnot eivät olleet helppoja. Monella muistelijalla oli ollut omasta oppimiskyvystään aika kielteisiä käsityksiä. Yliopistoon opiskelijaksi pääseminen ja opinnoissa edistyminen oli mahdollista vain näiden käsitysten voittamisella. Taloudellinenkin tilanne vaikutti, ja siksi myös opiskelutavoitteet tuli mitoittaa käytettävissä olevan opiskeluajan mukaan.

*Opiskelun koin mielenkiintoisena, mutta joiltakin osin vaikeana riippuen varmaan heikosta pohjakoulutuksestani. Tavoitteeni oli mitoitettu aika alakanttiin, koska piti päästä nopeasti työelämään ja tienaamaan, koska pelkällä opintolainalla opiskelu ja velka ahdisti. En jatkanut opiskelua, koska kielten opiskelu olisi ollut edessä ja tuntui tuossa vaiheessa elämäliian työläältä ja aikaa vievältä. En uskonut kykyihini selviytyä isommas-
ta urakasta. (Nainen 9:16)*

Korkeakouluopintoihin liittyi runsaasti itsenäistä työskentelyä ja myös seminaariesitelmiä. Toisille muistelijoille akateeminen vapaus ja mahdollisuus

itsenäiseen työskentelyyn tuntuivat vapauttavilta. Aivan kuten nykyäänkin, toisille ne saattoivat tuottaa myös vaikeuksia.

Itsenäinen työskentely osoittautui melko vaikeaksi. Minulla ei ollut mitään käsitystä akateemisista opinnoista. Mitään ohjausta en osannut hakea, en tiedä, olisiko sitä ollut saatavissa. Seminaariesitelmistä vielä suoriuduin jollakin tavalla, vaikka melko suurta ahdistusta nekin aiheuttivat. Tutkielman teko osoittautui sitten lähes mahdottomaksi, mutta mitään tukea en osannut siihenkään hakea. (Mies 33:57)

Opettajat

Sosiaalipolitiikka oli suosittu oppiaine, ja siihen vaikuttivat varmasti hyvät opettajat. Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa yhteiskunnallisen tutkinnon tehnyt mies (D20; myös esim. Tanninen) arvosti opettajista erityisesti professori Armas Niemistä. Psykologian ja filosofian opettaja Jaakko G. Borg sai mainintoja tarvittaessa tiukkana, mutta leppoisana ja ystävällisenä opettajana. Monet mainitsevat myös sosiaalipolitiikkaa opettaneen Simo Koskisen ja työvoimaopin opettajan Matti Kaasisen. Esimerkiksi Kalevi Lipponen muistaa Kaasisen hyvin asiallisena ja ”jämptinä” opettajana. Lisäksi Simo Koskinen kertoi haastattelussa, että Matti Kaasinen vaikutti siihen, että hänestä tuli yhteiskunnallisen tutkinnon sosiaalipolitiikan opettaja. Kaasinen oli esittänyt Koskiselle, että tämän tulisi hakea avoimeksi tullutta sosiaalipolitiikan opettajan virkaa vuonna 1972. ”Minä voin sanoa, että Matti kylä vei minut yliopistouralle” (Simo Koskisen haastattelu).

Useille muistelijoille erityisesti Simo Koskinen ja hänen sosiaalipolitiikan ja sosiaalihuollon opetuksensa on ollut tärkeää.

Muistan lähes ainoastaan Simo Koskisen. Hän luennoi mielenkiintoisesti ja oli lupsakka luennoitsija ja opettaja. En kovin jännittänyt häntä. (Nainen 9:2)

Simo Koskisen opetuksen sisällöillä oli erityistä merkitystä niille kirjoittajille, jotka päätyivät opintojen jälkeen sosiaalihuoltoon töihin. Myös Arja Honkakoski, Mikko Mäntysaari ja Tuija Nummela pitivät Simo Koskista tärkeänä vaikutteiden antajana. Siten Koskisen opetussisällöt, esimerkiksi yhdyskuntatyön opit, tulivat käyttöön niin sosiaalihuollon käytännön tois-
sä kuin opetuksessa.

Simo Koskinen siirtyi 1970-luvun lopulla toisiin tehtäviin. Hänen tilalleen tuli Kyösti Urponen Turun yliopistosta. Kansleri Armas Nieminen oli Kyösti

Urposen väitöskirjan ohjaaja ja esitarkastaja. Matkoillaan Niemisen väitöskirjaohjaukseen Tampereelle Urponen oli tutustunut Briitta Koskiahoon, ja kun sosiaalipolitiikan lehtoraatti tuli 1970-luvun lopulla avoimeksi, Koskiahoo antoi Urposelle vinkin hakea virkaa. Näin Kyösti Urposesta tuli yhteiskunnallisen tutkinnon opettaja pariksi vuodeksi. (Kyösti Urposen haastattelu.)

Kyösti Urponen toimi yhteiskunnallisen opetusjaoston sosiaalipolitiikan yliopettajana vuosina 1980–1981. Tampereelle tullessaan Urponen oli toiminut useita vuosia opettajana Turun yliopistossa. Urposen mukaan yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijat olivat ahkeria ja pärjäsivät tenteissä, mutta Turun yliopiston opiskelijoihin verrattuna heillä saattoi olla vaikeuksia käsitteellisessä ajattelussa ja vapaassa kirjoittamisessa.

Mutta sitten kun sitä opetustapaa vähän muutti ja kirjoitutti niillä kaiken näköisiä ja juttuja, lyhyempiä ja pidempiä, ja sitten vaati, että osaatko sanoa tämän toisella tavalla, niin sitten se käsitteellistäminen (...) parani.

Vieraat kielet saatettiin kokea vaikeina aineina, ehkä siitä syystä, että muis-
telijoiden omat pohjaopinnot olivat kielissä vähäisiä. Silti monille on jäänyt
positiivisia muistoja kielten opettajista.

Opiskelimme innolla ja ahkerasti ruotsin kieltä ja suomen kieltä. Näissä aineissa oli mainiot opettajat. Suomen kielen opettaja Manninen ja ruotsin kielen opettaja Riipinen tukivat meitä vahvasti. (Mies 32:8)

Kielten opettajat tulivat tutuiksi ja heistä minulla on hyvinkin myönteisiä muistoja. Suomen kielen opettajan Liisa Mannisen muistan melko tiukkana, mutta myös kannustavana opettajana. Ruotsin ja englannin opettajat (Tuula-Helkky Svanov, Leena Sopenlehto, Maija-Liisa Riipola, Leena Tenkilä, Taimi Tanskanen) vaihtuivat kurssin edetessä, mutta jokaisen kanssa oli kuitenkin melko pitkä ja tiivis työskentelyjakso. (Mies 33:59)

Äidinkielen opettaja Liisa Manninen on jäänyt monen mieleen taitavana, mutta myös tiukkana opettajana, näin esimerkiksi Jukka Vinnurvalle ja Eija Pieviläiselle.

Aina yhteistyö opettajan kanssa ei sujunut. Vastatuultakin saattoi tulla, jos oli eri mieltä luennoitsijan kanssa.

Yritin myös lukea sosiologiaa, mutta siinä törmäsin Littuseen. Hän kertoi luennoillaan, että rikollisuuden syy voi olla virus/bakteeri yms. Hölmöyksissäni aloin väittelemään; ei voi olla, perussyy on yhteiskunnalliset

olot ja ympäristö, jossa yksilö kasvaa, elää ja toimii, ovat ensisijaisia. Tentti/ Luentokoe/hänen kirjastaan meni muistaakseni hylätyksi. Ainoa koe, joka ei mennyt läpi. Työssä ollessani, kun halusin pätevöityä suoritin sosiologian aina cumuun asti ja kaikki välikokeet ja harjoitustyö menivät läpi ainakin hyvällä arvosanalla. (Mies 11:8)

Myös Aarno Huhtala kertoi konfliktista opettajansa kanssa. 1950-luvun lopulla historian professori määräsi tutkielman aiheen teemasta, joka ei Huhtalaa kiinnostanut. Sen myötä hän vaihtoi pääaineekseen valtio-opin.

Aktiivista vaikuttamista

Opiskeluaika ei ollut pelkkää luennoilla istumista ja tentteihin valmistautumista. Monet kirjoittajista olivat yhteiskunnallisesti aktiivisia ja esimerkiksi osallistuivat 1970-luvun alkupuolen opiskelijaliikkeen hallinnonuudistuskamppailuun. Jukka Vinnurva kertoo, miten luentolakoista ilmoittaminen annettiin kurssia suorittaville, ja hänen tehtäväkseen tuli ilmoittaa sosiaalipoliitikan peruskurssin menevän lakkoon.

Erityisen vaikuttavaksi opiskelijaliikkeen johtajaksi nousi yhteiskunnallisen opetusjaoston toimittajatutkintoa opiskellut karismaattinen Liisa Manninen (myöhemmin Liimatainen).

Ennen Tampereen lakkoa Liisa Manninen/ Liimatainen piti kovia puheita yliopiston portailta yksi mies yksi ääni teemasta. Seurasin paikan päällä ihastuneena hänen rohkeuttaan. (Mies 11:6)

Mies ja ääni -periaatetta kannattivat myös jotkut nuoremmista ja radikaaleimmista opettajista.

Lakkoviikolla pidin yliopiston aulassa kiihotuspuheen. Kannustin lakkoon osallistumista. (...) Simo Koskinen kulki ohitse päättään pudistaen vaikka mielestämme oli lakon puolella. (...) Pidimme isossa luentosalissa lakkokokousta. Sitä johti muistaakseni silloisen opiskelija hallituksen johto. (...) Tuolloin sossuna pidetty Antero Jyränki tuli kokoukseen. Hänhän oli opettaja. Antero Jyränki kiihotti jatkamaan lakkoa. (Mies 11:3)

Opiskeluni sattui muutosten aikaan. Mielenkiintoisin vaihe oli opiskelijoiden luentolakko. Kyse oli ns. mies ja ääni- periaatteesta yliopistojen hallinnoissa. Olin lakon aikana paljon enemmän yliopistolla kuin muuallin. Lakkokokoukset olivat erinomaisen opettavaisia. Tilanne oli usein

*varsin kaoottinen ja joka suhteessa epäselvä. Muistan hyvin erään kokouksen, jossa lakon lopettaminen oli jo hyvin lähellä. Silloin Antero Jyräski, joka oli työssä yliopistolla, pyysi puheenvuoron ja julisti palavas-
ti, että nyt on erittäin tärkeää jatkaa lakkoa. Tämä tuli päätökseksi. Erääs-
sä lakkokokouksessa sai puheenvuoron myös professori Urpo Harva, jo-
ka päätti puheensa toteamukseen. Loppujen lopuksi on varmaa, että täs-
sä maassa valtaa pitävät vain ”harvat”. Hän sai ansaitut aplodit. Olin sil-
loin jo lähes kolmekymppinen ja kokemusta oli myös työelämästä, joten
ihmettelin, kuinka opiskelijoitten lakkoa pidettiin merkittävänä. Erikoista
se kyllä oli. Osallistuin toki opiskeluaikana myös Metallityöväen liiton
lakkomarsseille. Olinhan edelleen myös tuon ammattiliiton jäsen. (Kalevi
Lipponen)*

Kaiken kaikkiaan yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden kuuluessa eri poliittisiin opiskelijajärjestöihin poliittiset jännitteet ja ristiriidat olivat arki-
päivää.

Opintojen jälkeinen sijoittuminen työelämään

Monet kirjoittajista jatkoivat opintojaan opetusjaoston jälkeen tiedekunnas-
sa. Heidän kohdallaan yhteiskunnallisen tutkinnon vaikutus työelämään si-
joittumiseen on selkeä.

Vuoteen 1981 saakka voimassa olleen sosiaalihuollon hallintolain mu-
kaan sosiaalihuollon tehtäviin oli kelpoinen sosiaalihuoltaja tai vastaavan
laajuisen korkeakoulututkinnon suorittanut henkilö, jolla oli riittävä pereh-
tyneisyys sosiaalihuoltoon. Tämän vuoksi monet yhteiskunnallisen tutkin-
non suorittaneet saattoivat päätyä sosiaalityöntekijöiksi. Vuonna 1998 to-
teutetussa kattavassa (N=3035) sosiaalityöntekijöiden koulutusta, määrää
ja riittävyyttä koskevassa tutkimuksessa noin viidellä prosentilla vastaajista
oli korkeimpana tutkintonaan yhteiskunnallinen tutkinto (Marjamäki ym.
1998, 16). Monet yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet olivat täydentä-
neet opintojaan pätevyitymiskoulutuksella tai jatkamalla opintojaan ylem-
pään korkeakoulututkintoon. Valitettavasti yhteiskunnallisen tutkinnon suo-
rittaneiden osuutta kaikista pätevyitymiskoulutukseen osallistuneista ei ky-
selyssä selvitetty. Muistelukirjoittajista neljä kertoo suorittaneensa sosiaali-
työn pätevyitymiskoulutuksen. Tuula Kostiainen ja Marketta Rajavaara
(2023) kertovat pätevyitymiskoulutuksen järjestämisen hankaluuksista. Mo-
nilla kursseihin osallistuvilla oli pitkä työkokemus ja monenlaista osaamis-
ta. Ensimmäinen pätevyitymiskurssi järjestettiin vuonna 1982 ja viimeinen
sisäänotto pätevyitymiskoulutukseen oli vuonna 1989. Yhteiskunnallinen

tutkinto tai nuorisotyön tutkinto, johon sisältyi tai jonka lisäksi oli suoritettu vähintään sosiaalipolitiikan keskkurssi, katsottiin yhdeksi soveltuvaksi oppiaineyhdistelmäksi. (Kostiainen & Rajavaara 2023, 260–261.) Vielä vuonna 2005 voimaan tullessa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettu laissa ja asetuksessa yhteiskunnallinen tutkinto ja nuorisotyön tutkinto mainitaan tutkintoina, jotka ennen vuotta 1984 suoritettuina ja yhdeksän kuukauden työkokemuksella antoivat kelpoisuuden sosiaalityöntekijän tehtäviin (STM 2007, 18).

Yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneista muistelukirjoittajista Aarno Huhtala, Jukka Vinnurva, Arja Honkakoski, Tuija Nummela, Seppo Kovero ja Mikko Mäntysaari ovat toimineet sosiaalityöntekijöinä ja/tai sosiaalitoimen esimiestehtävissä, samoin muistelukirjoittajat 9, 11, 22, 24, 30 ja 33. Sosiaalityön ja/tai sosiaalialan kouluttajina ovat työskennelleet Aarno Huhtala, Arja Honkakoski, Tuija Nummela, Seppo Kovero ja Mikko Mäntysaari. Yksi kirjoittajista (34) oli perustamassa sosiaalialan oppilaitosta Vantaalle.

Sosiaalityöntekijänä toimittiin myös sosiaalihuollon ulkopuolella. Naispuolinen muistelukirjoittaja työskenteli koulukuraattorina Vantaan kaupungilla (Nainen 22:8). Miespuolinen muistelukirjoittaja 33 toimi terveydenhuollon sosiaalityöntekijänä.

Simo Koskisen haastattelusta käy ilmi, että hän otti sosiaalipolitiikan opetuksessaan huomioon, että osa tutkinnon suorittaneista sijoittui sosiaalihuollon tehtäviin, vaikka tutkinto ei ollutkaan ammatillinen samassa mitassa kuin sosiaalihuoltajatutkinto.

Sitten kun minä huomasin, että niitä meni aika paljon sinne sosiaalihuollon puolelle, kun silloin ei ne kelpoisuusehdotkaan ollut vielä niin kovia kuin nykyään, niin rupesin pitämään sitten yt-läisille sosiaalihuollon kahdenkymmenenneljän tunnin luentosarjaa, että vähän tietävät sitten siitä, mihinkä menevät.

Simo Koskisen pitämät sosiaalihuollon ja yhdyskuntatyön kurssit olivat suosittuja. Varsinkin Simo Koskisen kiinnostus yhdyskuntatyöhön osoittautui muistelukirjoittajille merkitykselliseksi. Sekä Tuija Nummela että Jukka Vinnurva perehtyivät yhdyskuntatyöhön Simo Koskisen vaikutuksesta niin, että siitä tuli tärkeä osa heidän työuraansa. Suuren osan työurastaan sosiaalityöntekijänä toiminut Jukka Vinnurva on toiminut myös yhdyskuntatyön menetelmien merkittävänä kehittäjänä.

Vaikka yhteiskunnallinen tutkinto ei antanut välittömiä ammatillisia valmiuksia sosiaalityöhön samalla tavalla kuin sosiaalihuoltajatutkinto tai yhteis-

kuntatieteiden kandidaatin tutkinto sosiaalihuollon linjalla, sosiaalityöstä tuli elämänura useille kirjoittajille.

Pitkän työuran sosiaalityön asiakastyössä tehnyt mies (D33) kertoo kiinnostavasti kasvustaan sosiaalityöntekijänä:

Täytyy myöntää, että tietoni sosiaalihuollosta olivat todella vajavaiset. Jos olisin nähnyt tulevaisuuden, minun olisi pitänyt suorittaa edes Simo Koskisen sosiaalihuollon kurssi. Onnekseni minun tehtäväni eivät aluksi olleet kovin vaativia ja sain aikaa oppia. Tehtäviini kuului mm. elatuskiasiat, myös elatusapujen perintä, välitystiliasiakkaat, sotilasavustukset ja huoltoavun myöntäminen. Lienen jollakin tavalla kuitenkin onnistunut, koska minut valittiin kesällä 1979 sosiaalitarkkaajan vakinaiseen virkaan yksimielisesti.

Olin (X:n kunnan) sosiaalitoimistossa elokuun loppuun 1988 saakka ja sinä aikana tein monenlaisia sosiaalityöntekijän tehtäviä. Loppuvaiheessa työnjako oli aluepohjainen, joten toimenkuva oli laaja. Eniten ovat mieleen jääneet lastensuojelun ja vammaispalvelun tehtävät. Toimin myös sivutoimisena lastenvalvojana ja virkaholhoojana. Osallistuin (X:ssä) ollessani jonkin verran myös poliittiseen toimintaan ja kunnallispolitiikkaan. Olin oikeusapulautakunnan puheenjohtajana ja lyhyen aikaa kunnanhallituksen jäsenenä. Tuona aikana suoritin myös sosiaalityön pätevyitysmiskurssin Lapin yliopistossa Rovaniemellä.

Elokuussa 1988 muutin (Y:n kuntaan) ja aloitin 1.9.1988 työt (X:n) päihdeklinikan vastaavana sosiaaliterapeutina. Työ oli täysin erilaista kuin sosiaalitoimiston sosiaalityö. Sain kuitenkin melko hyvän koulutuksen. Suoritin A-klinikkasäätiön järjestämän päihdetyön peruskurssin ja myöhemmin vielä saman järjestäjän kognitiivisen terapian kurssin. Pääasiallinen työni oli viiden viikon mittaisten kuntoutuskurssien vetäminen yhdessä sairaanhoitajan kanssa. Ohjelmaan kuuluivat päivittäiset ryhmäistunnot, joiden lisäksi oli yksilökeskusteluja. Olin (X:n) päihdeklinikalla 3/1993 saakka ja tuona aikana olin opintovapaalla kun yritin suorittaa Tampereella kesken jääneen maisterin tutkinnon. Palkan ja asemani suhteen lienen ollut tuolloin urani huipulla.

Huhtikuussa 1993 siirryin (Z:n) kaupungin palvelukseen. Ensimmäinen työpaikkani oli Päihdehuollon kuntoutuskeskus, joka tarjosi monenlaisia palveluja päihdeongelmaisille. Siellä oli katkaisuhuolto, kuntoutustoimintaa ja tarvittaessa se toimi myös asuntolana tai yömajana. Toiminta oli tässä muodossa uutta, mutta sillä oli pitkä esihistoria. Toiminta ei koskaan täysin vakiintunut, toiminnan tarpeellisuuttakin epäiltiin ja toimintalinja oli häilyvä, ja laitoksen toiminta jäikin lyhytaikaiseksi.

Alkuvuodesta 1996 siirryin (Z:n) terveyskeskuksen sosiaalityöntekijäksi ("sosiaalihoitajaksi") ja olin siinä tehtävässä viisi vuotta. Minulle kuuluivat myös potilasasiamiehen tehtävät. Tehtäväkenttä oli minulle taas uusi ja outo. Outoa oli ennen kaikkea jyrkkä ammattihierarkia. Tehtäviini kuuluivat mm. veteraanikuntoutusasiat, pitkäaikaishoidon maksupäätökset, kuntoutusasiat ja kuntoutuksen asiakaspalvelun yhteistyöryhmän sihteerin tehtävät. Työ ei ollut kovin vaativaa, mutta työtä oli paljon. Selviytymisen kannalta oli tärkeää, että ymmärsi oman asemansa hierarkiassa.

Alkuvuodesta 2001 pääsin urani viimeiseen ja toivomaani tehtävään, vanhus- ja vammaispalvelun sosiaalityöntekijäksi. Työ oli oleellisesti vaativampaa ja asema päätösten tekijänä täysin erilainen kuin terveyskeskuksessa. Pääasiallinen tehtäväni oli vammaispalvelulain mukaisten etuuk-sien järjestäminen oman alueeni asukkaille. Vanhustyön osalta tehtävämme oli hieman epämääräinen, koska useimmat vanhuspalvelut olivat toisessa organisaatiossa. Työ oli ammatillisesti vaativaa ja vaativaa myös siksi, että työtä oli paljon.

Jäin osa-ajaeläkkeelle vuonna 2007 täytettyäni 60 vuotta. (Mies 33: 54–66)

Hän oli täydentänyt yhteiskunnallista tutkintoaan monenlaisella ammatillisella koulutuksella: päihdetyön peruskurssilla, kognitiivisen terapian kursilla, sosiaalipolitiikan laudaturopinnoilla ja sosiaalityön pätevyitysmiskoulutuksella. Ammatillista osaamista oli kertynyt.

Monet yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneet sijoittuivat erilaisiin hallintotehtäviin. Esimerkiksi monet Heikki Lehtosen opiskelutovereista sijoituivat valmistuttuaan kuntien hallintotehtäviin ja menestyivät siellä hyvin (Heikki Lehtosen haastattelu). Myös sosiaalihuollon esimiestehtäviin sijoituttiin:

(X:n kaupungissa) vapautuu sosiaalihoitajan virka. Hae sitä, sanottiin. Minulle soitettiin (Y:stä) ja tivattiin, mikä olen miehiäni. Minut valittiin varalle. Kun varsinainen kieltäytyi, ilmoitettiin, että 'vaali oli saanut lainvoiman, otatko viran vastaan'. Päivän miettimisen jälkeen päätin: lähden (X:ään)! (Mies 11:3)

Olen tuon jälkeen työskennellyt kuntien palveluksessa taloussihteerinä, sosiaalsihteerinä, koulukuraattorina, suunnittelusihteerinä, toimistosihteerinä, talousjohtajana ja toimitusjohtajana eri puolella Suomea. (Nainen 5:7)

Sijoittuminen koulutusta vastaaviin tehtäviin ei aina onnistunut heti suoraan. Koulutusta vastaavan työn löytämistä saattoi haitata aiempi poliittinen toiminta. Esimerkiksi Kalevi Lipponen kertoi Sirolassa opiskelunsa estäneen työnsaantia, mutta päässeensä neljää vuotta myöhemmin Porin työvoimatoimiston johtajaksi.

Osa muistelijoista jatkoi poliittisissa tehtävissä.

Sen jälkeen toimin 17 vuotta vasemmistolaisten järjestöjen työntekijänä Helsingissä, Tampereella, Pietarsaareissa ja lopulta Oulussa. (Mies 1)

Helsingin Sanomien pitkäaikainen politiikan toimittaja Unto Hämäläinen haki ja pääsi Aamulehden yhteiskunnallisen tutkinnon suorittuttuaan. Muutakin uransa toimittajana tehneitä yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneita on ollut.

Eija Pieviläinen puolestaan teki pitkän uran sosiaalialan järjestössä:

V. 1983 aloitin Pienperheyhdistys ry:n toiminnanjohtajana ja viihdyin työssä eläkepäiviini asti. Yhdistys on yksinhuoltajille palveluita ja toimintaa järjestävä Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestö, jossa oli aloittaessani 200 jäsentä ja lopettaessani 1 200 jäsentä.

Osa yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneista sijoittui valmistuttuaan yritysten hallintotehtäviin. Esimerkiksi työvoimaoppia opiskelleille tämä mahdollisuus oli kiinnostava vaihtoehto julkisen hallinnon sijaan.

Lukiota suorittamattomana yliopistossa, ennen ja nyt

Muisteluaineistot tarjoavat mahdollisuuden arvioida ei-ylioppilaiden tilannetta korkeakouluopinnoissa ennen ja nyt. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun aikana valtaosa opiskelijoista ei ollut käynyt lukiota. Vähitellen lukion suorittaneiden opiskelijoiden määrä kasvoi niin, että Tampereen yliopiston synnyessä vuonna 1966 jo enemmistö koko yliopiston opiskelijoista oli ylioppilaita. Sirpa Kannasoja ja Johanna Hietamäki opiskelivat yhteiskuntatieteiden maistereiksi Jyväskylän yliopistossa ja yhteiskuntatieteiden tohtoreiksi 2000-luvulla ilman ylioppilastutkintoa. Suurin osa opiskelijoista on ollut tuolloin ylioppilaita, mutta lukion suorittamattomia opiskelijoita on silti edelleen. Lukion suorittamattomia opiskelijoita tuli erilaisilla taustoilla: esimerkiksi avoimen yliopiston väylää tai opistoasteen tutkinnon suorittamisen jälkeen. Kannasoja ja Hietamäki hakivat yliopistoon pääsykokeella ja pääsivät sisään ei-ylioppilaiden kiintiössä. Kummallakaan kirjoittajalla ei

ollut suurempia vaikeuksia yliopisto-opintojen suorittamisessa, mikä näkyy myöhemmässä akateemisessa menestymisessä: molemmista tuli yhteiskuntatieteiden tohtoreita.

Toisin kuin opetusjaostoissa, Jyväskylän yliopistossa ei 2000-luvulla ollut erityisiä tukimekanismeja ei-ylioppilaille. Sirpa Kannasoja kertoo, että vaikka hän menestyi hyvin opinnoissaan, hän joutui huomaamaan lukion-käymättömyytensä seurauksia: hän koki esimerkiksi historian tietonsa vähäisiksi. Yhteiskunnallisessa tutkinnossa historia ja kielet olivat pakollisia täydentäviä aineita, joilla kaikille opiskelijoille taattiin perusvalmiudet opintoihin.

Samankaltaisuuttakin on 1960- ja 1970-luvun yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden ja 2000-luvun maisterien välillä. Esimerkiksi kotitausta on muistelukirjoittajilla samankaltainen: monet kirjoittajat ovat kotoisin maaseudulta. Lapsuuden koti on useimmilla ei-akateeminen, työläis- tai maanviljelijävanhempien ansioilla niukasti tai kohtuullisesti toimeen tullut perhe. Kukaan kirjoittajista ei kerro vanhempiensa eronneen.

Sirpa Kannasoja kirjoittaa siitä, että ei saanut kotoaan ”vahvaa sosiaalista, taloudellista tai kulttuurista pääomaa, vaan pikemminkin harmauden, itsellisen ja yksinäisen puurtamisen”. Koulutus tarjosi mahdollisuuden löytää merkityksellistä ja kiinnostavaa tekemistä. Kannasojan kuvauksessa on yhtymäkohtia Seppo Koveron kokemukseen kolmeakymmentä vuotta aiemmin: opintojen käynnistyminen yliopistossa merkitsi vapautumista, valaistumista. Kiinnostava yhtymäkohta on myös se, että molemmilla kirjoittajilla oli taustalla merkonomin tutkinto!

Monet yhteiskunnallista tutkintoa suorittaneet kävivät töissä opintojen ohessa. Johanna Hietämäki puolestaan opiskeli maisteriksi työn ohessa. Hietämän mukaan se oli joskus raskasta, varsinkin jos luennolla piti käydä kesken työpäivän. Sosiaalityön tehtävissä toiminut Hietämäki koki joskus sosiaalialan käytännön elämän ja yliopiston opetuksen välisen ristiriidan kiusallisena. Tämän kokemuksen jakavat ehkä myös monet nykyajan opiskelijat. Onkin kiinnostavaa, että tällaisesta ristiriidasta yliopisto-opetuksen teoriapainotteisuuden ja käytännön työn välillä ei ole juuri kuvauksia yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneiden muistelmissa. Tämä on jossakin määrin yllättävää, koska yhteiskunnallisessa tutkinnossa opiskeltiin pääasiassa aika teoreettisia perusyhteiskuntatieteitä. Työvoimaopin ja sosiaalipolitiikan voi toki ajatella olevan soveltavia yhteiskuntatieteitä.

Avoimessa yliopistossa suoritettut opinnot ennen tutkinto-opiskelua olivat sekä Hietämälle että Kannasojalle tärkeitä. Hietämäki kertoo suorittaneensa erityispedagogiikan, psykologian ja yhteiskuntapolitiikan opintoja ennen yliopistoon vakinaiseksi opiskelijaksi pyrkimistä. Kannasoja puolestaan

opiskeli perheopintoja, psykologiaa ja sosiologiaa. Suoriutuminen avoimen yliopiston opinnoissa rohkaisi ja antoi luottamusta myös tutkintoon johtaviin opintoihin. Tässä avoin yliopisto toimii jossakin määrin samoin kuin 1960–1970-luvun opiskelijoiden kokemukset kansankorkeakouluista.

Kaiken kaikkiaan muistelukirjoituksista voi tulkita, että kirjoittajia yhdistää kiinnostus uusia asioita, oppimista, mutta myös yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ei Kannasojan ja Hietamäen opintojen aikana näkynyt (puolue)poliittisena osallistumisena, mikä puolestaan yhteiskunnallisen tutkinnon aikaan oli erittäin yleistä. Sen sijaan jokaisen kirjoittajan kohdalla yhteiskunnallisen vaikuttamisen osalta yhdistävänä tekijänä on toimia – tavalla tai toisella – sosiaalisen puolestapuhujana.

LOPPUVIITTEET

- 1 Seuraavassa edellä julkaistuihin muistelukirjoituksiin viitataan kirjoittajan nimellä. Julkaisemattomiin kirjoituksiin viitataan Atlas.ti-tietokannan antamalla viitenumerolla. Lisäksi osassa kirjoituksia viitataan kirjoittajan sukupuoleen.
- 2 Toimittajatutkintoa opiskellut Liisa Manninen (myöhemmin Liimatainen) ja yhteiskunnallisen opetusjaoston suomen kielen opettaja Liisa Manninen olivat kokonimikaimoja, mutta eri henkilöitä.

Yhteiskunnallinen tutkinto onnistui tehtävässään

Yhteiskunnallinen tutkinto oli monessa suhteessa menestys. Ehkä opettajavalinnat olivat onnistuneita. Ehkä opiskelijoiden ja opettajien välillä koettu yhteisyys vaikutti. Kyse oli jonkinlaisesta kampushengestä suuren yliopiston sisällä. Kun Yhteiskunnallinen Korkeakoulu sijaitsi Helsingissä, yhdessä rakennuksessa ja nykyään päiväkotina toimivassa Franzeniaassa, on helppo ymmärtää, että yhtenäisyyttä syntyi ihan fyysisen koonkin eli pienuuden vuoksi. Olisiko yhteiskunnallisen tutkinnon kohdalla merkitystä ollut myös opiskelijoiden jossain määrin yhtenäisellä taustalla. Syrjäseuduilta, idästä ja pohjoisesta, usein vähävaraisten kodeista tulevat opiskelijat löysivät toisensa.

Tampereelle siirtyminen merkitsi korkeakoulun kasvua, ja yliopistoksi muuttuminen uusien tiedekuntien perustamista sekä monen uuden oppiaineen alkamista. Opetusjaostotutkinnot säilyttivät silti asemansa pitkään aina 1980-luvulle saakka arvostettuina ammatillisina tutkintoina. Ammatillisten opetukseen painottuvat opetusjaostotutkinnot olivat arvostettuja sekä työnantajien parissa että suosittuina hakukohteina opiskelijoiden keskuudessa. Myöhemmässä kirjallisuudessa yhteiskunnallinen tutkinto on kuitenkin jäänyt unohduksiin, koska tutkinto ei ollut samassa mitassa ammatillinen kuin toiset opetusjaostotutkinnot. Yhteiskunnallinen tutkinto oli yleissivistävä samassa mielessä kuin alemmat korkeakoulututkinnot (*college*-tutkinnot) ovat monissa maissa. Tampereen yliopiston opetusjaostot muistuttivat ammatillisuudessaan 1990-luvulla suomalaisen korkeakoulukenttään syntyneitä ammattikorkeakouluja.

Yhteiskunnallisella tutkinnolla oli merkitystä myös koko yliopistolle, sillä tutkintoon resursoidut opettajavoimat lisäsivät opetusjaoston yhteyksiä ajantasaiseen tutkimukseen. Monet yhteiskunnallisen tutkinnon opettajat tekivät myöhemmin merkittävää akateemista uraa omilla tieteenaloillaan.

Sosiaalihuollon ammattien koulutusta on tavallisesti mietitty nykyhetkestä taaksepäin, ikään kuin teleologisen selityssperinteen mukaisesti. Huomio

kiinnittyy silloin sosiaalityö pääaineena suoritettuihin maisteriopintoihin, mitä kohden kehitys on vaihteittain vienyt. Vähän kauemmaksi historiaan kurkistavat muistavat sosiaalihuoltajatutkinnon. Sosiaalihuollon ammattihenkilöstön näkeminen vain sosiaalihuoltajatutkinnon ja myöhempien sosiaalityö pääaineena tehtyjen ylempien korkeakoulututkintojen valossa on epätietoisuutta siitä, että sosiaalihuollon ammattilaisten koulutustaustat ovat olleet ja ovat edelleen moninaiset. Sosiaalihuollon henkilöstön koulutustausta on ollut varsin kirjava: esimerkiksi vielä vuonna 1998 Marjamäki, Mäntysaari ja Ristimäki löysivät sosiaalityöntekijöistä monilla eri pääaineilla valmistuneita yhteiskuntatieteilijöitä, hallintotieteilijöitä, humanisteja ja teologeja. (Marjamäki ym. 1998.) Monet, mutta eivät suinkaan kaikki, olivat tehneet erimuotoisia sosiaalityön kelpoisuuskoulutuksia. Tässä monenkirjavalas- sa joukossa sosiaalipolitiikka pääaineena tehty yhteiskunnallinen tutkinto ei ollut kovin poikkeuksellinen koulutustausta ja tarjosi sisällöltään perustan myös ammatillisten valmiuksien kehittämiseen työssä.

1980-luvun alussa tehdyt kelpoisuuksien kiristykset tulivat osalle sosiaalityöntekijäkunnasta yllätyksenä, eikä kelpoisuusehtojen tiukennuksista syntynyt pätevyitymiskoulutus käynnistynyt kirkatta, vaikka lopputulosta voidaan perustellusti pitää onnistuneena. Kelpoisuusehtojen tiukennukset eivät ole poistaneet sitä, että alalle tullaan monenlaisella koulutuksella. Nykyään sosiaalihuollossa on töissä reilu 173 000 ammattilaista, joiden koulutustaustat ovat edelleen moninaiset. Sosiaalipalveluja myös johdetaan nykyään hyvin monenlaisilla koulutuksilla, mikä kirjavoittaa kenttää entisestään.

Tampereen yliopiston opetusjaostoilla voidaan nähdä olleen yhteisiä piirteitä ammattikorkeakoulujen kanssa. Sosionomi (AMK) -tutkinto vertautuu ehkä paremmin sosiaalihuoltajatutkintoon kuin yhteiskunnalliseen tutkintoon. Yhteiskunnallinen tutkinto oli sisällöltään yleissivistävä, vaikka siinä saattoi oppiaineesta riippuen olla myös varsin käytännönläheisiä sisältöjä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnossa annetaan tutkimukseen perustuvaa opetusta ja opiskelijat perehtyvät tieteen tekemiseen ja tutkimusmenetelmiin, mutta pääpaino on silti ammatillisessa osaamisessa. Ehkä sosionomi (AMK) -tutkinnon kehittämisessä voitaisiin pohtia yhteiskunnallisen tutkinnon kaltaisen yleissivistävän osuuden lisäämistä – varsinkin jos SOTEKO-työryhmän kaavailut sosionomi (AMK) -tutkinnon suuremmasta korvaavuudesta sosiaalityön yliopisto-opinnoissa toteutuvat (ks. Sosiaali- ja terveysalan korkeakoulutuksen kehittäminen -hanke 2023).

Yhteiskuntatieteitä opiskelevien oletetaan usein olevan yhteiskunnallisesti aktiivisia. Tässä suhteessa yhteiskunnallinen tutkinto onnistui hyvin, sillä nykyhetkeen verrattuna monia yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneita yhdisti opiskeluaikanaan aktiivinen poliittinen toiminta. Tähän vaikuttivat

1960- ja 1970-lukujen yleinen yhteiskunnallinen ilmapiiri. Poliittiset ristiriidat olivat ajoittain jyrkkiä ja puolueriidat ulottuivat kaikkialle yhteiskunnassa. Opiskelemaan tultiin poliittisia puolueita lähellä olleista kansankorkeakouluista, ja tälläkin oli varmaan merkitystä. Joistakin yhteiskunnallisen tutkinnon suorittaneista tuli ammattipoliitikkoja, mutta ainakaan tässä kirjassa muistelevat henkilöt eivät yleensä jatkaneet aktiivista politiikointia. Nykyään poliittiset jännitteet korkeakouluissa ovat aika harvinaisia, eivätkä esimerkiksi sosiaalityön maisteritutkintoa opiskelevat – joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta – ole välttämättä olleet kovin näkyviä ylioppilaspoliitikassa tai puoluepolitiikassakaan. Tosin poliittista vaikuttamista voi tehdä muutenkin kuin vain puoluepoliittisesti. Valmistumisen jälkeen on kuitenkin joitakin sosiaalityön maistereita, jotka ottavat osaa politiikkaan, esimerkiksi vaikkapa vuoden 2023 vaaleissa eduskuntaan valittu tuore kansanedustaja, sosionomi ja sosiaalityöntekijä Helena Marttila. Marttila edustaa pitkää perinnettä: aikaisempia sosiaalityöntekijätaustaisia kansanedustajia ovat olleet esimerkiksi kokoomuksen Margit Borg-Sundman (1902–1992) ja Anneli Taina sekä SDP:n aiemmat kansanedustajat Satu Taiveaho ja Anneli Kiljunen. Sosiaalityöntekijöiden osallistuminen politiikkaan on eräällä tavalla luonnollista, pidetäänhän poliittista vaikuttamista keskeisenä rakenteellisen sosiaalityön muotona.

Yhteiskunnallisia eroja tasaava korkeakoulupolitiikka?

Peruskoulun myötä ajatus erillisestä, opiskelijakunnan sosiaalisia eroja tasaavasta korkeakoulututkinnosta tai erillisistä ei-ylioppilaille suunnatuista tukijärjestelmistä koettiin tarpeettomaksi. Siksi niitä ei ole Suomessa otettu käyttöön toisin kuin monessa muussa länsimaassa. Seurauksena on ollut, että lukiota suorittamattomia opiskelijoita on yliopistoissa varsin vähän. Haltian ja kumppaneiden (2017) *Eurostudent VI* -aineistoon perustuvassa tutkimuksessa korkeakouluopiskelijoista lukion suorittamattomia oli vuonna 2016 lähes joka viides. Ammattikorkeakouluissa lukion käymättömiä oli lähes 33 prosenttia, mutta yliopistoissa heitä oli vain vajaa 7 prosenttia. Viime vuosina tehty tutkimus on osoittanut, että opiskelu yliopistoissa keskittyy edelleen ylemmissä yhteiskuntaluokissa kasvaneille nuorille, ja ei-akateemisista taustoista tulevien opiskelijoiden suhteellinen osuus on vähenemässä. (Haltia ym. 2018.) Korkeakoulututkinnon suorittaneiden vanhempien lapset opiskelevat yliopistossa edelleen todennäköisemmin kuin vähäisemmän koulutuksen saaneiden vanhempien lapset.

Pitäisikö lukion suorittamattomille, mutta korkeakouluopinnoista kiinnostuneille avata uudelleen yhteiskunnallisen tutkinnon kaltainen räätälöity

opintoväylä? Sellainen saattaisi tulevaisuudessa olla tarpeen, kun pohditaan esimerkiksi maahanmuuttajien osuutta lahjakkuusreservissä. Lahjakkuusreserviä voi ajatella olevan ainakin maahanmuuttajissa, joista osalla on Suomeen tullessaan hyvin suppea, ellei olematon koulupohja. On myös mahdollista, että nykyinen peruskoulujärjestelmä mahdollistaa tyttöjen siirtymisen lukiokoulutukseen ja sen myötä korkeakoulutukseen poikia paremmin. Korkea-asteen koulutus on ”naisistumassa”, jolloin on mahdollista, että miehiä jää jatkossa lahjakkuusreserviin naisia enemmän.

Yhteiskunnallisen tutkinnon merkitys

Miten yhteiskunnallisen tutkinnon merkitystä voisi luonnehtia suomalaisen korkeakoulutuksen historiassa? Risto Heiskala (2011) jakaa toisen maailmansodan jälkeisen suomalaisen yliopistopolitiikan kolmeen vaiheeseen. 1940-luvulta 1960-luvulle kestänyttä vaihetta leimasi *kansallisen sivistyksen vaaliminen eliittiyliopistossa*. Yliopistolaitos, käytännössä Helsingin ja Turun yliopistot, oli hyvin autonominen osa yhteiskuntaa, ja päätti itsenäisesti kehityksensä suunnasta. Seuraava kausi ulottui 1960-luvulta 1970-luvulle, jota luonnehdittiin iskulauseella *Tiede kansaa palvelemaan demokraattisessa yliopistossa*. Keskeisiä vaikuttajia olivat suunnitteluoptimismi, yliopistolaitoksen laajeneminen ja FYTT-mietinnön kaltaiset suunnitteluasiakirjat. Yliopistojen autonomia väheni, mutta ei kadonnut kokonaan. Kirjoittamishetkellä kolmantena vaiheena Heiskala pitää 1980-luvulta nykypäivään ulottuvaa muutosta, joka tiivistyy iskulauseeseen *yliopisto osana kansallista innovaatiojärjestelmää*. Yliopistoista tulee osa tiukasti johdettua koneistoa, jossa kaikkea toimintaa arvioidaan talouselämälle saatavan hyödyn kannalta. Vaiheesta toiseen siirryttäessä yliopistoja koskeva diskurssi pääosin korvautuu uudella, mutta vanhat diskurssit säilyvät silti keskusteluavaruuden reunoilla. (Heiskala 2011.)

Heiskalan tiivistys on taidokas, mutta yhteiskunnallinen tutkinto ja sen kotipesä, Yhteiskunnallinen Korkeakoulu, sopivat siihen vain osittain. Toisen maailmansodan jälkeen vauhtiin päässyt yhteiskunnallinen tutkinto oli toki mukana edistämässä kansallista sivistystä, mutta Yhteiskunnallinen Korkeakoulu ei ollut eliittiyliopisto, eikä yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoita rekrytoitu yhteiskunnan hyvinvoivista kerrostumista. Yliopistojen muutoksen toinen vaihe oli osa koko yhteiskunnan modernisaatiomurrosta, jolloin kaikissa länsimaissa edistettiin tieteellis-teknistä vallankumousta yliopistolaitoksen massiivisella laajentamisella. Tähän skeemaan yhteiskunnallinen tutkinto sopii paremmin ideana. Yhteiskunnallisen tutkinnon tavoitteena oli korkeakouluopetuksen demokratisoiminen: mahdollisuus korkea-

koulutukseen kuului kaikille, myös syrjäseuduilla asuville ja vähävaraisille ihmisille. Voidaan sanoa, että yhteiskunnallinen tutkinto edisti korkeakoululaitoksen demokratisoitumista jo 1940-luvulta lähtien. Korkeakoulupoliittisessa ajattelussa opetusjaostojen potentiaalia ei kuitenkaan ymmärretty ja yhteiskunnallinen tutkinto lopetettiin 1970-luvun lopulla, vaikka juuri sen olisi voitu nähdä palvelevan ajalle tyypillistä iskulausetta ”tiede kansaa palvelemaan demokraattisessa yliopistossa”.

Mikko Mäntysaari

Sirpa Kannasoja

Matti Kärkkäinen

LOPPUVIITE

- 1 Terveys- ja sosiaalipalvelujen henkilöstö 2021 THL – Tilastoraportti 67/2023.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147894/Terveys-%20ja%20sosiaalipalvelujen%20henkil%C3%B6st%C3%B6%202021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lähteet

Kirjallisuus

- Ahlström, Annika (1999) (red.) Kvalitetsutveckling inom socialsektorn i Norden. Rapport 1999:15. Göteborg: Nopus.
- Ahmavaara, Yrjö (1976) Yhteiskuntakymbernetiikka. Helsinki: Weilin + Göös.
- Ahola, Sakari (2015) Koulutusekspansio ja tasa-arvopolitiikan uusi nousu Suomessa. Teoksessa Helena Aittola & Jani Ursin (toim.) Eriarvoistuva korkeakoulutus? Artikkelikokoelma Korkeakoulututkimuksen XII kansallisesta symposiumista 19.–20.8.2014. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, 29–50.
- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Auvinen, Riitta (1971) Tämän päivän sosiaalipolitiikka. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Bardy, Marjatta (1998a) (toim.) Taide tiedon lähteenä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Bardy, Marjatta (1998b) Taide, tiede ja ihmiskohtalot. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 6 (1), 51–56.
- Berlin, Isaiah (1960/2001) Kaksi vapauden käsitettä. Teoksessa Isaiah Berlin Vapaus, ihmisyyys ja historia. Valikoima esseitä. Juha Sihvola & Timo Soukola (toim.), suom. Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus, 44–102.
- Beyer, Susanne & Book, Simon & Schulz, Thomas (2022) Auf die sanftere Tour. Der Spiegel Nr. 1 30.12.2022, 10–17.
- Bittner, Regina & Brückner, Heike & Kegler, Harald & Lenz, Gerhard & Stein, Martin (1992) Bauhaus Dessau. Industrielles Gartenreich. Dessau – Bitterfeld – Wittenberg. Dessau: Ex Pose Verlag, Stiftung Bauhaus.
- Blume, Stuart (1981) Science Policy Research – the state of the art and implications for policy. Stockholm: Forskningsrådsnämnden.
- Boal, Augusto (1979/2000) Theatre of the Oppressed. London: Pluto Press.
- Blomberg, Anna-Liisa (2022) Poliitiikan kymmenottelija. Demokraatti 22.12.2022, 36–41.
- Droste, Magdalena (1991) Bauhaus 1919–1933, Bauhaus Archiv, Benedikt Taschen Verlag GmbH, Berlin. Köln: Taschen.
- Duverger, Maurice (1969) Poliittiset järjestelmät. (Alkup. Les regimes politiques). Suom. Jussi Teljo. WSOY.
- Eronen, Ari (1975) YT:n tutkinnon uudistamisesta. Joukkovoima no 1. 1975, 27–31.
- Facta 2001 (1983) Osa 7. Hakusana Kansanopistot ja kansankorkeakoulut. 643–644.
- Frida, Torben & Halvorsen, Knut & Hove, Olav & Julkunen, Ilse & Marklund, Staffan & Tanninen, Timo (1993) On Social Assistance in the Nordic Capitals. Copenhagen: The Danish National Institute of Social Research.
- Gadamer, Hans-Georg (2000) Kuvataide ja sanataide. Teoksessa Arto Haapala & Markku Lehtinen (toim.) Elämys, taide, totuus. Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta. Helsinki: Yliopistopaino, 39–54.
- Giddens, Anthony (1984) The Constitution of Society. Outline of Theory of Structuration. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, Erving (1986) Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Repr. Pelican Books. Harmondsworth: Penguin Books.
- Golding, William (1954/1968) Kärpästen herra. 2. painos. Helsinki: Otava.
- Haltia, Nina (2015) Avoimen yliopiston tutkintoväylä koulutuspoliittisessa keskustelussa. Aikuiskasvatus 35 (4), 254–265.
- Haltia, Nina (2016) Avoimen yliopiston väylä siltana avoimen ja tutkintokoulutuksen välillä. Kasvatus & Aika 9 (3), 37–51.

- Haltia, Nina, Isopahkala-Bouret, Ulpukka & Jauhiainen, Annukka (2019) Korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus ja aikuisopiskelijan opiskelumahdollisuudet. *Aikuiskasvatus* 39 (4), 276–289. <https://doi.org/10.1177/1474904121996265> Luettu 12.4.2024.
- Haltia, Nina, Isopahkala-Bouret, Ulpukka & Peura, Marja (2022) Opiskelijavalintojen ensikertalaisikiintiöiden poliittinen oikeutus ja kritiikki. *Kasvatus & Aika* 16(1), 5–21. <https://doi.org/10.33350/ka.101665> Luettu 12.4.2024.
- Haltia, Nina & Jauhiainen, Annukka & Isopahkala-Bouret, Ulpukka (2017) Ei-ylioppilastaustaiset korkeakouluopiskelijat. *Eurostudent VI -tutkimuksen artikkelisarja*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:28. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Haltia, Nina & Jauhiainen, Annukka & Isopahkala-Bouret, Ulpukka (2018) Epätavallista reittiä yliopistoon – ilman ylioppilastutkintoa yliopistoon hakeneiden taustat ja sisäänpääsy koulutukseen. Teoksessa Risto Rinne, Nina Haltia, Sonia Lempinen & Tuuli Kaunisto (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen seura, 223–244.
- Heiskala, Risto (2011) Suomalainen yliopisto II maailmansodan jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 76:1, 92–97.
- Hentilä, Seppo (2003) Kaksi Saksaa ja Suomi – Saksan kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hentilä, Seppo (2004) Harppi-Saksan haarukassa – DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hietämäki, Johanna & Huttunen, Marjukka & Husso, Marita (2021) *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4724. <https://www.mdpi.com/1660-4601/18/9/4724> Luettu 12.4.2024.
- Hietämäki, Johanna & Husso, Marita & Arponen, Tiia (2020) Tyttöjen ja poikien väliset erot seksuaalisesta hyväksikäytöstä kertomisessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 85 (5–6), 542–553.
- Holmila, Marja (2001) Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, STAKES.
- Honkakoski, Arja (1972) Vapaus ja hyvinvointi. *Sosiaalipolitiikan tutkielma*. Tampereen yliopisto. Yhteiskunnallinen opetusjaosto. Julkaisematon.
- Honkakoski, Arja (1987) Rehtorin puhe Kemin sosiaalialan oppilaitoksen avajaisissa 13.8.1987. Julkaisematon.
- Honkakoski, Arja (1992) Kuinka käy sosiaalisen? Rehtorin puhe kodinhoitajien valmistajaisjuhlassa. Kemin sosiaalialan oppilaitos 16.10.1992. Julkaisematon.
- Honkakoski, Arja (1995) Sosiaalialan toiminnan todellisuus, ammattitaito ja koulutus. *Kehittyvä koulutus* 1/95. Helsinki: Opetushallitus.
- Honkakoski, Arja (1995) Sosiaalialan ammattikorkeakoulun kokeilujen kansainvälinen arviointi. *Koulutus- ja tiedepolitiikan linja*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Honkakoski, Arja (1996) Sosiaalinen alan koulutuksen ankkurina. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lisensiaatin tutkimus. Julkaisematon.
- Honkakoski, Arja (2001) Mitä syntyy taiteen ja sosiaalisen kohtaamisesta? Teoksessa Arja Jämsén (toim.) *Sosiaalialan amk-pedagogiikkaa kokemassa*. Kemi: Sosiaalialan amk-verkosto, 177–203.
- Honkakoski, Arja (2005) Sosiaaliohjauksen käsite – jäännös vai mahdollisuus sosionomin (AMK) koulutuksen jäsentäjänä? *Janus* 13 (2), 211–217.
- Honkakoski, Arja (2007) Oman elämänsä protagonistina sosiaalityön tavoitteena. *Janus* 15 (1), 61–65.
- Honkakoski, Arja (2008) Näkökohtia sosiaalisen asiantuntijuuteen ja sosiaalipalvelujen järjestämiseen. Oulunkaaren sosiaali- ja terveyspalvelujen yhteistoiminta-alueen muodostaminen. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Pohjois-Pohjanmaan toimintayksikkö. Julkaisematon.
- Honkakoski, Arja (2017) Taiteen ja sosiaalisen työn rajalla – kohtauspaikkana draama. Väitöskirja. *Acta Universitatis Lapponiensis* 341. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Honkakoski, Arja & Kinnunen, Petri & Vuorijärvi, Petri & Raappana, Mervi (2015) Palveluohjaus – avain asiakastyöhön ja palveluhallintoon 2015. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja, 39. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Honkakoski, Arja & Kinnunen, Petri & Vuorijärvi, Petri (2016) Nuorten aikuisten sosiaalisen tuen tarpeet ja niihin vastaaminen. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja, 41. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Hosiaislouma, Aatto & Laurila, Matti (toim.) (1987) Opetusjaostot opintoväylänä. 60 vuotta yhteiskunnallista koulutusta Kansankorkeakoulusta Tampereen yliopistoon 1925–1985. Toinen painos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Housing Allowance in Finland in the 1990's – Results of the cutbacks and evaluation of the effects (1999) Finnish Environment 359, Ministry of the Environment, Helsinki.
- Höyer, Katja (2023) Muurin takana – Itä-Saksan historia. Jyväskylä: Atena.
- Huhtala, Aarno (1970) Sosiaalityöntekijän rooli. Sosiaalipoliitiikan sivulaudaturtutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Huttunen, Marjukka & Husso, Marita & Hietämäki, Johanna (2015). Sukupuoliero vanhempiin kohdistuneen parisuhdeväkivallan yleisyydessä ja sen kokemisessa lasten ja nuorten näkökulmasta. Janus 23 (4), 369–386.
- Isopahkala-Bouret, Ulpukka & Haltia, Nina & Peura, Marja (2021) Mikä korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksessa muuttuu? Teoksessa: Janne Kauko, Jaakko Varjo & Heikki Silvennoinen (toim.). Koulutuksen politiikat ja hallinnan muodot. Kasvatussosiologian vuosikirja. Jyväskylä: Association of Finnish Educational Research (FERA).
- Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (1994) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Jalava, Marja (2012) The University in the Making Of The Welfare State. The 1979s Degree Reform in Finland. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Jauhiainen, Annukka (2002) Työväen lasten koulutie ja nuorisokasvatuksen yhteiskunnalliset merkitykset. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C: 187. Turku: Turun yliopisto.
- Juva, Mikko (1993) Seurasin nuoruuteni näkyä: muistettavaa vuosilta 1939–82. Helsinki: Otava.
- Jämsén Arja & Nummela Tuija (toim.) (2014) Opintolainalla onneen ja sivistykseen. Tampere: Tampere University Press.
- Kaarninen, Mervi & Harjula, Minna & Sipponen, Kauko (2000) Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000. Tampere: Tampereen yliopisto – Osuuskunta Vastapaino.
- Kaataja, Sampsä (2019) Korkeakoululaitos saapuu Tampereelle. Koskesta voimaa -sivusto. <https://webpages.tuni.fi/koskivoimaa/arki/1940-60/ylipisto.html>. Luettu 9.11.2023.
- Kannasojä, Sirpa (2006) Nuorten identiteetti ja marginaalisuus. Kvantitatiivinen tutkimus identiteettityön kohdentamisen painopistealueista. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Kannasojä, Sirpa (2013) Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 484. Jyväskylä: University Library of Jyväskylä.
- Kantele, Kaisa (2012) Muutosvoimainen yhdyskuntatyö. Kuinka yhdyskuntatyö on tullut osaksi suomalaista sosiaalityötä. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
- Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998) Matkalla nykyaikaan: elintason, elämäntavan ja sosiaalipoliitiikan muutos Suomessa. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Karisto, Antti (1996) Invisible social policy: empowerment through cultural participation. Kvartti 3B. Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu, 50–53.
- Karisto, Antti (1998) Rajankäyntiä – kognitiivisen, esteettisen ja moraalisen suhteista. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Taide tiedon lähteenä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2014) Yhdyskuntatyö kansalaisia kohtaamassa. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 219–240.

- Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kekäläinen, Annu (1992) Uusi Bauhaus on utopiakutomo. Helsinki: Ylioppilaslehti 23.1.1992, 5–8.
- Kettunen, Pauli & Jalava, Marja & Simola, Hannu & Varjo, Janne (2012) Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen. Teoksessa Pauli Kettunen & Hannu Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–62.
- Kielitoimiston sanakirja. <https://kielitoimistonsanakirja.fi> Luettu 29.12.2022.
- Kinnunen, Petri (2014) Tapahtumia, episodeja, muistelmia. Teoksessa Arja Jämsén & Tuija Nummela (toim.) Opintolainalla onneen ja sivistykseen. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 89–98.
- Klemelä, Kirsi & Vanttaja, Markku (2012) Ammatillinen koulutus. Teoksessa Pauli Kettunen & Hannu Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 182–202.
- Klemelä, Kirsi (1999) Ammattikunnista ammatillisiin oppilaitoksiin. Ammatillisen koulutuksen muotoutuminen Suomessa 1800-luvun alusta 1990-luvulle. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 48. Turku: Turun yliopisto.
- Koivukylän Yhdyskuntatyökokeilu 1978–81: Loppuraportti (1982). Vantaa: Vantaan kaupunki.
- Korkiasaari, Jouni & Tarkiainen, Kari (2000) Suomalaiset Ruotsissa. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Hanki ja jää – Tammi.
- Koskela, Virpi & Körkkö, Janne (2022) Yöjoen valot – Kuvia ja tarinoita lijoen varrelta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Koskiahio, Briitta, Fred Staufenbiel, Timo Tanninen & Karin Brand (hrsg.) (1979) Lebensweise und Lebensniveau – Wohnen und Wohnumwelt. Tampere: Finn publishers.
- Koskiahio, Briitta (2014) Monitahoinen 1970-luku ja yliopisto. Teoksessa Arja Jämsén & Tuija Nummela (toim.) Opintolainalla onneen ja sivistykseen. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 157–162.
- Koskinen, Simo (1980) Yhdyskuntatyö sosiaalityön menetelmänä. Teoksessa Kylät ja kaupunginosat alueellisenä perusyksikkönä. Aluetiede, tutkimuksia sarja A 2. Tampereen yliopisto. Tampere: Finn publishers Oy, 201–212.
- Koskinen, Simo (2003) Suomalaisen yhteisösosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Juva: PS-kustannus, 206–236.
- Koskinen, Simo (2014) Sosiaalipolitiikan opettajana ja tutkijana. Teoksessa Arja Jämsén & Tuija Nummela (toim.) Opintolainalla onneen ja sivistykseen. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 163–186.
- Kostiainen, Tuula & Rajavaara, Marketta (2023) Kiistanalainen koulutusihme – sosiaalityön pätevytymiskoulutus alan peruskoulutuksen ja täydennyskoulutuksen jännitteissä. Teoksessa Mirja Satka, Johanna Moilanen, Anneli Pohjola & Rauhala, Pirkko-Liisa (toim.) Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa. Helsinki: Huoltaja-säätiö, 252–279.
- Kosunen, Sonja & Haltia, Nina & Jokila, Suvi (2015) Valmennuskurssit ja mahdollisuuksien tasa-arvo yliopistokoulutukseen hakeutumisessa. Kasvatus 46 (4), 334–348.
- Kovero, Seppo (2014) Tampereen valo. Teoksessa Arja Jämsén & Tuija Nummela (toim.) Opintolainalla onneen ja sivistykseen. Tampere: Tampere University Press, 75–88.
- Kuhn, Rolf (hrsg.) (1992) Bauhaus Dessau – Industrielles Gartenreich. Berlin: ExPose Verlag.

- Kuusela, Pekka (2011) Sosiaalitiheet, sosiaalisuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Tuija Kotirata, Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, Helsinki University Press, 51–71.
- Kvalitesutveckling – 90-årenes mirakelkur i social sektor? (1996) Göteborg 1996: Nopus.
- Lalu, Liisa (2016) "Olisit edes sosiaalidemokraatti!" Perhe, isäkapina ja äitien roolimalli entisten nuortaistolaisten tyttöjen muistamana. *Kasvatus & Aika* 10 (5), 58–71.
- Lampinen, Osmo (1985) Yhteiskuntatieteellisen tiedon hyödyntäminen poliittisessa päätöksenteossa. Helsinki: Suomen Akatemia 6/1985.
- Lampinen, Osmo (2003) Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen. Reformeja ja innovaatioita. Opetusministeriön julkaisuja 2003:25.
- Larjomaa, Eeva (2004) Prime Finland 2020, Socius Finland 1/2004. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Lash, Scott (1995) Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka, yhteisö. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash. *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere. Vastapaino, 153–235.
- Leavy, Patricia (2009) *Method meets art. Arts-Based Research Practice*, New York London: The Guilford Press.
- Louhelainen, Pekka (1997) Tutkinnonuudistuksesta koulutuksen korkea-asteistamiseen. Teoksessa Pekka Saarenmaa (toim.) "Valitse sosiaalihuolto elämäntehtäväksesi". Sosiaalihuoltajakoulutus 1942–1995. Sosiaalihuoltajat ry 1944–1996. Tampereen yliopiston sosiaalipoliittikan laitoksen julkaisu C-sarja, n:o 9, Tampere, Tampereen yliopisto, 57–72.
- Martikainen, Elina (2010) Aseveli Yrjö Silo ja asevelihenki Tampereella. Tampere: Tampere University Press.
- Marx, Karl (ei painovuotta) *Taloudelliset-filosofiset käsikirjoitukset 1844*. Moskova: Edistys.
- Meriläinen, Raija, & Varjo, Janne (2008) Integroidun nuorisosaasteen historiallinen rakentuminen osana suomalaista koulutusjärjestelmää ja -politiikkaa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 10 (3), 13–25.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Neuman, Eckhard (hrsg.) (1985) *Bauhaus und Bauhäusler – Erinnerungen und Bekenntnisse* Köln: DuMont Buchverlag.
- Nevala, Arto & Rinne, Risto (2012) Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa Pauli Kettunen & Hannu Simola (toim.) *Tiedon ja osaamisen Suomi*. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 203–338.
- Nevala, Arto (2016) Työväestön jälkeläiset yliopistoissa toisesta maailmasodasta 2010-luvulle. Teoksessa Sakari Saaritsa & Sinikka Selin (toim.) *Työväki ja sivistys. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura*, 405–434.
- Niemelä, Jorma (2009) Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikat ja niihin liittyvän osaamisen kehittäminen. Teoksessa Leena Viinamäki (toim.) *Sosionomeilta eivät hommat lopu. Ammattikäytäntöjen kehittäminen haasteena sosionomi (AMK) tutkinnoissa*. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A Raportteja ja julkaisuja 1/2009. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 10–21.
- Niemelä, Pauli (2006) Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa Pauli Niemelä & Terho Pursiainen (toim.) *Hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena tavoitteena*. Professori Juhani Laurinkarin juhla kirja. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 62. Kuopio: Kuopion yliopisto, 67–79.
- Niemelä, Pauli (2008) Inhimillisen toiminnan teoria. Toiminnan systemaattista jäsentämistä ja soveltamisesimerkkejä. Teoksessa Petteri Niemi & Tuija Kotirata (toim.) *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

- Nieminen, Armas (1955) Mitä on sosiaalipoliittika? Tutkimus sosiaalipoliittikan käsitteen ja järjestelmän kehityksestä. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 4. Porvoo: WSOY.
- Niitamo, Olavi E. & Multimäki, Kaarlo (1964) Taloudellinen kasvu ja lahjakkuusreservit. Finnish Yearbook of Population Research 1963–1964 (8), 65–85. <https://doi.org/10.23979/fypr.44638> Luettu 5.10.2023.
- Noponen, Jyrki (1971) Hyvinvointi objektiivisena ja subjektiivisena käsitteenä. University of Helsinki. Institute of Social Police. Research Reports 3. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalipoliittikan laitos.
- Nori, Hanna & Mäkinen-Streng, Mirka (2017) Koulutukseen valikoituminen, kiinnittyminen ja sosialisatio. Teoksessa Mari Murtonen (toim.) Opettajana yliopistolla: korkeakoulupedagogiikan perusteet. Tampere: Vastapaino, 318–347.
- Oittinen, Vesa (2022) Pertti Hynynen. Tutkimus & Kriittikki, 2(1), 133–134. <https://doi.org/10.55294/tk.120506> Luettu 6.6.2023.
- Oppikoulu (2022) Wikipedia. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Oppikoulu> Luettu 29.9.2023.
- Orr, Dominic & Hovdhaugen, Elisabeth (2014) 'Second chance' routes into higher education: Sweden, Norway and Germany compared. International Journal of Lifelong Education 33 (1), 45–61.
- Osbourne, Michael (2003) Policy and practice in widening participation: a six country comparative study of access as flexibility. International Journal of Lifelong Education 22 (1), 43–58.
- Parjanen, Matti (2018) Mister Koli, oletteko kommunisti? Yliopistobarrikadien räjäyttäjän elämä. Tampere: Tampere University Press.
- Pohjanpalo, Olli (1966) Bitterfeldin ympäristön tuhoista tulee teollisuushistoriaa – Bauhaus auttaa itäisen Saksan kestäväää kehitystä. Helsinki: Helsingin Sanomat 12.4.1996, 3.
- Pohjola, Anneli (2023) Sosiaalityön yliopistoyhteistyö tieteenalaa rakentamassa. Teoksessa Mirja Satka, Johanna Moilanen, Anneli Pohjola & Pirkko-Liisa Rauhala (toim.) Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa. Helsinki: Huoltaja-säätiö, 313–338.
- Rasila, Viljo (1973) Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925–1966. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Rasila, Viljo (1987) Katsaus opetusjaostojen historiaan. Teoksessa Aatto Hosiaisuus & Matti Laurila (toim.) Opetusjaostot opintoväylänä: 60 vuotta yhteiskunnallista koulutusta Kansalais-korkeakoulusta Tampereen yliopistoon 1925–1985. Tampere: Tampereen yliopisto, 1–11.
- Rasila, Viljo (2010) Yliopiston synty. Teoksessa Pertti Haapala & Mervi Kaarninen (toim.) Tamperelainen yliopisto. Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010, Tampere: Tampereen yliopisto, 7–16.
- Rasila, Viljo (2020) Kolme tarinaa. Helsinki: BoD – Books on Demand.
- Rauhala, Urho (1966) Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus. Porvoo: WSOY.
- Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Rentola, Kimmo (2003) Kevään 1968 isänmaan toivot. Teoksessa Sakari Saaritsa & Kari Teräs (toim.) Työvään verkostot. Työvään historian ja perinteen tutkimuksen seura. VäkiVoimakas 16.
- Roivainen, Irene (2002) Marginaalisuus ja sosiaalityö yhteisöissä. Yhteisöllinen ajattelu ja sosiaalityö. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos SoPhi, 217–232.
- Roos, Jea-Pekka (1973) Welfare Theory and Social Policy: A Study in Policy Science. Commentationes Scientiarum Socialium 4. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- Rostila, Ilmari (1987) Yhteiskunnan totaliteetti ja sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde. Sosiaalipoliittikan laitos, Tutkimuksia 85. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö: Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylän yliopisto: Kopijyvä.
- Rostila, Ilmari & Mäntysaari, Mikko (1997). Tapauskohmainen arviointi sosiaalityön välineenä. Stakes.
- Russell, Bertrand (1969) Filosofian ongelmat. Helsinki: Otava.

- Ruusala, Väinö & Ripatti, Viljo & Kaukinen, Eva & Friman, Paavo (toim.) (1958) Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sosialistikerho 30 vuotta. Helsinki.
- Saarenmaa, Pekka (1997) "Valitse sosiaalihuolto elämäntehtäväkseksi". Sosiaalihuoltajakoulu 1942–1995. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja C-sarja 9. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Satka, Mirja & Moilanen, Johanna & Pohjola, Anneli & Rauhala, Pirkko-Liisa & Isokuortti, Nanne (toim.) 2023 Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa. Helsinki: Huoltaja-säätiö.
- Salomaa, Ulla (1975) Yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijoiden sosiaalinen tausta ja sen vaikutus koulutustien valintaan. Yhteiskunnallisen tutkinnon tutkielma sosiaalipolitiikan ylintä kurssia varten, Tampereen yliopisto.
- Sipilä, Jorma (1970) Sosiaalipolitiikka. Helsinki: Tammi.
- Sipilä, Jorma (1973) Sosiaalipolitiikka. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Sipilä, Jorma (1979) Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi.
- Sipilä, Jorma (1982) Mitä eroa on sosiaalityöntekijällä. Sosiaaliturva 5/82, 174–175.
- Sipilä, Jorma (1983) Sosiaalityön uudet haasteet. Sosiaaliturva 4/83, 156–164.
- Sipilä, Jorma (2010) Sinivalkoinen, punainen ja harmaa. Teoksessa Pertti Haapala & Mervi Kaarninen (toim.) Tamperelainen yliopisto. Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010. Tampere: Tampereen yliopisto, 7–16.
- Sipilä, Jorma & Mäntysaari, Mikko & Sipilä-Lähdekorpi, Pirkko (2023) Lastensuojelututkinnosta yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan – pitkä matka kohti tieteesen perustuvaa sosiaalityötä. Teoksessa Mirja Satka, Johanna Moilanen, Anneli Pohjola & Pirkko-Liisa Rauhala (toim.) Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa. Helsinki: Huoltaja-säätiö, 86–112.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry (2023) Rekisteröidyt jäsentiedot koulutuksen ja nimikkeen mukaan 28.9.2023. Helsinki.
- Soziale Ergebnisse der bewahrenden Sanierung in Altbaugebieten schwedischer Städte (1983) Meddelande 1983:11. Stockholm: Nordiska institutet för samhällsplanering.
- Soziale Ergebnisse der Stadterneuerung in Altbaugebieten schwedischer Städte (1984) Architektur der DDR n:o 8/84, 502–504.
- Spirkin, A. G. (1970) Teoria joka uudistaa maailmaa: Lenin marxilaisesta filosofiasta. Moskova: Edistys.
- Stenström, Marja-Leena & Virolainen, Maarit (2016) Towards the Enhancement of School-Based VET in Finland. Teoksessa Esther Berner & Philipp Gonon (toim.) History of Vocational Education and Training in Europe: Cases, Concepts and Challenges. Bern: Peter Lang, 327–348.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus [verkkójulkaisu]. Työllisyys ja Työttömyys 1959–2018. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tyti/2018/16/tyti_2018_16_2019-12-03_tie_001_fi.html Luettu 30.12.2022.
- Tanninen, Timo (1976) Laitosasukkaiden elinolosuhteet Pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja G 1. Helsinki: Pääkaupunkiseudun Yhteistyövaliokunta.
- Tanninen, Timo (1981a) UKTJ:n toteutuminen teorian valossa. Ulkopolitiikka n:o 3/1981, 77–81.
- Tanninen, Timo (1981b) Rakennemuutoksen ja kasvuhakuisen yhteiskuntapolitiikan seuraukset – Esimerkkinä Itä-Suomen maaseutuväestö. Meddelande 1981:4. Stockholm: Nordiska institutet för samhällsplanering.
- Tanninen, Timo (1983b) Soziale Ergebnisse der bewahrenden Sanierung in altbaugebieten schwedischer Städte (1983) Meddelande 1983:11. Stockholm: Nordiska institutet för samhällsplanering.
- Tanninen, Timo (1985) Asunomessut yhteiskunnallisena ilmiönä – Ruotsin Bo-85 ja Jyväskylän messujen asunopolitiittinen sanoma. Yhteiskuntasuunnittelu n:o 4/1985, 3–12.
- Tanninen, Timo (1988) Bauen für die Gemeinschaft – eine soziologische und architekturtheoretische Analyse von auf der schwedischen "Wohnmesse-85" vorgestellten Rekonstruktionsgebäuden. Wissenschaftliche Zeitschrift der Hochschule für Architektur und Bauwesen Weimar, Heft 1/2, Weimar 1988.

- Tanninen, Timo (1990) Hyvinvointitutkimuksen sosiaaliteknokraattisuus? – Pohjoismaisen elinolohdetutkimuksen tietenteoreettinen analyysi. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 19, Espoo 1990.
- Tanninen, Timo A. & Ambrose, Ivors & Siksiö, Ola (toim.) (1994) Transitional Housing Systems – East-West Dialogue on the New Roles of Actors in Changing Housing Policies. CIB – International Building Research Studies and Documentation and Foundation. Bauhaus Dessau.
- Tanninen, Timo & Hirvonen, Jukka (1997) Asumistuesta itselliseen asumiseen vai toimeentulotukeen – I osaraportti. Suomen ympäristö 130. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Tanninen, Timo & Hirvonen, Jukka (1998) Asumistuen leikkauksista tuen vaikuttavuuden arviointiin – Asumistuen leikkausten kohdentuminen, asumistilanteen muutokset ja leikkausten vaikutus toimeentulotukeen vuosina 1995–1996. Suomen ympäristö 258. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Tanninen, Timo & Hirvonen, Jukka (1998) Kunnallisten aravavuokratulojen vuokratähtien kehitys 1993–96 – Talousvaikutuksen keskittymistä pieniin ja rakennemuutoskuntiin (1998). Suomen Kuntaliitto: Helsinki.
- Tanninen, Timo & Hirvonen, Jukka (1999) Housing Allowance in Finland in the 1990's – Results of the cutbacks and evaluation of the effects. Finnish Environment 359. Helsinki: Ministry of the Environment.
- Tanninen, Timo & Julkunen, Ilse (1988) Utkomstöderna i Norden – Toimeentulotuen kehitys ja ongelmat Pohjoismaissa 1980-luvulla (1988) Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1988, Helsinki: Sosiaalihuolto.
- Tanninen, Timo & Julkunen, Ilse (1992) Not even one hot meal a day. Dialogi 1992, Helsinki: Stakes, 38–39.
- Tanninen, Timo & Julkunen, Ilse (1993) Elämää säästöliekillä – Tutkimus toimeentulotuen pitkäaikaisista asiakkaista Pohjoismaiden pääkaupungeissa. Tutkimuksia 32. Helsinki: Stakes.
- Tanninen, Timo A., Nilstierna, Tom & Öystein, Haram (red.) (2019) Att jämföra för kunskap och välfärd – En jubileumsskrift för NOMESKO och NOSOSKO. Köpenhamn: NOMESKO – NOSOSKO.
- Tanninen, Timo & Staufenbiel, Fred (1981) Asuminen ja yhteiskuntapolitiikka Suomessa ja Saksan demokraattisessa tasavallassa. Gaudeamus: Helsinki.
- Tilastokeskus (1990) Koulutus ja tutkimus 1990:17. Uusien opiskelijoiden pohjakoulutus 1988.
- Tilastokeskus (1995) Koulutus 1995:12. Koulutuksen kysyntä 1994.
- Tilastokeskus (2009) Koulutus 2009. Oppilaitostilastot 2008.
- Tolonen, Mervi (2014) Minusta tuli sosiaalialan korkeakoulutettujen edunvalvoja. Teoksessa Arja Jämsen & Tuija Nummela (toim.) Opintolainalla onneen ja sivistykseen. Tampere: Tampere University Press, 109–118.
- Tuomela, Raimo & Mäkelä, Pekka (2011) Sosiaalinen toiminta. Teoksessa Tuija Kotirata, Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, Helsinki University Press, 87–112.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turunen, Päivi (2004) Samhällsarbete i Norden. Diskurser och praktiker i omvandling. Acta Wexionensia Nr 47/2004, Socialt Arbete. Växjö universitet.
- Tähtinen, Juhani & Vitie, Paula (2015) Eämäkerta ja -muistitietotutkimuksesta uusia avauksia kasvatuksen historialle. Teoksessa Koulumuistot – kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian vuosikirja vol. 53, 16–43.
- Urponen, Kyösti (1994) Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jouko Jaakkola & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen: Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 164–258
- Utkomstöderna i Norden – Toimeentulotuen kehitys ja ongelmat Pohjoismaissa 1980-luvulla (1988) Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1988, Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Utveckling av kvalitet, social service och IT-teknik i glesbygd (1998) Göteborg: Nopus.
- Vinnurva, Jukka (1975) Opetusjaostotutkimintojen kehitystyön piirteitä 1960-luvulla. Tampere. Julkaisematon.

- Vinnurva, Jukka (1978) Muistio opetusjaostotutkintojen kehitysvaiheista ja uudistuskysymyksistä kautta aikojen. Tamyn seminaari opetusjaostotutkinnoista 4.3.1978. Tampere. Julkaisematon.
- Vinnurva, Jukka (1980a) Ammatillisten opetusjaostotutkintojen kehittämissuunnitelmat, kehitys ja asema Tampereen yliopistossa. Työvoimaopin ylimmän kurssin harjoitusaine, Tampere: Tampereen yliopisto. Julkaisematon.
- Vinnurva, Jukka (1980b) Kansalaiskorkeakoulu. Opetusjaostotutkintojen sosiaali- ja kulttuurihistoriallinen taustaperspektiivi. Yhteiskunnallisen tutkinnon tutkielma työvoimaopin ylintä kurssia varten. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vinnurva, Jukka (1987) Asiakas ja työntekijä yhteistyöhön. Sosiaaliturva 21/1987.
- Vinnurva, Jukka (1988) Alueet ja yhteisöt. Sosiaalityön vuosikirja 1987–1988, Helsinki: Sosiaalityöntekijäin Liitto.
- Vinnurva, Jukka (1999): Sosiaalityöntekijän rooleista: Kuka oikein auttaa ja ketä? Teoksessa Peltovuori, Timo (toim.) Auttaminen ja vastuu. Oulu.
- Vinnurva, Jukka & Rantanen, Ilkka (2001) Sosiaalinen kuntoutus työelämäpolun lähtökohtana. Työpoliittinen aikakauskirja 44 (2). Helsinki: Työministeriö.
- Vinnurva, Jukka (2008) Yhteisöllisen ja rakenteellisen sosiaalityön kokemuksia Hervannasta. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö: kansalaisen vai asiakkaan asialla? Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja 6. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Virokannas, Elina, Liuski, Suvi & Kuronen, Marjo (2020) The contested concept on vulnerability – a literature review. *European Journal of Social Work* 23 (2), 327–339
- Vonnegut, Kurt (1974) Why They Read Hesse. Teoksessa Kurt Vonnegut: Wampeters, Foma & Grandfalloons. Delacorte Press, 107–117.
- Vuorio-Lehti, Minna (2006) Valkolakin viesti. Ylioppilastutkintokeskustelu Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.
- Vuorio-Lehti, Minna (1997) Ylioppilastutkinto itsenäisessä Suomessa. Koulu ja menneisyys. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian vuosikirja vol. 35, 95–122.
- Väärälä, Reijo (2014) Henkilökohtainen on sosiaalipoliittista – sosiaalipoliittinen on henkilökohtaista. Teoksessa Arja Jämsén & Tuija Nummela (toim.) Opintolainalla onneen ja sivistykseen. Tampere: Tampere University Press, 119–153.
- Waris, Heikki (1968): Muuttuva suomalainen yhteiskunta. Porvoo: WSOY.

Valmistelu- ja virallisiaineistot

SÄÄDÖKSET

- Asetus korkeakoulututkintojen määrittelystä sekä eräiden opintosuoritusten vastaavuudesta (200/1982).
- Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (608/2005).
- Asetus sosiaalihuollon hallinnosta (144/1950)
- Kunnallislaki (953/1976).
- Laki Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun nimen muuttamisesta Jyväskylän yliopistoksi (359/1966).
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015).
- Laki sosiaalihuollon hallinnosta (34/1950).
- Lastensuojelulaki 2008 (417/2007)
- Sosiaalihuoltolaki (710/1982).
- Sosiaalihuoltoasetus (607/1983).
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

KOMITEANMIETINNÖT

Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö (1972). Komiteanmietintö 1972: A 17. Helsinki

Korkeakoulujen opiskelijavalintatoimikunnan mietintö (1986). Komiteanmietintö 1986:8. Helsinki.

Sosiaalialan peruslinjan koulutustoimikunnan mietintö (1982). Keskiasteen koulunuudistus 18.

Opetusministeriö. Komiteanmietintö 1982:54.

Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö (1971). Komiteanmietintö 1971: A25. Helsinki.

MUU VALMISTELU- JA VIRALLISAINEISTO JA VIRANOMAISTEN OHJEET

Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep! Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen työryhmän muistio (2010). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11.

Helsinki: Opetusministeriö.

Eräiden alempien korkeakoulututkintojen työryhmä (1976). OPM 1976:40. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelma 1981–1986 (1981). OPM. 1981. Helsinki: Opetusministeriö.

Korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelma vuosille 1987–1992 (1987). OPM. 1987. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1991–1996 (1993). Helsinki: Opetusministeriö.

Koulutus & tutkimus 2000. Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1995–2000 (1996). OPM. Helsinki: Edita.

Koulutus ja tutkimus 1999–2004. Kehittämissuunnitelma (2000). OPM. Helsinki: Edita. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2000/liitteet/KESU2004/suomi/KESU3.html> Luettu 16.5.2016.

Koulutus ja tutkimus 2003–2008. Kehittämissuunnitelma (2004). Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. Helsinki.

Koulutus ja tutkimus vuosina 2007–2012 (2008). Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9. Helsinki.

Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma (2012). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki.

Monipuoliset ja sujuvat opinpolut. Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistyöryhmän muistio (2013). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:2. Helsinki: Opetusministeriö.

Sosiaalialan kehittämishanke. Toimeenpanosuunnitelma (2003). Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2003:20. STM: Helsinki

Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset valtio-, kunta- ja yksityis sektorilla (2007). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:18.

Sosiaali- ja terveysalan korkeakoulutuksen kehittäminen -hanke SOTEKO (2023). Loppuraportti. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:15.

Suomen koulutusjärjestelmä, koulutuksen taso ja kehittämislinjat (1990). Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selvitys eduskunnalle 22.5.1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi 2015–2019 (2016). Valtioneuvosto 2016:2.

Valmiina valintoihin II. Ammatillisesta koulutuksesta korkeakouluun (2017). OKM 2017: 25. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja.

Arkistolähteet

Tampereen yliopiston päätearkisto

Haastattelut ja sähköpostit

Simo Koskinen puhelinhaastattelu 8.7.2022.

Heikki Lehtonen puhelinhaastattelu 13.6.2022.

Lauri Mehtonen puhelinhaastattelu 28.9.2022.

Kyösti Urponen puhelinhaastattelu 23.8.2022.

Pekka Rissanen sähköpostit 3.5.2022 ja 4.5.2022.

Henkilöhakemisto

Aalto, Arvo 120
Aalto, Maija 107
Ahlroos, Arvo 57
Alanen, Aulis J. 56
Allardt, Erik 57, 79, 109
Anhava, Tuomas 58
Apunen, Osmo 69
Arajärvi, Kirsti 97
Autio, Olavi 184

Blom, Raimo 109
Borg, Jaakko G. 25, 96, 108–111, 118, 125,
229
Borg, Olavi 176–177
Borg-Sundman, Margit 241

Charpentier, Pehr 25, 96

Eloranta, Jorma 184
Erma, Reino 185
Eskola, Antti 29, 104, 190
Eskola, Marjatta 114
Eskonen, Lasse 187
Eythórsson, Grètar 75

Gabrielsson, Eva 179
Granskog, Krister 184
Gustafsson, Jukka 34, 178

Hakavuori, Uolevi 175
Hannula, Seppo 174
Harisalo, Risto 169
Harle, Vilho 25, 33, 68, 125, 168
Harmaja, Leo 18
Harva, Urpo 108, 119, 232
Hemánus, Pertti 29
Hiltunen, Paavo 86
Hosiaislouma, Aatto 25, 31–32, 50, 169
Houston, Stan 210
Huhtala, Johanna 61
Husso, Marita 211
Hämäläinen, Juha 34, 212

Jensen, Bernard 75
Jokivuori, Pertti 208
Jyrinki, Marja 109

Jyränki, Antero 29, 119, 231–232

Kaasalainen, Harri 58
Kaasinen, Matti 25, 50, 66, 118, 148, 169, 183,
188, 229
Kalima, Kai 61, 169
Kastari, Irma 57
Kauppi, Raili 108–109, 114
Kehälinna, Heikki 184
Kekkonen, Urho 10, 37
Kiljunen, Anneli 241
Kilpi, Pekka 187
Koskiahio, Briitta 25, 70–71, 97, 114, 156, 230
Koskiahio, Tapio 176
Koskinen, Simo 25, 33, 50–51, 68, 75, 97, 114,
132–133, 137, 148–156, 160–161, 163, 168–
170, 172, 179, 192–193, 229, 231, 233–234,
248, 255
Kostiainen, Tuula 232–233
Kotiranta, Tuija 172, 208, 212
Kuhn, Rolf 72–73
Kuotola, Urpo 25
Kupiainen, Unto 58
Kuusi, Eino 24–25
Kuusinen, Martti 118

Laitinen, Hanne 97, 114
Laitinen, Merja 209
Larsson, Stieg 179
Leino, Timo 175–176
Leskinen, Juice 98
Linkovaara, Aino 58

Manner, Eeva-Liisa 58
Manninen, Liisa 25, 68, 163, 180, 230
Manninen, Pentti 109
Mantere, Reino 58
Marja-aho, Kullervo 25, 169
Marttila, Helena 241
Mattson, Alex 58
Maula, Jere 70, 156
Mehtonen, Lauri 25, 50
Muukkonen, Tiina 206
Mäkelä, Mikko 58
Mäntysaari, Mikko 33, 190, 192, 207–208, 212,
221, 240

Niemi, Mikko 187
Nieminen, Armas 25, 57, 69, 97, 133, 170,
229–230
Niskanen, Mikko 106
Nordenstreng, Kaarle 29
Nummela, Tuija 51
Nyström, Paul 62
Näkkäläjärvi, Oula 106

Parjanen, Matti 20, 125, 186
Perkiönmäki, Erkki 178
Piirainen, Veikko 57
Pyhälä, Mikko 114

Rajamäki, Kari 103
Rajavaara, Marketta 232–233
Randell, Seppo 69
Ranta, Raimo 25
Rasila, Viljo 11, 18–25, 28–29, 31–33, 50,
123, 186
Rauhala, Lauri 25
Riepula, Esko 70, 185, 187
Riipola, Marja-Liisa 180, 230
Rissanen, Pekka 25, 50, 255
Rostila, Ilmari 194–195, 207
Runsas, Reijo 31
Ruohonen, Marita 149, 156–157, 160
Ruonansuu, Jope 116
Ruusala, Raili 176
Rönkkö, Pentti 169

Saarikoski, Martti 175
Salo, Reino 168
Satka, Mirja 12–13, 192–193, 210
Sipilä, Jorma 12–13, 27, 68, 97, 133, 137,
170, 172
Soininvaara, Osmo 77
Sopenlehto, Leena 230
Spratt, Trevor 210
Staufenbiel, Fred 71
Swedner, Harald 152–155, 160
Syrjä, Jaakko 58

Taina, Anneli 241
Taiveaho, Anita 241
Telemäki, Matti 188

Timonen, Pertti 176
Toiviainen, Seppo 29
Tolonen, Mervi 33, 51, 148, 160
Tulensalo, Hanna 206
Tulva, Taimi 75
Turkka, Jouko 165
Turunen, Päivi 197

Urponen, Kyösti 25, 33, 50, 137, 149–150, 225,
229–230, 255

Vaden, Tuija 198
Valtonen, Pertti 184
Vanhanen, Tatu 168, 176
Varjo, Kerttu 57, 97, 111
Veilahti, Veikko O. 25
Viita, Lauri 58
Vilpponen, Hannu 57
Vinnurva, Jukka 156
Visakorpi, Jarmo 185
Vuoriniemi, Jorma 56
Väyrynen, Raimo 69

Walls, Georg 73
Waris, Heikki 25, 114, 170
Winter, Karen 210

Ylppö, Arvo 54

Liite 1.

Kirjoituskutsu

Tampereen yliopiston ja sen edeltäjän, Yhteiskunnallisen Korkeakoulun (YKK) tavoitteena oli edistää kaikkien kansalaisten mahdollisuutta opiskella yhteiskunnallisia aineita. Tätä tarkoitusta varten Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun perustettiin yhteiskunnallinen tutkinto vuonna 1933. Vuosikymmenten kuluessa yhteiskunnallinen tutkinto tarjosi mahdollisuuden akateemisiin opintoihin monelle, usein vähävaraiselle ei-ylioppilaalle, mutta myös yleissivistävästä yhteiskuntatieteellisestä perustutkinnosta kiinnostuneille ylioppilaille.

Yhteiskunnallisen tutkinnon sisäänotto päättyi vuonna 1979, ja tutkinnon hallinnollinen koti, yhteiskuntatieteellinen opetusjaostokin lakkautettiin kymmenen vuotta myöhemmin.

Merkittävyystään huolimatta yhteiskunnallisesta tutkinnosta ei ole kirjoitettu paljoakaan. Haluamme kerätä tietoa tutkinnostamme jälkipolville. Tietojen keräämisellä alkaa olla jo kiire, sillä monet opiskelutovereistamme ovat jo poistuneet keskuudestamme.

Haluaisitko Sinä osallistua tähän tiedonkeruuseen?

Toivomme, että voisit kirjoittaa muisteluita yhteiskuntatieteellisen tutkinnon opinnoista ja yleensäkin yhteiskunnallisen tutkinnon aikaisilta opiskeluvuosiltasi. Kaikki muistot ovat tervetulleita!

Esimerkiksi seuraavista teemoista olisi mukava kuulla muistoja:

- Miten päädyit opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa? Millainen ”opintopolku” sinulla oli ennen yhteiskunnallisen tutkinnon opintojen aloittamista?
- Millaiset motiivit vaikuttivat päätökseesi ryhtyä opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa. Oliko motiiveina yhteiskunnallinen tutkintoon hakeutumisessa halu vaikuttaa yhteiskuntaan vai halu opiskella Tampereen yliopistossa?

- Millaisen oppiaineiden valikoiman rakensit? Mikä oli pääaineesi?
- Miltä opiskelu tuntui?
- Jatkoitko opintoja yhteiskunnallisen tutkinnon jälkeen?
- Osallistuitko opiskelijapolitiikkaan? Haluatko kertoa, millainen poliittinen kanta sinulla oli yhteiskunnallisen tutkinnon opiskelijana ollessasi.
- Ketkä opettajat jäivät mieleesi? Miksi?
- Haluatko kertoa jotakin työelämään sijoittumisestasi tutkinnon jälkeen?

Olemme kiitollisia kaikista kirjoituksista, mitasta ja tyylistä riippumatta. Toivoisimme, että ottaisit myös kantaa siihen, voiko kirjoittamaasi käyttää julkaisussamme niin, että nimesi mainitaan. Jos sallit, että nimesi mainitaan, toimitamme lainaamamme tekstijakson tarkastettavaksi ennen julkaisun ilmestymistä.

Ystävällisin terveisin,

Matti Kärkkäinen
yhteiskunnallinen tutkinto v. 1976
matti.karkkainen@pp7.inet.fi

Mikko Mäntysaari
yhteiskunnallinen tutkinto v. 1977
mikko.j.mantysaari@jyu.fi

Kirjoittajat

KT, dosentti Nina **Haltia** työskentelee Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella yliopistotutkijana. Hän valmistui kasvatustieteiden maisteriksi 1996 ja tohtoriksi 2012. Hän on tutkinut laajasti korkeakoulutuksen tasa-arvoon liittyviä aiheita, muun muassa avointa yliopistopetusta, aikuisten asemaa korkeakoulutuksessa, opiskelijavalintapolitiikkaa sekä erilaisista taustoista tulevien yliopisto-opiskelijoiden kokemuksia.

YTT Johanna **Hietämäki** valmistui sosiaaliohjaajaksi 1993, yhteiskuntatieteiden maisteriksi pääaineena sosiaalityö 2005 ja yhteiskuntatieteiden tohtoriksi 2015. Hän on työskennellyt sosiaalialalla 10 vuoden ajan; seitsemän vuotta sosiaalityöntekijänä sekä lisäksi kotipalveluohjaajana, kehitysvammahuollossa ja lastensuojeluyksikössä. Vuodesta 2006 alkaen hän toimi tohtorikoulutettavana ja apurahatutkijana Jyväskylän yliopistossa sekä Itä-Suomen yliopistossa. Vuodesta 2015 alkaen hän on työskennellyt erikoistutkijana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella.

YTT Arja **Honkakoski** (s. 1952) suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon 1974, YTM 1978, YTL 1996 ja YTT 2017. Opintojen välissä hän oli vuoden sosiaalityöntekijänä ja valmistuttuaan viisi vuotta sosiaalihuollon johtotehtävissä. Vuodet 1987–2007 hän toimi Kemissä sosiaalialan oppilaitoksen rehtorina, ammattikorkeakoulun toimialajohtajana sekä viimeiset vuodet yliopettajana. Vuodesta 2007 lähtien hän työskenteli Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa kehittämis- ja tutkimustehtävissä ennen eläkkeelle jäämistään 2017.

Aarno **Huhtala** (s. 1930) suoritti Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa yhteiskunnallisen tutkinnon 1961 ja yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon 1963. Hän työskenteli sosiaalityöntekijänä Helsingin kaupungin huoltovirastossa 1965, lastensuojeluvirastossa 1968–1979 johtavana sosiaalityöntekijänä ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston A-klinikan ja selviämisaseman johtajana 1979–1993. Huhtala täydensi opintojaan suorittamalla sosiaalipolitiikan laudaturin Helsingin yliopistossa vuonna 1976.

Unto **Hämäläinen** (s. 1954) suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon 1978 ja yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon 1980. Hän on työskennellyt ensin Aamulehden eduskuntatoimittajana ja sittemmin Helsingin Sanomien politiikan toimittajana vuoteen 2017, jolloin jäi eläkkeelle.

KT Ulpukka **Isopahkala-Bouret** työskentelee kasvatustieteen professorina Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella. Hän suoritti maisterintutkinnon 1997 ja väitteli 2005. Tutkimuksessaan hän on keskittynyt sosiaaliseen eriarvoistumiseen koulutuksen ja työmarkkinoiden välisen suhteen kautta. Hän on tutkinut mm. korkeakoulutukseen pääsyä ja korkeakoulusta valmistuneiden asemoitumista työmarkkinoille yhteiskunnallisten eronteiden näkökulmista (ikä, sukupuoli, luokka, koulutustausta). Hän on toiminut myös Aikuiskasvatus-tiedelehden päätoimittajana vuodesta 2019 lähtien.

KT Annukka **Jauhiainen** valmistui kasvatustieteiden kandidaatiksi 1991, lisensiaatiksi 2001 ja väitteli tohtoriksi Turun yliopistossa vuonna 2002. Hän on työskennellyt Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella yliopistonlehtorina vuodesta 2003 lähtien. Jauhiaisen tutkimukset liittyvät mm. koulutuspolitiikkaan, koulutushistoriaan ja yliopistotyöhön.

YTT Sirpa **Kannasoja** valmistui laskentamerkonomiksi Seinäjoen kauppaooppilaitoksesta vuonna 1993. Vuonna 2002 hän aloitti sosiaalityön opinnot Jyväskylän yliopistossa ja valmistui yhteiskuntatieteiden maisteriksi 2006 ja yhteiskuntatieteiden tohtoriksi 2013. Sitten hän on työskennellyt Jyväskylän yliopistossa opettajana ja tutkijana tarkastellen erilaisia sosiaalityön ja hyvinvoinnin kysymyksiä erityisesti arvioinnin ja vaikuttavuuden näkökulmasta.

YTT Seppo **Kovero** (s. 1946) suoritti Tampereen yliopistossa yhteiskunnallisen tutkinnon 1973, yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon 1979 ja sosiaalityön pätevyystutkinnon 1983. Hän suoritti lisensiaatin tutkinnon 1990 ja väitteli Joensuun yliopistossa 2004. Hän työskenteli vuosina 1979–1982 opetus- ja tutkimustehtävissä Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksella ja Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksella. Vuodesta 1985 lähtien hän työskenteli opetus ja tutkimustehtävissä Kuopion yliopistossa, Joensuun yliopistossa ja Itä-Suomen yliopistossa, josta jäi eläkkeelle vuonna 2012. Joinakin vuosina hän oli myös työssä Kansaneläkelaitoksella ja sosiaalitoimistossa.

Matti **Kärkkäinen** (s. 1947) suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon Tampereen yliopistossa vuonna 1976 ja sosiaalityön pätevyystutkinnon Lapin yliopistossa vuonna 1984. Hän työskenteli sosiaalityöntekijänä Lempäälän kunnassa, Lapin sairaanhoitopiirissä ja Rovaniemen kaupungilla.

Kalevi **Lipponen** (s. 1943) valmistui Pohjois-Pohjanmaan keskusammattikoulun viilaaja-koneistajalinjalta 1963. Hän työskenteli sorvaajana Crichton-Vulcanin telakalla 1964–65 ja metallimiehenä eri konepajoissa Tampereella 1966–1974. Hän opiskeli Sirola-opistossa 1965–68. Lipponen suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon 1973. Hän oli nuorempana tutkijana ja vs. hallintopäällikkönä Kainuun seutukaavaliitossa 1974–78 sekä Porin työvoimatoimiston johtajana 1978–2006.

YTT Mikko **Mäntysaari** (s. 1954) suoritti Tampereen yliopistossa yhteiskunnallisen tutkinnon vuonna 1977, yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon 1980, YTL 1988 ja YTT 1991. Hän työskenteli noin kolmen vuoden ajan sosiaalityöntekijänä. Vuodesta 1982 hän työskenteli tutkijana Tampereen yliopistossa ja Stakesissa. Vuodesta 2001 hän toimi sosiaalityön professorina Jyväskylän yliopistossa, josta jäi eläkkeelle 2018.

YTT Tuija **Nummela** (s. 1952) suoritti Tampereen yliopistossa yhteiskunnallisen tutkinnon 1975 ja valmistui yhteiskuntatieteiden maisteriksi 1978. Hän väitteli 2011 Itä-Suomen yliopistossa. Hän on työskennellyt 1970-luvulta lähtien sosiaalityöntekijänä ja sosiaalijohtajana ja 2000-luvun alusta lukien koulutus- ja kehittämistehtävissä. Työnohjaajaksi hän valmistui 2007. Eläkkeelle hän jäi 2018 Saimaan ammattikorkeakoulun sosiaalialan yliopettajan tehtävästä.

Eija **Pieviläinen** (s. 1946) suoritti Tampereen yliopistossa yhteiskunnallisen tutkinnon 1976. Hän teki 23 vuotta kestäneen työuran Pienperheyhdistys ry:n toiminnanjohtajana.

Kalevi **Salminen** (s. 1941) suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon 1973, toimi Vantaan kaupungin palveluksessa erilaisissa hallinnollisissa tehtävissä 1974–2003, oli mukana useissa kunnallisissa toimitelmissä ym. yhteiskunnallisessa elämässä parin vuosikymmenen ajan.

YTL Timo A. **Tanninen** (s. 1951) suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon 1972, yhteiskuntatieteiden kandidaatti 1976, yhteiskuntatieteiden lisensiaatti 1990. Hän on työskennellyt mm. assistenttina Tampereen yliopistossa ja Nordplanissa Tukholmassa, sosiaalipolitiikan apulaisprofessorina Social- och Kommunalhögskolanissa, Nopuksen rehtorina Göteborgissa ja vierailevana professorina (*visiting professor*) Bauhaus-Dessaussa sekä Tallinnan, Riian ja Vilnan yliopistoissa (oto). Pisimpään hän työskenteli virkamiehenä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä, josta jäi eläkkeelle 2018.

Jukka **Vinnurva** (s. 1947) suoritti yhteiskunnallisen tutkinnon 1980. Hän työskenteli suunnittelusihteerinä Tampereen yliopistossa 1975–1976 ja Tampereen kaupungin sosiaalityöntekijänä 1978–2011 aina eläkkeelle siirtymiseensä saakka. Työurallaan hän kehitti ja uudisti sote- ja työvoimapalveluita kolmannen sektorin yhdistysten ja julkisen sektorin yhteisissä ja erillisissä projekteissa. Tästä urauurtavasta toiminnastaan hän sai Sosiaaliturvan tunnustuspalkinnon 1995. Sosiaalityössä hän suuntautui yhteisöllisiin työtapoihin, lastensuojelussa verkostoterapiaan ja jengi(ryhmä)työhön.

HYVINVOINTIVALTION KOULUTTAMAT

Yhteiskunnallinen tutkinto ja muut vaihtoehtoiset reitit akateemisiin ammatteihin

Yhteiskunnallinen tutkinto tarjosi opiskeluväylän ei-ylioppilaille. Se mahdollisti yhteiskunnallisten aineiden korkeakouluopinnot vähävaraisten perheiden lapsille. Tutkinto jäi historiaan, kun Tampereen yliopiston opetusjaostot lakkautettiin 1980-luvulla.

Hyvinvointivaltion rakentamisessa yhteiskunnallisella tutkinnolla on ollut oma merkityksensä. Alempaan korkeakoulututkintoon rinnastuvan tutkinnon aineyhdistelmän saattoi valita melko vapaasti.

Monet opiskelivat sosiaalipoliittikkaa ja päätyivät valmistuttuaan työskentelemään sosiaalialalle. Tutkinnon suorittaneet saivat lunastaa sosionomin arvonimen.

Tähän teokseen on tallennettu ja dokumentoitu tutkintoa opiskelleiden kokemuksia ja muistoja opiskeluajoiltaan etenkin 1960- ja 1970-luvuilta, jolloin yleinen yhteiskunnallinen ilmapiiri oli poliittisten jännitteiden sävyttämä. Tämä väritti myös opiskeluaikaa.

Vaihtoehtoiset väylät korkeakouluopintoihin eivät loppuneet Tampereen yliopiston opetusjaostotutkintojen lakkauttamiseen. Teoksessa tarkastellaan myös sitä, millaisia koulutusväyliä ei-ylioppilailla on nykyään ja miten ne toimivat. Miten 1970-luvun ja 2000-luvun lukiota käymättömien opiskelijoiden kokemukset muistuttavat toisiaan ja miten ne erosivat toisistaan?

HUOLTAJA-SÄÄTIÖ SR
ISBN 978-952-65468-0-3 (nid.)
ISBN 978-952-65468-1-0 (PDF)
ISBN 978-952-65468-2-7 (EPUB)
www.huoltaja-saatio.fi

